

ECONOMICA

Nr. 3 (117) / 2021

revistă științifico-didactică

**“Pentru a avea succes,
trebuie să ai inima în afacere și afacerea în inimă”.**

Thomas Watson Sr.

Editura ASEM

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE DIN MOLDOVA

ECONOMICA

Revistă științifico-didactică

An. XXIX, nr.3 (117), septembrie 2021

© Serviciul Editorial-Poligrafic al ASE M

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Prof. univ. dr., acad. Anatolii MAZARAKI, Universitatea Națională de Comerț și Economie din Kiev, Ucraina
Prof. univ. dr. Gheorghe ZAMAN, m.c. al Academiei Române, Institutul de Economie Națională, România
Prof. univ. dr. hab. Alexandru STRATAN, membru corespondent al AȘM, INCE al RM
Prof. univ. dr. Valeriu IOAN-FRANC, membru corespondent al Academiei Române, INCE, România
Prof. univ. dr. hab. Ion BOLUN, Universitatea Tehnică a Moldovei
Prof. univ. dr. hab. Vasile BUCUR, Academia de Studii Economice din Moldova
Prof. univ. dr. hab. Eugenia FEURAȘ, Academia de Studii Economice din Moldova
Prof. univ. dr. hab. Rodica HÎNCU, Academia de Studii Economice din Moldova
Prof. Dr., Dr. H. c. Zoran ČEKEREVAC, Facultatea de Business și Drept din cadrul Universității din Belgrad, Serbia
Prof. univ. dr. Serghei CAVUN, Academia interregională de gestionare a personalului, Kiev, Ucraina
Prof. univ. dr. Ion PĂRȚACHI, Academia de Studii Economice din Moldova
Prof. univ. dr. Alban RICHARD, Universitatea „Pierre Mendès France de Grenoble”, Franța
Prof. univ. dr. Dimitar VELEV, Universitatea de Economie Națională și Mondială din Sofia, Bulgaria
Prof. univ. dr. Oleg STRATULAT, Academia de Studii Economice din Moldova
Prof. univ. dr. Piotr BULA, Universitatea de Economie din Cracovia, Polonia
Prof. univ. dr. Nadejda BOTNARI, Academia de Studii Economice din Moldova
Conf. univ. dr. Natalia ALTUHOVA, Universitatea de Finanțe de pe lângă Guvernul Federației Ruse
Conf. univ. dr. Veselin POPOV, Academia de Economie „D. A. Ţenov” din Sviștov, Bulgaria
Conf. univ. dr. Oxana SAVCIUC, Academia de Studii Economice din Moldova
Conf. univ. dr. Olga PUGACIOVA, Universitatea de Stat „Francysk Skoryna” din Gomel, Belarus
Conf. cercet. dr. Corneliu GUȚU, Academia de Studii Economice din Moldova

ECHIPA REDACȚIONALĂ:

Redactor-șef: **Grigore BELOSTECINIC**,
prof. univ. dr. hab., academician al AȘM
Redactor șef-adjunct: **Valentina NAMOLOVAN**
Secretar de redacție: **Vera CHIRUȚĂ**
Redactor literar: **Constantin CRĂCIUN**
Redactor tehnic: **Natalia IVANOVA**
Designer copertă: **Maria BUDAN**

ADRESA REDACȚIEI:

Str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni 59, ASEM, bloc B, b.502,
tel: 022-402-936; 022-402-886
Cod: MD 2005, Chișinău, Republica Moldova
E-mail: economica@ase.md

**Revista este acreditată de Consiliul Național
pentru Acreditare și Atestare al RM, categoria „B”**

Revista este indexată în următoarele Baze de date și Cataloage Internaționale:

DOAJ <https://doaj.org/>

Index Copernicus <https://journals.indexcopernicus.com/>

Electronic Journals Library <http://ezb.uni-regensburg.de/>

Open Academic Journals Index (OAJI) <http://oaji.net/>

General Impact Factor <http://generalif.com/>

Global Impact Factor <http://globalimpactfactor.com/>

Preluarea textelor editate în revista „Economica” este posibilă doar cu acordul autorilor.
Responsabilitatea asupra fiecărui text publicat aparține autorilor. Autorii declară pe propria răspundere că articolele sunt autentice și nu există niciun conflict de interese, totodată, transmit dreptul de autor și editorului.
Opinia redacției nu coincide întotdeauna cu opinia autorilor.

Certificat de înregistrare nr.270 din 31.10.2013

Index postal: PM-31627

ISSN 1810-9136

<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117>

Editura ASEM, Chișinău-2021

ACADEMY OF ECONOMIC STUDIES OF MOLDOVA

ECONOMICA

Scientific and didactic journal

Year XXIX, No.3 (117), September 2021

© Editorial-Polygraphic Service of ASEM

EDITORIAL BOARD:

Professor PhD Acad. **Anatolii MAZARAKI**, Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine
Professor PhD **Gheorghe ZAMAN**, c. m. of Romanian Academ, Institute of National Economy
Professor Dr. Hab. **Alexandru STRATAN**, corresponding member of the ASM, INCE of the Republic of Moldova
Professor PhD **Valeriu IOAN-FRANC**, corresponding member of Romanian Academy, NIER, Romania
Professor Dr. Hab. **Ion BOLUN**, Technical University of Moldova
Professor Dr. Hab. **Vasile BUCUR**, Academy of Economic Studies of Moldova
Professor Dr. Hab. **Eugenia FEURAS**, Academy of Economic Studies of Moldova
Professor Dr. Hab. **Rodica HINCU**, Academy of Economic Studies of Moldova
Professor Dr., Dr. h. c. **Zoran ĆEKEREVAC**, Faculty of Business and Law, University of Belgrade, Serbia
Professor PhD **Serghii CAVUN**, Kharkiv Educational and Scientific Institute, Ukraine
Professor PhD **Ion PARTACHI**, Academy of Economic Studies of Moldova
Professor PhD **Alban RICHARD**, "Pierre Mendès France de Grenoble" University, France
Professor PhD **Dimitre Velev**, University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria
Professor PhD **Oleg STRATULAT**, Academy of Economic Studies of Moldova
Professor PhD **Piotr BULA**, Cracow University of Economics, Poland
Professor PhD **Nadejda BOTNARI**, Academy of Economic Studies of Moldova
Assoc. Professor PhD **Natalia ALTUHOVA**, Finance University under Government of the Russian Federation
Assoc. Professor PhD **Veselin POPOV**, "D. A. Tsenov" Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria
Assoc. Professor PhD **Oxana SAVCIUC**, Academy of Economic Studies of Moldova
Assoc. Professor PhD **Olga PUGACHEVA**, "Francysk Skoryna" Gomel State University, Belarus
Assoc. Researcher PhD **Corneliu GUTU**, Academy of Economic Studies of Moldova

EDITORIAL STAFF:

Editor-in-chief: **Grigore BELOSTECINIC**
Professor, Dr. Hab., Academician
Vice-Editor-in-chief: **Valentina NAMOLOVAN**
Editorial Secretary: **Vera CHIRUTA**
Editor (English): **Ludmila RURAC**
Technical editor: **Natalia IVANOVA**
Designer of cover: **Maria BUDAN**

ADDRESS OF PUBLISHING HOUSE:

59, Mitropolit G. Banulescu-Bodoni street, ASEM, block B,
office 502, tel: 022-402-936; 022-402-886
Postcode: MD 2005, Chisinau, Republic of Moldova
E-mail: economica@ase.md

The journal is accredited by the National
Certification and Accreditation Council of RM, Category "B"

The journal is indexed in the following International Data Bases and Catalogues:

DOAJ <https://doaj.org/>

Index COPERNICUS <https://journals.indexcopernicus.com/>

Electronic Journals Library <http://rzblx1.uni-regensburg.de/>

Open Academic Journals Index (OAJI) <http://oaji.net/>

General Impact Factor <http://generalif.com/>

Global Impact Factor <http://globalimpactfactor.com/>

The taking over of the texts that are published in the journal "Economica" is possible only with the author's agreement. Responsibility for each published text belongs to the authors. The authors declare on their own responsibility that the articles are authentic and there is no conflict of interest and also transmit the copyright to the publisher.
Authors views do not always coincide with the editorial board's opinion.

Registration certificate nr.270 of 31.10.2013

Postcode: PM-31627

ISSN 1810-9136

<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117>

Publishing house of ASEM, Chisinau-2021

SUMAR

BUSINESS ȘI ADMINISTRARE

Analiza managementului cheltuielilor publice prin prisma respectării drepturilor economice, sociale și culturale în Republica Moldova.....	7
<i>Prof. univ. dr. hab. Angela Secrieru, ASEM</i>	
Nivelul de trai al persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova.....	24
<i>Conf. univ. dr. Aliona Balan, ASEM</i>	
Munca în timpul pandemiei COVID-19: provocările activității didactice în Republica Moldova.....	37
<i>Conf. univ. dr. Eduard Țugui, USPEE „Constantin Stere”, R. Moldova</i>	
Migrația și drepturile omului.....	52
<i>Drd. Svetlana Rusu, Institutul de Relații Internaționale al MAE din Rusia, Moscova (MGIMO)</i>	
Imaginea brandurilor autohtone Iuvas, Maicom și Vasconi prin prisma indicatorului Net Promoter Score.....	62
<i>Drd. Iurie Malancea, ASEM</i>	
Методика оценки конкурентных позиций продукта в восприятии потребителей.....	71
<i>PhD candidate Liubov Aricova, ASEM</i>	

ECONOMIE FUNDAMENTALĂ ȘI APLICATIVĂ

O abordare conceptuală a rolului universităților în ecosistemul antreprenorial.....	81
<i>Conf. univ.dr. Tatiana Bucos, ASEM</i>	

FINANȚE, CONTABILITATE ȘI ANALIZĂ FINANCIARĂ

Experiența internațională privind gestiunea riscurilor și posibilitatea utilizării acesteia în Republica Moldova.....	91
<i>Prof. univ. dr. hab. Natalia Băncilă, ASEM</i>	
<i>Conf.univ. dr. Nadejda Botnari, ASEM</i>	
<i>Magistru Vasile Leorda, ASEM</i>	
Tendențe în dezvoltarea și finanțarea învățământului superior din Republica Moldova.....	104
<i>Conf. univ. dr. Nadejda Botnari, ASEM</i>	
Conceptul retail banking din perspectivă formală.....	114
<i>Prof. univ. dr. Oleg Stratulat, ASEM</i>	
Impactul sistemului medical actual asupra stabilității financiare a țărilor lumii și a Republicii Moldova.....	129
<i>Conf. univ. dr. Irina Tolmaciova, USM, postdoctorat</i>	
<i>Conf. univ. dr. Corina Caușan, USPEE „Constantin Stere”, R. Moldova</i>	

INTEGRARE EUROPEANĂ ȘI POLITICI SOCIALE

Tendențe actuale în economia mondială în contextul asigurării securității economice externe.....	136
<i>Prof. univ. dr. hab. Boris Chistruga, ASEM</i>	
<i>Drd. Roman Chirtoaga, ASEM</i>	

CONTENT

BUSINESS AND ADMINISTRATION

Analysis of Public Expenditure Management in Terms of Respect for Economic, Social and Cultural Rights in the Republic of Moldova	7
<i>Professor Dr. Hab. Angela Secrieru, ASEM</i>	
Living Standard of People with Disabilities in the Republic of Moldova	24
<i>Assoc. Prof. PhD Aliona Balan, ASEM</i>	
Work in the Time of COVID-19 Pandemic: Challenges for Didactic Activity in the Republic of Moldova	37
<i>Assoc. Prof. PhD Eduard Tugui, USPEE “Constantin Stere”, R. Moldova</i>	
Migration and Human Rights	52
<i>PhD candidate Svetlana Rusu, Moscow State Institute of International Relations, MGIMO University</i>	
Image of the Local Brands Iuvas, Maicom and Vasconi Reflected through the Net Promoter Score	62
<i>PhD candidate Iurie Malancea, ASEM</i>	
Methodology for Assessing the Competitive Positions of a Product in Consumers Perception	71
<i>PhD candidate Liubov Aricova, ASEM</i>	

FUNDAMENTAL AND APPLIED ECONOMICS

A Conceptual Approach to the Role of Universities in the Entrepreneurial Ecosystem	81
<i>Assoc. Prof. PhD Tatiana Bucos, ASEM</i>	

FINANCE, ACCOUNTING AND FINANCIAL ANALYSIS

International Experience on Risk Management and the Possibility of Its Use in the Republic of Moldova	91
<i>Professor. Dr. Hab. Natalia Bancila, ASEM</i>	
<i>Assoc. Prof. PhD Nadejda Botnari, ASEM</i>	
<i>MA Vasile Leorda, ASEM</i>	
Development and Financing Trends of Higher Education in the Republic of Moldova	104
<i>Assoc. Prof. PhD Nadejda Botnari, ASEM</i>	
Retail Banking Concept from a Formal Perspective	114
<i>Assoc. Prof. PhD Oleg Stratulat, ASEM</i>	
Impact of the Current Medical System on the Financial Stability of World Countries and the Republic of Moldova	120
<i>Assoc. Prof. PhD Irina Tolmaciova, SUM, postdoctorate</i>	
<i>Assoc. Prof. PhD Corina Caușan, USPEE “Constantin Stere”, R. Moldova</i>	

EUROPEAN INTEGRATION AND SOCIAL POLICIES

Main Current Trends in the World Economy in the Context of Ensuring External Economic Security	136
<i>Professor Dr. Hab. Boris Chistruga, ASEM</i>	
<i>PhD candidate Roman Chirtoaga, ASEM</i>	

336.5.02:342.7(478)

ANALIZA MANAGEMENTULUI CHELTUIELILOR PUBLICE PRIN PRISMA RESPECTĂRII DREPTURILOR ECONOMICE, SOCIALE ȘI CULTURALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA¹

Prof. univ. dr. hab. Angela SECRIERU, ASEM
angelasecrieru@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-5782-8840
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.007>

În mare parte, respectarea drepturilor omului, în Republica Moldova, este afectată de evoluția nesatisfăcătoare a cheltuielilor publice și a modului în care acestea sunt gestionate. Calitatea managementului cheltuielilor publice, cu impact asupra respectării drepturilor economice, sociale și culturale (DESC), este evaluată prin prisma obiectivelor de bază ale managementului financiar public, și anume: menținerea disciplinei financiare stricte, alocarea resurselor financiare publice în conformitate cu prioritățile guvernului, furnizarea eficientă a serviciilor publice. Administrația publică centrală și administrațiile publice locale, din Republica Moldova, întreprind măsuri relativ mai reușite, în consolidarea disciplinei fiscale, decât în determinarea faptului ca respectivele cheltuieli publice să fie conforme cu prioritățile strategice și eficient utilizate. Cercetarea argumentează efectul pozitiv, pe care îl poate avea îmbunătățirea gestiunii cheltuielilor publice asupra respectării DESC în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: *disciplina fiscală, drepturile economice, sociale și culturale, eficiența alocativă, eficiența tehnică, managementul cheltuielilor publice.*

JEL: H12, H40, H5, H6.

Introducere

Un drept constituie o cerere justificată, din punct de vedere moral și/sau legal, de-a avea sau

336.5.02:342.7(478)

ANALYSIS OF PUBLIC EXPENDITURE MANAGEMENT IN TERMS OF RESPECT FOR ECONOMIC, SOCIAL AND CULTURAL RIGHTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA¹

Professor, Dr. Hab. Angela SECRIERU, ASEM
angelasecrieru@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-5782-8840
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.007>

To a great extent, respecting human rights in the Republic of Moldova is affected by unsatisfactory evolution of public expenditures and the way the latter are managed. The quality of public expenditure management, with an impact on respecting economic, social and cultural rights (ESCR) is evaluated through the prism of basic objectives of public financial management, namely the following: maintaining strict financial discipline, allocating public financial resources in conformity with government's priorities, efficient provision of public services. The central public administration and local public administrations from the Republic of Moldova are relatively more successful in consolidating fiscal discipline than in providing an efficient use of public expenditure in conformity with strategic priorities. The research argues the positive effect which can be made by improvement of public expenditure management on respecting ESCR in the Republic of Moldova.

Keywords: *fiscal discipline, economic, social and cultural rights, allocative efficiency, technical efficiency, public expenditure management.*

JEL: H12, H40, H5, H6.

Introduction

A right is a demand, justified from the moral and/or legal point of view, to have or to

¹ Această publicație este elaborată în cadrul proiectului „Drepturile omului în Republica Moldova: dimensiunea financiară și consolidarea prin gestiunea eficientă a cheltuielilor publice” (cifrul 20.80009.0807.35), finanțat de Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare/ This paper is developed within the project “Human Rights in the Republic of Moldova: financial dimension and consolidation through the efficient public expenditures management” (code 20.80009.0807.35), funded through the National Agency for Research and Development of the Republic of Moldova under the State Program.

de-a face ceva. Drepturile omului reprezintă normele care aspiră să protejeze toți oamenii de pretutindeni de abuzurile politice, juridice și sociale grave [8]. Într-o altă accepțiune, drepturile omului sunt acele drepturi, la care toate ființele umane sunt considerate a fi îndreptățite doar pe baza umanității lor [2].

Clasificarea oferită de juristul francez, de origine cehă, *Karel Vašák* [12], propunând conceptul de trei generații de drepturi, este probabil cea mai practică, frecvent utilizată și cuprinzătoare clasificare a drepturilor omului. Conform acestei grupări, există trei tipuri majore de norme aferente drepturilor omului: civile și politice; socio-economice și de dezvoltare colectivă. Primele două, reprezentând solicitări potențiale ale persoanelor individuale față de stat, sunt norme ferm acceptate și identificate în tratatele și convențiile internaționale. Cel de-al treilea tip, exprimând solicitări potențiale ale popoarelor și grupurilor față de stat, este cel mai dezbătut, neavând recunoaștere juridică și politică unanim acceptate.

Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale include, în categoria drepturilor economice, sociale și culturale, dreptul pe care îl are orice persoană la muncă; dreptul la securitate socială, inclusiv asigurări sociale; dreptul oricărei persoane la un nivel de trai suficient pentru ea însăși și familia sa; dreptul de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mintală pe care o poate atinge; dreptul la educație; dreptul de a participa la viața culturală; dreptul de a beneficia de progresul științific și de aplicațiile sale.

Drepturile economice, sociale și culturale (DESC) sunt materializate prin intermediul bunurilor și serviciilor publice, acestea fiind produse și, respectiv, furnizate, prin intermediul cheltuielilor publice. În acest context, menționăm că clasificarea funcțională a cheltuielilor publice permite corelarea drepturilor economice, sociale și culturale, pe categoriile acestora, cu grupele funcționale corespunzătoare ale cheltuielilor publice.

Metode aplicate

Sub aspect teoretico-științific, cercetarea a fost realizată în contextul abordării complexe și sistematice a conceptelor economice și sociale contemporane.

Complexitatea fenomenelor sociale, economice și financiare studiate a necesitat utilizarea metodelor *statistice*, și anume analiza de

do something. Human rights represent the norms that are meant to protect all people far and wide from serious political, juridical and social abuses [8]. From another perspective, human rights are the rights assigned to all human beings only on the basis of their humanity [2].

The classification offered by the French jurist of Czech origin *Karel Vašák* [12], which suggests the concept of three generations of rights, is, probably, the most practical, frequently used and comprehensive classification of human rights. According to this grouping, there are three major types of norms regarding human rights: civil and political, socio-economic and that of collective development. The first two types, which represent the potential things demanded by individuals from the state, are the norms that are firmly accepted and identified in international treaties and conventions. The third type, representing the potential things demanded by peoples and groups from the state, is the most debated one and does not have any juridical and political recognition unanimously accepted.

The category of economic, social and cultural rights from *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* includes the right to work assigned to any person; the right to social security, including social insurance; the right of any person to the standard of living that is sufficient for them and their family; the right to enjoy the best physical and mental state that can be attained; the right to education; the right to participate in cultural life; the right to benefit from the scientific progress and its applications.

Economic, Social and Cultural Rights (ESCR) are materialised through public goods and services, which are produced and provided, respectively, through public expenditure. We would like to mention in this context that the functional classification of public expenditure permits to correlate economic, social and cultural rights with corresponding functional groups of public expenditures.

Applied methods

From the theoretical and scientific perspective, the research has been done in the context of a complex and systematic approach to modern economic and social concepts.

The complexity of social, economic and financial phenomena, which have been studied, required the use of *statistical* methods, namely the *correlation and simple regression* analysis.

corelație și regresie simplă. Totodată, în același scop, s-a recurs și la analiza comparativă.

Cercetarea este bazată pe abordările consacrate în domeniul drepturilor omului, în special al DESC, accentul de bază fiind pus pe legătura dintre aceste drepturi și managementul cheltuielilor publice. În acest context, este examinată relația dintre Indicele Dezvoltării Umane (IDU) și indicele transparenței bugetare – ultimul reprezentând unul dintre parametrii de bază ai managementului cheltuielilor publice și relația dintre IDU și indicele eficienței standardelor de audit și contabilitate. IDU este o măsură sumară a realizării dimensiunilor-cheie ale dezvoltării umane, care presupune: dimensiunea sănătății, dimensiunea educației și dimensiunea nivelului de trai. Deși IDU simplifică și surprinde doar o parte din ceea ce implică dezvoltarea umană, vom considera acest indicator în calitate de parametru agregat, care are capacitatea să cuantifice, mai mult sau mai puțin amplu, nivelul de respectare a drepturilor economice, sociale și culturale.

Rezultate și discuții

Managementul cheltuielilor publice este procesul care permite guvernelor să fie responsabile, din punct de vedere fiscal (să cheltuiască doar ceea ce își pot permite), să cheltuiască pentru lucrurile corecte și să profite la maximum de resursele publice limitate.

Managementul cheltuielilor publice urmărește să atingă următoarele trei obiective de bază:

- ▶ *menținerea disciplinei financiare stricte*. Se referă la controlul eficace al totalurilor bugetului prin stabilirea unor plafoane pentru veniturile și cheltuielile impuse atât nivelului de ansamblu, cât și entităților individuale care colectează și cheltuiesc mijloacele financiare publice. Un sistem bugetar eficace incumbă totaluri disciplinate (spre deosebire de ajustările periodice).
- ▶ *alocarea resurselor financiare publice în conformitate cu prioritățile guvernului*. Eficiența alocativă este determinată de capacitatea de a stabili prioritățile în cadrul bugetului, de a distribui resursele conform priorităților guvernului și eficacității programelor și de a redirecționa resursele de la obiectivele realizate la cele noi, sau de la activități mai puțin productive la cele cu productivitate mai mare. Eficacitatea utilizării resurselor, care

At the same time, the comparative analysis was used for the same purpose.

The research is based on the approaches dedicated to the field of human rights, in particular ESCR, with the main focus on the connection between these rights and public expenditure management. There is examined the relationship between the Human Development Index (HDI) and the Budget Transparency Index – the latter representing one of the basic parameters of public expenditure management and the relationship between HDI and the Index of Strength of Auditing and Reporting Standards. HDI is a summative measure of realizing the key dimensions of human development: health, education and standard of living. Although HDI simplifies and reflects only a part of the aspects regarding the human development, we will consider this index as an aggregate parameter which has the capacity to quantify, in a more or less ample way, the level of respecting economic, social and cultural rights.

Results and discussions

Public expenditure management is a process which permits governments to be responsible, from the fiscal point of view (to spend only what they can afford), for spending on the correct things and benefiting at the maximum from limited public resources.

Public expenditure management aims to achieve the following three key objectives:

- ▶ *maintaining strict financial discipline*. Which refers to the effective control of the budget totals through the establishment of some ceilings for income and expenses imposed on the whole level as well as on individual entities which raise and spend public funds. An effective budget system is the one which has disciplined totals (in contrast to periodic adjustments).
- ▶ *allocating public financial resources in conformity with government's priorities*. Allocative efficiency is determined by the capacity to set priorities within the budget, to distribute the resources according to government's priorities and the efficiency of the programs and to divert resources from the achieved objectives to new ones, or from less productive activities to more productive ones. The efficiency of the use of resources, which reflects the extent of fulfilling the objec-

reflectă măsura în care obiectivele politicii, programului sau activității sunt îndeplinite, este predeterminată de justificarea deciziilor privind alocarea lor.

- ▶ *furnizarea eficientă de servicii publice.* Eficiența tehnică sau operativă în utilizarea resurselor bugetare se raportează la capacitatea de a implementa programe în domeniile respective și de a furniza servicii la cel mai mic cost.

Aceste trei obiective sunt complementare și interdependente. Nici unul dintre aceste trei obiective de bază nu trebuie urmărit izolat de celelalte.

Înregistrând, în 2020, un PIB pe locuitor de 4 551,1 USD (conform Băncii Mondiale), Republica Moldova rămâne a fi cea mai săracă țară din Europa. Evoluția procesului bugetar la nivelul administrației publice centrale (APC) și al administrațiilor publice locale (APL) sugerează că următoarele categorii de probleme afectează calitatea și performanța managementului cheltuielilor publice în Republica Moldova:

- ◆ *sărăcia:* determină insuficiența resurselor pentru a răspunde cererilor/așteptărilor în creștere pentru serviciile publice;
- ◆ *instabilitatea economică:* are drept consecință un potențial inadecvat pentru a depăși șocurile ciclice și alte episoade de criză;
- ◆ *bază redusă de venituri:* amplifică vulnerabilitățile la schimbările nefavorabile ale prețurilor mărfurilor, condițiilor comerciale și accesul redus la piețele de capital;
- ◆ *economia neformală:* o mare parte a activității economice acționează în afara legii, fără respectarea regulilor și reglementărilor formale; aplicarea slabă a drepturilor de proprietate și a contractelor, care au ca rezultat niveluri relativ ridicate ale corupției;
- ◆ *sectorul public informal:* normele formale privind serviciul public, cheltuielile publice și achizițiile publice tind să fie ignorate sau încălcate;
- ◆ *mobilizare politică redusă:* dezvoltarea inadecvată a grupurilor de interese pentru a exprima opinia publică și a monitoriza performanța guvernului;
- ◆ *corupția:* în mare parte, problemele enunțate anterior sunt determinate și amplificate prin corupția generalizată la nivelul întregii societăți a Republicii Moldova.

tives of a policy, program or activity, is predetermined by the justification of decisions concerning their allocation.

- ▶ *efficient provision of public services.* Technical or operational efficiency in using budget resources refers to the capacity to implement the programs in the respective fields and to provide services at the lowest price.

These three objectives are complementary and interdependent. These three key objectives mustn't be pursued in an isolated way.

The Republic of Moldova remains the poorest country in Europe: in 2020 GDP per capita was USD 4,551.1 (according to the World Bank). The evolution of the budgetary process on the level of the central public administration (CPA) and local public administrations (LPA) suggests that the quality and performance of public expenditure management in the Republic of Moldova are affected by the following categories of issues:

- ◆ *poverty:* determines lack of resources to meet increasing demand for /expectations of public services;
- ◆ *economic instability:* has as a consequence an inadequate potential to deal with cyclical shocks and other crisis episodes;
- ◆ *reduced income basis:* amplifies vulnerability to unfavourable changes of product prices, commercial conditions and reduced access to capital markets;
- ◆ *informal economy:* a great part of economic activity is beyond the law, not respecting formal rules and regulations; weak application of proprietary rights and contracts results in relatively high corruption levels;
- ◆ *informal public sector:* formal norms regarding public services, public expenditure and public procurement tend to be ignored or broken;
- ◆ *reduced political mobilization:* inadequate development of interest groups to express public opinion and monitor government performance;
- ◆ *corruption:* to a great extent, the above mentioned issues are determined and amplified through the corruption generalized on the level of the entire society of the Republic of Moldova.

Experiența internațională în gestiunea cheltuielilor publice demonstrează că aceste probleme sunt, de cele mai dese ori, comune tuturor țărilor care se confruntă cu un nivel insuficient de dezvoltare.

Sistemul cheltuielilor publice din Republica Moldova, reprezentat pe cele zece grupe principale ale clasificăției funcționale, este reflectat în tabelul 1.

International experience in public expenditure management demonstrates that these issues are often common for the countries that confront an insufficient level of development.

Table 1 demonstrates the system of public expenditure in the Republic of Moldova represented in ten principal groups of functional classification.

Tabelul 1/ Table 1

Structura Bugetului Public Național al Republicii Moldova pe partea cheltuielilor și activelor nefinanciare/ The structure of the National Public Budget of the Republic of Moldova in terms of expenditures and non-financial asset

	2016		2017		2018		2019		2020	
	mil. MDL	%	mil. MDL	%	mil. MDL	%	mil. MDL	%	mil. MDL	%
Cheltuieli și active nefinanciare/ Expenditure and non-financial assets	48 462,6	100,0	54 522,4	100,0	59 608,9	100,0	65 975,6	100,0	73 269,8	100,0
Servicii de stat cu destinație generală/ State services of general interest	5 151,1	10,6	5 679,1	10,4	5 551,7	9,3	6 183,9	9,4	6 590,8	9,0
Apărare națională/ National defence	547,3	1,1	568,3	1,0	643,3	1,1	611,2	0,9	650,2	0,9
Ordine publică și securitate națională/ Public order and national security	3 338,4	6,9	4 041,5	7,4	4 376,2	7,3	4 322,2	6,6	4 770,4	6,5
Servicii în domeniul economiei/ Services in the field of economy	4 600,3	9,5	5 424,9	9,9	6 615,7	11,1	7 206,5	10,9	8 885,5	12,1
Protecția mediului/ Environment protection	172,6	0,4	146,7	0,3	115,4	0,2	165,0	0,3	253,7	0,3
Gospodăria de locuințe și gospodăria serviciilor comunale/ Housing services and public utilities	1 144,9	2,4	1 315,3	2,4	1 523,4	2,6	1 552,5	2,4	1 780,4	2,4
Ocotirea sănătății/ Health protection	6 505,5	13,4	7 268,7	13,3	7 799,0	13,1	8 635,0	13,1	9 990,2	13,6
Cultură, sport, tineret, culte și odihnă/ Culture, sport, youth, cults and recreation	1 177,1	2,4	1 333,4	2,4	1 519,1	2,5	1 839,6	2,8	1 733,2	2,4
Învățământ/ Education	8 447,7	17,4	9 681,3	17,8	10 462,1	17,6	12 121,2	18,4	12 583,1	17,2
Protecție socială/ Social security	17 267,7	35,6	19 063,2	35,0	21 003,0	35,2	23 338,5	35,4	26 032,3	35,5

Sursa: elaborat de autor în baza informației Ministerului Finanțelor. Disponibil pe: <https://mf.gov.md/ro/trezorerie/rapoarte-privind-executarea-bugetului/rapoarte-anuale/>

Source: developed by the author on the basis of the information of the Ministry of Finance. Available at: https://mf.gov.md/ro/trezorerie/rapoarte-privind-executarea-bugetului/rapoarte-anuale

Din cele zece grupe de cheltuieli publice reglementate de clasificarea funcțională, pot fi conectate, în mod direct, la DESC, după cum urmează:

- Grupa funcțională 05 „Protecția mediului” corespunde dreptului la un mediu înconjurător sănătos (drept reflectat în Constituția Republicii Moldova la art. 37);
- Grupa funcțională 06 „Gospodăria de locuințe și gospodăria serviciilor comunale” corespunde dreptului oricărei persoane la un nivel de trai suficient pentru ea însăși și familia sa;
- Grupa funcțională 07 „Ocrotirea sănătății” corespunde dreptului de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mintală pe care o poate atinge;
- Grupa funcțională 08 „Cultură, sport, tineret, culte și odihnă” corespunde dreptului de a participa la viața culturală, dreptului la odihnă, dreptului de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mintală pe care o poate atinge;
- Grupa funcțională 09 „Învățământ” corespunde dreptului la educație și dreptului de a beneficia de progresul științific și de aplicațiile sale;
- Grupa funcțională 10 „Protecție socială” corespunde dreptului la securitate socială, inclusiv asigurări sociale.

În același timp, dreptul la muncă și drepturile conexe acestuia, exprimând drepturile angajaților în sectorul public, se regăsesc reflectate în toate grupurile de cheltuieli publice.

În structura cheltuielilor și activelor nefinanciare (în continuare, cheltuielile) ale Bugetului public național (BPN), în perioada 2016-2020, ponderea cea mai mare este deținută de grupa funcțională „Protecția socială” (cca 35% din total), urmată de „Învățământ” (cca 17-18% din total), „Ocrotirea sănătății” (cca 13-14% din total), „Servicii în domeniul economiei” (cca 11-12% din total).

În dinamică, cele mai evidente evoluții (măsurate în % față de anul precedent) au fost înregistrate în perioada 2016-2019 în cazul serviciilor de stat cu destinație generală (o creștere considerabilă în 2019 față de 2018); apărării naționale, ordinii publice și securității naționale (o reducere considerabilă în 2019

Out of ten groups of public expenditure regulated by the functional classification, those which can be directly connected with ESCR are the following:

- Functional group 05 “Environment protection” corresponds to the right to a healthy environment (the right reflected in the Constitution of the Republic of Moldova in art. 37);
- Functional group 06 “Housing services and public utilities” corresponds to the right of every person to the standard of living which is sufficient for them and their family;
- Functional group 07 “Health protection” corresponds to the right to enjoy the best physical and mental state that can be attained;
- Functional group 08 “Culture, sport, youth, cults and recreation” corresponds to the right to participate in cultural life, the right to recreation, the right to enjoy the best physical and mental state that can be attained;
- Functional group 09 “Education” corresponds to the right to education and the right to benefit from the scientific progress and its applications;
- Functional group 10 “Social security” corresponds to the right to social security, including social insurance.

At the same time, the right to work and the rights related to it, expressing the rights of employees in the public sector, are reflected in all the groups of public expenditure.

In the structure of expenditure and non-financial assets (further – expenditure) of the national public budget during the period 2016-2020 the greatest share belongs to the functional group “Social security” (approx. 35% out of the total), followed by “Education” (approx. 17-18% out of the total), “Health protection” (approx. 13-14% out of the total), “Services in the field of economy” (approx. 11-12% out of the total).

The most evident changes (measured in percentage terms in comparison with the previous year) were recorded in the period 2016-2019 in the context of state services of general interest (a considerable increase in 2019 compared with 2018), national defence and public

față de 2018); protecției mediului (o creștere în 2019 față de 2018 și 2017, dar fără a ajunge nivelul din 2016); învățământului, protecției sociale, culturii, sportului, tineretului, cultelor și odihnei (o creștere însemnată în 2019 față de anii precedenți).

Se impune o examinare separată a evoluției cheltuielilor publice în anul 2020, an în care evoluțiile indicatorilor bugetari au fost sub impactul crizei pandemice COVID-19. Astfel, cele mai pronunțate creșteri (în % față de 2019) au cunoscut: protecția mediului (53,8 p.p.); serviciile în domeniul economiei (23,3 p.p.); ocrotirea sănătății (15,7 p.p.); gospodăria de locuințe și gospodăria serviciilor comunale (14,7 p.p.); protecția socială (11,5 p.p.); ordinea publică și securitatea națională (10,4 p.p.). Cele mai mici creșteri relative, față de 2019, au fost înregistrate de cheltuielile publice aferente educației, și anume 3,8 p.p. De fapt, aceasta reprezintă cea mai mică valoare a ritmului de creștere a cheltuielilor publice pentru educație în perioada 2016-2021. Cultura, sportul, tineretul, cultele și odihna reprezintă singurul grup funcțional, care a înregistrat scăderea cheltuielilor publice aferente (-5,8 p.p.).

În concluzie, în perioada analizată, judecând după evoluția cheltuielilor publice, au fost afectate, în special, sub impactul crizei pandemice COVID-19, următoarele drepturi economice, sociale și culturale: dreptul la muncă, dreptul la cultură, dreptul la odihnă, dreptul la sănătate, dreptul la educație.

Pentru a reliefa și concretiza această concluzie se impune întreprinderea unor studii mai detaliate, recurgându-se și la alte tehnici de cercetare.

Disciplina financiară. Instrumentul preferat în disciplinarea fiscală în grupul țărilor în curs de dezvoltare, inclusiv Republica Moldova, îl constituie raționalizarea cheltuielilor publice. Din tabelul 2, urmează să fie trasă concluzia referitoare la creșterea modestă a ponderii veniturilor publice în PIB, mult sub nivelul de creștere a ponderii cheltuielilor publice în PIB.

order and national security (a considerable decrease in 2019 in comparison to 2018), environment protection (an increase in 2019 compared with 2018 and 2017, but not reaching the level of 2016); education, social security, culture, sport, youth, cults and recreation (a significant increase in 2019 in comparison with the previous years).

It is necessary to examine separately the changes in public expenditure in 2020, the year when the changes of budget indices were affected by the COVID-19 pandemic crisis. Thus, the most significant increases (in percentage terms in comparison with 2019) were characteristic of: environment protection (53.8 p.p.), services in the field of economy (23.3 p.p.), health protection (15.7 p.p.), housing services and public utilities (14.7 p.p.), social security (11.5 p.p.), public order and national security (10.4 p.p.). The smallest relative increases as compared to 2019 were recorded in the field of public expenditure related to education, namely 3.8 p.p. Actually, it represents the smallest value of the annual growth rhythm of public expenditure on education in the period 2016-2021. Culture, sport, youth, cults and recreation represents the only functional group which was subject to the decrease of related public expenditure (-5.8 p.p.).

To conclude, over the analysed period, judging by the evolution of public expenditure, the following economic, social and cultural rights have been affected especially by the impact of the COVID-19 pandemic crisis: the right to work, the right to culture, the right to recreation, the right to health, the right to education.

To make this conclusion more concrete and elaborate it is necessary to carry out a more detailed study using other research techniques as well.

Financial discipline. A favourite instrument in the field of fiscal discipline in developing countries, including the Republic of Moldova, is rationalization of public expenditure. It follows from table 2 that the growth of the public income share in GDP is modest and far below the level of growth of the public expenditure share in GDP.

Tabelul 2/ Table 2

Evoluția veniturilor, cheltuielilor și activelor nefinanciare aferente Bugetului public național al Republicii Moldova/ Evolution of revenues, expenditures and non-financial assets related to the national public budget of the Republic of Moldova

	2016	2017	2018	2019	2020
Venituri / Revenues, mil. MDL	45953,9	53377,6	57995,9	62949,2	62650
Pondere veniturilor în PIB / Share of revenues in GDP, %	28,6	29,8	30,1	29,9	30,4
Cheltuieli și active nefinanciare / Expenditure and non-financial assets, mil MDL	48462,6	54522,4	59608,9	65975,6	73269,8
Pondere cheltuielilor și activelor nefinanciare în PIB / Share of expenditure and non-financial assets in GDP, %	30,1	30,5	31,0	31,4	35,5
Deficit (-) / Excedent (+) / Deficit (-) / Surplus (+), mil. MDL	-2508,7	-1144,8	-1613	-3026,4	-10619,8
Pondere deficitului bugetar în PIB/ Share of budget deficit in GDP, %	-1,56	-0,64	-0,84	-1,44	-5,15

Sursa: elaborat de autor în baza informației Ministerului Finanțelor. Disponibil pe: <https://mf.gov.md/ro/trezorerie/rapoarte-privind-executarea-bugetului/rapoarte-anuale/>

Source: developed by the author based on the information of the Ministry of Finance. Available at: <https://mf.gov.md/ro/trezorerie/rapoarte-privind-executarea-bugetului/rapoarte-anuale>

Posibilitățile limitate de extindere a bazei impozabile și reducerile continue ale cheltuielilor publice au poziționat Republica Moldova mult sub nivelul cheltuielilor publice (măsurate ca pondere în PIB) înregistrate în țările dezvoltate.

Generalizând problemele de disciplină fiscală agregată, observate la nivelul sistemului bugetar din Republica Moldova, pot fi menționate următoarele:

- *bugetarea nerealistă.* De regulă, BPN al Republicii Moldova nu este implementat precum a fost aprobat inițial, deoarece autorizează un volum mai mare de cheltuieli, comparativ cu ceea ce își pot permite administrația publică centrală și administrațiile publice locale (tabelul 3 susține această concluzie);
- *bugetarea ascunsă.* Bugetul „real” (veniturile și cheltuielile efective) este cunoscut doar de un cerc restrâns de persoane din interior, sau numai în retrospectivă – după încheierea anului fiscal;
- *bugetarea escapistă.* Bugetele nerealiste generează bugete escapistice: guvernul autorizează, cu bună știință, cheltuieli publice semnificative, despre care știe, din momentul elaborării proiectului de buget,

Limited possibilities of the extension of the taxable base and continuous reductions of public expenditure have placed the Republic of Moldova far below the level of public expenditure (measured as a percentage in GDP) recorded in developed countries.

Generalising the problems of aggregated fiscal discipline observed at the level of the budgetary system in the Republic of Moldova, the following can be mentioned:

- *unreal budgeting.* As a rule, the national public budget of the Republic of Moldova is not implemented in the way it was initially approved, because it authorises a greater volume of expenditure as compared to what can be afforded by the central public administration and local public administrations (table 3 supports this conclusion);
- *black budgeting.* A “real” budget (actual revenue and expenditure) is known only to a limited group of people from the interior, or only in retrospect – after completing a fiscal year;
- *escapist budgeting.* Unreal budgets generate escapist budgets: the government consciously authorises significant public expenditure realizing from the early stage

că nu vor fi efectuate, astfel, încât să creeze impresia că răspunde cererilor de îmbunătățire socială (tabelul 3 susține această concluzie);

- *bugetarea repetitivă*. În Republica Moldova, BPN, inclusiv componentele acestuia, este rectificat frecvent și de mai multe ori în cursul anului, ca răspuns la condițiile economice sau politice.

of the development of a budget project that they are not going to be effected, so as to make an impression that it reacts to demands for social improvement (table 3 supports this conclusion);

- *repetitive budgeting*. In the Republic of Moldova, the national public budget, including its components, is frequently and repeatedly rectified over a year in response to economic or political conditions.

Tabelul 3/ Table 3

Bugetul Public Național al Republicii Moldova (aspectul funcțional): nivelul precizat și nivelul executat al cheltuielilor și activelor nefinanciare/ The National Public Budget of the Republic of Moldova (functional aspect): adjusted and executed levels of expenditures and non-financial assets

Indicator	2019				2020			
	Nivelul precizat / Adjusted level, mil. MDL	Nivelul executat/ Executed level, mil. MDL	Diferența absolută / Absolute difference mil. IMDL	Diferența relativă, / Relative difference %	Nivelul precizat / Adjusted level, mil. IMDL	Nivelul executat/ Executed level, mil. IMDL	Diferența absolută / Absolute difference mil. IMDL	Diferența relativă, / Relative difference %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Cheltuieli și active nefinanciare/ Expenditure and non-financial assets	70 631,3	65 975,6	-4 655,7	-6,6	78 750,1	73 269,8	-5 480,3	-7,0
Servicii de stat cu destinație generală/ State services of general interest	7 286,5	6 183,9	-1 102,6	-15,1	7 447,4	6 590,8	-856,6	-11,5
Apărare națională/ National defence	631,5	611,2	-20,3	-3,2	656,4	650,2	-6,2	-0,9
Ordine publică și securitate națională/ Public order and national security	4 569,3	4 322,2	-247,1	-5,4	4 934,5	4 770,4	-164,1	-3,3
Servicii în domeniul economiei/ Services in the field of economy	8 006,6	7 206,5	-800,1	-10,0	9 676,2	8 885,5	-790,7	-8,2
Protecția mediului/ Environment protection	246,6	165,0	-81,6	-33,1	313,7	253,7	-60,0	-19,1

Continuarea tabelului 3/ Continuation of table 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Gospodăria de locuințe și gospodăria serviciilor comunale/ Housing services and public utilities	1 954,4	1 552,5	-401,9	-20,6	2 197,8	1 780,4	-417,4	-19,0
Ocrotirea sănătății/ Health protection	9 214,9	8 635,0	-579,9	-6,3	11 273,5	9 990,2	-1 283,3	-11,4
Cultură, sport, tineret, culte și odihnă/ Culture, sport, youth, cults and recreation	2 015,5	1 839,6	-175,9	-8,7	2 001,8	1 733,2	-268,6	-13,4
Învățământ/ Education	12 875,8	12 121,2	-754,6	-5,9	13 482,5	12 583,1	-899,4	-6,7
Protecție socială/ Social security	23 830,2	23 338,5	-491,7	-2,1	26 766,3	26 032,3	-734,0	-2,7

Sursa: elaborat de autor în baza informației Ministerului Finanțelor. Disponibil pe: <https://mf.gov.md/ro/trezorerie/rapoarte-privind-executarea-bugetului/rapoarte-anuale/>

Source: developed by the author on the basis of the information of the Ministry of Finance. Available at: <https://mf.gov.md/ro/trezorerie/rapoarte-privind-executarea-bugetului/rapoarte-anuale/>

Eficiența alocativă. Guvernul Republicii Moldova întreprinde măsuri relativ mai reușite în consolidarea disciplinei fiscale, decât determinarea faptului ca respectivele cheltuieli publice să fie conforme cu prioritățile strategice și să fie eficient utilizate. Deciziile de alocare a cheltuielilor între sectoare nu reflectă prioritățile guvernului.

Un aspect important al alocării cheltuielilor îl constituie flexibilitatea. Guvernele, în scopul protejării împotriva șocurilor, trebuie să dispună de suficientă flexibilitate în deciziile lor alocative anuale. Dacă unele poziții de cheltuieli sunt protejate, fiind încadrate în categoria cheltuielilor nediscreționare (cheltuielile nediscreționare cuprind cheltuielile de personal, prestațiile sociale și plățile de dobânzi) și dacă ponderea cheltuielilor nediscreționare în totalul cheltuielilor este ridicată, ajustarea în perioadele adverse poate deveni dificilă, sau poate reduce disproporțional cheltuielile neprotejate, care sunt importante pentru creșterea, pe termen lung (cheltuielile publice pentru educație, cercetare, cultură etc.). Republica Moldova, după cum reiese din tabelul 4, deține un domeniu al cheltuielilor publice relativ inflexibil, care, în dinamică, va deveni, sub impactul crizei pandemice de COVID-19, și mai expus la potențiale șocuri externe și interne.

Allocative efficiency. The Government of the Republic of Moldova is relatively more successful in consolidating fiscal discipline than in providing the efficient use of public expenditure in conformity with strategic priorities. The decisions on allocation of expenditures among the sectors do not reflect government priorities.

Flexibility is an important aspect in allocating expenditures. Governments must have sufficient flexibility in their annual allocative decisions, aiming the protection against shocks. If some expenditure positions are protected, being incorporated in the category of nondiscretionary expenses (nondiscretionary expenses include staff expenses, social benefits and interest payments), and if the share of nondiscretionary expenses in the overall expenditure is increased, adjustment can become difficult during adverse periods, or it can reduce disproportionately unprotected expenses, which are important for a long-term growth (public expenditure on education, research, culture, etc.). The field of public expenditure in the Republic of Moldova, as it follows from table 4, is relatively inflexible, and, over time, under the influence of the COVID-19 pandemic crisis, it will become even more exposed to potential external and internal shocks.

Tabelul 4/ Tabel 4

**Cheltuielile nediscreționare în totalul cheltuielilor și activelor nefinanciare aferente
Bugetului Public Național al Republicii Moldova/
Nondiscretionary expenditures in the overall expenditures and non-financial assets related
to the National Public Budget of the Republic of Moldova**

	2016	2017	2018	2019	2020
Cheltuieli de personal / Staff expenditures, mil. MDL	10 966,6	12 505,4	13 733,1	15 649,0	17 214,4
Prestații sociale / Social benefits, mil. MDL	16 404,1	17 964,5	19 949,0	22 302,6	25 007,9
Dobânzi / Interests, mil. ББД	1 811,7	1 959,1	1 525,9	1 641,1	1 706,7
Cheltuieli nediscreționare / Nondiscretionary expenditures, mil. lei	29 182,4	32 429,0	35 208,0	39 592,7	43 929,0
Pondere cheltuielilor nediscreționare în totalul cheltuielilor și activelor nefinanciare / Share of nondiscretionary expenditures in the overall expenditures and non-financial assets, %	60,2	59,5	59,1	60,0	60,0

Sursa: elaborat de autor în baza informației Ministerului Finanțelor. Disponibil pe: <https://mf.gov.md/ro/trezorerie/rapoarte-privind-executarea-bugetului/rapoarte-anuale/>

Source: developed by the author on the basis of the information of the Ministry of Finance. Available at: <https://mf.gov.md/ro/trezorerie/rapoarte-privind-executarea-bugetului/rapoarte-anuale/>

Sintetizând practicile și rezultatele procesului bugetar din Republica Moldova, devin evidente următoarele probleme de eficiență alocativă, caracteristice, de fapt, și altor țări sărace:

- *bugetarea pe termen scurt.* Deși Cadrul bugetar, pe termen mediu, reflectă indicatorii bugetari pe următorii trei ani, acest exercițiu bugetar este, mai degrabă, superficial. În realitate, procesul bugetar pune accentul pe perspectiva de scurtă durată, fără a lua în considerare implicațiile pe termen mediu ale deciziilor APC și APL;
- *planificarea escapistă.* Planificarea este importantă din punct de vedere politic. În același timp, nivelul planificat reflectă promisiunile, pe care politicienii le fac în fața cetățenilor. Aceste promisiuni, atunci când se ajunge la executarea bugetului public, deseori, nu au acoperire financiară;
- *priorități distorsionate.* Resursele limitate sunt cheltuite pentru proiecte demonstrative, care produc o rentabilitate socială redusă, în timp ce obiectivele direcționate spre dezvoltarea capitalului uman (sănătate, educație etc.) sunt subfinanțate.

Summarizing practical aspects and results of the budgetary process in the Republic of Moldova, the following issues of allocative efficiency become evident, which is, actually, characteristic of other poor countries:

- *short-term budgeting.* Although the medium-term budgetary framework reflects budgetary indices for the following three years, this budgetary exercise is rather superficial. In reality, the budgetary process emphasizes a short-term perspective, not taking into account medium-term implications of the decisions made by the central public administration and local ones.
- *escapist planning.* Planning is important from the political point of view. At the same time, the planned level reflects the promises to citizens made by politicians. These promises, when they get to the execution of the public budget, are not often backed financially;
- *distorted priorities.* Limited resources are spent on demonstrable projects which produce reduced social viability, whereas the objectives aimed at the development of human capital (health, education, etc.) are underfinanced.

Eficiența tehnică sau operativă. Analiza calității gestiunii cheltuielilor publice denotă următoarele probleme de eficiență operațională, cu care se confruntă Republica Moldova și alte țări în curs de dezvoltare:

- *Cheltuielile compensatorii.* Unul dintre efectele pe care le are îmbunătățirea gradului de ocupare a forței de muncă este „umflarea” dimensiunii serviciilor publice, cu reducerea concomitentă a nivelului salariilor în sectorul public;
- *Scăderea productivității.* Fenomenul angajărilor-fantomă, investițiile insuficiente în instruirea cadrelor și tehnologia informației, condițiile de muncă precare și alte practici similare degradează eficiența operațională;
- *Bugetele detaliate și controalele formale.* Formal, controlul cheltuielilor este extrem de centralizat, cu reguli detaliate privind funcția publică (numeroase clasificări și evaluări), controlul extern al achizițiilor și altor articole de cheltuieli. În realitate, însă, aceste controale formale sunt adesea încălcate în practică;
- *Managementul informal.* Aranjamentele informale coexistă alături de regulile formale. Aranjamentele, care depășesc cadrul legal, determină modul în care funcționează guvernul: modul în care funcționarii publici obțin locuri de muncă sau promovări, scara salarială a acestora, modul în care sunt contractate achizițiile etc.;
- *Corupția.* Când regulile formale sunt ineficiente, guvernul, operând cu mijloace în afara legii, incită creșterea corupției. Există numeroase oportunități pentru corupție, care, deși răspândită, este adesea nedetectată sau nedeclarată.

Una din premisele de bază, cu potențial însemnat în asigurarea atât a disciplinei financiare, cât și a eficienței alocative și operaționale, este transparența bugetară. Transparența bugetară se referă la dezvăluirea completă, în timp util și sistematic, a tuturor informațiilor fiscale relevante. Acesta este un concept multidimensional, care vizează claritatea, exhaustivitatea, fiabilitatea, actualitatea, accesibilitatea și utilizabilitatea raportării publice privind finanțele publice, precum și implicarea cetățenilor în procesul bugetar.

Figura 1 cuantifică impactul indicelui transparenței bugetare, produs și măsurat de World

Technical or operative efficiency. The analysis of the quality of public expenditure management denotes the following problems of operational efficiency encountered by the Republic of Moldova and other developing countries:

- *Compensatory expenditures.* One of the effects of improving the labour force participation rate is “inflating” the scale of public services with a concomitant reduction of the salary level in the public sector;
- *Productivity reduction.* The phenomenon of ghost-employees, insufficient investment in staff training and information technology, poor work conditions and other similar practices degrade operational efficiency;
- *Detailed budgets and formal controls.* Formally, expenditure control is extremely centralized, there are detailed rules regarding public function (numerous classifications and evaluations), external control of procurement and other expenditure articles. However, in reality, these formal controls are often broken in practice;
- *Informal management.* Informal arrangements coexist along with formal rules. The arrangements which are beyond the legal framework determine the way the government work: the way public officials get work places or promotions, their salary scale, the way acquisitions are made etc.;
- *Corruption.* When formal rules are inefficient, the government, using the means beyond the law, incite corruption growth. There are numerous opportunities for corruption, which is often undetected and undeclared, yet popular.

One of the basic prerequisites with a significant potential in ensuring financial discipline, as well as allocative and operational efficiency, is budget transparency. Budget transparency refers to complete disclosure of all the relevant fiscal information in a timely and systematic manner. It is a multidimensional concept related to clarity, exhaustiveness, reliability, topicality, accessibility and usability of public reporting regarding public finance, as well as citizen participation in the budgetary process.

Figure 1 quantifies the impact of the Budget Transparency Index, produced and measured

Economic Forum în The Global Competitiveness Report 2019, asupra IDU.

Din figură, prin aplicarea metodei regresiei simple, reiese că o valoare a indicelui transparenței bugetare, care se apropie de 100 (100 înseamnă valoarea cea mai bună care denotă transparență bugetară maximă), determină o valoare a IDU, care se apropie de 1 (1 semnifică valoarea cea mai bună, care relevă un nivel maxim al dezvoltării umane).

Republica Moldova, înregistrând o valoare puțin favorabilă a indicelui transparenței bugetare (egală cu 58), are o valoare a IDU egală cu 0,75. Pentru comparație, Noua Zeelandă are un indice al transparenței bugetare egal cu 89, înregistrând un IDU egal cu 0,931; Suedia are un indice al transparenței bugetare egal cu 87, înregistrând un IDU egal cu 0,945. Dintre țările cuprinse în analiză, cea mai mare valoare a IDU o are Norvegia (0,957), care înregistrează o valoare de 87 pentru indicele transparenței bugetare.

În continuare, putem presupune argumentat că o transparență insuficientă la nivelul procesului bugetar public și al componentelor acestuia (bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale de stat, fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală) se răsfrânge indirect asupra calității respectării DESC în Republica Moldova.

by the World Economic Forum in The Global Competitiveness Report 2019, on HDI.

It follows from the graph, through the application of the simple regression method, that a value of the Budget Transparency Index which is close to 100 (100 means the best value denoting the maximum budget transparency) determines a value of HDI which is close to 1 (1 means the best value denoting the maximum level of human development).

The value of HDI in the Republic of Moldova, which has a slightly favourable value of the Budget Transparency Index (equal to 58), is 0.75. To put that in perspective, in New Zealand the Budget Transparency Index is 89, whereas the value of HDI equals 0.931; in Sweden the Budget Transparency Index equals 87, whereas HDI is 0.945. Among the countries included in the analysis, the highest value of HDI is in Norway (0.957), and the value of the Budget Transparency Index equals 84.

It can be assumed in a well-argued manner that the insufficient transparency at the level of the public budgetary process and its components (the state budget, the social security budget, the mandatory health insurance funds) is indirectly reflected on the quality of respecting ESCR in the Republic of Moldova.

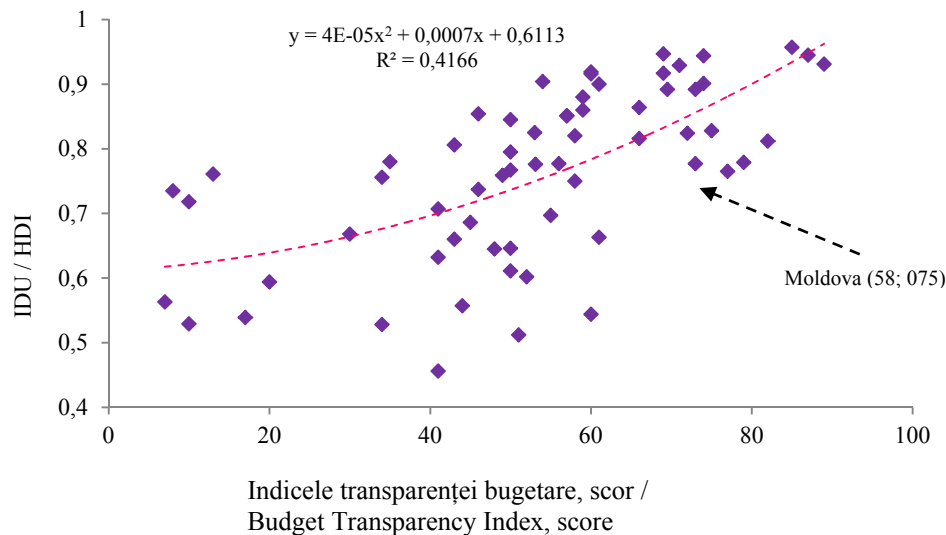

Figura 1. Relația dintre Indicele Dezvoltării Umane și Indicele transparenței bugetare/
Figure 1. Relation between the Human Development Index and the Budget Transparency Index

Sursa: elaborată de autor în baza The 2020 Human Development Report și the Global Competitiveness Report 2019/

Source: developed by the author on the basis of the 2020 Human Development Report and the Global Competitiveness Report 2019

Un impact semnificativ asupra transparenței și responsabilității bugetare și, în cele din urmă, asupra respectării DESC, îl are calitatea sistemului de control intern managerial și a auditului intern.

Sistemele de control intern din cadrul entităților publice, din Republica Moldova, se confruntă, conform rapoartelor Curții de Conturi a Moldovei, cu, cel puțin, următoarele probleme:

- implementarea superficială a componentelor sistemului de control intern managerial;
- lipsa procedurilor documentate privind raportarea suspiciunilor la neconformități, fraude și corupție;
- implementarea insuficientă a managementului riscurilor (financiare, operaționale, de fraudă și corupție) etc.

În plus, resursele umane și fluctuația de personal creează deficiențe în procesul de implementare și dezvoltare a sistemului de control intern managerial și a funcției de audit intern.

În contextul celor menționate anterior, figura 2 cuantifică impactul indicelui privind eficiența standardelor de audit și contabilitate, produs și măsurat de World Economic Forum în The Global Competitiveness Report 2019, asupra IDU.

Din figură, prin aplicarea metodei regresiei simple, reiese că un scor al indicelui privind eficiența standardelor de audit și contabilitate, care se apropie de 100 (100 înseamnă scorul cel mai bun, care denotă implementarea completă a standardelor de audit și contabilitate) determină o valoare a IDU, care se apropie de 1 (1 semnifică valoarea cea mai bună, care denotă un nivel maxim al dezvoltării umane).

A significant impact on the budgetary transparency and responsibility and, eventually, on respecting ESCR is made by the quality of the system of internal control and internal audit.

According to the reports of the Court of Auditors of the Republic of Moldova, the systems of internal control within public entities in Moldova confront at least the following problems:

- superficial implementation of the components of the internal managerial control system;
- lack of documented procedures as to reporting suspicions related to discrepancies, frauds and corruption;
- insufficient implementation of managing risks (financial, operational, those related to fraud and corruption, etc.).

In addition, human resources and staff fluctuation create deficiencies in the process of implementation and development of the internal managerial control system and of the internal audit function.

In the context with the above-mentioned ideas, figure 2 quantifies the impact made on HDI by the Index of Strength of Auditing and Accounting Standards regarding the efficiency of auditing and accounting standards, which was produced and measured by the World Economic Forum in The Global Competitiveness Report 2019.

It follows from the graph, through the application of the simple regression method, that a score of the Index of Strength of Auditing and Accounting Standards which is close to 100 (100 means the best score denoting the complete implementation of audit and accounting standards) determines an HDI value which is close to 1 (1 means the best value denoting the maximum level of human development).

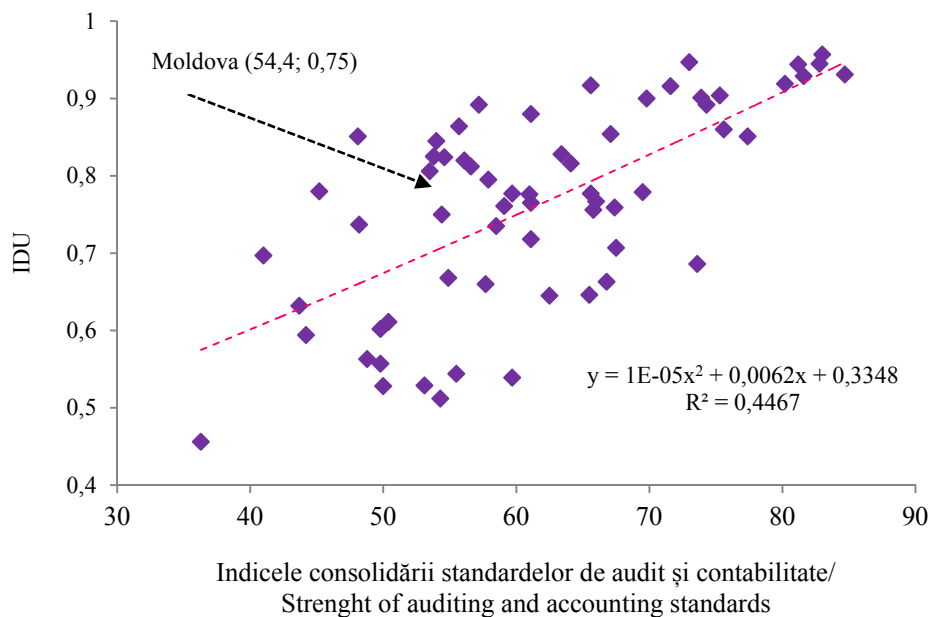

Figura 2. Relația dintre Indicele Dezvoltării Umane și Indicele consolidării standardelor de audit și contabilitate/

Figure 2. Relation between the Human Development Index and the Budget Transparency Index

Sursa: elaborată de autor în baza The 2020 Human Development Report și the Global Competitiveness Report 2019/
Source: developed by the author on the basis of the 2020 Human Development Report and the Global Competitiveness Report 2019

Republica Moldova, înregistrând un scor puțin favorabil privind eficiența standardelor de audit și contabilitate (egală cu 54,4), are o valoare a IDU egală cu 0,75. Pentru comparație, Noua Zeelandă deține un indice privind eficiența standardelor de audit și contabilitate egal cu 84,7, înregistrând un IDU egal cu 0,931; Suedia are un indice privind eficiența standardelor de audit și contabilitate egal cu 82,8, înregistrând un IDU egal cu 0,945. Dintre țările cuprinse în analiză, cea mai mare valoare a IDU o are Norvegia (0,957), care înregistrează scorul de 83 pentru indicele privind eficiența standardelor de audit și contabilitate.

Concluzii și recomandări

În mare parte, respectarea drepturilor economice, sociale și culturale, în Republica Moldova, este afectată de evoluția nesatisfăcătoare a managementului cheltuielilor publice.

Analiza modului în care sunt gestionate cheltuielile publice în Republica Moldova demonstrează o reușită mai mare în consolidarea disciplinei fiscale decât în eficientizarea alocării cheltuielilor publice în conformitate cu prioritățile strategice și eficientizarea furnizării serviciilor și bunurilor publice.

The value of HDI in the Republic of Moldova, which has a slightly favourable score regarding the efficiency of auditing and accounting standards (equal to 54.4), is 0.75. To put that in perspective, in New Zealand the Index of Strength of Auditing and Accounting Standards is 84.7, whereas the value of HDI equals 0.931; in Sweden the Index of Strength of Auditing and Accounting Standards equals 82.8, whereas HDI is 0.945. Among the countries included in the analysis, the highest value of HDI is in Norway (0.957), and the value of the Index of Strength of Auditing and Accounting Standards equals 83.

Conclusions and recommendations

To a large extent, respecting the economic, social and cultural rights in the Republic of Moldova is affected by the unsatisfactory evolution of public expenditure management.

The analysis of the way public expenditures is managed in the Republic of Moldova demonstrates a greater success in consolidating fiscal discipline than in streamlining the allocation of public expenditures in accordance with strategic priorities and streamlining the provision of public services and goods.

Următoarele soluții au capacitatea să amelioreze managementul cheltuielilor publice, cu impact pozitiv asupra respectării DESC:

- îmbunătățirea calității previziunilor macroeconomice și fiscale pentru a asigura elaborarea bugetului în baza unui cadru macro-bugetar realist și previzibil;
- elaborarea bugetului public național și a componentelor acestuia în corespundere cu cadrul legal, asigurarea alocării resurselor financiare publice în strânsă corelare cu prioritățile de politici, limitele de cheltuieli stabilite în Cadrul bugetar pe termen mediu;
- sporirea eficienței și transparenței procesului de elaborare și implementare a bugetului public național, inclusiv a componentelor acestuia, prin implementarea corespunzătoare, evitând abordarea superficială a bugetării bazate pe performanță;
- îmbunătățirea și modernizarea managementului trezoreriei, asigurarea unui control eficient și o monitorizare adecvată la fiecare etapă de cheltuieli, instituirea unui sistem adecvat de contabilitate și de raportare în corespundere cu practicile internaționale;
- dezvoltarea sistemului de control și audit intern în sectorul public în corespundere cu practica internațională, pentru a asigura utilizarea eficientă și transparentă a fondurilor publice;
- creșterea mobilizării veniturilor publice prin sporirea capacității autorităților publice responsabile de administrarea lor, în special, în ceea ce privește veniturile fiscale și vamale;
- dezvoltarea unui sistem modern de achiziții publice în conformitate cu standardele Uniunii Europene;
- dezvoltarea continuă a capacității instituționale la nivelul autorităților administrației publice centrale și locale și a instituțiilor aflate în subordonarea acestora, necesare pentru implementarea bugetării bazate pe programe și performanță;
- consolidarea capacităților de analiză a riscurilor bugetar-fiscale, riscurilor de fraudă și corupție, precum și de monitoring financiar al autorităților/ instituțiilor publice la autogestione și al întreprinderilor de

The following solutions have the capacity to improve public expenditure management with a positive impact on respecting ESCR:

- improving the quality of macroeconomic and fiscal foresight aimed at providing budget preparation on the basis of a real and foreseeable macro-budgetary framework;
- preparing the national public budget and its components in conformity with the legal framework, providing the allocation of public financial resources in a close correlation with policy priorities, expenditure limits established in the medium-term budgetary framework;
- increasing the efficiency and transparency of the process of preparing and implementing the national public budget, including its components, through the corresponding implementation of budgeting based on performance, avoiding superficial approach;
- improving and modernizing treasury management, providing efficient control and adequate monitoring at every stage of expenditure, establishing an adequate system of accounting and reporting in conformity with international practices;
- developing a system of internal control and audit in the public sector in conformity with the international practice with the purpose to provide efficient usage and transparency of public funds;
- upgrading the mobilization of public revenue through increasing the capacity of public authorities responsible for their management, especially regarding fiscal and customs revenues;
- developing a modern system of public procurement in conformity with the standards of the European Union;
- continuous development of institutional capacity at the level of central and local public administration authorities and the subordinate institutions, which is necessary for the budget implementation in terms of programs and performance;
- strengthening the capacities to analyse budgetary and fiscal risks, fraud and corruption risks, as well as to provide financial monitoring of self-managed public authorities/institutions, state/ municipal

stat/municipale și al societăților comerciale cu capital integral sau majoritar public.	enterprises and trading companies with the integral or majority public capital.
--	--

Bibliografie/ Bibliography:

1. ALLEN, R.; TOMMASI, D. *Managing Public Expenditure: a reference book for transition countries*. Paris: OECD, 2001. 497 p. [citat 10 august 2021]. ISBN 92-64-18653-0. Disponibil: <<http://www1.worldbank.org/publicsector/pe/oecdpehandbook.pdf>>.
2. DONNELLY, J. *Universal human rights in theory and practice*, 2nd edn. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003. 320 p. e-ISBN: 978-0-8014-6749-3.
3. Proclamation of Teheran, Final Act of the International Conference on Human Rights, Teheran, 22 April to 13 May 1968, U.N. Doc. A/CONF. 32/41 at 3 (1968). [citat 20 august 2021]. Disponibil: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/fatchr/Final_Act_of_TehranConf.pdf.
4. *Budgeting and Public Expenditures in OECD Countries 2019*, Paris: OECD Publishing. 268 p. [citat 20 iulie 2021]. ISBN 978-92-64-30795-7. Disponibil: <https://read.oecd-ilibrary.org/governance/budgeting-and-public-expenditures-in-oecd-countries-2018_9789264307957-en#page100>.
5. Office of the High Commissioner for Human Rights, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 1966. [citat 15 august 2021]. Disponibil: <<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx>>.
6. SCHICK, A. *A Contemporary Approach to Public Expenditure Management*. World Bank Institute, 1999. 143 p. [citat 20 iunie 2021]. Disponibil: <<https://documents1.worldbank.org/curated/en/739061468323718599/pdf/351160REV0ContemporaryOPEM1book.pdf>>.
7. SECRIERU, Angela. Government spending on tourism approached through the prism of consolidating the right to rest and leisure. *Economy and Sociology*. 2020, no. 2, pp. 16-28. ISSN: 1857-4130.
8. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Stanford University. 2019. [citat 10 iunie 2021]. Disponibil: <<https://leibniz.stanford.edu/friends/preview/rights-human/>>.
9. TOMMASI, D. 2001. *Strengthening Public Expenditure Management in Developing Countries Sequencing Issues*. 2001. [citat 10 august 2021] Disponibil: <https://europa.eu/capacity4dev/articles/strengthening-public-expenditure-management-developing-countries>
10. TWISS, S. B. History, Human Rights, and Globalization. *Journal of Religious Ethics*. 2004, no. 21/1, p. 39-70.
11. UNDP. Human Development Index Statistics. Disponibil: <<http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf>>.
12. VAŠÁK, K. Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights. *UNESCO Courier*. 1977. nr. 11, p. 29-32. e-ISSN 2220-2293.
13. *Public Expenditure Management Handbook*. Washington, D.C.: The World Bank. 1999. [citat 10 iunie 2021]. Disponibil: <<http://www.iltod.gov.mn/wp-content/uploads/2012/03/World-Bank-Public-Expenditure-Management-Handbook-1998.pdf>>.
14. The Global Competitiveness Report 2019, World Economic Forum. Disponibil: <http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf>

330.59-056.26(478)

NIVELUL DE TRAI AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI DIN REPUBLICA MOLDOVA¹

Conf. univ. dr. Aliona BALAN, ASEM
balan.a@ase.md

ORCID:0000-0003-0094-7272

<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.024>

Un indice important, care reflectă eficiența politicii social-economice a statului, îl constituie nivelul de trai al populației. Acest indice exprimă rezultatul dezvoltării social-economice a țării. Niciun rezultat al dezvoltării sectoarelor individuale ale economiei, oricât de mari și pozitive ar fi, nu are valoare suficientă fără anumite modificări corespunzătoare ale nivelului de trai al populației. Creșterea nivelului de trai al populației, inclusiv al persoanelor cu dizabilități, reprezintă o prioritate strategică în politica de stat a Republicii Moldova. Un mijloc de realizare a acestui obiectiv este îmbunătățirea mecanismelor macro- și micro-economice de creștere a PIB-ului. De asemenea, prezintă importanță asigurarea incluziunii economice prin intermediul distribuției echitabile a veniturilor și diminuării inegalităților economice în vederea dezvoltării armonioase a întregii societăți. Scopul cercetării constă în evidențierea aspectelor esențiale ale nivelului de trai al persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova în vederea întreprinderii unor măsuri adecvate de protecție socială a acestora.

Cuvinte-cheie: *nivel de trai, persoane cu dizabilități, venituri disponibile, cheltuieli de consum, minimum de existență, protecție socială.*

JEL: I31, J18, J14.

Introducere

Creșterea nivelului de trai al populației constituie unul dintre obiectivele finale ale economiei de piață și una dintre prioritățile

330.59-056.26(478)

LIVING STANDARD OF PEOPLE WITH DISABILITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA¹

Assoc. Prof., PhD Aliona BALAN, ASEM
balan.a@ase.md

ORCID: 0000-0003-0094-7272

<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.024>

An important index that reflects the efficiency of the state socio-economic policy is the population standard of living. This index represents the result of the country's socio-economic development. No result of the development of individual sectors of the economy, regardless of how large and positive it is, have sufficient value without appropriate changes in the standard of living of the population. Increasing the living standards of the population, including people with disabilities, is a strategic priority in the state policy of the Republic of Moldova. One way to achieve this is to improve micro and microeconomic mechanisms for GDP growth. It is also important to ensure economic inclusion through the equitable distribution of income and the reduction of economic inequalities for the harmonious development of society as a whole. The purpose of the research is to highlight the essential aspects of the standard of living of people with disabilities in the Republic of Moldova in order to create adequate measures for their social protection.

Keywords: *standard of living, people with disabilities, disposable income, consumption expenditures, subsistence minimum, social protection.*

JEL: I31, J18, J14.

Introduction

Raising the population standard of living is one of the ultimate goals of the market economy and one of the priorities of the social

¹ *Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului 20.80009.0807.29 Perfecționarea mecanismelor de aplicare a instrumentelor inovatoare orientate spre creșterea durabilă a bunăstării populației Republicii Moldova, în cadrul Programului de Stat./ The article was developed within the project 20.80009.0807.29 Improving the application mechanisms of innovative instruments aimed at sustainable growth of the welfare of the population of the Republic of Moldova, within the State Program.*

politicii sociale ale oricărui stat. Sporirea calității vieții oamenilor, prin dezvoltarea unei societăți competitive, bazată pe o creștere economică sustenabilă, cu locuri de muncă și cu o coeziune socială ridicată, reprezintă un obiectiv fundamental al Strategiei Naționale de Dezvoltare „MOLDOVA 2030” [4, p.24].

Un loc aparte, în acest domeniu, revine îmbunătățirii și asigurării unui trai decent persoanelor cu dizabilități. În Republica Moldova, există peste 177 mii de persoane cu dizabilități [8], ceea ce constituie aproximativ 6,7% din populația totală a țării. Mai multe studii [12, p.20; 14, p. 3] denotă că nivelul de trai al unei persoane cu dizabilități, în Republica Moldova, consumul, precum și veniturile, sunt mai reduse, în medie, decât ale persoanelor fără dizabilități.

Politica socială, în raport cu persoanele cu dizabilități, în Republica Moldova, este în mare parte declarativă. Din păcate, legislația existentă nu este capabilă să îmbunătățească nivelul și calitatea vieții persoanelor cu dizabilități și, în unele cazuri, contribuie doar la o scindare mai clară a societății în persoane cu dizabilități și persoane fără dizabilități.

Metode și materiale

În cadrul cercetării, s-a recurs la metoda de analiză a literaturii din domeniul cercetat, metoda comparativă, abstracția științifică etc. De asemenea, a fost utilizată metoda inductivă, prin intermediul căreia au fost generalizate fapte concrete, analizate, sintetizate și formulate concluzii asupra problemei cercetate.

În calitate de suport teoretico-științific, au servit rezultatele studiilor și investigațiilor savanților și cercetătorilor autohtoni și din străinătate, precum: Colesnicova T., Gutium T., Moscalu T., Ciobanu M., Precupețu I., Morozova E.A., Șabașev V.A. ș.a.

Suportul informațional al cercetării îl reprezintă datele statistice prezentate de Biroul Național de Statistică, Casa Națională de Asigurări Sociale și alte resurse informaționale.

Rezultate obținute și discuții

Pentru început, intenționăm să clarificăm sintagma „nivelul de trai” și care sunt „persoanele cu dizabilități”.

Termenii „nivelul de trai”, „calitatea vieții” sunt folosiți pentru descrierea standardului de viață al populației. Categoria „nivelul de trai” este o componentă-cheie a „calității vieții” ce caracterizează gradul de satisfacere a nevoilor materiale și spirituale ale populației unei țări, ale

policy of any state. Increasing the quality of people’s lives, by developing a competitive society based on sustainable economic growth, jobs and high social cohesion, is a fundamental objective of the National Development Strategy “MOLDOVA 2030” [4, p.24].

A special place in this field belongs to the improvement and ensuring a decent living for people with disabilities. In the Republic of Moldova there are over 177 thousand people with disabilities [8], which is about 6.7% of the total population of the country. More studies [12, p.20; 14, p.3] show that the standard of living of a person with disabilities in the Republic of Moldova is low, on average, consumption and income are lower than those without people with disabilities.

Social policy, in relation to people with disabilities in the Republic of Moldova, is largely declarative. Unfortunately, existing legislation is not able to improve the standard and quality of life of people with disabilities and, in some cases, only contributes to a clearer division of society into people with disabilities and people without disabilities.

Methods and materials

Methods like literature analysis in the researched field, comparative method, scientific abstraction, etc. were used in the present research. Also, the inductive method was used, through which specific facts were generalized, analysed, synthesized and formulated conclusions on the researched problem.

The results of studies and investigations of local and foreign scientists and researchers, such as: Colesnicova T., Gutium T., Moscalu T., Ciobanu M., Precupețu I., Morozova E.A., Șabașev V.A. served as theoretical and scientific support.

The informational support of the research is represented by the statistical data presented by the National Bureau of Statistics, the National Social Insurance House and other informational resources.

Results obtained and discussions

To begin with, let us clarify what the standard of living represents and who the “people with disabilities” are.

The terms “standard of living”, “quality of life” are used to describe the standard of living of the population. The “standard of living” category is a key component of the “quality of life” that characterizes the degree of satisfaction

unui grup social sau unei persoane [16, p.105]. Nivelul de trai se raportează la resursele economice ale persoanei și/sau gospodăriei, care permit o viață în acord cu normele considerate acceptabile, la un moment dat, în societate. Spre deosebire de nivelul de trai, calitatea vieții este un concept multidimensional, care include o serie de domenii: condițiile materiale de viață, sănătatea, domicilierea, locul de muncă, viața de familie, echilibrul între viața privată și viața profesională, bunăstarea subiectivă, relația persoanei cu societatea în care trăiește (încrederea în oameni, instituții etc.) [15, p. 1].

Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Art. 1, stipulează că: „Persoanele cu dizabilități includ acele persoane, care au deficiențe fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale de durată, deficiențe, care, în interacțiune cu diverse bariere, pot îngreuna participarea deplină și efectivă a persoanelor în societate, în condiții de egalitate cu ceilalți” [3]. În anul 2010, Republica Moldova ratifică Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, prin Legea nr. 166-XVIII din 09.07.2010 [2], demonstrând interes în ceea ce privește elaborarea și promovarea politicilor în domeniul incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități, precum și ajustarea legislației naționale în vigoare la prevederile celei internaționale.

Legea Republicii Moldova privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, Art. 2, definește „persoana cu dizabilități – persoană cu deficiențe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale, deficiențe, care, în interacțiune cu diverse bariere/obstacole, pot îngreuna participarea ei deplină și eficientă la viața societății în condiții de egalitate cu celelalte persoane” [1].

Persoanele cu dizabilități reprezintă un grup semnificativ, în Republica Moldova, cu un profil divers. Potrivit informației prezentate de Biroul Național de Statistică (BNS), în anul 2019, în Republica Moldova, numărul total al persoanelor cu dizabilități a constituit 177 de mii (dintre care copii – 10,7 mii) [8]. Comparativ cu anul 2018 (176,1 mii de persoane cu dizabilități), numărul persoanelor cu dizabilități a crescut cu 900 de persoane, la fel și numărul copiilor cu dizabilități, în vârstă de până la 17 ani, a crescut cu 100 (în 2018 – 10 600 de copii). Persoanele cu dizabilități au reprezentat 6,7% din populația totală a țării (în 2018 – 6,6%), iar copiii cu dizabilități constituie circa 2% din numărul total al copiilor din Republica Moldova [7].

of the material and spiritual needs of the population of a country, of a social group or person [16, p.105]. The standard of living refers to the economic resources of the person and/or household, which allow a life in accordance with the rules considered acceptable at a given time in society. Unlike the standard of living, quality of life is a multidimensional concept that includes a number of areas: material living conditions, health, housing, work, family life, work-life balance, subjective well-being, personal relationship with the society in which he lives (trust in people, institutions, etc.) [15, p. 1].

The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Art. 1, stipulates that: “Persons with disabilities include those persons who have long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments, which, in interaction with various barriers, may restrict their full participation and effective of the persons in the society, in conditions of equality with the others” [3]. In 2010, the Republic of Moldova ratified the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, by Law no. 166-XVIII of 09.07.2010 [2], demonstrating interest in the elaboration and promotion of policies in the field of social inclusion of persons with disabilities, as well as the adjustment of the national legislation in force to the provisions of the international one.

The Law of the Republic of Moldova on the social inclusion of persons with disabilities, Art. 2, defines “person with disabilities – person with physical, mental, intellectual or sensory deficiencies, deficiencies which, in interaction with various barriers/obstacles, may restrict their full and effective participation to the life of the society in conditions of equality with the other persons” [1].

People with disabilities represent a significant group in the Republic of Moldova, with a diverse profile. According to the information presented by the National Bureau of Statistics, in 2019, in the Republic of Moldova, the total number of people with disabilities was 177.0 thousand (of which children – 10.7 thousand) [8]. Compared to 2018 (176.1 thousand people with disabilities) the number of people with disabilities increased by 900 people, as well as the number of children with disabilities aged up to 17 years increased by 100 (in 2018 – 10,600 children). People with disabilities accounted for 6.7% of the total population of the country (in

Datele statistice, pentru ultimii ani, relatează o tendință de creștere a numărului persoanelor cu dizabilități. Dacă, în anul 2002, numărul persoanelor cu dizabilități era de 141,4 mii, atunci, în anul 2019, acestea constituiau, deja, 177 mii de persoane. Peste 2/3 dintre cazurile de invaliditate aparțin persoanelor de vârstă activă, 60% fiind din zonele rurale.

Rata șomajului la persoanele cu dizabilități, în 2019, a fost de 3,8%, față de 5,1% în rândul șomerilor fără dizabilitate. În distribuția pe sexe, acest indicator a înregistrat valorile: 5,6% pentru bărbați și 1,9% pentru femei. Rata șomajului la persoanele cu dizabilități din mediul urban a fost mai înaltă (5,9%), în comparație cu rata pentru cele din mediul rural (2,8%).

Persoanele cu dizabilități sunt mult mai rar ocupate și atunci când au locuri de muncă, acestea nu sunt, în mod adecvat, adaptate. În timp ce rata de ocupare a persoanelor fără dizabilitate a fost de 40,1%, în rândul persoanelor cu dizabilități, aceasta a constituit doar 16,5%, fiind de circa 2,5 ori mai mică. La bărbați, acest indicator a înregistrat 15,9%, la femei, respectiv 17,2%. Rata de ocupare a persoanelor cu dizabilități, din mediul rural, a fost mai înaltă (17,0%), în comparație cu cea a persoanelor din mediul urban (15,6%).

Din distribuția persoanelor cu dizabilități ocupate pe activități economice, rezultă că o treime activează în sectorul agricol (33,9%). La fel, într-o proporție mare, aceste persoane se regăsesc în activitățile de comerț cu ridicata și cu amănuntul, hoteluri și restaurante – HORECA (15,2%), urmate de activitățile din învățământ (13,0%), industrie și construcții (12,5%).

Din totalul persoanelor cu dizabilități ocupate, salariații alcătuiesc 64,8%, comparativ cu 78,1% în cazul persoanelor fără dizabilități. Ponderea persoanelor ocupate pe cont propriu în agricultură este mai mare la persoanele cu dizabilități și a constituit 21,1%, comparativ cu 9,0%, în cazul persoanelor fără dizabilități. Ocuparea pe cont propriu în rândul persoanelor cu dizabilități este, adesea, consecința lipsei oportunităților de angajare salarială. Persoanele cu dizabilități au acces, mai degrabă, la forme de ocupare informale, unele dintre aceste activități se desfășoară în agricultură, predominant de subzistență, orientată exclusiv spre autoconsum.

În continuare, ne propunem să analizăm nivelul de trai al populației Republicii Moldova prin prisma veniturilor disponibile și cheltui-

2018 – 6.6%), and children with disabilities represent about 2% of the total number of children in the Republic of Moldova [7].

Statistical data for recent years shows a growing trend in the number of people with disabilities. If in 2002 the number of people with disabilities was 141.4 thousand, then in 2019 they were already 177 thousand people. Over 2/3 of the cases of disability belong to the active age, 60% being from rural areas.

The unemployment rate for people with disabilities in 2019 was 3.8% compared to 5.1% among the unemployed without disabilities. In the distribution by sex, this indicator registered the values: 5.6% for men and 1.9% for women. The unemployment rate for people with disabilities in urban areas was higher (5.9%) compared to the rate for those in rural areas (2.8%).

People with disabilities are much less busy and when they have jobs, they are not adequately adapted. While the employment rate of people without disabilities was 40.1%, among people with disabilities it was only 16.5% being about 2.5 times lower. For men, this indicator registered 15.9%, for women, respectively 17.2%. The employment rate of people with disabilities in rural areas was higher (17.0%) compared to that in urban areas (15.6%).

The distribution of people with disabilities employed by economic activities shows that a third of them work in the agricultural sector (33.9%). Likewise, to a large extent, these people are found in the activities of wholesale and retail trade, hotels and restaurants – HORECA (15.2%), followed by activities in education (13.0%), industry and construction (12.5%).

Out of the total number of persons employed with disabilities, employees make up 64.8% compared to 78.1% in the case of persons without disabilities. The share of self-employed people in agriculture is higher among people with disabilities and was 21.1% compared to 9.0% in the case of people without disabilities, self-employment among people with disabilities is often the consequence of lack of employment opportunities salary. People with disabilities have rather access to informal forms of employment, some of these activities are carried out in agriculture, predominantly subsistence, oriented exclusively to self-consumption.

Next, we aim to analyse the living standard of the population of the Republic of Moldova in terms of disposable income and

lilor de consum ale populației în anul 2020. Datele statistice, prezentate de BNS, arată că veniturile disponibile ale gospodăriilor, în anul 2020, au constituit 3096,6 lei lunar, în medie, pe o persoană, fiind în creștere cu 7,5% față de anul precedent [5].

Diferențe de nivel și, mai ales de structură, între veniturile populației s-au înregistrat în funcție de mediul de reședință. În anul 2020, veniturile medii, pe o gospodărie din mediul urban, au fost cu 993,0 lei sau de 1,4 ori mai mari, comparativ cu veniturile populației din mediul rural. În mediul urban, veniturile gospodăriilor au provenit în proporție de 61,0% din salarii, 17,9% din prestații sociale, veniturile în natură reprezentând 6,5% din total.

Nivelul de trai al populației din Republica Moldova este dependent, într-o mare măsură, de veniturile din remitențe. Acestea au alcătuit circa 13 la sută din veniturile disponibile lunare per persoană. De menționat că, pe parcursul anului 2020, volumul remitențelor a constituit 1,49 miliarde USD, fiind cea mai mare sumă înregistrată în ultimii șase ani. Gospodăriile casnice din mediul rural depind, într-o mare măsură, de remitențe, ponderea acestora în structura veniturilor constituind cca 16%, față de 9% în mediul urban.

Distribuția veniturilor disponibile ale gospodăriilor pe quintile, evidențiază decalajul dintre cele mai sărace și cele mai bogate gospodării casnice. Astfel, venitul mediu lunar al unei persoane din quintila I (20% – populația cea mai puțin asigurată) a însumat 1717,6 lei, față de 5277,5 lei pentru persoanele din quintila V (20% – populația cea mai bine asigurată). Veniturile persoanelor din quintila I sunt de 1,8 ori mai mici, comparativ cu media veniturilor pe total țară, iar veniturile celor din quintila V au depășit media pe țară de 1,7 ori. Venitul mediu lunar al unei persoane din quintila V este mai mare de 3 ori față de venitul persoanelor din quintila I.

În funcție de mărimea medie a veniturilor, constatăm că sub media veniturilor pe total țară sunt situate, practic, 60% din totalul populației.

consumption expenditures of the population in 2020. Statistical data presented by the National Bureau of Statistics (NBS) show that disposable household income in 2020 was MDL 3096,6 per month on average per person, increasing by 7.5% compared to the previous year [5].

Differences in level and, especially, in structure between the income of the population were registered depending on the environment of residence. In 2020, the average income per household in the urban area was MDL 993.0 or 1.4 times higher compared to the income of the rural population. In the urban environment, the incomes of the households came in proportion of 61.0% of the salaries, 17.9% of the social benefits, the incomes in kind representing 6.5% of the total.

The standard of living of the population of the Republic of Moldova is largely dependent on remittance income. They made up about 13 percent of disposable monthly income per person. It should be noted that during 2020 the volume of remittances amounted to USD 1.49 billion, being the largest amount recorded in the last six years. Households in rural areas depend to a greater extent on remittances, their share in the income structure being about 16%, compared to 9% in urban areas.

The distribution of disposable income of households on quintiles highlights the gap between the poorest and richest households. Thus, the average monthly income of a person in quintile I (20% of the least insured population) amounted to MDL 1717.6 compared to MDL 5277.5 for people in quintile V (20% of the best insured population). The incomes of the people from quintile I are 1.8 times lower compared to the average income for the whole country, and the incomes of those from quintile V exceeded the national average of 1.7 times. The average monthly income of a person in quintile V is more than 3 times the income of people in quintile I.

Depending on the average size of income, we find that below the average income per country are practically 60% of the total population.

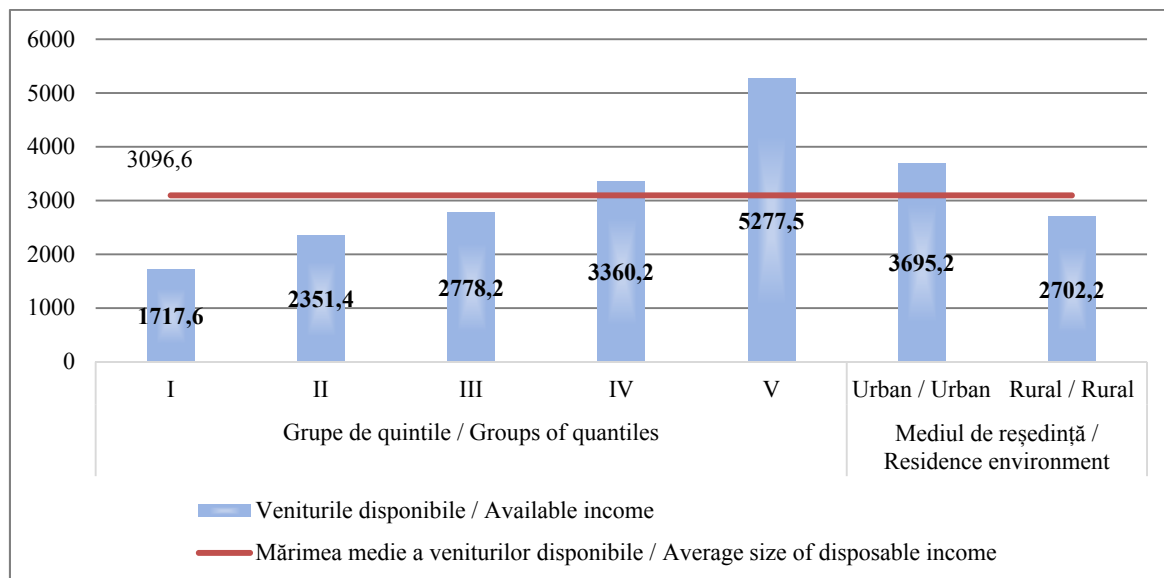

Figura 1. Distribuția venitului disponibil, pe medii de reședință și quintile, 2020, lei / Figure 1. Distribution of disposable income, by residence areas and quintiles, 2020, MDL

Sursa: elaborată de autor după [5] / Source: developed by the author according to [5]

Decalaje semnificative sunt înregistrate și în structura veniturilor. Dacă veniturile persoanelor din quintila I sunt formate, aproape în aceeași măsură, din salarii (34,9%) și prestații sociale (18,2%), atunci, în cazul quintilei V, veniturile salariale predomină și constituie 62,1%, iar prestațiile sociale – 16,8%. Prin urmare, cele mai afectate categorii de populație de condițiile financiare precare sunt persoanele situate în quintila I de venit și cele din mediul rural.

Significant gaps are also recorded in the revenue structure. If the incomes of the persons from quintile I are formed almost equally from salaries (34.9%) and social benefits (18.2%), then in the case of quintile V the salary incomes predominate and constitute 62.1%, and the social benefits – 16.8%. Therefore, the most affected categories of the population by precarious financial conditions are people in the first income quintile and those in rural areas.

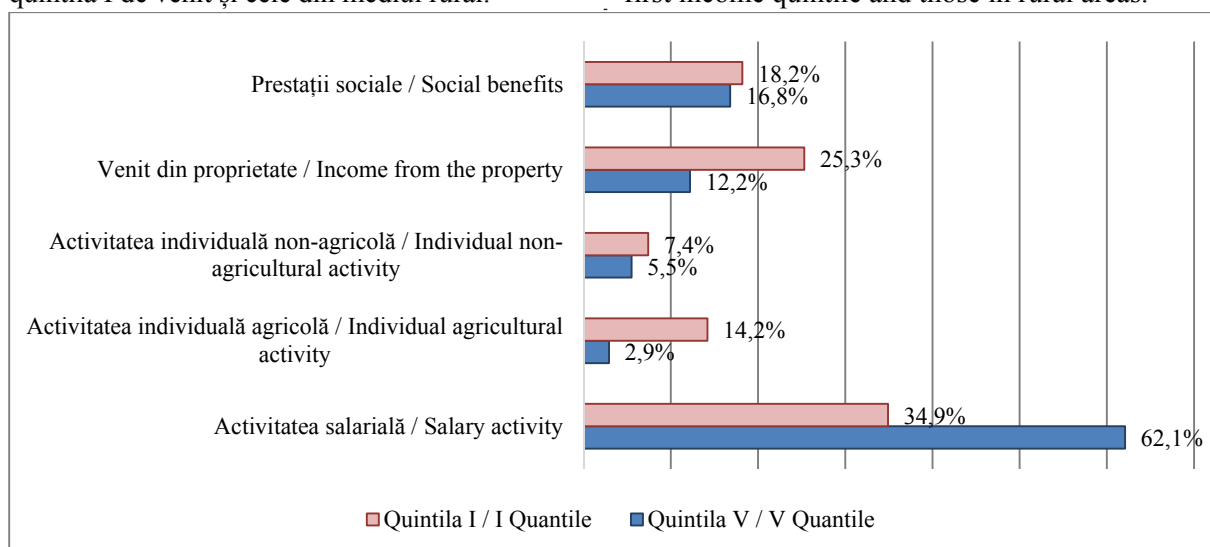

Figura 2. Structura veniturilor disponibile ale gospodăriilor, pe grupe de quintile, 2020 / Figure 2. Structure of disposable income of households, by groups of quintiles, 2020

Sursa: elaborată de autori după [5], [6] / Source: developed by the authors according to [5], [6]

Persoanele cu dizabilități reprezintă un grup semnificativ după repartizarea plăților sociale. Acestea sunt eligibile pentru mai multe prestații sociale: pensia de dizabilitate, alocațiile sociale de stat (acordate în cazul în care persoana cu dizabilități nu îndeplinește condițiile pentru obținerea dreptului la pensie), alocațiile sociale pentru îngrijire, compensații pentru transport [9]. Conform datelor Casei Naționale de Asigurări Sociale, la 1 ianuarie 2020, mărimea medie a pensiei de dizabilitate a constituit 1430,5 lei, comparativ cu 1901,1 lei per total pensionari. În funcție de gradul de dizabilitate, mărimea medie a pensiei s-a diferențiat, constituind 988,1 lei pentru persoanele cu dizabilitate medie și 1763,9 lei pentru cele cu dizabilitate severă. Mărimea celorlalte prestații sociale este destul de mică, astfel, mărimea alocației sociale de stat a constituit, în medie, 280 lei/lună, iar plata pentru transport, în medie, 34,5 lei/lună [11, p.157].

În structura populației distribuită pe quintile, după nivelul veniturilor, constatăm, astfel, concentrarea persoanelor cu dizabilități în quintila I, cea mai săracă a populației, persoanele cu dizabilități confruntându-se cu dificultăți economice și sociale semnificative.

Nivelul de trai al populației se reflectă în mărimea și structura cheltuielilor de consum [13, p. 70]. Analiza statistică a cheltuielilor de consum ale gospodăriilor, în 2020, arată că cheltuielile medii lunare au constituit 2791,2 lei pe o persoană, care au rămas, practic, la nivelul anului precedent. În termeni reali (cu ajustarea la indicele prețurilor de consum), populația a cheltuit, în medie, cu 3,5% mai puțin comparativ cu anul 2019.

Dependența nivelului și structurii cheltuielilor totale de consum de mărimea veniturilor gospodăriilor, este scoasă în evidență de analiza cheltuielilor de consum pe quintile. O primă remarcă se poate face cu privire la situația de la extremele distribuției.

Gospodăriile cele mai puțin asigurate (quintila I) cheltuie de 4 ori mai puțin decât cele mai bine asigurate (quintila V). Având în vedere că locuitorii din mediul urban au venituri mai mari, respectiv, cheltuielile consumatorilor depășesc cu 1156,8 lei sau de 1,5 ori cheltuielile consumatorilor din mediul rural. Veniturile au depășit cheltuielile cu 10,9%, atât la populația din mediul urban (+5,9%), cât și la cele din mediul rural (+15,8%).

People with disabilities represent a significant group after the distribution of social payments. They are eligible for several social benefits: disability pension, social allowances state (granted if the disabled person does not meet the conditions for obtaining the right to a pension), social care allowances, transport compensation. According to the data of the National Social Insurance House, on January 1, 2020, the average size of the disability pension was MDL 1430.5, compared to MDL 1901.1 for total retirees. Depending on the degree of disability, the average size of the pension differed, amounting to MDL 988.1 for people with medium disability and MDL 1763.9 for those with severe disability. The size of the other social benefits is quite small, thus, the size of the state social allowance was on average MDL 280 per month, and the payment for transport on average 34.5 MDL/month [11, p.157].

In the structure of the population distributed on quintiles by income level, we find, thus, the concentration of people with disabilities in the first quintile, the poorest of the population, people with disabilities facing significant economic and social difficulties.

The population standard of living is reflected in the size and structure of consumer spending. The statistical analysis of household consumption expenditures in 2020 shows that the average monthly expenditures amounted to MDL 2791.2 per person, which remained practically at the level of the previous year. In real terms (with the adjustment to the consumer price index) the population spent on average 3.5% less compared to 2019.

The dependence of the level and structure of total consumption expenditures on the size of household incomes is highlighted by the analysis of consumption expenditures on quintiles. A first remark can be made about the situation at the extremes of distribution.

The least insured households (quintile I) spend 4 times less than the best insured (quintile V). Considering that the inhabitants from the urban area have higher incomes, respectively, the consumers' expenses exceed by MDL 1156.8 or 1.5 times the expenses of the consumers from the rural area. Revenues exceeded expenditures by 10.9%, both for the urban population (+ 5.9%) and for those in rural areas (+ 15.8%).

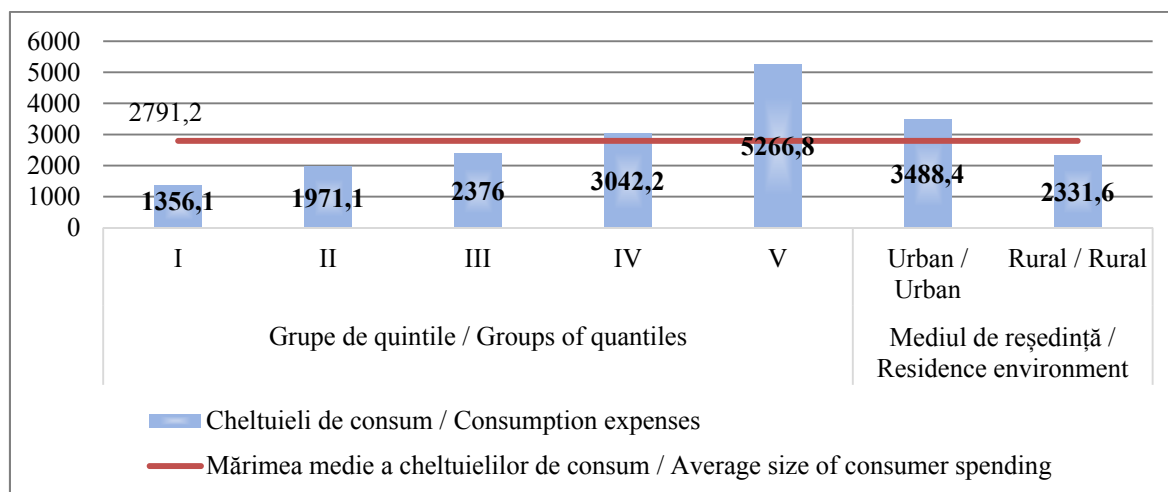

Figura 3. Distribuția cheltuielilor de consum, pe medii de reședință și quintile, 2020, lei /
Figure 3. Distribution of consumption expenditures, by residence areas and quintiles, 2020, MDL

Sursa: elaborată de autori după [5] / Source: developed by the authors according to [5]

Principalele destinații ale cheltuielilor, indiferent de mărimea gospodăriei, rămân cheltuielile pentru produse alimentare, mărfurile nealimentare și întreținerea locuinței.

Pentru asigurarea consumului alimentar, populația din quintila I alocă lunar 57,3% din totalul cheltuielilor de consum, iar populația din quintila V – 33,9% din cheltuielile de consum lunare. Cheltuielile pentru consumul alimentar au deținut, pe ansamblul gospodăriilor, o pondere de 43,5%, din totalul cheltuielilor de consum, în creștere cu 2,9 p.p. față de anul 2019. Pentru produse nealimentare, quintila I alocă 36,3% din totalul cheltuielilor de consum, iar populația din quintila V – 25,3%, iar pentru servicii quintila I – 27,5%, față de 16,1% a quintilei V.

O altă componentă a consumului, cu pondere relativ mare în cheltuieli, este legată de locuință. Acestea i s-a alocat, în medie, 15,7% din cheltuielile de consum, cea mai mare parte a acestora fiind absorbită de consumul de utilități necesare funcționării și încălzirii locuinței (apă, energie electrică și termică, gaze naturale). În schimb, cheltuielile pentru dotarea și întreținerea locuinței au o pondere mult mai scăzută (în medie, 5,4%). Următorul loc, în ordinea determinată de volumul resurselor alocate, a fost ocupat de cheltuielile pentru îmbrăcăminte și încălțăminte (în medie, 8,3%) și cheltuielile pentru transport (în medie, 5,3%). Cheltuielile efectuate de gospodării pentru sănătate și mai ales pentru educație înregistrează un nivel scăzut, în special, din cauza faptului că satisfac-

The main destinations of the expenses, regardless of the size of the household, remain the expenses for food, non-food goods and housekeeping.

In order to ensure food consumption, the population in quintile I allocates 57.3% of total consumption expenditures per month, and the population in quintile V – 33.9% of monthly consumption expenditures. Expenditures for food consumption held, on the whole households, a share of 43.5%, out of the total consumption expenditures, increasing by 2.9 pp. compared to 2019. For non-food products quintile I allocates 36.3% of total consumption expenditures, and the population in quintile V – 25.3%, and for services quintile I – 27.5% compared to 16.1% of the quintile V.

Another component of consumption, with a relatively large share in spending, is related to housing. It was allocated an average of 15.7% of consumption expenditures, most of which were absorbed by the consumption of utilities necessary for the operation and heating of the dwelling (water, electricity and heat, natural gas). and housing maintenance have a much lower share (on average 5.4%). The next place in the order determined by the volume of allocated resources was occupied by the expenses for clothing and footwear (on average 8.3%) and the expenses for transport (on average 5.3%). Household expenditure on health and especially on education is low, mainly due to the fact that the satisfaction of these needs of household members is largely achieved through

cerea acestor nevoi ale membrilor gospodăriilor se realizează, în cea mai mare parte, prin servicii publice, de care aceștia beneficiază în cadrul sistemului de asigurări sociale sau gratuit.

public services that they benefit from under the social insurance system or free of charge.

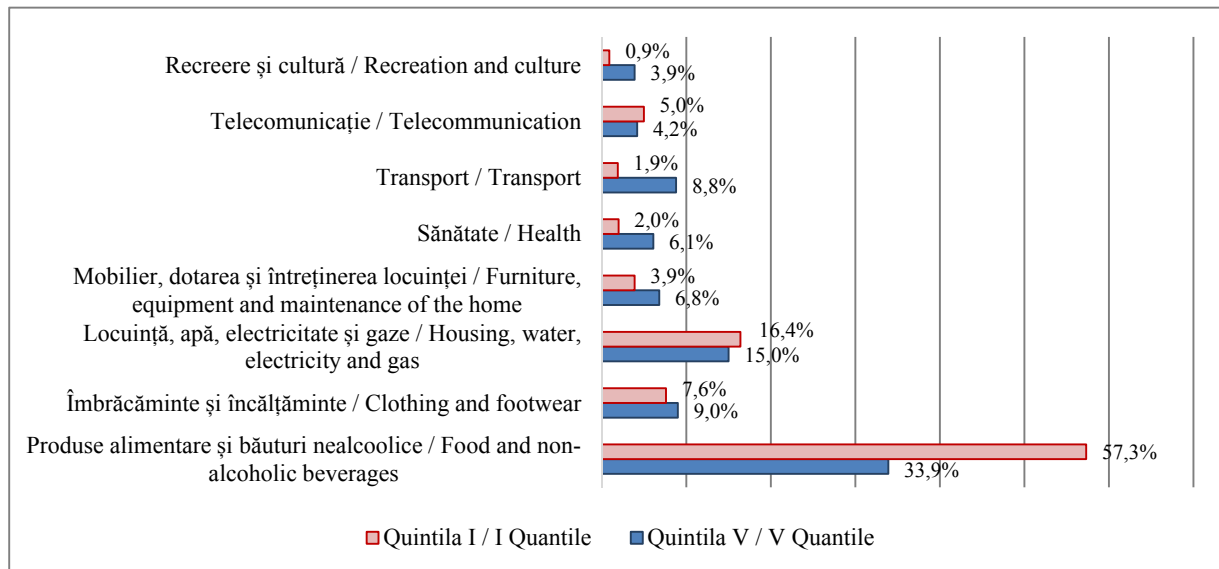

Figura 4. Structura cheltuielilor de consum ale gospodăriilor, pe grupe de quintile, 2020/
Figure 4. Structure of household consumption expenditures, by groups of quintiles, 2020

Sursa: elaborată de autori după [5], [6]/ Source: developed by the authors according to [5], [6]

În ceea ce privește structura consumului persoanelor cu dizabilități, aceasta este influențată, în mare măsură, de cheltuielile suplimentare ce țin de dizabilitate, care pot crește considerabil nevoile financiare ale unei gospodării. Dizabilitatea implică, adesea, costuri suplimentare specifice, care trebuie acoperite, pentru ca persoana să poată trăi, în mod adecvat, în societate. Acest cost suplimentar depinde de un complex de factori, precum numărul de persoane în gospodărie, vârsta persoanei cu dizabilități, severitatea și tipul dizabilității, costul serviciilor de reabilitare, stilul de viață sau ocupația pe care o are etc. În absența unei politici de protecție socială a persoanelor cu dizabilități, costurile suplimentare pot duce familiile persoanelor cu dizabilități în sărăcie.

Nivelul de trai al persoanelor cu dizabilități, din Republica Moldova, este mai scăzut față de cel al persoanelor fără dizabilități. Acest fapt este determinat de veniturile mai mici ale gospodăriei, unde există persoane cu dizabilități, venitul gospodăriei fiind, în mod direct, afectat de tipul de ocupare a persoanei cu dizabilități, lipsa unui loc de muncă sau faptul că unii dintre membrii familiei trebuie să renunțe la locul de muncă pentru a îngriji persoana cu dizabilități.

Regarding the consumption structure of people with disabilities, it is largely influenced by additional disability-related expenditures that can significantly increase a household's financial needs. Disability often involves specific additional costs that must be covered in order for the person to be able to live properly in society. This additional cost depends on a complex of factors such as the number of people in the household, the age of the person with disabilities, the severity and type of disability, the cost of rehabilitation services, lifestyle or occupation, etc. In the absence of a social protection policy for people with disabilities, the extra costs can lead the families of people with disabilities to poverty.

The standard of living of persons with disabilities in the Republic of Moldova is lower than that of persons without disabilities. This is determined by the lower income of the household where there are people with disabilities, the income of the household being directly affected by the type of employment of the disabled person, the lack of a job or the fact that some family members have to give up work to care for the person with disabilities.

This situation of financial vulnerability should be offset by easy access to social protec-

Această situație de vulnerabilitate financiară ar trebui compensată prin accesul facil la programe de protecție socială. Beneficiile de protecție socială ar trebui să reducă diferența de venit dintre persoanele cu și fără dizabilități. În Republica Moldova, se atestă cu totul altă situație – o insuficiență a măsurilor de protecție socială a persoanelor cu dizabilități, cu un impact direct asupra nivelului de trai al persoanelor cu dizabilități.

În plus, mărimea medie a pensiei de dizabilitate acoperă valoarea minimumului de existență în proporție de doar 70,4%. Potrivit BNS, valoarea minimumului de existență, în anul 2019, a constituit, în medie, pentru o lună, 2031,2 lei/persoană. Astfel, mărimea medie a pensiei de dizabilitate severă acoperă minimumul de existență în proporție de 86,8%, mărimea medie a pensiei de dizabilitate accentuată – 75,9%, iar a pensiei de dizabilitate medie – 48,6%.

Mărimea medie a pensiei de dizabilitate nu acoperă minimumul de existență, dar nici pragul sărăciei extreme (1689,1 lei/persoană), și nici pragul sărăciei absolute (2095,1 lei/persoană) (2019) [10], fapt ce limitează capacitatea de reducere a sărăciei în rândul persoanelor cu dizabilități. Valorile de asistență sunt reduse și reprezintă doar o mică parte din nevoia totală.

Studiul sociologic, realizat în 2017, pe incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova [12, p.18], arată că, pentru 97% dintre persoanele cu dizabilități, prestațiile sociale de stat constituie principala sursă de venit, 14% au menționat că lucrează și primesc și salariu, 5% – câștigă neoficial din munci ocazionale sau sezoniere, 9% beneficiază de suport financiar din partea rudelor, prietenilor și 1% a indicat că nu are venituri. Totodată, 64% dintre persoanele cu dizabilități susțin că veniturile nu ajung nici pentru strictul necesar, 31% – că veniturile ajung doar pentru strictul necesar, 4% – veniturile ajung pentru un trai decent și, doar 1% – veniturile ajung pentru un trai îmbelșugat.

Astfel, datele demonstrează că persoanele cu dizabilități, din țara noastră, nu dispun de un nivel de finanțare adecvat pentru asigurarea unui nivel de trai decent. În aceste condiții, sistemul de protecție socială trebuie să prevadă instrumente de intervenție, precum beneficiile financiare și non-financiare, care ar trebui să răspundă nevoilor persoanelor cu dizabilități și familiilor acestora de a avea un standard adecvat de viață în societate. Sistemul de protecție socială trebuie să asigure, pentru a atinge dezideratele echității și

tion programs. Social protection benefits should reduce the income gap between people with and without disabilities. There is a completely different situation, insufficiency of social protection measures for people with disabilities, with a direct impact on the living standards of people with disabilities in the Republic of Moldova.

Moreover, the average size of the disability pension covers the value of the subsistence minimum in the proportion of only 70.4%. According to the NBS, the value of the subsistence minimum, in 2019, constituted on average for one month 2031.2 MDL/person. Thus, the average size of the severe disability pension covers the subsistence minimum in proportion of 86.8%, the average size of the accentuated disability pension – 75.9%, and of the average disability pension – 48.6%.

The average size of the disability pension does not cover both the subsistence minimum, but neither the extreme poverty line (1689.1 MDL/person), nor the absolute poverty line (2095.1 MDL/person) (2019) [10], which limits the ability to reduce poverty among people with disabilities. Support values are low and represent only a small part of the total need.

The sociological study conducted in 2017 on the social inclusion of people with disabilities in the Republic of Moldova [12, p.18], shows that for 97% of people with disabilities, state social benefits are the main source of income, 14% mentioned that they work and they also receive a salary, 5% – earns unofficially from occasional or seasonal work, 9% receive financial support from relatives, friends and 1% indicated that they have no income. At the same time, 64% of people with disabilities say that income is not enough for the bare necessities, 31% – that income is enough for the bare necessities, 4% – income is enough for a decent living, and only 1% – income is enough for a decent living.

Thus, the data shows that people with disabilities in our country do not have an adequate level of funding to ensure a decent standard of living. Under these conditions, the social protection system must provide intervention tools such as financial and non-financial benefits, which should meet the needs of people with disabilities and their families to have an adequate standard of living in society. The social protection system must ensure, in order to achieve the goals of equity and social inclusion, easy access for people with disabilities to the relevant social protection schemes, adapted to their needs.

includerii sociale, un acces simplu al persoanelor cu dizabilități la schemele relevante de protecție socială, adaptate nevoilor lor.

În același timp, este necesară crearea locurilor de muncă pentru persoanele cu dizabilități, fapt ce va conduce la creșterea autonomiei personale a individului, la un nivel crescut de bunăstare și un risc mai scăzut de dependență de beneficiile sociale. Creșterea ocupării persoanelor cu dizabilități va duce la crearea unei forțe de muncă diverse, cu o contribuție pozitivă la creșterea PIB și reducerea costurilor de protecție socială. Este necesară o reorientare a politicii pasive de recompensare a dizabilității spre politici de integrare activă. Principalul obiectiv al acestei reorientări este de a crește participarea persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii. Tuturor grupurilor vulnerabile, inclusiv persoanelor cu dizabilități, trebuie să li se ofere oportunități similare de a-și atinge potențialul și de a deveni o parte activă a societății.

Asigurarea unui nivel de trai decent persoanelor cu dizabilități și populației vulnerabile necesită dezvoltarea unui sistem de protecție socială durabil și social responsabil. Atingerea acestui deziderat va fi posibilă prin intermediul suportului financiar, creării de oportunități pentru dobândirea unui venit, acordarea serviciilor de îngrijire, securitate, asistență și incluziune socială. Sistemul de protecție socială trebuie să asigure o protecție menită să atenueze și să reducă sărăcia, vulnerabilitatea și excluziunea socială.

Concluzii

Nivelul de trai al populației Republicii Moldova se situează mult în urma standardelor, care asigură satisfacerea necesităților principale, constituind o problemă socială importantă, care necesită să fie rezolvată cât mai rapid. Cele mai afectate categorii socio-demografice de condițiile financiare precare sunt persoanele situate în quintila I de venit, și cele din mediul rural. În pofida faptului că, în decursul ultimului deceniu, veniturile disponibile lunare ale populației au crescut cumulativ, în termeni nominali de cca 3 ori, reprezentând o creștere de cca 30% în termeni reali, nivelul de venituri și de consum al populației din Republica Moldova rămâne destul de scăzut, în comparație cu alte țări din Europa Centrală și de Est, la doar 40% din media pe aceste state.

În Republica Moldova, există 177 mii de persoane cu dizabilități, ceea ce constituie aproximativ 6,7% din populația țării. Structura populației distribuită pe quintile, după nivelul

At the same time, it is necessary to create jobs for people with disabilities, which will lead to increased personal autonomy of the individual, to a higher level of well-being and a lower risk of dependence on social benefits. Increasing the employment of people with disabilities will lead to the creation of a diverse workforce, with a positive contribution to increasing GDP and reducing social protection costs. There is a need for a reorientation of the passive policy of rewarding disability towards active integration policies. The main objective of this reorientation is to increase the participation of people with disabilities in the workplace. All vulnerable groups, including people with disabilities, need to be given similar opportunities to reach their potential and become an active part of society.

Ensuring a decent standard of living for people with disabilities and the vulnerable population requires the development of a sustainable and socially responsible social protection system. Achieving this goal will be possible through financial support, creating opportunities for earning an income, providing care, security, assistance and social inclusion. The social protection system must provide protection designed to alleviate and reduce poverty, vulnerability and social exclusion.

Conclusions

The living standard of the population of the Republic of Moldova is far behind the standards that ensure the satisfaction of the main needs, constituting a main social problem, which needs to be solved as soon as possible. The most affected socio-demographic categories by poor financial conditions are people in the first quintile of income, and those in rural areas. Despite the fact that over the last decade, the monthly disposable income of the population has increased cumulatively, in nominal terms by about 3 times, representing an increase of about 30% in real terms, the level of income and consumption of the population of the Republic of Moldova remains quite compared to other countries in the Central and Eastern European region, at only 40% of the average for these countries.

In the Republic of Moldova there are 177 thousand people with disabilities, which is about 6.7% of the country's population. The structure of the population distributed on quintiles according to the level of income and consumption expenditures reflects the concentration of people with disa-

veniturilor și cheltuielilor de consum, reflectă concentrarea persoanelor cu dizabilități în quintila de jos a populației. Nivelul de trai al populației cu dizabilități este scăzut față de cel al populației fără dizabilități, întrucât dizabilitatea implică costuri suplimentare specifice, care trebuie acoperite, și care presupune și venituri mai scăzute. Persoanele cu dizabilități, din Republica Moldova, constituie un grup vulnerabil expus în majoritatea cazurilor la situații de sărăcie, ale căror venituri disponibile nu ajung nici pentru nevoile de bază.

Protecția socială a persoanelor cu dizabilități, în Republica Moldova, este asigurată prin intermediul sistemului de asigurări sociale (pensii) și prestații sociale, precum și prin diferite servicii sociale. Quantumul pensiei minime de dizabilitate constituie 1430,5 lei. Aceasta acoperă valoarea minimumului de existență în proporție de 70,4%. Totodată, pensia minimă de dizabilitate nu asigură ieșirea din sărăcia extremă, și nici din sărăcia absolută. Prin urmare, constatăm că statul nu asigură un nivel adecvat de finanțare pentru persoanele cu dizabilități. Deși cheltuielile cu protecția socială a persoanelor cu dizabilități au crescut în timp (în 2020, au constituit 2,9 mil. lei, în creștere cu 0,2 mil. lei, față de 2019), mărimea prestațiilor sociale rămâne insuficientă pentru un trai decent. În aceste condiții, este evidentă necesitatea eficientizării și îmbunătățirii performanței sistemului de transferuri sociale și creșterii bugetului alocat pentru ajutorarea persoanelor cu dizabilități.

Creșterea nivelului de trai al populației și reducerea excluziunii sociale trebuie să încorporeze măsuri de reformare a sistemului de protecție socială, creșterea mărimii prestațiilor sociale, implementarea programelor de susținere socială a persoanelor cu dizabilități bazate pe evaluarea venitului fiecărei familii, crearea locurilor de muncă și creșterea oportunităților de angajare pentru persoanele cu dizabilități. În fine, creșterea nivelului de trai al populației din Republica Moldova poate fi realizată prin promovarea unei creșteri economice durabile și incluzive, a ocupării depline a forței de muncă și asigurarea de locuri de muncă decente pentru toți cetățenii.

bilities in the lower quintile of the population. The standard of living of the population with disabilities is lower than that of the population without disabilities, as disability involves specific additional costs to be covered, which also means lower incomes. People with disabilities in the Republic of Moldova are a vulnerable group exposed in most cases to poverty, whose disposable income is not enough for basic needs.

The social protection of persons with disabilities in the Republic of Moldova is ensured through the system of social insurance (pensions) and social benefits, as well as through various social services. The amount of the minimum disability pension is MDL 1430.5. It covers the value of the subsistence minimum in the proportion of 70.4%. At the same time, the minimum disability pension does not ensure an exit from extreme poverty, nor from absolute poverty. Therefore, we find that the state does not provide an adequate level of funding for people with disabilities. Although spending on social protection for people with disabilities has increased over time (in 2020 they amounted to MDL 2.9 million, increasing by MDL 0.2 million compared to 2019), the size of social benefits remains insufficient for a decent living. In these conditions, it is obvious the need to streamline and improve the performance of the social transfer system and increase the budget allocated to help people with disabilities.

Increasing the standard of living of the population and reducing social exclusion must incorporate measures to reform the social protection system, increase the size of social benefits, implement social support programs for people with disabilities based on assessing the income of each family, creating jobs and increasing opportunities employment for people with disabilities. Finally, increasing the living standards of the population of the Republic of Moldova can be achieved by promoting sustainable and inclusive economic growth, full employment and ensuring decent jobs for all citizens.

Bibliografie/ Bibliography:

1. LEGEA nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 155-159 art. 508. [Accesat: 28.07.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110494&lang=ro

2. LEGEA nr. 166 din 09-07-2010 pentru ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 126-128 art. 428 [Accesat: 28.07.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=24019&lang=ro
3. Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova. CONVENȚIE Nr. 320 din 30-03-2007. Publicat: 30-12-2016 în Tratatul Internațional nr. 50 art. 320 [Accesat: 28.07.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117839&lang=ro
4. STRATEGIA NAȚIONALĂ DE DEZVOLTARE „MOLDOVA 2030”. [Accesat: 20.07.2021]. Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr40_12_0.pdf
5. Veniturile și cheltuielile populației în anul 2020. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. [Accesat: 28.07.2021]. Disponibil: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6948>
6. Aspecte privind nivelul de trai al populației. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. [Accesat: 20.07.2021]. Disponibil: <https://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2206>
7. Persoanele cu dizabilități în Republica Moldova în anul 2018. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. [Accesat: 30.07.2021]. Disponibil: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6516>
8. Persoanele cu dizabilități în Republica Moldova în anul 2019. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. [Accesat: 30.07.2021]. Disponibil: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6827>
9. Casa Națională de Asigurări Sociale a Republicii Moldova. Indemnizație de dizabilitate. [Accesat: 28.07.2021] Disponibil: <http://cnas.md/tabview.php?l=ro&idc=567&t=/Alte-prestatii-sociale/Prestatii-in-cazul-accidentului-de-munca-sau-bolii-profesionale/Indemnizatie-de-dizabiliate>
10. Nivelul sărăciei în Republica Moldova în anul 2019. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. [Accesat: 30.07.2021]. Disponibil: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6865>
11. Raport social anual 2019. Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova. [Accesat: 01.08.2021]. Disponibil: https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2021/05/RAPORT-SOCIAL-ANUAL_2019.pdf
12. MALCOCI, Ludmila, MUNTEANU, Parascovia. *Incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități*, studiu sociologic ; Asoc. Keystone Moldova. – Chișinău: n., 2017 (Tipogr. „Arva Color”). ISBN 978-9975-127-51-6. [Accesat: 29.07.2021]. Disponibil: <http://soros.md/en/publication/incluziune-sociala-persoane-cu%2520dizabilitati>
13. COLESNICOVA, Tatiana, MOSCALU, Olga, CIOBANU, Mihail. Factori și tendințe privind veniturile și cheltuielile populației Republicii Moldova. În: *Intellectus*. 2018, nr. 1, pp. 70-76. ISSN 1810-7079. [Accesat: 05.08.2021]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/326672427_FACTORI_SI_TENDINTE_PRIVIND_VENITURILE_SI_CHELTUIELILE_POPULATIEI_REPUBLICII_MOLDOVA
14. GUTIU, Tatiana, COLESNICOVA, Tatiana. Indicii modificărilor structural – instrument specific pentru estimarea dinamicii nivelului de trai al populației. În: *Știință, educație, cultură*. Vol.1, 12 februarie 2021, Comrat. Republica Moldova: Universitatea de Stat din Comrat, 2021, pp. 37-42. ISBN 978-9975-3496-2-8; 978-9975-3496-1-1. [Accesat: 05.08.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/122031
15. PRECUPEȚU, Iuliana. Introducere: repere ale cercetării recente de calitate vieții. În: *Calitatea vieții*. 2019, Vol. 30, nr. 3, pp. 203–206. ISSN 1844-5292. [Accesat: 01.08.2021]. Disponibil: <https://revistacalitateavietii.ro/journal/article/view/137>
16. МОРОЗОВА, Е.А., ШАБАШЕВ, В.А. Уровень жизни, качество жизни, социальная защищенность – общее и особенное. În: *Вестник КузГТУ*, 2005, nr.1, pp. 103-109. ISSN 1999-4125 [Accesat: 28.07.2021]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/uroven-zhizni-kachestvo-zhizni-sotsialnaya-zaschischnost-obschee-i-osobennoe>

[371.12:342.734]:614.4(478)

**MUNCA ÎN TIMPUL
PANDEMIEI COVID-19:
PROVOCĂRILE ACTIVITĂȚII
DIDACTICE ÎN REPUBLICA
MOLDOVA¹**

*Conf. univ. dr. Eduard ȚUGUI, USPEE
„Constantin Stere”, R. Moldova
eduard.tugui@yahoo.com
ORCID: 0000-0003-4623-0496
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.037>*

Studiul reprezintă o analiză a impactului pandemiei asupra condițiilor de muncă ale cadrelor didactice, angajate în instituțiile din învățământul primar și secundar general, din Republica Moldova. La baza analizei, stă un sondaj sociologic realizat în rândul cadrelor didactice, și raportează condițiile de muncă, în timpul pandemiei, la prevederile stipulate în Convenția internațională cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, precum și în Constituția Republicii Moldova. Rezultatele chestionării denotă faptul că s-au înrăutățit condițiile de muncă ale cadrelor didactice pe perioada pandemiei, acutizând unele probleme cronice din învățământul moldovenesc, iar concretizarea dreptului la muncă, în conformitate cu angajamentele internaționale și constituționale, presupune raționalizarea muncii și asigurarea remunerației necesare pentru un trai decent.

***Cuvinte-cheie:** pandemia COVID-19, dreptul la muncă, condiții de muncă, activitate didactică.*

JEL: I25, J08, K31.

1. Introducere

Pandemia COVID-19 a transformat munca și condițiile de muncă în toată lumea. Lumea post-pandemie va fi diferită și datorită faptului că piețele forței de muncă vor fi diferite, în timp ce regândirea politicilor bugetar-fiscale trebuie să

[371.12:342.734]:614.4(478)

**WORK IN THE TIME
OF COVID-19 PANDEMIC:
CHALLENGES FOR DIDACTIC
ACTIVITY IN THE REPUBLIC
OF MOLDOVA¹**

*Assoc. Prof. PhD Eduard TUGUI, USPEE
“Constantin Stere”, R. Moldova
eduard.tugui@yahoo.com
ORCID: 0000-0003-4623-0496
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.037>*

The study represents an analysis of the pandemic impact on working conditions of teachers employed in general primary and secondary education institutions in the Republic of Moldova. The analysis is based on an opinion poll carried out among the didactic staff and relates the working conditions during the pandemic to the provisions stipulated in the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, as well as those in the Constitution of the Republic of Moldova. The poll results denote the fact that the working conditions of the didactic staff have changed for the worse during the pandemic, having aggravated some chronic problems of Moldovan education, whereas exercising labour rights in conformity with international and constitutional engagements implies rationalization of work and providing necessary remuneration for a decent life.

***Keywords:** COVID-19 pandemic, labour rights, working conditions, didactic activity.*

JEL: I25, J08, K31.

1. Introduction

The COVID-19 pandemic has transformed work and work conditions all over the world. The post-pandemic world will be different also because labour markets will be different as well, whereas reconsidering fiscal policy, besides other aspects, must include providing the

¹Această publicație este elaborată în cadrul proiectului „Drepturile omului în Republica Moldova: dimensiunea financiară și consolidarea prin gestiunea eficientă a cheltuielilor publice” (cifrul 20.80009.0807.35), finanțat de Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare. / This paper is developed within the project “Human Rights in the Republic of Moldova: financial dimension and consolidation through the sufficient public experiences management” (code 20.80009.0807.35), funded through the National Agency for Research and Development of the Republic of Moldova under the State Program 2020-2023.

conțină și asigurarea dreptului la muncă. După ce, în ultimele decenii, discuțiile ce țin de asigurarea dreptului la muncă au fost marcate, preponderent de globalizare (implicit migrația internațională a capitalului și a forței de muncă) și de automatizare, pandemia globală induce o nouă variabilă în politicile publice și în cercetările relevante.

Sectorul educației cunoaște, de asemenea, transformări semnificative. De la apariția învățământului primar și secundar general obligatoriu, de la începutul secolului al XIX-lea, sistemele educaționale nu au fost supuse unor asemenea reajustări rapide și radicale, cel puțin pe timp de pace. Dată fiind importanța sectorului, pe de o parte, responsabil de cultivarea viitoarelor generații, dar și riscurile unor infectări în masă, pe de altă parte, deciziile de organizare a procesului didactic, în regim online sau mixt, nu s-au adoptat ușor. În Republica Moldova, la fel ca în multe dintre economiile emergente, n-au existat reglementările necesare, nu a existat suficientă infrastructură, în mod special, dotarea tehnică a cadrelor didactice și a elevilor, după cum nu a existat instruirea permanentă a cadrelor didactice.

Condițiile de muncă ale cadrelor didactice din Republica Moldova s-au deteriorat, în mod evident, în timpul pandemiei, în timp ce Decizia Comisiei Naționale Extraordinare pentru Sănătate Publică (CNESP), din 23 august 2021, conform căreia angajații instituțiilor de învățământ sunt, deocamdată, singurii funcționari pentru care vaccinarea anti-COVID devine, practic, obligatorie (altfel, vor trebui să efectueze din cont propriu și să prezinte, o dată la 14 zile, rezultatul unui test diagnostic la COVID-19) [3] reprezintă o provocare suplimentară pentru activitatea didactică și pentru dascălii din țară.

2. Cadrul teoretic și metodologia

Muncitorii și-au revendicat periodic drepturile în lumea antică și în Evul Mediu, cum este cazul mai multor răscoale ale țăranilor, dar drepturile muncitorilor devin realitate doar în contextul Revoluției Industriale din secolul al XIX-lea, odată cu adoptarea mai multor acte normative care reglementau munca în fabricile din Marea Britanie (1833), legilor care permiteau întrunirile muncitorilor și cu apariția sindicatelor în majoritatea statelor capitaliste. Mișcările social-politice și partidele de stânga, dominate multă vreme de ideologia marxistă, au reușit să impună, pe agenda publică, drepturile muncitorilor, drep-

right to work. Over the last decades, discussions related to the provision of the right to work have been mostly marked by globalization (implicitly, international migration of funds and labour force) and automation. However, the global pandemic has brought a new variable into public policies and relevant research.

The education sector has also faced significant changes. Educational systems have not been subject to such rapid and radical readjustments, at least in peacetime, since the appearance of compulsory primary and general secondary education at the beginning of 19th century. It has not been easy to make decisions on the way of organizing the didactic process, in an online or hybrid mode, taking into account the importance of the sector, which is responsible for cultivating future generations, on the one hand, and a high risk of infection on the other hand. When the pandemic broke out, in the Republic of Moldova, as well as in many other emergent economies, necessary regulations and sufficient infrastructure did not exist, especially technical provision of both didactic staff and pupils. Besides, the didactic staff needed permanent special training, which was not provided as well.

Obviously, the working conditions of the didactic staff in the Republic of Moldova have deteriorated during the pandemic. At the same time, the local teachers and their didactic activity have been additionally challenged by the Decision of the National Extraordinary Public Health Commission of August 23, 2021, according to which those who work in educational institutions are in the meantime the only employees who have to be vaccinated against COVID-19. This requirement has become practically obligatory. Otherwise, the non-vaccinated staff have to undergo testing at their own expense and present, once in 14 days, the result of a diagnosis test for COVID-19 [3].

2. Literature review and methodology

Workers periodically claimed their rights both in Antiquity and Middle Ages, which is exemplified by a number of peasant revolts. However, labour rights became a reality only in the context of the Industrial Revolution in 19th century, with adopting a number of Factory Acts, which regulated the work at the factories in the UK (1833), and laws permitting staff meetings and the appearance of trade unions in the majority of capitalist states. Social-political movements and

turi ce, treptat, devin consacrate în legislațiile naționale care reglementează relațiile de muncă.

Protecția drepturilor lucrătorilor, la nivel internațional, este stimulată de înființarea, în anul 1919, a Organizației Internaționale a Muncii (OIM), ca parte a Societății Națiunilor. Ulterior, OIM a fost încorporată în Organizația Națiunilor Unite și, în decursul timpului, a elaborat mai multe standarde de muncă, ce țin de drepturile omului, implicit: libertatea de asociere și negocierea colectivă, abolirea muncii forțate, remunerarea egală și nediscriminarea în muncă [9].

Totodată, dreptul la muncă, concept, care consolidează legătura dintre muncă și drepturile omului, este consfințit în Declarația universală a drepturilor omului (1948) [21] și, în mod special, în Convenția internațională cu privire la drepturile economice, sociale și culturale [20], adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite (16 decembrie 1966). O serie de demersuri academice internaționale, cum sunt Principiile de la Limburg (1986) sau Liniile Directorii de la Maastricht privind violările drepturilor economice, sociale și culturale (1997), au redefinit importanța drepturilor economice și sociale, implicit dreptul la muncă, în timp ce Declarația și Programul de acțiune de la Viena, adoptate la Conferința mondială privind drepturile omului din 14-25 iunie 1993 la Viena, stipulează că toate drepturile omului sunt universale, indivizibile și interdependente [22]. Între timp, drepturile economice și sociale sunt incluse, etapizat și în diferite formule, în Constituțiile multor state ale lumii [11].

Drepturile economice și sociale conțin o sinteză complexă dintre drepturile omului și muncă, fapt pentru care au generat o serie de dezbateri teoretice relevante pentru dreptul la muncă, dezbateri marcate, în special, de faptul că drepturile economice și sociale au fost, din start, concepute distinct de cele politice și, de cele mai multe ori, înțelese în termenii unor deziderate utopice¹. Discuțiile academice sunt animate de către teoria generațiilor, lansată la sfârșitul anilor 1970, de către Karel Vašák, consilier juridic la UNESCO, teorie prin care propune divizarea drepturilor omului în trei

left parties, which were dominated by Marxist ideology for a long time, managed to impose workers' rights on the public agenda, the rights which have become gradually established in national legislations regulating working relations.

Workers' rights protection at the international level was stimulated in 1919 by the establishment of the International Labour Organization (ILO) as a part of the League of Nations. ILO became subsequently incorporated in the United Nations and developed over time multiple labour standards related to human rights, including freedom of association and collective bargaining, abolition of forced labour, equal remuneration and non-discrimination at work [9].

At the same time, the right to work, a concept that consolidates the connection between work and human rights, was stipulated in the Universal Declaration of Human Rights (1948) [21] and, in a special way, in the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights [20], which was adopted by the General Assembly of the United Nations (December 16, 1966). A series of international academic achievements, such as "The Limburg Principles" (1986) or "The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights" (1997) redefined the importance of economic and social rights, including the right to work, whereas Vienna Declaration and Programme of Action, which was adopted at the World Conference on Human Rights in Vienna on 14-25 June 1993, stipulates that all human rights are universal, indivisible and interdependent [22]. In the meantime, economic and social rights have been included, gradually and in various formulations, in Constitutions of many states of the world [11].

Economic and social rights contain a complex synthesis of human rights and work, which has generated a series of relevant theoretical debates on the right to work, debates especially marked by the fact that economic and social rights were from the beginning designed apart from political ones and most often understood in terms of some utopian vision¹. Academic discussions are animated by the theory of generations, which was launched in late 1970s

¹ Distincția este făcută chiar de către Articolele similare (2.1) din cele două Convenții, respectiv Convenția internațională cu privire la drepturile civile și politice și Convenția internațională cu privire la drepturile economice, sociale și culturale./ The distinction is made even by the similar Articles (2.1) from those two Covenants, i.e. the International Covenant on Civil and Political Rights and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

generații dezvoltate consecutiv, în conformitate cu deviza Revoluției Franceze: drepturi civile și politice (libertate); drepturi economice, sociale și culturale (egalitate); drepturi de solidaritate (fraternitate) [23]. După care se articulează un cadru teoretic solid, care implică dreptul la muncă, cercetări dezvoltate la interferența științei economice, politologiei și științei dreptului, și focalizate pe diferite dimensiuni, printre care: fezabilitatea asigurării drepturilor economice și sociale, prin prisma trade off-ului dintre libertate și egalitate, așa cum a fost definit în economia (neo)clasică; sustenabilitatea financiară și capacitatea guvernelor de a asigura drepturile pozitive din a doua generație; standardele de muncă, implicit libertatea de asociere, remunerarea și securitatea muncii [5; 13; 14; 17].

Pandemia COVID-19 a transformat deoptrivă politicile guvernamentale ce țin de drepturile economice și sociale și cadrul teoretic privind dreptul la muncă. Astfel, în timp ce măsurile fiscale și monetare anti-COVID au constituit aproximativ 15,8% din PIB-ul Global în anul 2020 [10], cea mai mare intervenție, de după Cel de-al Doilea Război Mondial, Rapoartele periodice și studiile OIM sau ale Organizației Mondiale a Sănătății (OMS) conțin tot mai multe date și evaluări ale respectării standardelor de muncă prin prisma pandemiei și efectelor sale conexe [7; 24].

Cercetările academice, deja, sunt mai puțin preocupate de trade off-ul dintre libertate și egalitate sau de compatibilitatea dintre (neo)liberalism și asigurarea drepturilor economice și sociale. Există studii care analizează impactul pandemiei asupra pieței forței de muncă, implicit analize comparate ale piețelor din SUA și Europa [6] sau cercetări cu privire la viitorul muncii [15], dar nu există demersuri intelectuale serioase, care să conteste necesitatea intervențiilor guvernamentale în asigurarea condițiilor de muncă și/sau protecției sociale a muncitorilor disponibilizați. Dimpotrivă, cele mai multe studii relevante sunt preocupate de securitatea muncii și sănătatea muncitorilor în timpul pandemiei [8; 18; 12].

Dezvoltarea firească a politicilor bugetar-fiscale din toată lumea și, în mod special, în economiile emergente, presupune includerea drepturilor economice și sociale printre prioritățile guvernamentale, alături de stabilizare și alocare [16], în timp ce cercetările relevante trebuie să

by Karel Vašák, UNESCO's legal advisor. The theory is known for dividing human rights into three separate generations in conformity with the slogan of the French Revolution: civil and political rights (liberty); economic, social and cultural rights (equality); solidarity rights (fraternity) [23]. After that, a solid theoretical framework involving the right to work was articulated, research carried out at the intersection of economics, politology and the science of law and focused on different dimensions including: the feasibility of ensuring economic and social rights, in the light of the trade-off between liberty and equality, as it was defined in the (neo)classical economy; financial sustainability and the capacity of governments to provide positive rights from the second generation; work standards, including freedom of association, remuneration and work safety [5; 13; 14; 17].

The COVID-19 pandemic has transformed both governmental policies, related to economic, and social rights and the theoretical framework regarding the right to work. Thus, whereas fiscal and monetary anti-COVID measures constituted approximately 15.8% from the global GDP in 2020 [10], the greatest intervention after the World War II, periodic reports and studies of ILO or the World Health Organization (WHO) contain more and more data and evaluations of respecting labour standards through the prism of the pandemic and its related effects [7; 24].

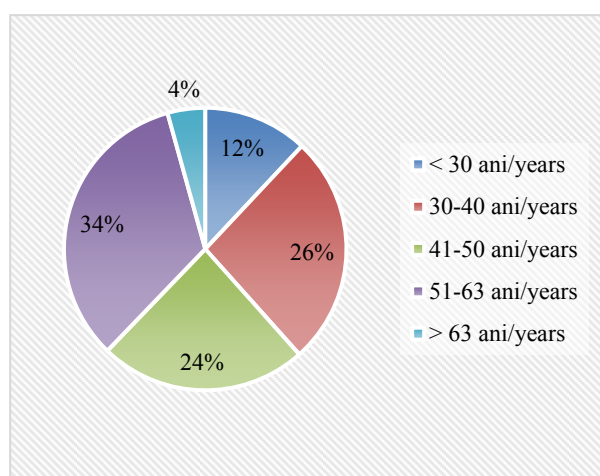
Academic research is already less concerned with the trade-off between liberty and equality or compatibility between (neo)liberalism and providing economic and social rights. There are studies which analyse the impact of the pandemic on the labour force market, including comparative analyses of European and American markets [6] or research regarding the future of work [15], but there are not any serious intellectual studies contesting the necessity of governmental interventions in the provision of work conditions and/or social protection of dismissed workers. On the contrary, the majority of relevant studies are concerned with work safety and workers' health at the time of the pandemic [8; 18; 12].

Natural development of budgetary policies all over the world, especially in emerging economies, implies including economic and

raporteze munca post-COVID la angajamentele internaționale și naționale privind dreptul la muncă. Totodată, analiza sectorială a pieței forței de muncă trebuie să fie raportată nu doar la robotizare/automatizare, dar și la asigurarea dreptului la muncă din perspectiva diferitelor meserii. Deocamdată, nu există suficiente cercetări cu privire la dreptul la muncă din perspectivă profesională, drept pentru care prezentul studiu își propune să contribuie la viitoarele demersuri academice de specialitate, precum și la regândirea politicilor sectoriale naționale, prin evidențierea condițiilor de muncă, în timpul pandemiei, ale cadrelor didactice din Republica Moldova.

Studiul a fost realizat prin utilizarea metodologiei mixte de cercetare [19], care presupune combinația dintre metode cantitative și cele calitative (colectarea, analiza și interpretarea datelor primare și secundare relevante), având la bază un sondaj de opinie – *Procesul didactic sub impactul pandemiei COVID-19* – realizat în rândul cadrelor didactice din Republica Moldova. Sondajul a fost efectuat pe un eșantion de 2780 de respondenți, majoritatea absolută fiind cadre didactice din învățământul primar și secundar general (figura 1). În sondaj, a fost inclus tot teritoriul Republicii Moldova, cu excepția regiunii din stânga Nistrului. Datele au fost colectate online, prin intermediul platformei Google Forms, în perioada 13.04.2021-02.06.2021.

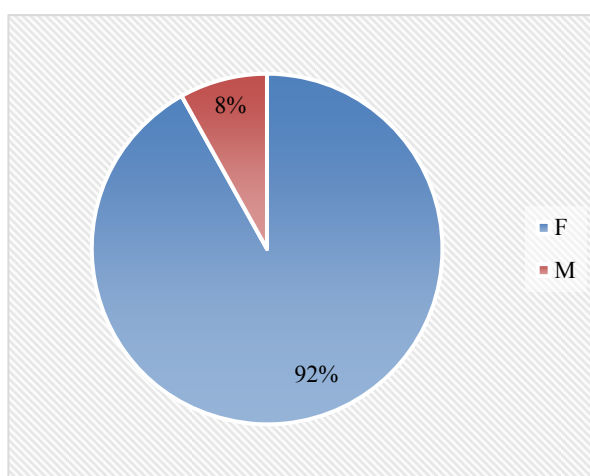
1.a. Vârsta/ Age

social rights in governmental priorities, along with stabilization and allocation [16], whereas relevant research must relate post-COVID work to international and national engagements regarding the right to work. At the same time, the sectoral analysis of the labour market must be related not only to robotization/automation, but to providing the right to work from the perspective of different jobs. There is not sufficient research regarding the right to work from the professional perspective, the right for which the present study suggests to contribute to future specialized academic writing, as well as to reconsidering national sectoral policies, through highlighting work conditions of the didactic staff in the Republic of Moldova at the time of the pandemic.

The study has been conducted through the use of a mixed research methodology [19], which implies a combination of quantitative and qualitative methods (collecting, analysing and interpreting relevant primary and secondary data), based on an opinion poll “The didactic process under the impact of COVID-19”, which has been carried out among the teachers in the Republic of Moldova. 2780 of respondents have taken part in the poll, the absolute majority being teachers from primary and general secondary education (figure 1). The poll has been conducted on the whole territory of the Republic of Moldova, except the region on the left bank of the Nistru River. The data were collected online through the Google Forms platform in the period 13.04.2021-2.06.2021.

1.b. Genul/ Gender

1.c. Stagiul de muncă în calitate de cadru didactic/ Internship as a teacher **1.d. Regiunea în care este localizată instituția/ The region in which the institution is located**

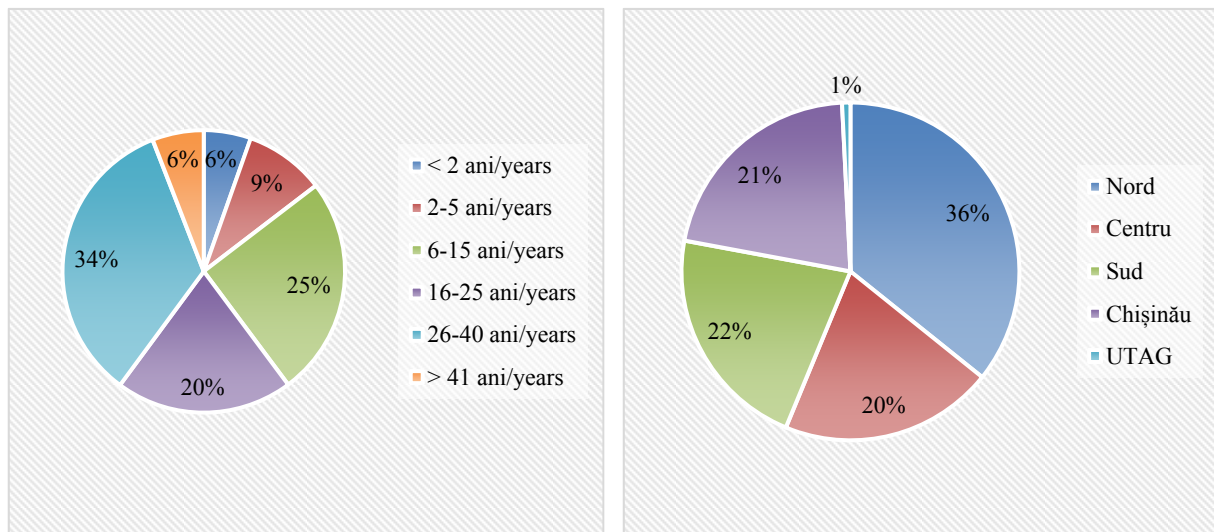

Figura 1. Date generale despre respondenți/ Figure 1. General data about respondents

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului de opinie/ Source: elaborated by the author based on Survey

3. Rezultate și discuții

Sistemul educațional din Republica Moldova, implicând instituțiile din învățământul primar și secundar general, cunoaște o transformare profundă în cele trei decenii de tranziție la economia de piață. Conform datelor Biroului Național de Statistică, în anul de studii 2020/21, rețeaua unităților școlare din învățământul primar și secundar general este alcătuită din 106 școli primare, 787 de gimnazii, 338 de licee și 10 școli pentru copii cu deficiențe în dezvoltare, la care erau înscriși 334,4 mii de elevi. Numărul elevilor a fost în ușoară creștere față de anul de studii precedent, cu 1,2 mii (sau cu 0,4%) [1].

Dacă numărul elevilor a cunoscut o ușoară creștere, deși tendința generală este de reducere a numărului de elevi, cadrele didactice sunt constant deficitare în Republica Moldova. Astfel, în anul de studii 2020/21, procesul educațional în instituțiile de învățământ primar și secundar general a fost asigurat de 26,9 mii de cadre didactice, cu 1,8% mai puțin decât în anul de studii 2019/20, dintre care personalul de conducere a constituit 3,5 mii persoane (13,0% din total), iar cel didactic – 23,4 mii de persoane (87,0%) [1]. Reducerea numărului este asociată cu creșterea vârstei cadrelor didactice. Astfel,

3. Results and discussions

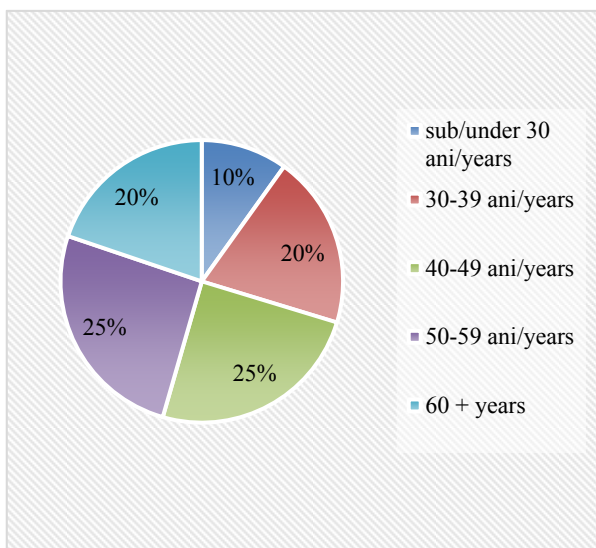
The educational system of the Republic of Moldova, including primary and general secondary educational institutions, has been subject to a profound transformation in the course of 3 decades of transition to the market economy. According to the data of the National Bureau of Statistics, in the academic year 2020/21, the network of primary and general secondary educational institutions consisted of 106 primary schools, 787 secondary schools (gymnasiums), 338 lyceums and 10 schools for children with some developmental deficiencies, with 334.4 thousand pupils registered. The number of pupils was slightly higher as compared to the previous academic year, by 1.2 thousand (or 0.4%) [1].

If the number of pupils has slightly increased, although it generally tends to decrease, the didactic staff are in a constant deficit in the Republic of Moldova. Thus, in the academic year 2020/21, the educational process in primary and general secondary educational institutions was provided by 26.9 thousand of the didactic staff members, which is by 1.8% less than in the academic year 2019/20. The administrative staff constituted 3.5 thousand people (13.0 % out of the total number), but the didactic staff – 23.4

cea mai mare pondere o dețin cadrele didactice cu vârste cuprinse între 50-59 de ani (26,7%), înregistrând o creștere cu 0,7 puncte procentuale, comparativ cu anul de studii 2019/20, în timp ce ponderea cadrelor didactice tinere cu vârste sub 30 de ani s-a diminuat cu 0,6 p.p., constituind 9,2% (figura 2).

thousand people (87.0%) [1]. The above mentioned reduction is connected with the increase of the age of the didactic staff. Thus, the greatest share includes the teachers who are 50-59 years old (26.7%), which demonstrates an increase by 0.7 percentage points as compared to the academic year 2019/20, whereas the share of young members of the didactic staff, who are under 30 years old, has decreased by 0.6 pp, constituting 9.2% (figure 2).

2.a. 2019/2020

2.b. 2020/21

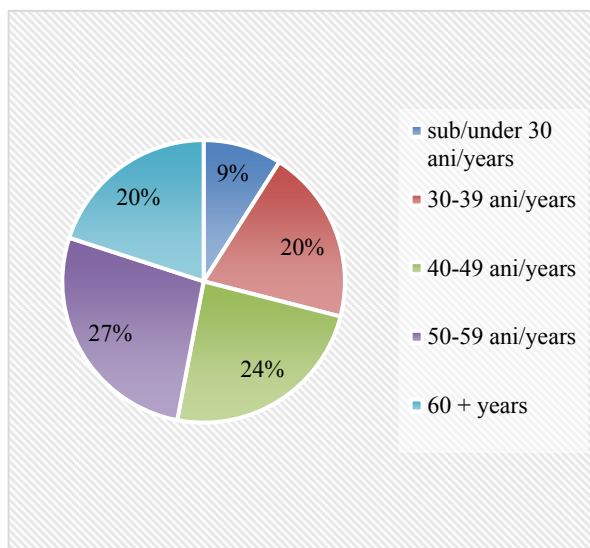

Figura 2. Repartizarea cadrelor didactice pe grupele de vârstă, 2019/20 și 2020/21/
Figure 2. Distribution of didactic staff in age groups, 2019/20 and 2020/21

Sursa: elaborată de autor în baza [1]/
Source: elaborated by the author based on [1]

Pandemia COVID-19 afectează condițiile de muncă în instituțiile de învățământ din Republica Moldova, mai ales din cauza ponderii persoanelor din grupele de risc în rândul cadrelor didactice, precum și infrastructurii fizice slab dezvoltate din instituțiile din **învățământul primar și secundar general. Condițiile de muncă – juste și prielnice – sunt definite în Articolul 7 din Convenția internațională cu privire la drepturile economice, sociale și culturale:**

- a) remunerația muncii:
 - salariu echitabil;
 - remunerație egală pentru o muncă de valoare egală (în particular, între femei și bărbați);

The COVID-19 pandemic affects the conditions of work in the educational institutions in the Republic of Moldova, especially because of the share of people belonging to risk groups among the didactic staff, as well as because of a poorly developed infrastructure in the institutions of **primary and general secondary education. The conditions of work, fair and favourable, are defined in article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural rights:**

- a) labour remuneration:
 - a fair salary;
 - equal remuneration for the work of equal value (especially, among women and men);

- existență decentă pentru muncitori și familiile lor;
- b) securitatea și igiena muncii;
- c) posibilitatea egală pentru toți de a fi promovați în munca lor;
- d) odihna, timpul liber și concediile plătite [20, art.7].

Deși formulate diferit, aceste condiții de muncă sunt transpuse și în Constituția Republicii Moldova [4, art.43].

În acest context, primul set de întrebări a avut drept scop evaluarea condițiilor generale de muncă, condiții structurate pe cele patru dimensiuni definite în Convenția internațională cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, precum și schimbările determinate de pandemie (figura 3). Rezultatele chestionării denotă că nu există discriminare pe criteriu de gen sau sex în activitatea didactică din instituțiile din învățământul primar și secundar general din Republica Moldova, din moment ce majoritatea respondenților declară că există condiții egale de muncă pentru femei și bărbați. Lipsa discriminării femeilor la locul de muncă este determinată, în mod special, de faptul că ponderea femeilor în totalul cadrelor didactice este de 87,4% și 91,8% în totalul personalului de conducere [1]. Răspunsurile sunt diferite la întrebarea referitoare la remunerarea generală a muncii. Astfel, doar 15% dintre cadrele didactice chestionate sunt de părerea că remunerarea muncii în instituțiile de învățământ asigură o existență decentă.

Evaluarea atestă că majoritatea cadrelor didactice sunt satisfăcute de felul în care sunt asigurate securitatea și igiena muncii în instituțiile de învățământ. De asemenea, marea majoritate a respondenților declară că există posibilități egale de a avansa în carieră. De cealaltă parte, doar 35% dintre respondenți afirmă că durata muncii este rațională și timpul liber este suficient. Nu există variații semnificative ale răspunsurilor în funcție de localizarea geografică, mediul de reședință sau vârsta cadrelor didactice.

- decent life for teachers and their families;
- b) work safety and hygiene;
- c) equal possibility for everybody to be promoted in their job;
- d) recreation, free time, and paid holidays [20, art.7].

Although they have been formulated differently, these conditions of work are also included in the Constitution of the Republic of Moldova [4, art.43].

In this context, the first set of questions was aimed at evaluating general conditions of work, the conditions structured according to those four dimensions defined in the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, as well as the changes determined by the pandemic (figure 3). The poll results denote that there is not any discrimination in terms of gender or sex in the didactic activity in the primary and general secondary educational establishments in the Republic of Moldova, as the majority of the respondents have declared that there are equal conditions of work both for women and men. The lack of discrimination of women at the working place is especially determined by the fact that the share of women in the total amount of the didactic staff is 87.4% and 91.8% in the total amount of the managing staff [1]. The answers are different concerning the question related to the general remuneration of work. Thus, only 15% of the didactic staff questioned consider that the remuneration of work in the educational institutions provide a decent life.

The evaluation attests that the majority of the didactic staff are satisfied with the way of providing work safety and hygiene in the educational institutions. Besides, the great majority of the respondents declare that there are equal possibilities for career advance. On the other hand, only 35% of the respondents affirm that there is rational duration of work and sufficient free time. There are not significant variations of the answers as to the geographical location, the environment of residence or the age of the didactic staff.

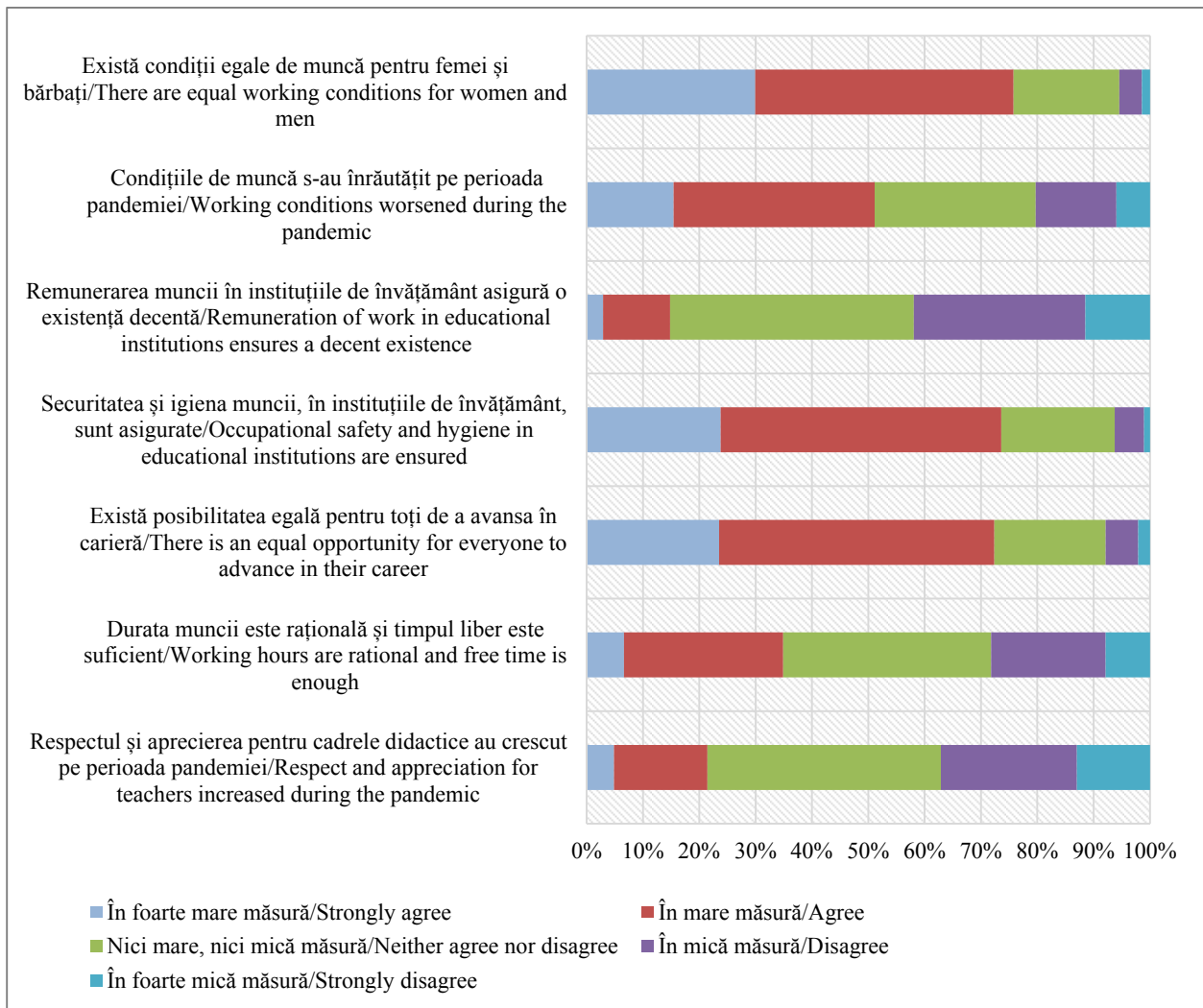

Figura 3. În ce măsură următoarele afirmații despre activitatea didactică în Republica Moldova sunt adevărate?/Figure 3. To what extent are the following affirmations about the didactic activity in the Republic of Moldova true?

*Sursa: elaborată de autor în baza sondajului de opinie/
Source: elaborated by the author based on Survey*

Rezultatele chestionării denotă că s-au înrăutățit condițiile de muncă ale cadrelor didactice pe perioada pandemiei. Astfel, puțin peste 50% dintre cadrele didactice susțin că acestea s-au înrăutățit și doar cca 20% dintre respondenți nu sunt de acord cu această aserțiune. Înainte de toate, datele din figura 4 relevă că 79% dintre cadrele didactice intervievate au experimentat întreruperea procesului educațional (totală sau în formă mixtă), fapt care a solicitat timp, abilități și eforturi suplimentare din partea profesorilor.

The results of the questionnaire denote that the work conditions of the didactic staff have changed for the worse during the pandemic period. Thus, a bit more than 50% of the didactic staff claim that they have become worse and only about 20% of the respondents do not agree with this assertion. First of all, the data from figure 4 denote that 79% of the didactic staff interviewed have experienced an interruption of the educational process (a total one or in a mixed form), the fact that has required time, abilities and efforts from the teachers.

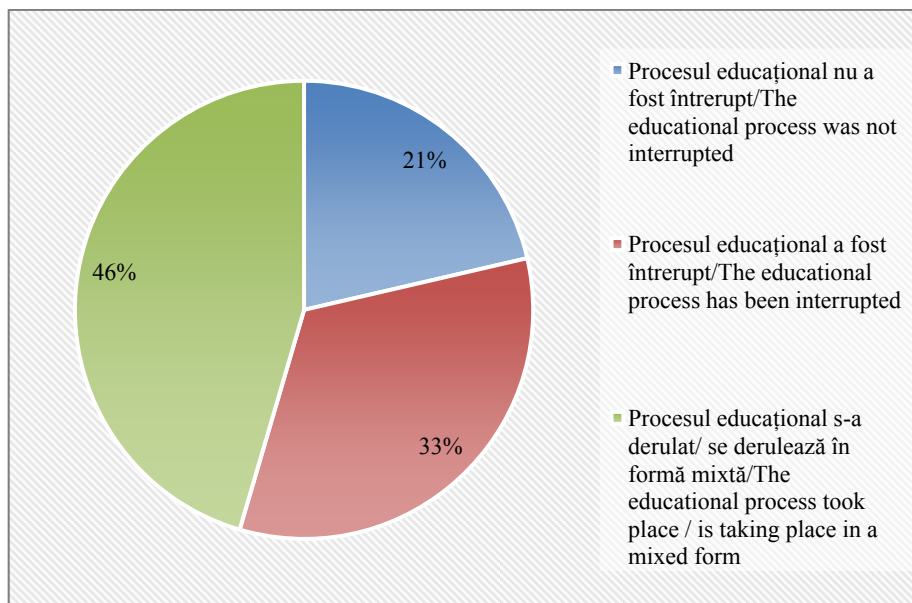

Figura 4. În ce măsură procesul didactic din instituția Dvs. este afectat de măsurile de securitate sanitară și epidemiologică?/Figure 4. To what extent has the didactic process in your institution been affected by the sanitary-epidemiological safety measures?

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului de opinie/ Source: elaborated by the author based on Survey

Datele din figura 5 atestă că 55% dintre cadrele didactice chestionate apreciază că durata zilei de muncă efective a crescut pe timpul pandemiei. 37% dintre respondenți declară că programul efectiv de lucru nu s-a modificat și, respectiv, alte 8% declară că durata zilei de muncă a scăzut.

The data from figure 5 attest that 55% of the didactic staff questioned consider that the duration of the working day has increased during the pandemic. 37% of the respondents declare that the effective work schedule has not been modified, and, respectively, other 8% declare that the duration of the working day has reduced.

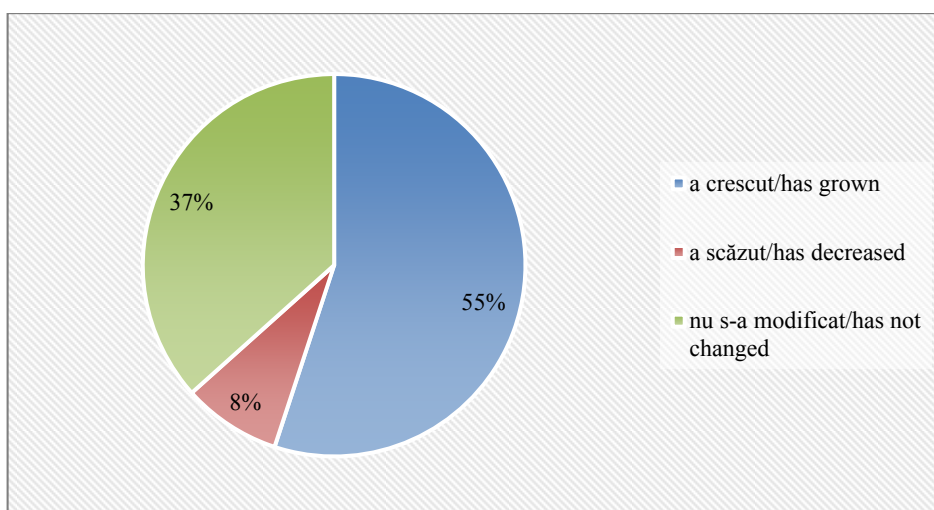

Figura 5. Cum apreciați durata zilei de muncă efective (programul efectiv de lucru) în legătură cu necesitatea respectării măsurilor de securitate sanitară și epidemiologică?/Figure 5. How do you appreciate the effective duration of the working day (the effective work schedule) in the context of the necessity to respect the sanitary-epidemiological safety measures?

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului de opinie/ Source: elaborated by the author based on Survey

Remunerarea muncii suplimentare, realizată peste programul de lucru, nu este prevăzută în Contractele de muncă ale majorității cadrelor didactice chestionate (63% afirmă că nu au asemenea prevederi în Contractul de muncă, în timp ce cca 29% nu au cunoștință despre aceasta). Demn de menționat este faptul că, deși 11% dintre respondenți recunosc că au fost remunerați, în general, pentru munca peste program, doar 8% afirmă că au fost remunerați pentru munca peste program în timpul pandemiei (figura 6) nu am ținut evidența.

Remuneration of additional work, which is done overtime, is not provided for in the working contracts of the majority of the didactic staff questioned (63% affirm that they do not have such provisions in the working contract, whereas about 29% do not know about it). It is worth mentioning that, although 11% of the respondents acknowledge that, in general, they have been paid for working overtime, only 8% affirm that they have been paid overtime during the pandemic (figure 6).

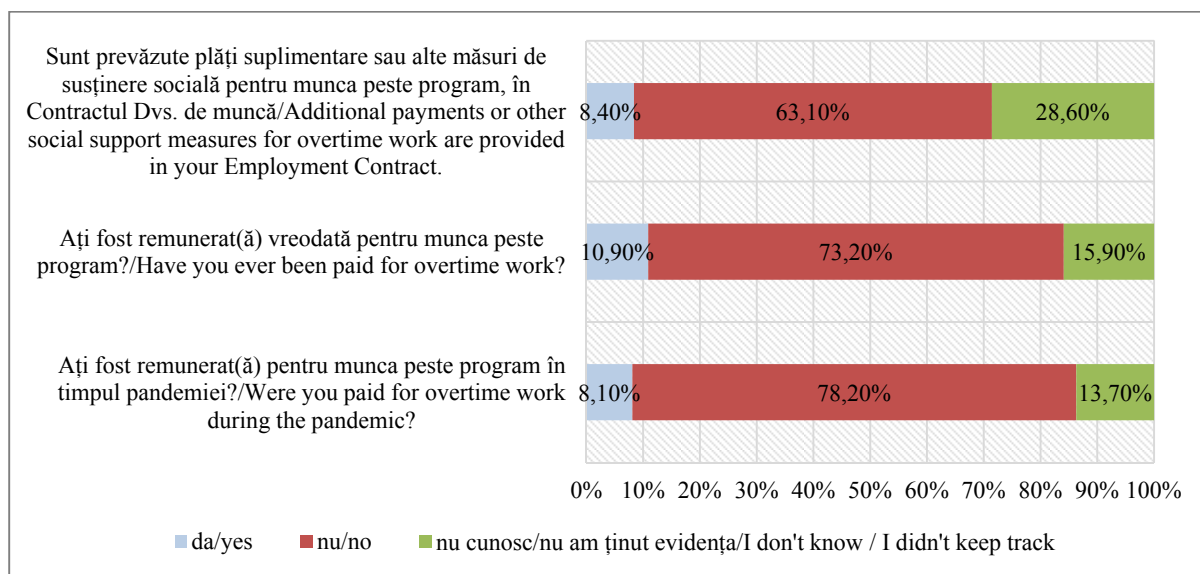

Figura 6. Remunerarea muncii suplimentare/peste program/
Figure 6. Remuneration for additional work / overtime

Sursa: elaborată de autor în baza sondajului de opinie/ Source: elaborated by the author based on Survey

Faptul că 55% dintre respondenți apreciază că durata zilei de muncă efective a crescut pe timpul pandemiei și doar 8% dintre aceștia declară că au fost remunerați pentru munca peste program, alimentează și consolidează aprecierile generale privind condițiile de muncă. Practic, sunt reconfirmate aprecierile privind cele două dimensiuni problematice ale condițiilor de muncă – remunerația care nu asigură un trai decent, programul încărcat și lipsa timpului liber – deziderate, care, deocamdată, nu sunt asigurate în activitatea didactică din Republica Moldova.

The fact that 55% of the respondents appreciate that the duration of the effective working day has increased over the pandemic and only 8% among them declare that they have been paid overtime, supports and consolidates general appreciations regarding the conditions of work. The appreciations related to those two problematic dimensions of the conditions of work, i.e. the remuneration which does not provide a decent life, an overloaded schedule and lack of free time, are practically reconfirmed. These dimensions have not been provided in the didactic activity in the Republic of Moldova yet.

Sindicatul din învățământ, implicit Federația Sindicală a Educației și Științei (FSES), nu reușesc, deocamdată, să impună, la consultațiile din cadrul Comisiei naționale pentru consultări și negocieri colective sau în negocieri directe cu Guvernul, toate revendicările ce țin de condițiile

Education trade unions, including the Trade Union Federation of Education and Science, have not yet managed to impose all the claims related to fair and favourable conditions of work on consultations within the National

de muncă juste și prielnice. Nici în timpul pandemiei organizațiile sindicale nu au reușit să fie mai incisive. Dintre respondenții care și-au anunțat apartenența la sindicate, 87% dintre cei chestionați, doar 30% au declarat că organizațiile sindicale, la care sunt membri, au reușit să le apere drepturile în timpul pandemiei (figura 7).

Commission for Collective Consultations and Negotiations or direct negotiations with the Government. The trade union organizations have not managed to be more incisive even during the pandemic. Taking into account the respondents who are trade union members, 87% out of those questioned, only 30% have declared that the trade unions they belong to have managed to protect their rights during the pandemic (figure 7).

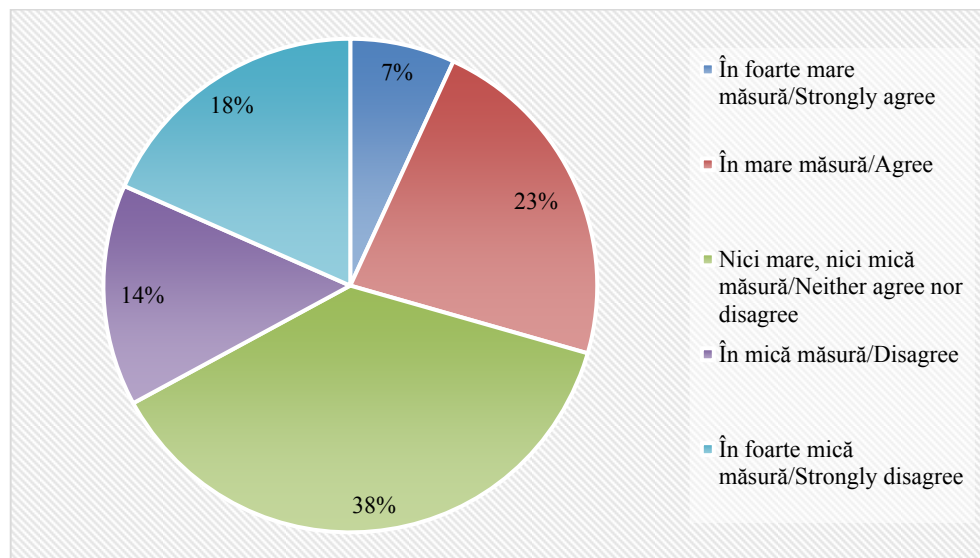

Figura 7. Vă rugăm să evaluați în ce măsură organizația sindicală a reușit să apere drepturile Dvs. în perioada pandemiei?/Figure 7. How would you evaluate the extent in which the trade organization you belong to has managed to protect your rights during the pandemic?

*Sursa: elaborată de autor în baza sondajului de opinie/
Source: elaborated by the author based on Survey*

Pandemia COVID-19 a determinat, la un moment dat, consolidarea societăților afectate de această nouă provocare, inclusiv a reușit să crească respectul în societate pentru categoriile profesionale mai expuse, care stau în prima linie. Alături de lucrătorii din sistemele medicale, deveniți eroii acestor vremuri, alte categorii profesionale au devenit mai apreciate în toată lumea, inclusiv cadrele didactice. Nu este neapărat și cazul Republicii Moldova, din moment ce doar puțin peste 20% dintre cadrele didactice chestionate afirmă că respectul și aprecierea pentru cadrele didactice au crescut pe perioada pandemiei (figura 3). Dincolo de asigurarea condițiilor de muncă, în conformitate cu angajamentele internaționale și prevederile constituționale, mai rămâne și această restanță morală față de profesorii din Republica Moldova, care au argumentat, pe timpul pandemiei, în favoarea

The COVID-19 pandemic has determined at a certain point consolidation of societies affected by this new challenge, as well as has managed to create respect in society for frontline professional categories, which are more exposed to its risks. Along with the employees from the medical system, who have become heroes of this difficult time, some other professional categories have become more appreciated all over the world, including didactic staff. But this is not necessarily the case in the Republic of Moldova, as only a bit more than 20% of the didactic staff questioned affirm that respect for and appreciation of the didactic staff have increased during the pandemic (figure 3). In addition to the necessity of providing the working conditions in conformity with international engagements and constitutional provisions, there is also this moral duty to the teachers in the Republic of Moldova,

orelor offline, au mers în fața elevilor și studenților de câte ori a fost posibil și/sau au investit din timpul și banii personali pentru a menține calitatea predării și în regimul online.

4. Concluzii:

- Munca și condițiile de muncă, reglementate etapizat, începând cu Revoluția Industrială din secolul al XIX-lea, devin parte a drepturilor omului din cea de-a doua generație – drepturi economice și sociale, – stipulate în Declarația universală a drepturilor omului și, în mod special, în Convenția internațională cu privire la drepturile economice, sociale și culturale. Dreptul la muncă și condițiile de muncă stipulate în angajamentele internaționale – remunerarea muncii echitabilă și decentă; securitatea și igiena muncii; posibilitatea egală de promovare; muncă rațională și timpul liber – sunt introduse tardiv în legislațiile și politicile naționale, dar devin mai actuale în contextul pandemiei COVID-19.
- Pandemia COVID-19 a transformat, deopotrivă, politicile guvernamentale ce țin de drepturile economice și sociale, și cadrul teoretic privind dreptul la muncă. Piețele forței de muncă și drepturile muncitorilor sunt marcate nu doar de globalizare și automatizare, dar și de către pandemia globală și măsurile anti-COVID adoptate în toată lumea, în timp ce intervențiile guvernelor și cercetările relevante sunt tot mai mult preocupate de condițiile de muncă.
- Pandemia afectează condițiile de muncă și în instituțiile de învățământ din Republica Moldova, cadrele didactice fiind vulnerabile la răspândirea infecției, mai ales când reducerea numărului acestora a determinat o insuficiență acută a personalului și creșterea mediei de vârstă a angajaților din educație. Angajamentele cu privire la condițiile de muncă juste și prielnice în instituțiile de învățământ, în conformitate cu prevederile constituționale și cu Convenția internațională cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, trebuie să devină o prioritate națională și în Republica Moldova.
- Conform datelor sondajului realizat, cadrele didactice identifică, predominant,

who have been in favour of offline lessons during the pandemic, have lead students and pupils as many times as it has been necessary and/or have invested both personal time and money to maintain a high level of teaching online as well.

4. Conclusions:

- Work and labour conditions, which have been gradually regulated starting with the Industrial Revolution in 19th century, have become a part of the human rights of the second generation, i.e. economic and social ones, stipulated in the Universal Declaration of Human Rights, and, specifically, in the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. The right to work and the conditions of work stipulated in the international engagements, i.e. equitable and decent remuneration of work, work safety and hygiene, equal promotion opportunities, rational work and free time, have been tardily introduced in national legislation and policies, but they have become more important in the context of the COVID-19 pandemic.
- The COVID-19 pandemic has transformed both governmental policies related to economic and social rights and the theoretical framework regarding the right to work. Labour force markets and workers' rights have been marked not only by globalization and automation, but also by the global pandemic and anti-COVID measures, which have been adopted all over the world, whereas Government interventions and relevant research are more and more concerned with the conditions of work.
- The pandemic has affected the conditions of work in the educational institutions in the Republic of Moldova, the didactic staff being vulnerable to the spread of infection, especially when their decreased number has determined their chronic deficit and the increased average age of the employees from the education sector. The engagements related to fair and favourable work in the educational institutions, in conformity with the constitutional provisions and the International Covenant on Economic, Social and

faptul că sunt satisfăcute de două dimensiuni ale condițiilor de muncă și, preponderent, nesatisfăcute de alte două. Astfel, majoritatea cadrelor didactice sunt satisfăcute de felul în care este asigurată securitatea muncii în instituțiile de învățământ și declară că există posibilități egale de a avansa în carieră. De cealaltă parte, majoritatea cadrelor didactice nu sunt mulțumite de remunerarea muncii și consideră timpul liber insuficient.

- Rezultatele chestionării denotă, totodată, că s-au înrăutățit condițiile de muncă ale cadrelor didactice din învățământul primar și secundar general din Republica Moldova pe perioada pandemiei. 55% dintre cadrele didactice apreciază că durata zilei de muncă efective a crescut pe timpul pandemiei, în timp ce doar 8% dintre respondenți afirmă că au fost remunerați pentru munca peste program în timpul pandemiei. Sindicatele din învățământ, implicit Federația Sindicală a Educației și Științei (FSEȘ), nu reușesc, deocamdată, să impună toate revendicările ce țin de condițiile de muncă juste și prielnice, în timp ce doar puțin peste 20% dintre cadrele didactice chestionate afirmă că respectul și aprecierea pentru cadrele didactice au crescut pe perioada pandemiei.

Cultural Rights, must become a national priority in the Republic of Moldova.

- According to the data of the opinion poll, which has been conducted among the members of the didactic staff, they are mostly satisfied with two dimensions of the work conditions and mostly dissatisfied with the other two. Thus, the majority of the didactic staff are satisfied with the work safety in the educational institutions and declare that there are equal opportunities of career advance. On the other hand, the majority of the didactic staff are not satisfied with the remuneration of work and consider there is not enough free time.
- The results of the questionnaire denote that the conditions work of the didactic staff from the sector of primary and general secondary education in the Republic of Moldova have changed for the worse over the pandemic. 55% of the didactic staff appreciate that the duration of the effective working day has increased during the pandemic, whereas only 8% of the respondents affirm that they have been paid overtime. The education trade unions, including the Trade Union Federation of Education and Science, have not yet managed to impose all the claims related to fair and favourable conditions of work, whereas only a bit more than 20% of the didactic staff questioned affirm that respect for and appreciation of the didactic staff have increased during the pandemic.

Bibliografie/Bibliography:

1. BNS. *Activitatea instituțiilor de învățământ primar și secundar general în anul de studii 2020/21*. [On-line], 2020. Disponibil: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6862>.
2. CHAPMAN, A. *Global Health, Human Rights and the Challenge of Neoliberal Policies*. Cambridge University Press: Cambridge, 2016. 345 p. ISBN: 9781316104576.
3. CNESP. Hotărârea nr. 60 din 23 august 2021. [On-line], 2021. Disponibil: https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2021/08/hotarare_cnesp_nr.60-redactat-ro.pdf.
4. Constituția Republicii Moldova. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78 din 29-03-2016*.
5. DOMARADZKI, S., KHVOSTOVA, M., PUPOVAC, D. Karel Vašák's Generations of Rights and the Contemporary Human Rights Discourse. În: *Human Rights Review*, 2019, nr. 20. pp. 423–443. ISSN: 1874-6306.
6. GROS, Daniel, OUNNAS, Alexandre. *Labour market responses to the Covid-19 crisis in the United States and Europe*. [On-line], 2021. Disponibil: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/labour-market-responses-to-the-covid-19-crisis-in-the-united-states-and-europe/>.

7. ILO. *ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Seventh edition. January, 2021.* [On-line], 2021. Disponibil: https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_767028/lang--en/index.htm.
8. ILO. *In the face of a pandemic: Ensuring safety and health at work.* Geneva: ILO 2020. 52 p. ISBN: 978-92-2-032137-9.
9. ILO: *Rules of the game: An introduction to the standards-related work of the International Labour Organization.* International Labour Office: Geneva, 2019. 129 p. ISBN 978-92-2-132186-6.
10. IMF. *Fiscal Monitor Database of Country Fiscal Measures in Response to the COVID-19 Pandemic.* [On-line], 2021. Disponibil: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Fiscal-Policies-Database-in-Response-to-COVID-19>.
11. JUNG, Courtney, HIRSCHL, Ran, ROSEVEAR Evan. Economic and Social Rights in National Constitutions. În: *The American Journal of Comparative Law* Vol. 62, No. 4 (FALL 2014), pp. 1043-1093. ISSN 0002-919X.
12. KIONNA, Oliveira; BERNARDES, Santos, et al. *Labor, health and vulnerability in the COVID-19 pandemic.* [On-line], 2020. Disponibil: <https://www.scielo.br/j/csp/a/W7bdfWDGNnt6jHCcCChF6Tg/?lang=en&format=pdf>.
13. MacKLEM, P. Human rights in international law: three generations or one? În: *London Review of International Law*, 2015, 3(1). pp. 61–92. EISSN 2050-6333.
14. MacNAUGHTON, G., FREY, D. (Eds.). *Economic and Social Rights in a Neoliberal World.* Cambridge University Press: Cambridge, 2018. 382 p. ISBN-10 : 1108418155.
15. MCKINSEY GLOBAL INSTITUTE. *The future of work after COVID-19.* [On-line], 2021. Disponibil: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/the-future-of-work-after-covid-19>.
16. MUSGRAVE, R. A Multiple Theory of Budget Determination. În: *Finanzarchiv*, 1957,17(3). pp. 333-343. ISSN: 0015-2218.
17. RAHE, P. *Soft despotism, democracy's drift: Montesquieu, Rousseau, Tocqueville, and the modern prospect.* Yale University Press: New Haven, 2010. 400 p. ISBN-10: 0300164238.
18. SARAH, J. International Human Rights Law and the Response to the covid-19 Pandemic. În: *Journal of International Humanitarian Legal Studies*, 2020, 11, pp. 249-269. ISSN: 1878-1527.
19. TASHAKKORI, A., TEDDLIE, C. *Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research.* SAGE Publications, Inc, 2010. 912 p. ISBN-10: 9781412972666.
20. UN. *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights(1966).* [On-line], 2021. Disponibil: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx>.
21. UN. *Universal Declaration of Human Rights (1948).* [On-line], 2021. Disponibil: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.
22. UN. *Vienna Declaration and Programme of Action(1993).* [On-line], 2021. Disponibil: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx>.
23. VAŠÁK, K. Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights. În: *UNESCO Courier*, 1977, 11:29–32. [On-line], 2021. Disponibil: <https://doku.pub/documents/karel-vasak-human-rights-a-thirty-year-struggle-the-sustained-efforts-to-give-force-of-law-to-the-universal-declaration-of-human-rights-408g78dm98qx>.
24. WHO. *Preventing and mitigating COVID-19 at work: policy brief.* May, 2021. [On-line], 2021. Disponibil: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-2019-nCoV-workplace-actions-policy-brief-2021-1>.

[314.74+342.7](478)

MIGRAȚIA ȘI DREPTURILE OMULUI

*Drd. Svetlana RUSU,
Institutul de Relații Internaționale al MAE
din Rusia, Moscova (MGIMO)
dmp@mgimo.ru
ORCID: 0000-0002-1250-9125
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.052>*

Articolul descrie corelația dintre migrație și drepturile omului în Republica Moldova. În prezent, migrația este considerată o mare problemă pentru Moldova. Țara se confruntă cu sărăcia, lipsa locurilor de muncă, de aceea, moldovenii sunt nevoiți să plece în străinătate, sperând să găsească nu numai un loc de muncă mai profitabil, ci și un mediu de trai mai bun. Republica Moldova se confruntă cu o criză a muncii salariate, care rezultă dintr-o combinație de factori, precum emigrarea în masă pentru muncă, salarii foarte mici, plata nedeclarată, puterea slabă de negociere a angajaților din cadrul întreprinderilor, sentimentul de nedreptate în rândul angajaților.

Cuvinte-cheie: drepturile omului, migrație, Republica Moldova, COVID-2019, Obiective de dezvoltare durabilă.

JEL: F22, F24, F66.

Introducere

Migrația este recunoscută, pe de o parte, drept una dintre problemele stringente ale actualității, afectând, preponderent, nu doar economia țării-gazdă, ci și securitatea acesteia. Pe de altă parte, migrația este un fenomen social, care prezintă oportunități de dezvoltare a omului în particular și a populației per ansamblu, cu efecte benefice atât pentru țările de origine ale migranților, cât și pentru țările de destinație ale acestora. Or, anume datorită migrației este ameliorată presiunea șomajului în țările de origine, prin oferirea de forță de muncă productivă, fiind, de altfel, un „colac” de salvare economică pentru cetățeni: femei și bărbați, deopotrivă. În aceeași ordine de idei, remitențele – ca o consecință a migrației – favorizează creșterea

[314.74+342.7](478)

MIGRATION AND HUMAN RIGHTS

*PhD candidate Svetlana RUSU,
Moscow State Institute of International
Relations, MGIMO University
dmp@mgimo.ru
ORCID: 0000-0002-1250-9125
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.052>*

The article describes the correlation between migration and human rights in the Republic of Moldova. Today migration is considered a great problem for Moldova. The country is facing poverty, lack of jobs, Moldovans are forced to go abroad, hoping to find not only a more profitable job, but also a safe living environment. The Republic of Moldova is facing a crisis of wage labour, which results from a combination of factors such as mass emigration for work, very low wages, undeclared payment, poor negotiation power of employees within enterprises, the feeling of injustice among employees. Violation of employees rights causes many workers to go abroad in search of a better place to work and live.

Keywords: human rights, migration, the Republic of Moldova, COVID-2019, Sustainable Development Goals.

JEL: F22, F24, F66.

Introduction

On one hand, migration is recognized as one of the most pressuring issues nowadays, mainly affecting not only the economy of the hosting country, but also its security. On the other hand, migration is a social phenomenon, which presents opportunities for the development of an individual in particular and of the population as a whole, with beneficial effects for both: the countries of origin of migrants and their destination countries. This is precisely because of migration, the pressure of unemployment in the countries of origin is improved by providing productive labour and is also an economic lifesaver for citizens: women as well as men. In the same context, remittances – as a

economică. În țările de destinație, imigranții ocupă, de obicei, locuri de muncă mai puțin atractive pentru lucrătorii autohtoni, dar, totuși, solicitate pe piața muncii.

În etapa actuală, aproximativ 3,6% din populația mondială, sau 281 de milioane de oameni, sunt imigranți. La baza acestei situații nu stă atât dorința emigrantului de a-și părăsi benevol țara, cât, în mare parte, presiunea, pe care o resimte majoritatea populației de a-și lăsa locul de baștină din cauza sărăciei, lipsa accesului la asistență medicală calificată, nivelul scăzut de școlarizare, lipsa apei potabile și a serviciilor de canalizare, deficitul de locuințe accesibile, consecințele degradării mediului sau schimbările climatice.

Metode aplicate

Metodologia cercetării se bazează pe o gamă de metode economice și statistice, precum și metode politice, statistice, sistemice și comparative de cunoaștere.

Rezultate obținute și discuții

În acest context, Republica Moldova nu a fost ferită de fenomenul migrației. În cele trei decenii de dezvoltare, țara noastră se confruntă continuu cu sărăcia, cu lipsa locurilor de muncă – moldovenii fiind nevoiți să ia calea străinătății, în speranța de a găsi un loc de muncă profitabil, dar și un mediu de viață sigur.

Dreptul la muncă și la protecția muncii sunt garantate de articolul 43 din Constituția Republicii Moldova. Legea Supremă prevede că orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului.

În particular, salariații au dreptul la protecția muncii. Măsurile de protecție se raportează la securitatea și igiena muncii, regimul de muncă al femeilor și al tinerilor, instituirea unui salariu minim pe economie, repausul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții decente, precum și alte situații specifice. Durata săptămânii de muncă este de cel mult 40 de ore. Dreptul la negocieri în materie de muncă și caracterul obligatoriu al convențiilor colective sunt garantate [7].

Actualmente, Republica Moldova se confruntă cu o criză a muncii salariate, care rezultă dintr-un cumul de factori, precum emigrarea

result of migration – foster economic growth. In destination countries, immigrants usually find jobs that are less attractive to domestic workers, but still in demand on the labour market.

Today, about 3.6% of the world's population, or 281 million people, are immigrants. This situation is not so much the emigrant's desire to leave his country voluntarily, but, to a large extent, the pressure that the majority of the population feels to leave their homeland due to poverty, the lack of access to qualified medical care, low level of schooling, lack of drinking water and sewerage services, shortage of affordable housing, consequences of environmental degradation or climate change.

Methods of research

The research methodology is based on a range of economic and statistical methods, as well as political, statistical, systemic and comparative methods of knowledge.

Results and discussions

In this context, the Republic of Moldova was not protected from the phenomenon of migration. During three decades of development, our country is constantly facing poverty, lack of jobs – Moldovans being forced to go abroad, hoping to find a profitable job, but also a safe living environment.

The right to work and labour protection is guaranteed by Article 43 of the Constitution of the Republic of Moldova. The Supreme Law provides that any person has the right to work, to free employment choice, to just and favourable conditions of work and protection against unemployment.

In particular, employees have the right to labour protection. The protection measures concern the work safety and hygiene, the work regime of women and young people, the establishment of a minimum wage in economy, weekly rest, paid rest leave, work performance in difficult conditions, as well as other specific situations. The duration of the working week is a maximum of 40 hours. The right to labour negotiations and the binding nature of collective agreements are guaranteed [7].

Currently, the Republic of Moldova is facing a crisis of wage labour, which results from a combination of factors such as mass emigration for work, very low wages, undeclared payment,

masivă pentru muncă, salariile foarte mici, remunerarea nedeclarată, slaba putere de negociere a salariaților în întreprinderi, sentimentul de nedreptate în rândul angajaților [13]. Încălcarea drepturilor angajaților îi determină pe mulți dintre lucrători să plece peste hotarele țării, în căutarea unui loc mai bun de muncă și de trai.

În acest context, în cadrul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) în R. Moldova, au fost elaborate o serie de obiective cu impact social, „Obiectivele de dezvoltare durabilă” (ODD), menite să crească nivelul de trai în țara noastră. În această ordine de idei, relevăm Obiectivul nr.1 „Fără sărăcie”, care prevede eradicarea sărăciei în toate formele sale, pretutindeni.

La baza Obiectivului nr. 8 „Muncă decentă și creștere economică” stă promovarea creșterii economice incluzive și durabile la un nivel avansat, ocuparea integrală și productivă a forței de muncă și munca decentă pentru toți – ceea ce denotă că o mare parte dintre cetățenii țării ar trebui să fie asigurați cu locuri de muncă menite, cel puțin, să le acopere cheltuielile lunare. Anume, agenda de dezvoltare din cadrul obiectivului menționat pune accentul pe bunăstarea oamenilor, pe creșterea economică sustenabilă, care să genereze un impact substanțial asupra calității vieții cetățenilor. Așadar, Obiectivul nr. 8 abordează necesitățile tuturor categoriilor sociale: femei și bărbați, tineri, persoane cu dizabilități, muncitori migranți și prevede instrumentele și mecanismele-cheie pentru înfăptuirea creșterii economice concentrate pe oameni: productivitatea muncii ca premisă de majorare a salariilor, cumulată cu competitivitatea, diversificarea afacerilor și inovația, crearea locurilor de muncă decente, bine și echitabil plătite, securizate și formale, precum și un sector financiar robust pentru un acces mai vast la finanțare [11]. Randamentul și eficiența resurselor în producere și consum, care au drept scop decuplarea creșterii economice de la degradarea mediului, vor conferi durabilitate sectorului real, inclusiv pieței muncii, din punctul de vedere al mediului.

poor negotiation power of employees within enterprises, the feeling of injustice among employees [13]. Violation of employees' rights causes many workers to go abroad in search of a better place to work and live.

In this context, the United Nations Development Programme (UNDP) organization in Moldova has developed a series of objectives with social impact, “Sustainable Development Goals” (SDGs), designed to increase living standards in our country. Here we would like to emphasize the Objective No.1 “No poverty”, which provides for the elimination of poverty in all its forms, from everywhere.

At the base of Objective No.8 “Decent work and growth” is the promotion of inclusive and sustainable economic growth at an advanced level, full and productive employment and decent work for everyone – which means that a large part of the country’s citizens should be provided with jobs that at least cover their monthly expenses. Namely, the development agenda within the mentioned objective emphasizes on people’s well-being, on sustainable economic growth, meant to generate a substantial impact on the life quality of the citizens. Therefore, the Objective No.8 addresses the needs of all social categories: women and men, young people, people with disabilities, migrant workers and provides key tools and mechanisms for achieving people-centred growth: labour productivity as a premise for wage growth, along with competitiveness, business diversification and innovation, creating decent, good and equitably paid, secure and formal jobs, as well as a robust financial sector for wider access to finance [11]. The yield and efficiency of resources in production and consumption, which aim to decouple economic growth from environmental degradation, will give sustainability to the real sector, including the labour market, from an environmental point of view.

Tabelul 1/ Table 1

**Situația economică în Republica Moldova 2019-2020 /
Economic situation in the Republic of Moldova in 2019-2020**

Populația, milioane / Population, millions	2,64
PIB, miliarde de dolari SUA la cursul actual/ GDP, billions of USD at the current exchange rate	11,9
PIB pe cap de locuitor, dolari SUA la cursul actual/ GDP per capita, USD at current exchange rates	4,512
Speranța de viață la naștere, ani (2019)/ Life expectancy at birth, years (2019)	70,9
IBRD/ IBRD	147,6 mil. dolari SUA/ million USD
IDA / IBRD	455,5 mil. dolari SUA/ million USD

Sursa: elaborat de autor după datele prezentate de Banca Mondială în Moldova[2]/

Source: developed by the author according to the data presented by the World Bank in Moldova [2]

Potrivit Băncii Mondiale, Republica Moldova este o țară ce are o economie cu venituri mic-mijlocii. În anul 2019, pragul sărăciei absolute a constituit, în medie, pe lună, pe o persoană – 2095,1 lei, respectiv, rata sărăciei absolute a constituit 25,2% (indicator ODD 1.2.1). În același timp, pragul sărăciei extreme a constituit, în medie – 1689,7 lei lunar, pe o persoană, iar rata sărăciei extreme a fost de – 10,7% [10]. Nivelul sărăciei a crescut potențial în 2020, ca o consecință a pandemiei de COVID-19.

În ultimii 20 de ani, economia a crescut, în medie, cu 4,6% anual, fiind determinată de consum și alimentată de remiteri. Valoarea celor din urmă se estimează la 10% din PIB [2].

Criza generată de pandemia de COVID-2019 s-a răsfrânt negativ atât asupra pieței muncii, cât și asupra migranților. Mulți dintre cei care își câștigau, permanent sau temporar, existența peste hotare au fost nevoiți să se întoarcă acasă. Categoria cea mai dezavantajată au constituit-o imigranții moldoveni aflați în țările Europei de Vest, care prestau munci în sfera serviciilor și în construcții.

Conform datelor prezentate de PNUD, în R. Moldova, din cauza faptului că 17% dintre emigranți au încetat să mai trimită bani acasă, ca urmare a pandemiei de COVID-19, 37.000 de gospodării din țară au căzut sub pragul sărăciei – ceea ce înseamnă că aproximativ 109.000 de persoane au început să trăiască mai greu. Închiderea frontierelor și alte restricții, ce

According to the World Bank, the Republic of Moldova is a country with a small-medium economy. In 2019, the threshold of absolute poverty was, on an average per month, per person MDL 2095.1, respectively, the rate of absolute poverty was 25.2% (ODD indicator 1.2.1). At the same time, the extreme poverty line was on average MDL 1689.7 per month per person, and the extreme poverty rate was 10.7% [10]. The poverty level has potentially increased in 2020, following the COVID-19 pandemic.

In the last 20 years, the economy has grown, on average, by 4.6% annually, being determined by consumption and fuelled by remittances. The value of the latter is estimated to be 10% of GDP [2].

The crisis generated by COVID-2019 pandemic has had a negative impact on both the labour market and migrants. Many of those who earned, permanently or temporarily, the existence abroad was forced to return back home. The most disadvantaged category included Moldovan immigrants in Western European countries, who worked in the field of services and construction.

According to data presented by UNDP in Moldova, due to the fact that 17% of emigrants stopped sending money home, as a result of COVID-19 pandemic, 37.000 households in the country would have fallen below the poverty line – which means that about 109.000 people started to live even harder. The closure of borders and other pandemic restrictions have

țin de pandemie, au zdruncinat bunăstarea materială a migranților moldoveni. Circa 55.000 din cei aproximativ 350.000, aflați peste hotare, au reușit să se întoarcă în țară, pe termen scurt, înainte de declararea, la 15 martie, a stării de urgență. Ceilalți s-au pomenit într-o situație extremă, deoarece multe dintre locurile de muncă ale migranților din sectoarele caracteristice „economiei gig” și din cele conexe îngrijirii domestice, pur și simplu, au dispărut. Conform sondajului, 83% dintre migranți au raportat că au fost afectați de COVID-19 din perspectiva pierderii locurilor de muncă sau/și a locuinței din cauza scăderii veniturilor [8].

Potrivit datelor Biroului Național de Statistică (BNS), în anul 2020, forța de muncă (populația activă) a Republicii Moldova a constituit 867,3 mii de persoane, dintre care populația ocupată a constituit 834,2 mii de persoane.

Din distribuția persoanelor ocupate pe activități economice, rezultă că 57,1% (476,5 mii de persoane) activează în domeniul serviciilor; 21,1% (175,9 mii de persoane) în agricultură; 14,6% (121,4 mii de persoane) sunt ocupate în domeniul industriei, iar 7,2% (60,4 mii de persoane) în construcții.

De asemenea, conform informațiilor BNS, cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real (la întreprinderi, organizații, instituții cu autonomie financiară, indiferent de tipul de proprietate și forma de organizare juridică) este de 17,37 lei pe oră sau 2935 lei pe lună, calculat pentru un program complet de lucru, în medie, de 169 de ore pe lună. Salariul mediu lunar, în 2020, a constituit 8.107 lei, fiind în creștere cu 10,2% față de anul 2019 [12].

Conform datelor statistice oficiale, cele mai mari salarii au fost înregistrate în trimestrul al IV-lea din 2020, în sectorul de informații și comunicații (20,310 lei), după care urmau activitățile financiare și de asigurări (16,006 lei), pe locul trei situându-se domeniul de producție și furnizare a energiei electrice și termice, gaze, apă caldă și aer condiționat (14,385 lei).

Cele mai mici salarii s-au înregistrat în domeniile artei, recreerii și agrementului (6,310 lei), agriculturii, silviculturii și pescuitului (5,553 lei), precum și în sectorul de cazare și alimentație publică (5,141 lei).

shaken the base of Moldovan migrants. About 55.000 out of the approximately 350.000 abroad were able to return to the country in the short term before declaring the state of emergency on March 15. The others found themselves in an extreme situation, as many of the jobs of migrants in the sectors characteristic of the “gig economy” and those related to domestic care have simply disappeared. According to the survey, 83% of migrants reported being affected by COVID-19 from the perspective of losing their jobs and/ or housing due to declining incomes [8].

According to the data of the National Bureau of Statistics (NBS), in 2020, the labour force (active population) of the Republic of Moldova was 867,3 thousand people, out of which the employed population was 834,2 thousand people.

From the distribution of persons employed by economic activities it results that 57.1% (476,5 thousand persons) work in the field of services; 21.1% (175,9 thousand persons) in agriculture; 14.6% (121,4 thousand people) are engaged in industry, and 7.2% (60.4 thousand people) in construction.

At the same time, according to the information of NBS, the minimum guaranteed amount of salary in the actual sector (for enterprises, organizations, institutions with financial autonomy, regardless of the type of property and the form of legal organization) is 17.37 MDL per hour or 2,935 MDL per month, calculated for a complete program work, an average of 169 hours per month. The average monthly salary in 2020 was 8,107 MDL, being increased by 10.2% compared to 2019 [12].

According to official statistics, the highest salaries were recorded in the fourth quarter of 2020 in the information and communications sector (MDL 20,310), followed by financial and insurance activities (MDL 16,006), on the third place is the field of production and supply of electricity and heat, gas, hot water and air conditioning (MDL 14,385).

The lowest salaries were in the fields of art, recreation and leisure (MDL 6,310), agriculture, forestry and fisheries (MDL 5,553), as well as in the accommodation and catering sector (MDL 5,141).

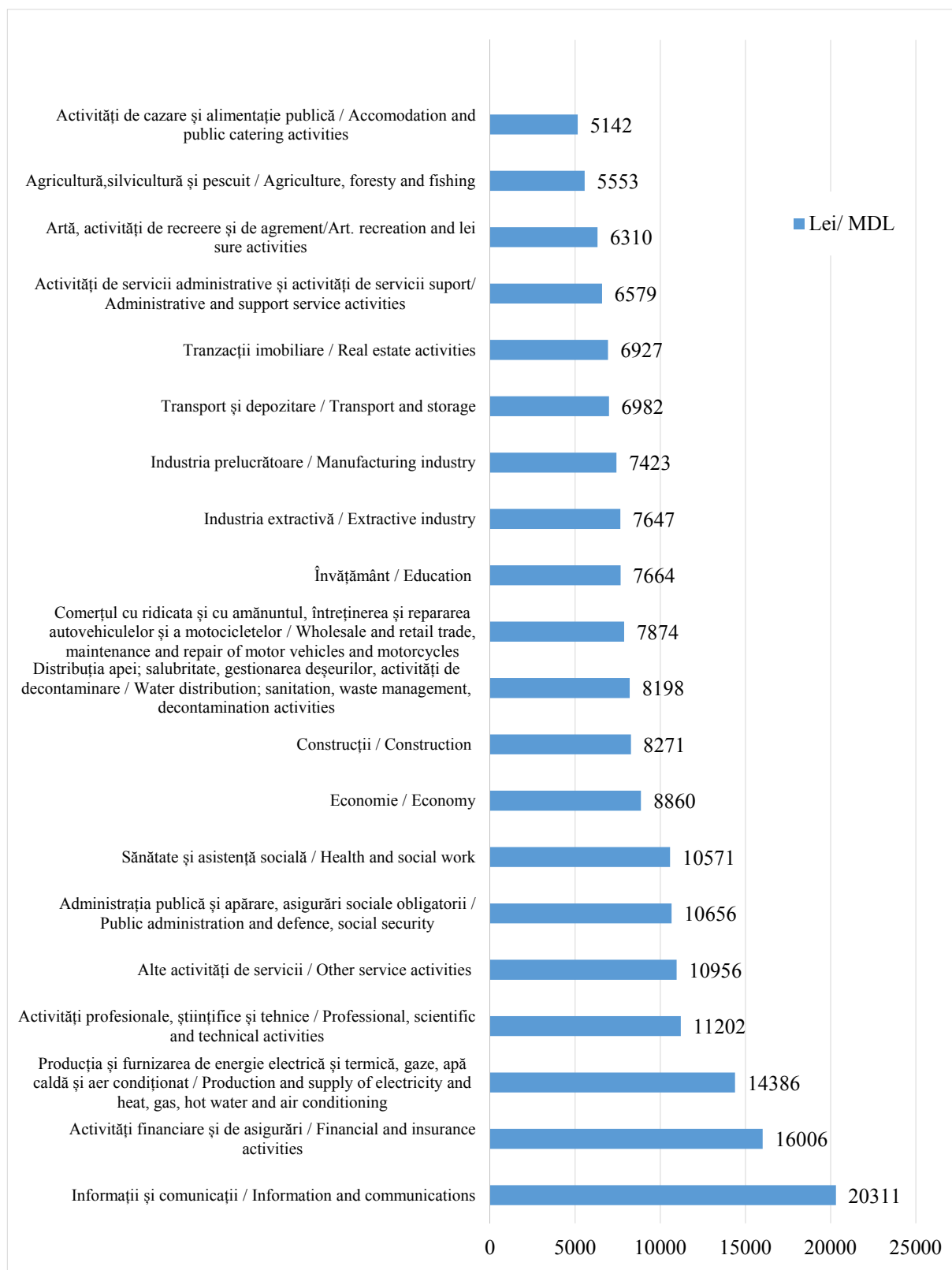

Figura 1. Câștigul salarial mediu lunar nominal brut în trimestrul IV 2020, pe activități economice / Figure 1. Gross average nominal monthly earnings in the fourth quarter of 2020, on economic activities

Sursa: date prezentate de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova [5]/ Source: data presented by National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova [5]

Luând în considerare faptul că, în Republica Moldova, numărul populației rurale (2,025,645, BNS, 2017) depășește numărul populației urbane (1,521,894, BNS, 2017) [6], s-a stabilit că populația, care locuiește în mediul rural, este antrenată în următoarele domenii: agricultură, silvicultură și pescuit, comerț, construcții, învățământ și sănătate – acestea fiind și ramurile cel mai puțin plătite. Din cauza că cheltuielile lunare depășesc veniturile, oamenii de aici, de asemenea, sunt nevoiți să plece în străinătate, ca să-și poată întreține familiile.

Într-un raport realizat de UNICEF în R. Moldova, se relevă faptul că venitul gospodăriilor determină nu numai statutul lor socio-economic, ci și nivelul de vulnerabilitate al acestora. Veniturile familiilor cu copii sunt diferite, ca mărime și structură, de veniturile obținute de familiile fără copii, și anume în gospodăriile cu copii se câștigă substanțial mai puțin decât în gospodăriile fără copii. În medie, în 2019, venitul disponibil al primei categorii constituia 2449,1 lei pentru o persoană în fiecare lună, comparativ cu 3320,4 lei pentru a doua categorie. În plus, venitul mediu disponibil pe persoană pentru toate categoriile de gospodării din țară, a constituit 2880,6 lei. În familiile cu copii, principala sursă de venit este salariul (53,5%), urmat de venitul din prestații sociale (9,2%), din activitatea agricolă individuală (8,2%) și din activitatea individuală neagrícola (7,9%).

O sursă importantă de venit, pentru gospodăriile cu copii, continuă să fie transferurile din străinătate, reprezentând, în medie, 16,8% din venitul lor – cu 7,8 puncte procentuale mai mare decât în cazul gospodăriilor fără copii [1]. De aici, rezultă că anume cetățenii, care au doi sau mai mulți copii devin emigranți pentru a-și întreține familiile acasă.

În contextul dat, ținem să menționăm că, la capitolul respectării dreptului la muncă și la protecția muncii, la fel ca în anii precedenți, au rămas actuale aceleași probleme: salariile mici; restanțele la salariu; nerespectarea legislației muncii; practica unor angajatori de a exercita presiuni asupra salariaților pentru încetarea contractului de muncă, prin depunerea cererii de demisie sau pe cale amiabilă, prin acordul părților; implicarea insuficientă a inspectorilor muncii în examinarea plângerilor; șomajul.

Astfel, nici în 2020, problema restanțelor la salariu nu și-a pierdut actualitatea, fiind

Considering the fact that, in the Republic of Moldova, the number of rural population (2,025,645, NBS, 2017) exceeds the number of urban population (1,521,894, NBS, 2017) [4], it was established that the population living in rural areas is involved in the following areas: agriculture, forestry and fishing, trade, construction, education and health – these are also the lowest paid branches. Because the monthly expenses exceed the income, the people here also have to go abroad in order to support their families.

A report carried out by UNICEF in Moldova reveals that the income of households determines not only their socio-economic status, but also their level of vulnerability. The incomes of families with children differ in size and structure from the incomes obtained by families without children, namely in households with children they earn substantially less than in households without children. On an average, in 2019, the disposable income of the first category was MDL 2,449.1 for one person each month, compared to MDL 3,320.4 for the second category. Moreover, the average disposable income per person for all categories of households in the country amounted to MDL 2,880.6. In families with children, the main source of income is the salary (53.5%), followed by income from social benefits (9.2%), individual agricultural activity (8.2%) and individual non-agricultural activity (7.9 %).

An important source of income for households with children continues to be remittances from abroad, representing on average 16.8% of their income – 7.8 percentage points higher than in the cases of households without children [1]. It follows that the citizens, precisely, are those who have two or more children who become emigrants in order to support their families at home.

In this context, we would like to mention that in terms of respecting the right to work and labour protection, as in previous years, the same issues remain current: low wages; salary arrears; non-compliance with labour legislation; the practice of employers to exert pressure on employees to terminate their employment contract, by submitting a resignation request or by agreement of the parties; insufficient involvement of labour inspectors in complaints examination; unemployment.

Thus, even in 2020, the issue of salary arrears has not lost its relevance, requiring a

necesară o implicare mai eficientă a autorităților competente. Deși au fost întreprinse un șir de măsuri în acest scop, potrivit Confederației Naționale a Sindicatelor din R. Moldova, până în momentul actual, la unele întreprinderi, au loc restanțe la salariu de până la 2-3 luni. Conform datelor statistice, în anul 2020, la mai multe întreprinderi și instituții din țară, se atestă restanțe la plata salariilor în valoare de peste 20 de milioane de lei, care au fost acumulate timp de mai mulți ani, fapt ce lezează grav drepturile salariaților. Încălcarea termenelor stabilite de plată a salariului sau achitarea parțială a acestuia se consideră muncă forțată, care este interzisă și de Convenția privind munca forțată sau obligatorie, ratificată de Republica Moldova. În conformitate cu Codul muncii al Republicii Moldova, în caz de reținere a salariului, din vina angajatorului, salariatului i se plătesc suplimentar, pentru fiecare zi de întârziere, 0,3% din suma neplătită în termen [4]. Cele mai mari datorii sunt atestate în domeniul transportului. Restanțe semnificative există și în industrie, agricultură, construcții.

Conform datelor furnizate de Centrele sindicale național-ramurale, cele mai mari restanțe la plata salariilor le înregistrează Întreprinderea de Stat „Calea Ferată a Moldovei”, iar conducerea întreprinderii motivează existența unei asemenea situații ca urmare a deficitului de mijloace financiare, care s-a creat din cauza scăderii critice a volumului de transport feroviar de mărfuri și pasageri. Conform rezultatelor Anchetei forței de muncă (AFM) [3], în trimestrul al II-lea al anului 2020, forța de muncă (populația activă) a Republicii Moldova, care include populația ocupată plus șomerii, a constituit 857,7 mii de persoane [9], fiind în descreștere cu 9,0% față de perioada similară a anului 2019 (943,0 mii).

În ceea ce ține de forța de muncă, bărbații (52,6%) au deținut o pondere mai mare în comparație cu femeile (47,4%), iar persoanele economic active, din mediul rural, s-au înregistrat în număr mai mare decât persoanele din mediul urban (55,4%, respectiv, 44,6%).

Rata de ocupare a forței de muncă, a populației de 15 ani și peste, a constituit 39,9% în 2020 (în trimestrul II 2019 – 43,4%). Acest indicator a atins valori mai înalte în rândul bărbaților – 44,8%, în comparație cu cel al femeilor – 35,6%. Ratele pe mediul de trai au

more effective involvement of the competent authorities. Although a number of measures have been taken to this end, according to the National Confederation of Trade Unions of Moldova, to date, wage withholdings of up to 2-3 months have taken place. According to statistical data, in 2020, at several enterprises and institutions in the country, there are arrears in the payment of salaries amounting to over MDL 20 million, which have been accumulated for several years, which seriously harm the rights of employees. Violation of the established deadlines for payment of salary or partial payment of it is considered forced labour, which is also prohibited by the Convention on Forced or Compulsory Labour, ratified by the Republic of Moldova. In accordance with the Labour Code of the Republic of Moldova, in case of withholding of salary, due to the fault of the employer, the employee is paid additionally, for each day of delay, 0.3% of the amount not paid on term [4]. The largest debts are attested in the field of transport. Significant arrears also exist in industry, agriculture, construction.

According to the data provided by the National-branch trade union centres, the biggest arrears in the payment of salaries are the State Enterprise “Calea Ferată a Moldovei” (Moldovan Railway), and the management of the company motivates the existence of such a situation due to the deficit of financial means, which was created due to the critical decrease in the volume of rail freight and passenger transport. According to the results of the Labour Force Survey (AFM) [3], in the second quarter of 2020, the labour force (active population) of The Republic of Moldova, which includes the employed population plus the unemployed, accounted for 857,7 thousand people [9], being in decrease by 9.0% compared to the similar period of 2019 (943,0 thousand).

In terms of labour force, men (52.6%) had a higher share compared to women (47.4%), and more economically active people in rural areas registered a higher number than people from the urban environment (55.4% and 44.6%, respectively).

Occupation rate of the population aged 15 and over constituted 39.9% in 2020 (in the second quarter of 2019 – 43.4%). This indicator reached higher values among men – 44.8%, compared to women – 35.6%. The rates on the environment

înregistrat următoarele valori: 45,1% în mediul urban și 36,5% în mediul rural.

La categoria de vârstă 15-29 de ani, acest indicator a avut valoarea 34,0%, iar la categoria 15-64 de ani – 47,1%. Rata de ocupare a forței de muncă, a populației în vârstă (conform legislației naționale 16-59 de ani pentru femei și 16-63 de ani pentru bărbați), a fost de 50,4%. Populația încadrată în muncă a constituit 821,5 mii de persoane, fiind mai mică cu 8,8% față de trimestrul al II-lea din 2019 (901,1 mii). Ca și în cazul populației economic active, ponderea bărbaților este mai mare față de cea a femeilor (52,2%, respectiv, 47,8%), iar ponderea persoanelor ocupate din mediul rural a fost mai mare față de cea a persoanelor ocupate din mediul urban (56,0%, respectiv, 44,0%) [9].

Concluzie

În lumina celor sus-menționate și având în vedere datele oficiale pe acest segment, este lesne de conchis că, din păcate, în momentul actual, în Republica Moldova, drepturile omului pe piața muncii, de cele mai multe ori, continuă să fie încălcate. După cum am menționat anterior, din cauza salariilor mici și a necesității de a avea un nivel decent de viață, oamenii sunt nevoiți să plece în străinătate, ca să câștige resurse financiare și să-și poată întreține familiile rămase acasă.

Consider că, pentru a reduce nivelul sărăciei, dar și pentru a asigura o viață decentă pentru toți, aici, acasă, pentru a îmbunătăți situația pe piața muncii este necesară repunerea pe ordinea de zi a prevederilor conținute în Agenda 2030 și implementarea lor.

Or, astăzi, ca niciodată, țara noastră are nevoie stringentă de o schimbare a paradigmei de dezvoltare la toate nivelurile, pentru a face față provocărilor secolului XXI.

registered the following values: 45.1% in the urban area and 36.5% in the rural area.

In the age category 15-29 years, this indicator had the value 34.0%, and in the category 15-64 years – 47.1%. Rate of participation in the workforce of the elderly population (according to national legislation 16-59 years for women and 16-63 years for men) was 50.4%. Employed population accounted for 821.5 thousand people, being 8.8% lower than in the second quarter of 2019 (901.1 thousand). As in the case of the economically active population, the share of men is higher than that of women (52.2% and 47.8%, respectively), and the share of employed people in rural areas was higher than that of people employed in urban areas (56.0% and 44.0%, respectively) [9].

Conclusion

In the light of the above and given the official data on this segment, it is easy to conclude that, unfortunately, nowadays, in the Republic of Moldova human rights on the labour market, in most cases, continue to be violated. As it was stated above, because of low wages and the need to have a decent standard of living, people are forced to go abroad in order to earn financial resources for a living and to be able to support the families left at home.

We believe that in order to reduce the level of poverty, but also to ensure a dignified life for everyone here, at home, to improve the situation on the labour market is necessary to return back on the agenda the provisions contained in The 2030 Agenda and to implement them.

Or, today as never before, our country has an urgent need for a paradigm shift at all levels to meet the challenges of the 21st century.

Bibliografie/Bibliography:

1. Analysis of monetary poverty and wellbeing of households with children, based on 2019 Household Budget Survey results URL: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Copiii_Moldovei/Analiza_saraciei_copii_eng_2019.pdf
2. Banca Mondială în Moldova URL: <https://www.worldbank.org/ro/country/moldova/overview#2>
3. Cercetarea statistică selectivă asupra gospodăriilor populației URL: <https://statistica.gov.md/libview.php?l=ro&id=2123&idc=223>
4. Confederația Sindicatelor: Restanțele salariale de peste 20 milioane de lei, la întreprinderile din țară URL: <https://newsmaker.md/ro/confederatia-sindicatelor-restante-salariale-de- peste-20-milioane-de-lei-laintreprinderile-din-tara/>

5. Câștigul salarial mediu lunar nominal brut în trimestrul IV 2020, pe activități economice URL: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6930>
6. Demografia Republicii Moldova URL: https://ro.wikipedia.org/wiki/Demografia_Republicii_Moldova
7. Dreptul la muncă și la protecția muncii (Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2016) URL: <http://old.ombudsman.md/ro/content/dreptul-la-munca-si-la-protectia-muncii-raportul-privind-respectare-a-drepturilor-omului>
8. Evaluarea rapidă a OIM privind impactul COVID-19 asupra bunăstării migranților moldoveni: date empirice privind strategiile și contribuțiile migranților URL: https://moldova.un.org/sites/default/files/2020-07/IOM%20Diaspora%20Survey%20Report-RO_FINAL_0.pdf
9. Forța de muncă în Republica Moldova: ocuparea și șomajul în trimestrul II 2020 URL: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6749>
10. Nivelul sărăciei în Republica Moldova în anul 2019 URL: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6865>
11. Obiectivul 8: Muncă decentă și creștere economică URL: <https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/sustainable-development-goals/goal-8-decent-work-and-economic-growth.html>
12. Salariul mediu din Republica Moldova a crescut cu 10% în 2020 URL: <https://esp.md/ro/sobytiya/2021/03/02/salariul-mediu-din-republica-moldova-a-crescut-cu-10-2020-cel-mai-bine-castiga-it>
13. Situația salariaților din Republica Moldova: o criză structurală URL: http://moldova.fes.de/fileadmin/user_upload/2020/Publications/Syndex__Situatia_Salariatilor_din_Republica_Moldova_O_Criza_Structurala__1_.pdf

[339.138:347.772]:687.1(478)

IMAGINEA BRANDURILOR AUTOHTONE IUVAS, MAICOM ȘI VASCONI PRIN PRISMA INDICATORULUI NET PROMOTER SCORE

Drd. Iurie MALANCEA, ASEM
iurie@outlook.com

ORCID: 0000-0001-8514-8052

<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.062>

Articolul prezintă evoluția industriei ușoare a Republicii Moldova, din ultimii 15 ani, și anume a sectorului de confecții, prin analiza imaginii brandurilor autohtone de vestimentație Iuvas, Maicom și Vasconi, reflectată prin indicatorul Net Promoter Score (NPS). Urmărind crearea unei culturi organizaționale centrate pe câștigarea loialității consumatorilor și inspirația angajaților pentru sporirea profitabilității companiei, indicatorul NPS reprezintă o metodă eficientă de măsurare a felului în care o companie tratează oamenii cu care interacționează. În urma studiului, nici unul din cele trei branduri nu au obținut un scor pozitiv, fapt ce evidențiază necesitatea sporită din partea acestor branduri de a-și îmbunătăți eforturile de marketing. Cu un NPS negativ, o companie e nevoită să investească mai multe resurse în activitățile de marketing pentru a achiziționa consumatori noi, fapt ce reduce competitivitatea acesteia pe piață.

***Cuvinte-cheie:** imagine, brand, evaluare, Net Promoter Score, loialitate, avantaj competitiv.*

JEL: M31.

Introducere

Industria ușoară din Republica Moldova reprezintă una dintre cele mai vechi și, totodată, prospere ramuri ale economiei naționale, în care, până în anii '90, constituia 60% din Produsul Intern Brut (PIB). Ca parte integrantă a industriei prelucrătoare, industria ușoară cuprinde asemenea genuri de activitate, precum fabricarea produselor textile și anume a articolelor tricotate și a covoarelor; confecționarea articolelor de îmbrăcăminte; producția articolelor din piele și fabricarea încălțămintei. Odată cu obținerea independenței care, nemijlocit, a dus la liberalizarea comerțului și privatizarea întreprinde-

[339.138:347.772]:687.1(478)

IMAGE OF THE LOCAL BRANDS IUVAS, MAICOM AND VASCONI REFLECTED THROUGH THE NET PROMOTER SCORE

PhD candidate Iurie MALANCEA, ASEM
iurie@outlook.com

ORCID: 0000-0001-8514-8052

<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.062>

This article presents the evolution of the light industry of the Republic of Moldova in the last 15 years, namely the clothing sector, by analyzing the image of the local clothing brands Iuvas, Maicom and Vasconi, reflected by the Net Promoter Score (NPS) indicator. Aiming to create an organizational culture, focused on gaining consumer loyalty and inspiring employees to increase company profitability, the NPS indicator is an effective way of measuring how a company treats the people it interacts with. None of the three brands scored positively in the survey, which shows a considerable increase in marketing efforts. With a negative NPS, a company must invest more resources in marketing activities to acquire new customers, which reduces its competitiveness in the market.

***Keywords:** image, brand, evaluation, Net Promoter Score, loyalty, competitive advantage.*

JEL: M31.

Introduction

The light industry in the Republic of Moldova is one of the oldest and most prosperous branches of the national economy. Until the 1990s, it accounted for 60% of the Gross Domestic Product (GDP). As part of the manufacturing industry, the industry includes such types of activity as the manufacture of textiles, namely knitwear and carpets; the manufacture of garments; the production of leather goods; and the manufacture of footwear. With the achievement of independence, which directly led to trade liberalization and privatization of enterprises, the light industry has shown steady growth, especially after 2005 when quotas on textiles and knitwear were eliminated by the

rilor, industria ușoară a înregistrat o creștere constantă, în special, după 2005, când au fost eliminate cotele asupra textilelor și articolelor tricotate de către Organizația Mondială a Comerțului (WTO). În prezent, această industrie înglobează aproximativ 540 de întreprinderi, conform datelor prezentate de către Ministerul Economiei și Infrastructurii pentru anul 2020 [5].

Începând cu anul 2005, în Republica Moldova, a fost lansat proiectul *Creșterea Competitivității și Dezvoltarea Întreprinderilor* (CEED), finanțat de Agenția SUA pentru Dezvoltare Internațională (USAID), menit să sporească competitivitatea celor mai promițătoare sectoare ale economiei. Întreprinderile producătoare de articole vestimentare din Republica Moldova au trecut printr-un amplu proces de optimizare a fluxurilor de producție și au implementat noi tehnologii menite să crească productivitatea, calitatea și viteza de producere. Conform auditului efectuat de către USAID, în urma implementării proiectului, „majoritatea companiilor au demonstrat o creștere a productivității cu 12-15%” [7]. De asemenea, s-au înregistrat îmbunătățiri și la nivelul fluxului de producție și controlului calității. Aceste ameliorări, cuplate cu investițiile făcute de către companiile respective în tehnologiile noi și asistența CEED în domeniul marketingului în vederea promovării imaginii acestor întreprinderi, au dus la semnarea unor contracte pe piața internațională, profituri și salarii mai mari, la o satisfacție sporită în rândul angajaților. Companiile au fost susținute în dezvoltarea unei imagini de brand și în elaborarea unor planuri de promovare pe piața locală. Brandurile companiilor Tricon, Iuvas, Maicom, Vistline, Vasconi ș.a. au lansat colecții de articole vestimentare sub marcă proprie. Odată cu lansarea brandului-umbrelă de țară – DININIMĂ, industria ușoară și, în special, sectorul de confecții au înregistrat un progres considerabil în creșterea volumelor de producere atât pentru export, cât și pentru creșterea competitivității pe piața locală. Conform Asociației Patronale din Industria Ușoară (APIUS), în etapa actuală, brandul-umbrelă DININIMĂ, care reprezintă identitatea națională din domeniul modei, întrunește peste 80 de producători autohtoni, unde, o bună parte dintre ei și-au dezvoltat brandurile și punctele de comerț proprii, prin intermediul cărora își comercializează produsele [2]. În 2018, sectorul de confecționare a articolelor de îmbrăcăminte, încălțăminte și

World Trade Organization (WTO). Today, the sector has around 540 enterprises according to data presented by the Ministry of Economy and Infrastructure for 2020 [5].

Since 2005, the US Agency for International Development (USAID) launched the *Competitiveness Enhancement and Enterprise Development (CEED)* project in the Republic of Moldova to increase competitiveness in the most promising sectors of the economy. Clothing companies in the Republic of Moldova have gone through a process of optimizing production flows and implementing new technologies aimed at increasing productivity, quality and production speed. According to the audit conducted by USAID following the implementation of the project, “most companies demonstrated an increase in productivity by 12-15%” [7]. Improvements were also seen in production flow and quality control. These improvements, along with the companies’ investments in new technologies and CEED assistance in marketing and image promotion of these companies, led to international market contracts, higher profits and wages, and increased employee satisfaction. Companies have been supported in developing a brand image and in drawing up promotion plans on the local market. The brands Tricon, Iuvas, Maicom, Vistline, Vasconi and others have launched clothing collections under their own brands. With the launch of the country umbrella brand – DININIMĂ, the light industry and especially the clothing sector has made considerable progress in increasing production volumes both for export and to increase competitiveness on the local market. According to the Employers’ Association of the Light Industry (APIUS), at the present stage the DININIMĂ umbrella brand, which represents the national identity in the fashion sector, gathers more than 80 domestic producers, where a good part of them have developed their own brands, and others have developed their own networks of shops through which they market their products [2]. In 2018, the clothing, footwear and accessories manufacturing sector became the leader in exports, generating a production volume of USD 427 million, which represents 16% of Moldova’s total exports, 5% of the Gross Domestic Product and 30,000 jobs. Of the more than 300 domestic garment manufacturers, 25% have adapted their business models to achieve

accesorii a devenit lider al exporturilor, generând un volum al producției de 427 de milioane USD, ceea ce reprezintă 16% din volumul total al exporturilor Republicii Moldova, 5% din Produsul Intern Brut și 30.000 locuri de muncă. Din cei peste 300 de producători autohtoni de articole vestimentare, 25% și-au adaptat modelele de afaceri pentru a atinge niveluri mai ridicate de eficiență și eficacitate, sporindu-și astfel competitivitatea. În ultimii 8-10 ani, câțiva producători autohtoni au depus eforturi considerabile pentru a influența pozitiv imaginea pe care o au acestea pe piața locală.

Metode aplicate

În elaborarea prezentului articol, autorul a investigat atât surse teoretice, cât și practice, recurgând la diverse metode de cercetare, precum analiza și sinteza literaturii de specialitate în domeniul studierii imaginii și a indicatorilor, cercetarea calitativă și cantitativă, inducția și deducția logică, cât și metoda comparativă. S-a elaborat un chestionar, scopul căruia a constat în studierea imaginii brandurilor Iuvas, Maicom și Vasconi, reflectată cu ajutorul indicatorului *Net Promoter Score (NPS)*. Colectarea datelor s-a efectuat prin intermediul platformei *Google Forms*, chestionarul fiind distribuit prin intermediul rețelei de socializare Facebook care, conform datelor prezentate de portalul www.statista.com pentru luna ianuarie 2021, însumează peste 1,634,000 de utilizatori activi în Republica Moldova [3]. Chestionarul a fost completat de 252 de respondenți.

Rezultate și discuții

Indicatorul *Net Promoter Score* urmărește crearea unei culturi organizaționale focalizate pe câștigarea loialității consumatorilor și pe entuziasmul angajaților în accelerarea profitabilității companiei. Această metodă de măsurare a fost dezvoltată de către Fred Reichheld, în anul 2003, și a dus la crearea unei modalități noi de a măsura cât de bine își tratează o organizație clientela și angajații, identificând, astfel, abilitatea acesteia de a genera relații de lungă durată, care au la bază loialitatea. Reichheld a publicat metodologia indicatorului NPS în *Harvard Business Review*, în luna decembrie 2003 și, din acel moment, acesta a devenit unul din cei mai des utilizați indicatori meniți să măsoare satisfacția consumatorilor. Articolul a fost intitulat „Singurul indicator de care aveți nevoie pentru a crește”, în care Reichheld susținea că „companiile cheltuie foarte mult timp și bani pe instru-

higher levels of efficiency and effectiveness, thus increasing their competitiveness. Over the last 8-10 years, several domestic manufacturers have made considerable efforts to positively influence their image on the local market.

Applied methods

In preparing this article, the author has investigated both theoretical and practical sources, using various research methods such as analysis and synthesis of the literature in the field of image and indicator studies, qualitative and quantitative research, logical induction and deduction and the comparative method. A questionnaire was developed, the purpose of which was to study the image of the Iuvas, Maicom and Vasconi brands, reflected with the help of the *Net Promoter Score (NPS)* indicator. The data collection was carried out through the *Google Forms* platform, the questionnaire being distributed through the social network Facebook which, according to data presented by the portal www.statista.com for January 2021, totals over 1,634,000 active users in the Republic of Moldova [3]. The questionnaire was completed by 252 respondents.

Results and discussions

The *Net Promoter Score* indicator aims to create an organizational culture focused on winning consumer loyalty on the one hand and inspiring and enthusing employees to accelerate the company's profitability on the other. This measurement method was developed by Fred Reichheld in 2003 and has led to the creation of a new way of measuring how well an organization treats the people it interacts with and how adept it is at generating relationships that are based on loyalty. Reichheld published the NPS methodology in the *Harvard Business Review* in December 2003, and since then it has become one of the most widely used measures of consumer satisfaction. The article was titled “The One Number You Need to Grow” in which Reichheld argued that “companies spend a lot of time and money on complex tools designed to gauge consumer satisfaction” [6, p.46], but in his opinion, companies were measuring it wrong. The best indicator of solid long-term growth can usually be measured by a single question: “Would you recommend this company to a friend?”. From Reichheld's perspective, loyalty is a person's (consumer, employee, friend) willingness to invest or make a personal

mente complexe, menite să aprecieze gradul de satisfacție în rândul consumatorilor” [6, p. 46], însă, în opinia lui, companiile efectuau evaluarea greșit, susținând că cel mai bun indicator al unei creșteri solide, pe termen lung, poate fi stabilit printr-o singură chestiune: „Ai recomanda această companie unui prieten?”. Din perspectiva lui Reichheld, loialitatea reprezintă dorința unei persoane (consumator, angajat, prieten) de a investi sau de a face un sacrificiu personal cu scopul de a întări o relație [6]. Pentru un consumator, acest lucru poate însemna păstrarea relației cu furnizorul, care îl tratează bine și cu respect și îi oferă valoare pe termen lung, chiar dacă prețul pe care consumatorul îl plătește nu este cel mai bun de pe piață. Astfel, loialitatea unui consumator reprezintă mult mai mult decât simpla achiziție repetată a unor produse sau servicii. În anumite cazuri, consumatorul este constrâns să achiziționeze repetat anumite produse de la același furnizor, deoarece fie barierele de ieșire sunt prea mari, circumstanțele nu sunt potrivite, sau consumatorul este, pur și simplu, indiferent. Adevărata loialitate afectează, în mod direct, profitabilitatea și competitivitatea întreprinderii. Chiar dacă un consumator nu este întotdeauna profitabil pentru companie, opțiunea acestuia de a rămâne dedicat (loial) unei companii, duce la reducerea costurilor de achiziție a consumatorilor pentru această companie. În acest context, un consumator loial este predispus să recomande compania respectivă unor prieteni, rude sau colegi. După Reichheld, „o astfel de recomandare reprezintă unul din cei mai buni indicatori ai loialității, datorită sacrificiului pe care îl face consumatorul prezentând compania” [6, p.47]. Atunci când un consumator recomandă un produs, acesta nu doar indică faptul că a primit valoarea economică scontată a bunului procurat, ci își pune în joc și reputația. Respectiv, o persoană este gata să riște cu reputația ei, doar în cazul în care aceasta a experimentat un grad puternic de loialitate.

Consumatorii, chestionați în modul susmenționat, își pot poziționa răspunsul pe o scară din 10 trepte, iar scorul obținut reprezintă procentajul consumatorilor care pot fi considerați promotori (cei care optează pentru scorul 9 și 10), minus procentajul consumatorilor, care sunt considerați detractori (cei care oferă un scor între 0 și 6). Popularitatea indicatorului NPS se datorează simplității și ușurinței de înțelegere a întrebării. Răspunsurile se grupează în trei clustere, fiecare fiind caracterizat de atitudini diferite față

de a sacrifica to strengthen a relationship [6]. For a consumer, this can mean maintaining a relationship with a supplier who treats them well and with respect and provides long-term value even if the price the consumer pays is not the best in the market for a particular transaction. Thus, a consumer’s loyalty is much more than just a repeated purchase of products or services. In some cases, the consumer is compelled to repeatedly purchase certain products from the same supplier because the exit barriers are too high, the circumstances are not right, or the consumer is simply indifferent. True loyalty directly affects the profitability and competitiveness of the business. Even if a regular consumer is not always profitable for the company, choosing to remain committed (loyal) to a particular company leads to lower consumer acquisition costs for that company. Thus, a loyal consumer is likely to speak highly of the company to friends, relatives, or colleagues. According to Reichheld “such a recommendation is one of the best indicators of loyalty because of the sacrifice the consumer makes in recommending the company” [6, p.47]. When a consumer recommends something, he not only indicates that he has received the expected economic value of the good purchased, but also puts his reputation at stake. Respectively, a person is only willing to risk their reputation if they have experienced a strong degree of loyalty.

By asking this question, consumers can rank their answer on a 10-step scale and the score obtained represents the percentage of consumers who can be considered promoters (those who opt for a score between 9 and 10), minus the percentage of consumers who are considered detractors (those who give a score between 0 and 6). The popularity of the NPS metric is due to the simplicity and ease of understanding of the question. Responses are grouped into three clusters, each characterized by different attitudes towards the company and as a result, different behaviour that is closely related to economic value, that individuals exhibit.

Promoters (9-10) are considered loyal and enthusiastic fans of the company. They are ready to recommend the company to friends, relatives, colleagues. The likelihood that promoters will remain long-term consumers and over time increase their consumption basket in the

de companie și, în consecință, de comportamentul diferit, care este strâns legat de valoarea economică, pe care persoanele îl manifestă.

Promotorii (9-10) sunt considerați fanii loiali și entuziaști ai companiei. Ei sunt gata să recomande compania prietenilor, rudelor, colegilor. Probabilitatea că promotorii vor rămâne consumatori de lungă durată și, în decursul timpului, vor contribui la creșterea coșului de consum al companiei este mult mai mare în comparație cu celelalte clustere. Aproximativ 80% din recomandările, de care se bucură o companie, sunt corelate cu persoanele care oferă un scor de 9 sau 10. Promotorii sunt clienții cu care angajații lucrează ușor, fără tensiuni și conflicte.

Pasivii (7-8) sunt considerați persoane pasiv satisfăcute, deoarece, pe moment, aceștia sunt relativ satisfăcuți. Achizițiile repetate și predispoziția de a recomanda compania, în medie, este cu 50% mai redusă în raport cu promotorii. Recomandările acestui grup sunt, de regulă, calificate ca fiind mai lipsite de pasiune și entuziasm. În cazul pasivilor, dacă comunicările de marketing ale competitorilor le captează atenția, aceștia sunt mai predispuși să încerce produsul lor.

Detractorii (0-6) sunt consumatorii nemulțumiți și nefericiți în raport cu compania. Aproximativ 80% din marketingul negativ sunt generate de către consumatorii, care se încadrează în acest grup. În cazul detractorilor, rata de dezabonare și dezertare este mult mai mare. Din punct de vedere contabil, ei pot părea profitabili, însă criticile și atitudinile negative manifestă un impact profund asupra reputației companiei. Aceștia descurajează clienții noi și de-motivează angajații.

Astfel, ținând cont de faptul că scorul obținut reprezintă procentajul promotorilor (9-10) minus procentajul detractorilor (0-6), indicatorul NPS poate și trebuie monitorizat, în mod regulat, nu doar la nivel de companie, ci și la nivel de punct de comerț, produs, angajat, sau echipă. Rezultatul contribuie la o focalizare mult mai bună pe obiectivul bivariat, care urmărește atât creșterea numărului de promotori, cât și diminuarea numărului de detractori.

La întrebarea „Care este probabilitatea că ați recomanda produsele acestor companii unei rude sau unui prieten?” s-a utilizat o scală cu 10 intervale, unde 1 a reprezentat *foarte puțin probabil*, iar 10 *foarte probabil*. Frecvența răspunsurilor pentru cele trei mărci studiate (figura 1) scoate în evidență promotorii, pasivii și detractorii.

company is much higher compared to the other clusters. Approximately 80% of the referrals a company enjoys are correlated with people giving a score of 9 or 10. Promoters are customers with which employees can work easily, without tension and conflict.

Passives (7-8) are considered passively satisfied people because they are relatively satisfied at the moment. Repeated purchases and propensity to recommend the company, on average, is 50% lower compared to promoters. Referrals from this group are usually rated as more passionless and unenthusiastic. In the case of passives, if competitors' marketing communications capture their attention, they are more likely to try their product as well.

Detractors (0-6) are consumers who are dissatisfied and unhappy with the company. Approximately 80% of negative marketing is generated by consumers who fall into this group. For detractors, the unsubscribe and churn rate is much higher. From an accounting point of view, they may seem profitable but criticism and negative attitudes have a profound impact on the company's reputation. They discourage new customers and demotivate employees.

Thus, given that the score obtained represents the percentage of promoters (9-10) minus the percentage of detractors (0-6), the NPS indicator can and should be monitored on a regular basis, not only at the company level, but also at the level of the trading point, product, employee, or team. The result contributes to a much better focus on the bivariate goal of both increasing the number of promoters and decreasing the number of detractors.

To the question “How likely would you be to recommend these companies' products to a relative or friend?” a 10-range scale was used where 1 represented very unlikely and 10 represented very likely. The frequency of responses for the three brands studied (figure 1) highlights promoters, passives, and detractors.

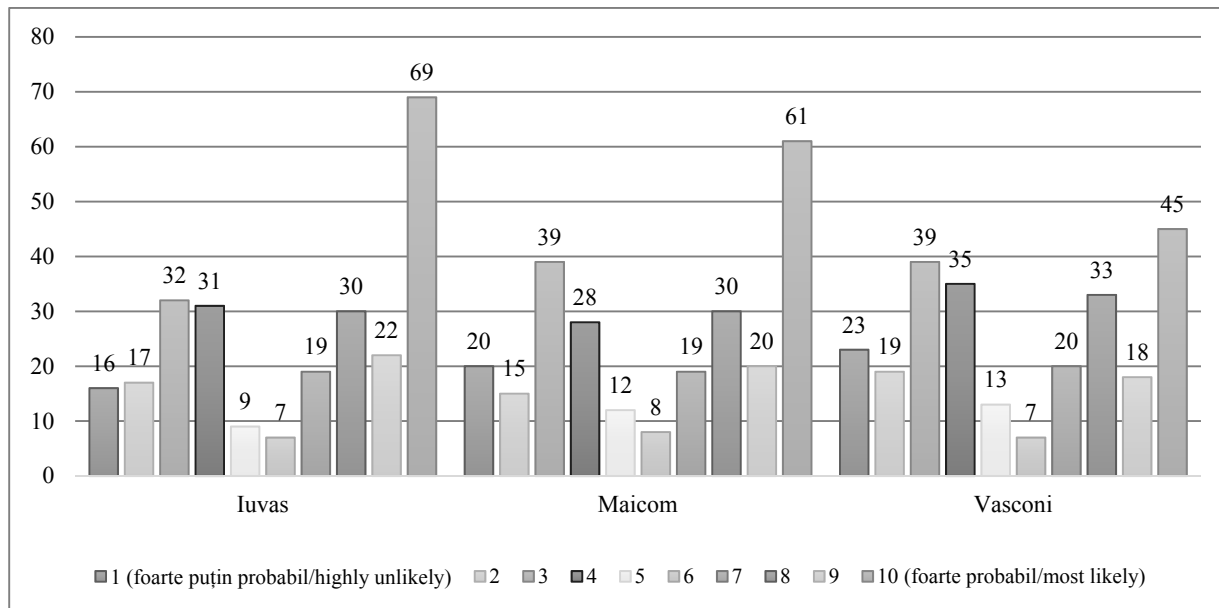

Figura 1. Probabilitatea recomandării produselor brandurilor Iuvas, Maicom, Vasconi unei rude sau unui prieten/ Figure 1. Likelihood of recommending Iuvas, Maicom, Vasconi brand products to a relative or friend

Sursa: elaborată de autor/Source: developed by the author

Pentru marca **Iuvas**, avem următorul procentaj obținut pentru cele trei categorii:

- *Detractori*: 44.44% (112/252*100)
- *Pasivi*: 19.44% (49/252*100)
- *Promotori*: 36.11% (91/252*100)
- *NPS*: -8 (36 - 44)

Maicom:

- *Detractori*: 48.41% (122/252*100)
- *Pasivi*: 19.44% (49/252*100)
- *Promotori*: 32.14% (81/252*100)
- *NPS*: -16 (32 - 48)

Vasconi:

- *Detractori*: 53.97% (136/252*100)
- *Pasivi*: 21.03% (53/252*100)
- *Promotori*: 25% (63/252*100)
- *NPS*: -29 (25 - 54)

În urma calculării scorului NPS pentru cele trei branduri, putem conchide că toate au înregistrat un scor negativ. Cel mai bun scor este înregistrat de către marca Iuvas (-8), fiind urmată de Maicom cu un scor de -16, și Vasconi cu cel mai mic scor înregistrat (-29). Un scor pozitiv, care se încadrează între valorile 0-30, este considerat a fi un scor bun [6]. Deoarece, în Republica Moldova, nu există o organizație, care să se ocupe de compilarea NPS pe industrii și/sau domenii de activitate, nu avem un punct de reper pentru compararea performanței orga-

For the **Iuvas** brand, we have the following percentage obtained for the three categories:

- *Detractors*: 44.44% (112/252*100)
- *Passives*: 19.44% (49/252*100)
- *Promoters*: 36.11% (91/252*100)
- *NPS*: -8 (36 - 44)

Maicom:

- *Detractors*: 48.41% (122/252*100)
- *Passives*: 19.44% (49/252*100)
- *Promoters*: 32.14% (81/252*100)
- *NPS*: -16 (32 - 48)

Vasconi:

- *Detractors*: 53.97% (136/252*100)
- *Passives*: 21.03% (53/252*100)
- *Promoters*: 25% (63/252*100)
- *NPS*: -29 (25 - 54)

Having calculated the NPS score for all three brands included in the study we can conclude that all brands scored negatively. The best score is recorded by the brand Iuvas (-8), followed by Maicom with a score of -16, and Vasconi with the lowest score recorded (-29). In general, a positive score falling between the values 0 and 30 can be considered a good score [6]. Since in the Republic of Moldova we do not have an organization that compiles NPS by industries and/or fields of activity, we do not have a benchmark to compare performance.

nizațiilor. Conform portalului *SurveyMonkey*, care are acces la peste 150.000 de organizații din toată lumea, Gitlin J. a calculat o medie NPS de +32 [4].

Astfel:

- Prima cuartilă (25% din organizații cu cele mai slabe rezultate) înregistrează un NPS sub zero.
- Mediana NPS este de +44 (jumătate din organizații au un scor fie mai mic sau mai mare).
- A patra cuartilă (25% din organizații cu cele mai bune rezultate) înregistrează de la 72 de puncte în sus.

În concluzie, putem menționa că toate cele trei mărci au de depus un efort considerabil pentru îmbunătățirea acestui indicator. Cu un NPS negativ, investițiile (sau costurile) în activitatea de marketing a unei companii sunt mult mai considerabile în raport cu o companie care înregistrează un scor pozitiv. Costurile mari, asociate activității de achiziționare și menținere a clienților, reduc din competitivitatea companiei pe piață. În ultimii ani, aceste branduri au depus eforturi considerabile pentru a-și influența pozitiv imaginea, pe care o au pe piața locală, însă, în lipsa unor măsurări și monitorizări ale scorului NPS, companiile nu sunt capabile să-și îmbunătățească deservirea și atitudinea consumatorilor față de mărfurile produse de acestea într-o manieră sistematică.

În sectorul de confecții, majoritatea companiilor, care s-au evidențiat în ultimii ani, au beneficiat de eforturile susținute ale brandului-umbrelă „DININIMĂ”, rolul căruia a fost creșterea imaginii companiilor autohtone, astfel, încât acestea să devină mai competitive pe piața locală și, ulterior, pe cea internațională. Deși eforturile depuse până în acest moment trebuie apreciate la justa lor valoare, viitorul companiilor, care și-au luat avânt în ultimii ani, depinde de felul în care își vor diferenția oferta față de concurență și de felul în care își vor concentra eforturile de marketing pentru obținerea unei imagini puternice, atractive în rândul competitorilor. O altă observație, care reiese din acest studiu, este că deși atitudinea consumatorilor din Republica Moldova, față de producătorii locali, este una foarte bună (după cum se poate observa în tabelul 1), totuși, niciunul dintre cele trei branduri nu se bucură de un scor NPS pozitiv.

According to the *SurveyMonkey* portal which has access to over 150,000 organizations worldwide, Gitlin J. calculated an average NPS of +32 [4].

Thus:

- The first quartile (25% of the worst performing organizations) have an NPS below zero.
- The median NPS is +44 (half the organizations score either lower or higher).
- The fourth quartile (25% of the best performing organizations) score from 72 points upwards.

In conclusion, we can state that all three brands have considerable work to do to improve this score. With a negative NPS, a company must invest (or spend) more resources in marketing activities to acquire new customers in comparison with a company that registers a positive score. The high costs associated with acquiring and maintaining customers are reducing the competitiveness of the company on the market. In the last years, these brands made considerable efforts to positively influence the image of these companies in the local market but due to a lack of data on how the company is performing (by measuring the NPS as an example), they are not capable of improving the service and the attitude of customers towards these brands in a systematic manner.

In the clothing sector, most of the companies that have stood out in recent years have benefited from the efforts supported by the umbrella brand “DININIMĂ”, whose role has been to increase the image of local companies so that they become more competitive on the local market and subsequently on the international market as well. Although the efforts made so far should be appreciated at their true value, the future of the companies that have gained momentum in recent years depends on how they will differentiate their offer from the competition and how they will focus their marketing efforts to achieve a strong image among competitors. Another observation that emerges from this study is that although the attitude of Moldovan consumers towards local producers is very good (as can be seen in table 1), none of the three brands included in the study enjoys a positive NPS score.

Tabelul 1/Table 1

Atitudinea față de producătorii locali de articole vestimentare vs. Net Promoter Score Iuvas, Maicom, Vasconi/ Attitude towards local clothing manufacturers vs. Net Promoter Score Iuvas, Maicom, Vasconi

Atitudine/Attitude	%	Marca/Brand	Categorii/Categories	%
1 – Foarte negativă/very negative	1.2	IUVAS	Detractori/Detractors	44.4
2	5.6		Pasivi/Passives	19.4
3	21.3		Promotori/Promoters	36.1
4	33.6		Total NPS	-8
5 – Foarte pozitivă/very positive	38.3	MAICOM	Detractori/Detractors	48.4
Total	100		Pasivi/Passives	19.4
Media/mean (\bar{x})	4.03		Promotori/Promoters	32.1
			Total NPS	-16
		VASCONI	Detractori/Detractors	54
			Pasivi/Passives	21
			Promotori/Promoters	25
			Total NPS	-29

Sursa: elaborat de autor/ Source: developed by the author

Ținând cont de faptul că scorul NPS denotă procentajul consumatorilor, care sunt mulțumiți de companie și de produsele oferite, putem susține că un rezultat pozitiv reprezintă reflecția unei imagini favorabile.

Concluzii

În Republica Moldova, majoritatea companiilor nu acordă mare atenție imaginii sale pe piață, deoarece consideră că imaginea se regăsește în ochii privitorului (sau grupului-țintă), fiind un atribut extern care poate fi ușor modificat sau cosmetizat. O astfel de abordare este una superficială, deoarece, odată ce aparențele sunt date la o parte, consumatorul se confruntă cu imaginea percepută, reală. „Intervențiile estetice” nu tratează cauza, iar companiile, nu de puține ori, au nevoie și de „terapie”, iar, în anumite cazuri, chiar și de „intervenții chirurgicale”. Astfel, problema imaginii companiilor, deseori, reprezintă manifestarea exterioară a crizelor și provocărilor interioare, a rolului și locului pe care îl are compania în mediul competitiv, în care se află, precum și în societate, per ansamblu. Fiind tratate superficial de către conducere, aceste aspecte duc la o reducere continuă a competitivității întreprinderii care, eventual, nu mai poate concura pe piață. Transmiterea sau comunicarea imaginii către o piață-țintă reprezintă una din activitățile fundamentale ale marketingului. O comunicare bine pusă la punct contribuie la stabilirea poziționării companiei pe piață, beneficiind de o

Given that the NPS score denotes the percentage of consumers who are satisfied with the company and the products it offers, so that they are ready to recommend the company to family and friends, we can argue that a high score denotes a good image.

Conclusions

Most companies do not pay much attention to its image on the market in the Republic of Moldova, because they consider that the image is found in the eyes of the viewer (or target group), being an external attribute that can be easily modified or textured. However, this approach is superficial and once appearances are put aside, the consumer is faced with the perceived, real image. “Plastic interventions” do not treat the cause and companies not rarely also need “therapy” and, in some cases, even “surgery”. Thus, the issue of corporate image is often the outward manifestation of internal crises and challenges and the role and place of the company in its competitive environment and in society as a whole. If treated superficially by management, these issues lead to a steady reduction in the competitiveness of the company which can eventually result in an inability to compete on the market. Conveying or communicating the image to a target market is one of the fundamental activities of marketing. A well-developed communication contributes to establishing the company’s position in the market and differentiating it from the competition.

diferențiere în raport cu concurența. Ținând cont de aceste implicații, gestionarea imaginii, pe termen lung, reprezintă o activitate crucială pentru toate companiile, care urmăresc obținerea și menținerea unui avantaj competitiv. Imaginea companiei nu reprezintă doar un fenomen perceptual, care este influențat doar de comunicările companiei, ci și percepția consumatorului, care se formează în urma înțelegerii, per ansamblu, a tuturor activităților ce țin de branding în care este implicată compania. Aaker D. susține că „strategiile de poziționare și de re poziționare, care abordează aspectele imaginii companiei, de regulă, nu oferă anumite direcții asupra felului în care imaginea poate fi gestionată pe termen lung” [1, p.72]. În schimb, pe termen scurt, factorii de piață, precum nevoile curente ale consumatorilor și strategiile concurenților stau la baza gestionării imaginii. În procesul de elaborare a strategiilor de dezvoltare a imaginii, e necesară o abordare pe termen lung, cu un cadru operațional corespunzător, iar un punct de pornire, care poate fi rapid și ușor de măsurat, este reprezentat de către indicatorul NPS. Având o evaluare obiectivă și sistematică a felului în care este percepută compania prin prisma acestui indicator, managementul este capabil să ajusteze strategiile și tacticile de marketing, pornind de la atitudinea și feedback-ul consumatorilor.

Given these implications, long-term image management is a crucial activity for all companies seeking to gain and maintain a competitive advantage. Company image is not only a perceptual phenomenon that is influenced by company communications alone, but also the consumer perception that is formed by a pervasive understanding of all branding activities in which the company is involved. Aaker D. argues that “positioning and repositioning strategies that address aspects of the company’s image usually do not provide some direction on how the image can be managed in the long term” [1, p. 72]. Instead, in the short term, market factors such as current consumer needs and competitors’ strategies underpin the management of company image. Thus, in the process of developing corporate image development strategies, a long-term approach with an appropriate operational framework is needed. In the process of developing strategies for image development, a long-term approach is needed within an operational framework and a good starting point can be the use of the NPS indicator. Having an objective and systematic evaluation of the way the company is perceived through this indicator, the management of the company is capable to adjust its marketing strategies and tactics, based on the constant feedback provided by the customers.

Bibliografie/Bibliography:

1. AAKER, D., KUMAR, A., GEORGE, S. *Marketing Research 10th edition*, New York: Wiley, 2009, p.72. ISBN-13: 978-0470317259
2. Asociația patronală din industria ușoară, DININIMA ©2020 [citată 16.08.2021]. Disponibil: <https://www.apius.md/#dininima>
3. Facebook users in Moldova from september 2018 to January 2021 [online] [citată 02.02.2021]. Disponibil: <https://www.statista.com/statistics/1029907/facebook-users-moldova/>
4. GITLIN, J. *What is a good Net Promoter Score? And how does it vary across industries?* [online] [citată 02.02.2020]. Disponibil: <https://www.surveymonkey.com/curiosity/what-is-a-good-net-promoter-score/>
5. Ministerul Economiei și Infrastructurii al RM. Comunicate de presă ©2020 [citată 21.09.2020]. Disponibil: <https://mei.gov.md/en/advanced-page-type/comunicate-de-presa>
6. REICHHELD, F. The one number you need to Grow, în *Harvard Business Review*, 2003, pp.46-47, ISSN 00178012. [citată 16.08.2021]. Disponibil: <https://hbr.org/2003/12/the-one-number-you-need-to-grow>
7. U.S Agency for International Development, Building competitive industries in Moldova: CEED Final Report, 2010.

[658.8.012.12:339.137.2+366.12]:663.21(478)

МЕТОДИКА ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТНЫХ ПОЗИЦИЙ ПРОДУКТА В ВОСПРИЯТИИ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ

Докторант Любовь АРИКОВА, ASEM
liubovaricova@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1072-2491
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.071>

Статья посвящена изучению и анализу практических взглядов на сущность концепции позиционирования, выделению основных особенностей, определяющих важность процесса позиционирования в формировании общей маркетинговой стратегии компании. На современном рынке побеждают те, кто ведет конкурентную борьбу с использованием теоретически обоснованных с научной точки зрения методов и приемов.

Процессы, обеспечивающие создание сильных позиций на рынке, отражены в разработанных автором методических рекомендациях по проведению позиционирования продукта. Эффективность стратегии позиционирования продукта зависит от определения правильной и точной целевой аудитории, анализа конкурентов и прогнозирования поведения потребителей. Все это позволяет определить сильные и слабые стороны предприятия, а также узнать общественное мнение об этом предприятии и выпускаемом им продукте.

JEL: M30, M31.

Ключевые слова: позиционирование, стратегия, современный рынок, сегментация рынка, предпочтения потребителей.

Введение

Концепция процесса позиционирования продукции в зарубежных странах с развитой экономикой считается одной из основных при планировании и организации маркетинга. В отечественной экономике эту концепцию применяет небольшое количество предприятий, поскольку нет механизма позиционирования, адаптированного для наших предприятий. Освещение процесса позиционирования в научной литературе носит преимущественно описательный характер и не

[658.8.012.12:339.137.2+366.12]:663.21(478)

METHODOLOGY FOR ASSESSING THE COMPETITIVE POSITIONS OF A PRODUCT IN CONSUMERS PERCEPTION

PhD candidate, Liubov ARICOVA, ASEM
liubovaricova@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1072-2491
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.071>

The article is devoted to the study and analysis of practical views on the nature of the concept of positioning, highlighting the main features, determining the importance of the positioning process in the formation of the overall marketing strategy of the company. In today's market the winners are those who sets the strategic goals and competes with the use of theoretically justified from a scientific point of view of methods and techniques.

The processes that ensure the creation of strong positions in the market are reflected in the methodological recommendations developed by the author for the positioning of the product. The effectiveness of the positioning strategy depends on identifying the correct and accurate target audience, analyzing competitors' organizations and predicting consumer behavior. All this allows to determine the strengths and weaknesses of the enterprise, as well as to find out the public opinion about this enterprise.

Keywords: positioning, strategy, current market, market segmentation, consumer preferences.

JEL: M30, M31.

Introduction

The concept of the process of positioning products in foreign countries with developed economies is considered one of the main ones in planning and organizing the marketing. In the domestic economy, a small number of enterprises apply this concept, since there is no positioning mechanism adapted for our enterprises. The coverage of the positioning process in the scientific literature is mainly descriptive and does not reflect the methodological problems of determining the optimal set of criteria and the choice of methods for positioning goods with

отражает методологические проблемы определения оптимального набора критериев и выбора методов позиционирования товаров с доступом к модели формирования при производстве продукции с учетом предпочтения потребителей, что, собственно, и определяет необходимость данного исследования.

Методы исследования. В качестве практической основы в статье использованы научные труды по теории маркетинга и маркетинговой деятельности отечественных и зарубежных ученых. Методологическая база основана на следующих методах: эмпирическое исследование (наблюдение, сравнение); социологические методы (экспертные оценки, опросы); статистические методы обработки данных (группировка, рейтинг).

Результаты исследования. В научных трудах Дэвид Гравенса, В. П. Вашекина, Стоун Мерлин, Питер Р. Диксона, Жан-Жак Ламбена, Салли Дибб и Линдон Симкин, Г. Л. Багиева, Е. П. Голубкова [1, с.26; 2, с.45-46] на основе структуры процесса позиционирования, этапов позиционирования, последовательности шагов при проведении позиционирования автором разработана модель позиционирования товара на основе маркетингового подхода, который представлен в виде 4 этапов [7, с.345]:

1. Определение цели позиционирования товара.
2. Предпозиционный этап.
3. Этап позиционирования.
4. Оценка эффективности позиционирования.

На первом этапе устанавливается цель позиционирования товара. Данная модель предназначена как инструмент достижения цели позиционирования товара.

Цель позиционирования состоит в том, чтобы помочь потенциальным покупателям выделить данный товар из числа товаров-аналогов конкурентов по какому-либо признаку и отдать предпочтение при покупке данного товара именно по этому признаку [5, с.75-77].

На втором этапе проводится сегментирование рынка и выбор целевого сегмента.

Для выбора целевого рынка рекомендуется придерживаться следующей последовательности [6, с.38]:

- установить размер сегмента и скорость его изменения (роста, уменьшения);
- исследовать структурную привлекательность сегмента;

access to the formation model in the production of products, taking into account consumer preferences, which, in fact, determines the need for this research.

Research methods. As a practical basis for the article were used the scientific developments of domestic and foreign scientists-economists on the theory and practice of marketing and marketing activities. The methodological base is based on the following methods: empirical research (observation, comparison); sociological methods (expert assessments, polls, questionnaires); statistical methods of data processing (grouping, rating).

Research results. In the scientific works of David Gravens, V. P. Vashchekin, Stone Merlin, Peter R. Dixon, Jean-Jacques Lamben, Sally Dibb and Lyndon Simkin, G. L. Bagiev, E. P. Golubkov [1 p.26, 2 p.45-46] based on the structure of the positioning process, the stages of positioning, sequence of steps during positioning, the author has developed a product positioning model based on a marketing approach, which is presented on the basis of 4 stages [7 p.345]:

1. Determination of the purpose of product positioning.
2. Prepositional stage
3. Positioning stage.
4. Assessment of positioning efficiency.

At the first stage it is set the goal of product positioning. This model is intended as a tool to achieve the goal of product positioning.

If the enterprise has as goals: increasing profits, achieving profitability, return on investment, creating an image, etc., then the positioning campaign is aimed at achieving these goals by increasing sales volumes, more complete satisfaction of consumer requirements and gaining customer loyalty, the use of effective marketing tools for pricing, incentives and product promotion [5 p.75-77].

At the second stage it is performed the segmentation of the market and selection of the target segment.

To select the target market, it is recommended to adhere to the following sequence [6, p.38]:

- to set the size of the segment and the rate of its change (growth, decrease);
- to explore the structural attractiveness of the segment;

- определить цели и ресурсы организации, осваивающей сегмент.

На третьем этапе – этапе позиционирования – для определения позиции существующего товара на рынке предложено взять за основу *потребительско-экспертный* метод определения уровня конкурентоспособности товара.

Данный метод, по сравнению с другими, имеет более практическую значимость и позволяет учитывать как требования потребителей, оценку экспертов, так и заданные значения параметров производителей.

На четвертом этапе – выбор наиболее эффективных маркетинговых средств, – чтобы занять и защитить выбранную позицию, предлагаем провести оценку эффективности проведенной кампании по позиционированию товара. Без анализа эффективности компания не может решить – продолжать или не продолжать производство данного ассортимента товара [3, с.88].

Автор провел исследование на базе модели позиционирования товара на основе маркетингового подхода на примере продукции винодельческого предприятия SA «Tomai-Vinex», расположенного в АТО Гагаузия, Республика Молдова, которая занимает второе место среди 12 конкурирующих предприятий региона в зависимости от объема произведенной продукции и занимаемой доли на внутреннем рынке.

Миссия предприятия SA «Tomai-Vinex» обусловлена достижением лидерства на внутреннем рынке и признанием на внешнем в целях повышения финансовой устойчивости предприятия и удовлетворения потребителей качеством выпускаемой продукции. Для определения сильных и слабых сторон исследуемого предприятия проведен SWOT-анализ с целью выявления конкурентных преимуществ, возможностей и угроз сегмента, на котором оно работает.

Как показал анализ, у предприятия наблюдается повышение объемов производства, свидетельствующее о том, что позиция предприятия может быть оценена как имеющая небольшой рост рынка, создавая условия для использования стратегий, таких как сокращение расходов и дифференциация продукции. Для предприятия SA «Tomai-Vinex» приемлемо использование стратегии интенсивного роста – стратегии развития

- to define the goals and resources of the organization developing the segment.

At the third stage – the positioning stage – to determine the position of an existing product on the market, it is proposed to take as a basis *consumer-expert* method for determining the level of competitiveness of the product.

This method, in comparison with others, has a more practical significance and allows taking into account both the requirements of consumers, the assessment of experts, and the set values of the parameters of manufacturers.

At the fourth stage – selection of the most effective marketing tools, in order to take and defend the chosen position, we propose to make the assessment of the effectiveness of the product positioning campaign carried out. Without an effectiveness analysis, the company cannot decide whether or not to continue with the production of the given product range [3, p.88].

The author conducted a research on the *product positioning model based on a marketing approach*, on the example of the products of the wine-making enterprise SA “Tomai-Vinex”, located in the ATU (Autonomous Territorial Unit) of Gagauzia, Republic of Moldova, which ranks second among 12 competing enterprises in the region, depending on the volume of products produced and its share in the domestic market.

The *mission* of the company SA “Tomai-Vinex” is determined by the achievement of leadership in the domestic market and recognition in the external one in order to increase the financial stability of the enterprise and satisfy consumers with the quality of products. In order to determine the strengths and weaknesses of the studied enterprise, a SWOT analysis was carried out in order to identify the competitive advantages, opportunities and threats of the segment in which it operates.

As the analysis has shown, the enterprise is experiencing an increase in production volumes, which indicates that the position of the enterprise can be assessed as having a small market growth, which creates conditions for the use of strategies such as cost reduction and product differentiation. For the SA “Tomai-Vinex”, it is acceptable to use the strategy of intensive growth – a strategy for the development of the enterprise through goods. In the process of implementing this strategy, the enterprise must expand its range by adding new

предприятия через товары. В процессе выполнения данной стратегии предприятие должно расширять ассортимент за счёт добавления новых характеристик товара, разработки новых видов винодельческой продукции, предложения товара в новой упаковке, улучшения качества за счёт использования натурального сырья. У предприятия есть молодые виноградные плантации, засаженные сертифицированным посадочным материалом высшей биологической категории. Новые массивы виноградников создаются на основе лучших сортов из клоновой селекции стран Евросоюза (Франции, Италии, Германии). Использование стратегии роста через товары следует начинать с позиционирования продуктов. При этом предприятию следует привлекать новых потребителей натуральной продукции и активизировать инструментальный маркетинг (в основном использование рекламы, ценовой политики, расширение сбыта в виде интернет-магазина) в целях защиты своего положения на рынке.

Для утверждения методики оценки конкурентных позиций товаров в восприятии потребителей и методики выбора атрибутов позиции товара провели опрос потребителей вина на рынке АТО Гагаузии. В выборку были включены мужчины и женщины, проживающие в АТО Гагаузии, старше 18 лет.

Для определения критериев выборки автор использовал метод доверительных интервалов, основанный на выборочной доле. Были определены целевые сегменты рынка винодельческой продукции по:

- 1) *возрастному критерию*. В опросе участвовало 80 человек, из которых 58,0% женщин и 42,0% мужчин. Разделили всех целевых потребителей на следующие возрастные группы: от 18 до 30 лет – 29,0% от 31 до 45 лет – 37,0%, от 46 до 60 лет – 25,0% и старше 60 лет – 9,0%;
- 2) *по специальности*. Данное исследование показало, что наибольший показатель – «Квалифицированный специалист с высшим образованием» – 20,8%, далее – «Сотрудник без высшего образования» – 14,8% и «Предприниматель» с высшим образованием – 11,7%;
- 3) *критерию уровня материального положения*. К нему относятся респонденты

product characteristics, developing new types of wine products, offering goods in new packaging, improving quality through the use of natural raw materials. The company has young vineyards planted with certified planting material of the highest biological category. New vineyards are recognized on the basis of the best varieties from the clonal selection of the EU countries (France, Italy, Germany). Using a product-driven growth strategy should start with product positioning. At the same time, the enterprise should attract new consumers of natural products and activate marketing tools (mainly the use of advertising, pricing policy, expansion of sales in the form of an online store) in order to protect its position in the market.

In order to approve the methodology for assessing the competitive positions of goods in the perception of consumers and the methodology for choosing the attributes of the position of the goods, it was conducted a survey of wine consumers in the ATU (Autonomous Territorial Unit) of Gagauzia market. The sample included men and women living in ATU Gagauzia, over 18 years old.

To determine the sample size, we used the method of confidence intervals based on the sample fraction. To identify the target segments of the wine products market were used:

- 1) *age criterion*. The survey involved 80 people, of which 58.0% were women and 42.0% were men. We divided all target consumers into the following age groups: from 18 to 30 years old-29.0%, from 31 to 45 years old – 37.0%, from 46 to 60 years old – 25.0% and over 60 years old – 9.0%.
- 2) *field of employment*. The studies have shown that the largest number is the group “Qualified specialist with higher education” – 20,8%, “Employee without higher education” – 14,8%, “Entrepreneur” with higher education – 11,7%.
- 3) *criterion of financial standing level*. It includes respondents with incomes below the average – 37,5% and average – 32,0%. 17,0% of the respondents are people with low income. 14,0% of respondents have an above-average and high income.
- 4) *respondents' level of education*. A high proportion of the respondents have higher education – 43,0%. About 30,0% are people with secondary specialized education, 16,0% – with incomplete higher

с достатком ниже среднего – 37,5% и средним – 32,0%. 17,0% опрошенных – это люди с низким доходом. 14,0% респондентов имеют достаток выше среднего и высокий;

- 4) по уровню образованности респондентов. Высокую долю опрошенных составляют респонденты с высшим образованием – 43,0%. Около 30,0% – это люди со средним специальным образованием, 16,0% – с неполным высшим, 8% – общим средним и 3% – это респонденты с ученой степенью.

Степень различия между сегментами была рассчитана на основе метода мотивационного дифференциала. С этой целью в анкету для потребителей был включен вопрос с просьбой дать оценку важности каждой из 17 характеристик, которые, с точки зрения респондентов, влияют на выбор покупки алкогольного напитка: цена, качество, место изготовления, реклама, известность, популярность алкогольного напитка, внешний вид (упаковка), общественное мнение (отзывы), наличие специальных знаков, бренд алкогольной продукции, крепость продукта, ассортимент, вкусовые свойства, объем тары, престижность, привычка, безопасность, распространенность в торговых сетях. Для оценки важности характеристик товара использовалась пятибалльная шкала измерения (таб.1).

education, 8% – general secondary education and 3% are respondents with an academic degree.

The degree of difference between segments was calculated based on the method of motivational differential. For this purpose, the questionnaire for consumers included a question with a request to assess the importance of each of the 17 characteristics that, from the point of view of respondents, influence the choice of buying an alcoholic drink: price, quality, place of manufacture, advertising, notoriety, popularity of the alcoholic drink, appearance (packaging), public opinion (reviews), the presence of special marks, the brand of alcoholic beverages, the strength of the product, the assortment, the taste, the volume of the container, the prestige, the habit, the safety, the prevalence in the retail chains. In order to assess the importance of product characteristics, a five-point measurement scale was used (table 1).

Таблица 1/ Table 1

№/ No.	Параметры/ Parameters	Средняя оценка значимости, в баллах/ Average significance score, in points		
		Несегментированные данные (80 чел.)/ Non-segmented data (80 people)	Сегмент А (Средний слой – 55 чел.)/ Segment A (Middle stratum – 55 people)	Сегмент Б (Обеспеченные – 25 чел.)/ Segment B (Well-off people – 25)
А	В	1	2	3
1	Цена/Price	4,17	5	3,2
2	Место производства/ Place of production	3,72	4,5	2,8
3	Качество/Quality	4,15	4	4,3
4	Внешний вид/ Appearance	3,33	3,5	4
5	Бренд/Brand	3,14	3	3

Источник: составлено автором на основе исследований респондентов./

Source: Compiled by the author based on respondent research.

Как следует из таблицы, в сегменте А наиболее значимым параметром при выборе винопродукта является цена, а в сегменте Б – качество.

Для определения конкурентоспособности производимых вин на предприятии SA «Tomai-Vinex» провели их сравнение с подобными винами, выпускаемыми конкурентом предприятием SA «Vinuri de Comrat». За базовую продукцию приняли органолептические показатели технологической инструкции вин Мерло, Совиньон Блан, Каберне и Сперави.

В исследовании использовали методику расчета *относительных показателей конкурентоспособности комплексным методом*. Расчет проводился поэтапно.

Вначале произвели расчет *комплексного показателя конкурентоспособности по потребительским свойствам* по формуле (1).

$$I_n = \sum_{i=1}^n q_i \cdot m_i, \quad (1)$$

где:

q_i – i -й показатель конкурентоспособности по потребительским свойствам;
 m_i – весомость i -го показателя потребительского свойства в общем наборе из n показателей, характеризующих потребность;
 n – число показателей.

Результаты расчета представлены в таблице 2.

Далее рассчитали *комплексный экономический показатель конкурентоспособности* по формуле (2):

$$I_3 = \frac{3}{3_0}, \quad (2)$$

где:

3 – полные затраты потребителя на оцениваемый товар,
 3_0 – затраты потребителя на базовый товар.

Интегральный показатель конкурентоспособности K_{II} определили на основании групповых показателей по нормативным, техническим и организационно-экономическим параметрам (3):

As follows from the table, in segment A the most significant parameter when choosing a wine product is price, and in segment B – quality.

To determine the competitiveness of the products of SA “Tomai-Vinex” wines, they were compared with similar wines produced by the competitor SA “Vinuri De Comrat”. As the basic products were taken the organoleptic indicators of the technological instructions: Merlot, Sauvignon Blanc, Cabernet and Saperavi.

In the study was used the methodology for calculating the *relative indicators of competitiveness by an integrated method*. The calculation was carried out in stages.

First, was calculated a *complex indicator of competitiveness by consumer properties* using the formula (1).

where:

q_i – i indicator of competitiveness by consumer properties;
 m_i – the weight of the i consumer property indicator in the total set of n indicators characterizing the need;
 n – number of indicators.

The calculation results are presented in table 2.

Next, was calculated *the complex economic indicator of competitiveness using the formula* (2):

where:

3 – total costs of the consumer for the goods being valued,
 3_0 – consumer costs for the basic product.

The integral indicator of competitiveness K_{II} was determined on the basis of group indicators for regulatory, technical and organizational-economic parameters (3):

$$K = I_{nn} \frac{I_n}{I_3}, \tag{3}$$

где:

I_3 – комплексный экономический показатель конкурентоспособности,

I_n – комплексный экономический показатель конкурентоспособности по потребительским свойствам

Если $K < 1$, анализируемое изделие уступает образцу, если $K > 1$, оно превосходит образец по конкурентоспособности, при $K = 1$ конкурентоспособность равная.

where:

I_3 – complex economic indicator of competitiveness

I_n – complex economic indicator of competitiveness in terms of consumer properties

If $K < 1$, the analyzed product is inferior to the sample, if $K > 1$, it surpasses the sample in competitiveness, with $K = 1$, the competitiveness is equal.

Показатели/ Indicators	«Мерло» красное, сухое 0,75 л/ “Merlot” red, dry 0,75 l		«Совиньон Блан» белое, сухое 0,75 л/ “Sauvignon Blanc” white, dry 0.75 l	
	SA «Tomai-Vinex»/ SA “Tomai-Vinex”	SA «Vinuri de Comrat»/ SA “Vinuri de Comrat”	SA «Tomai-Vinex»/ SA “Tomai-Vinex”	SA «Vinuri de Comrat» / SA “Vinuri de Comrat”
Рыночная цена / Market price	82	82	80	80
Цена продукции (леев)/ Product price (MDL)	70	65	70	65
Комплексный показатель конкурентоспособности по потребительским свойствам/ Comprehensive indicator of competitiveness by consumer properties	0,84	0,84	0,91	0,82
Комплексный экономический показатель конкурентоспособности/ Comprehensive economic indicator of competitiveness	0,84	0,84	0,87	0,89
Интегральный показатель конкурентоспособности/ Integral indicator of competitiveness	1,00	1,00	1,10	0,92

Источник: таблица составлена автором на базе расчетов/

Source: Table compiled by the author based on calculations

Исходя из таблицы видно, что индекс конкурентоспособности по потребительским свойствам у анализируемого продукта вина «Мерло» и «Совиньон Блан» предприятия SA «Tomai-Vinex» выше, чем у SA «Vinuri de Comrat».

As can be seen from the table, the index of competitiveness by consumer properties of the analyzed wine product “Merlot” and “Sauvignon Blanc” from the SA “Tomai-Vinex” is higher than that of the SA “Vinuri de Comrat”.

Индекс экономических параметров конкурентоспособности показывает, что цена продукции у предприятия SA «Tomai-Vinex» ниже. Это связано прежде всего с тем, что предприятие имеет свои собственные виноградники площадью 371 га среднего возраста (15 лет), из которых 40% – виноград красных сортов, 60% – белых сортов. Предприятие SA «Vinuri de Comrat» не имеет виноградников в собственности.

Самым конкурентоспособным винопродуктом в рамках рассматриваемых предприятий является «Совиньон Блан» предприятия SA «Tomai-Vinex». Данное обстоятельство обеспечивает конкурентное преимущество по экономическим показателям, так как его показатель превышает показатель базового образца на 0,18.

По органолептическим свойствам вино «Мерло» предприятия SA «Tomai-Vinex» уступает вину «Мерло» SA «Vinuri de Comrat».

Интегральный показатель конкурентоспособности для «Совиньон Блан» SA «Tomai-Vinex» выше >1 , что свидетельствует о более высокой конкурентоспособности образцов этих вин по сравнению с образцами «Vinuri de Comrat» SA, где данный показатель не достигает 1 по одному образцу.

Позиционирование продукта, таким образом, заключается в том, чтобы, исходя из оценок потребителей на рынке определенного продукта, осуществить выбор таких параметров продукта и элементов комплекса маркетинга, которые, с точки зрения целевых потребителей, обеспечат продукту конкурентные преимущества [8, с.57].

Позиционирование среди конкурентов для компании является одним из важных бизнес-решений.

Процессы, обеспечивающие создание сильных позиций на рынке, отражены в разработанных автором методических рекомендациях по проведению позиционирования продукта:

Этап 1. Определение соответствующего набора конкурентных товаров, обслуживающих целевой рынок. Первый этап включает выявление предложений для удовлетворения нужд потребителей как возможных альтернатив. Это рассматривается в качестве конкуренции на уровне товаров с идентичными свойствами; на уровне товаров, удовлетворяющих аналогичную потребность; на уровне потребностей.

The index of economic parameters of competitiveness shows that the price of goods from the SA “Tomai-Vinex” is lower, which is primarily due to the fact that it has its own vineyard plantations with an area of 371 hectares at an average age of – 15 years, of which 40% are red grapes, and 60% are white, and the SA “Vinuri de Comrat” does not have its own plantations.

The most competitive wine product within the strategic group under consideration is “Sauvignon Blanc” of SA “Tomai-Vinex”. This circumstance provided a competitive advantage in terms of economic indicators, its indicator exceeds the indicator of the basic sample by 0,18.

In terms of organoleptic characteristics, “Merlot” of the SA “Tomai-Vinex” loses to “Merlot” of the SA “Vinuri De Comrat”.

The integral indicator of competitiveness for “Sauvignon Blanc” of the SA “Tomai Vinex” is higher than > 1 , which indicates the competitiveness of the samples over the samples of SA “Vinuri De Comrat”, where this indicator does not reach 1 for one sample.

The positioning of the product, therefore, consists in the fact that, based on the assessments of consumers in the market of a particular product, to select such parameters of the product and elements of the marketing complex that, from the point of view of target consumers, will provide the product with a competitive advantage [8, с.57].

Positioning among competitors for the company is one of the important business decisions.

The processes that ensure the creation of strong positions in the market are reflected in the methodological recommendations developed by the author for the positioning of the product:

Stage 1: Determining the appropriate set of competitive products serving the target market. The first stage includes identifying proposals to meet the needs of consumers as possible alternatives. It can be competition at the level of goods with similar properties; at the level of product category; at the level of goods that satisfy the same generic need; at the level of needs.

Stage 2: Establishing a set of defining attributes. Once the competing products have

Этап 2. Установление набора определяющих атрибутов. После того как определены конкурирующие товары, необходимо выделить ключевые характеристики (определяющие атрибуты), влияющие на выбор потребителей.

Этап 3. Оценка восприятия конкурирующих торговых марок по определяющим атрибутам. С целью восприятия конкурирующих товаров по основным атрибутам на SA «Tomai-Vinex» необходимо продвигать два типа вина, такие как «Совиньон Блан» и «Мерло», наиболее известные и пользующиеся спросом у потребителей.

Этап 4. Определение текущего положения торговых марок в позиционировании и силы их позиций. С целью восприятия позиционирования реализуемой торговой марки в сознании потребителя SA «Tomai-Vinex» должны использоваться маркетинговые коммуникации, которые поддерживают определенные имиджевые характеристики бренда.

К наиболее известным в позиционировании конкурирующим торговым маркам относятся свойства «качество» и «цена». Исследуемое предприятия одновременно старается продвинуть продукт по нескольким позициям, причем не обязательно совместимым. Таким образом предприятие SA «Tomai-Vinex» задействует большое количество атрибутов, распределив их на разные специфические сегменты.

Этап 5. Определение места торговой марки внутри соответствующей ей товарной категории. Торговой марке «Tomai» предпочтительнее использовать направление дифференцированного позиционирования, которое предусматривает выбор одной или нескольких значимых свойств продукта. В итоге торговая марка получает дифференцированное позиционирование по двум важнейшим показателям, напрямую соответствующим товарной категории – качество и цена.

Вывод

Эффективность стратегии позиционирования зависит от определения правильной и точной целевой аудитории, анализа конкурентов и прогнозирования поведения потребителей. Все это позволяет определить сильные и слабые стороны предприятия, а также узнать общественное мнение об этом предприятии.

Принятие управленческих решений с целью защиты и укрепления позиций про-

been identified, it is necessary to highlight the key characteristics (defining attributes) that influence the choice of consumers.

Stage 3: Assessment of the perception of competing brands by defining attributes. To assess the perception of competing goods by key attributes at the SA “Tomai-Vinex”, it is necessary to promote two lines of wine products, such as “Sauvignon Blanc”, “Merlot”, as the most famous and popular among consumers.

Stage 4: Determination of the current position of brands in positioning and the strength of their positions. In order for the positioning implemented by the brand to take a certain place in the mind of the buyer, the SA “Tomai-Vinex” must use marketing communications that support certain image characteristics of the brand.

It can be noted that the most popular in the positioning of competing brands are the characteristics “quality” and “price”. The researched enterprise simultaneously tries to promote the product in several positions, and not necessarily compatible. At the same time, the SA “Tomai-Vinex” uses a fairly large number of attributes, spraying into different specific segments.

Stage 5. Determination of the place of a trademark within the corresponding product category. It would be appropriate for the “Tomai” brand to use a differentiated positioning option, the essence of which is to select one or more important product characteristics. As a result, the brand gets differentiated positioning according to two most important indicators that directly correspond to the product category – quality and price.

Conclusion

The effectiveness of the positioning strategy depends on identifying the correct and accurate target audience, analysing competitors’ organizations and predicting consumer behaviour. All this allows to determine the strengths and weaknesses of the enterprise, as well as to find out the public opinion about this enterprise.

The adoption of management decisions in order to protect and strengthen the position of the product is due to a change in the number of competitors, their desire to take a leading position, changes in the structure of consumer

дукта обусловлено изменением количества конкурентов, их стремлением занять лидирующие позиции, изменением структуры потребительских предпочтений, появлением новых потребителей в целевом сегменте.	preferences, the emergence of new consumers in the target segment.
---	--

Библиография/ Bibliography:

1. БАГИЕВ, Г.Л.; МОИСЕЕВА, Н.К.; ЧЕРЕНКОВ, В.И. *Международный маркетинг*. - СПб.: Питер, 2008. - 688 с. ISBN 978-5-91180-660-6
2. ВАЩЕКИН, Н.П. *Маркетинг*. - 3-е изд. Перераб. и доп. - М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. ISBN 5-88103-130-X
3. ГОЛУБКОВ, Е.П. *Маркетинговые исследования: Теория, методология и практика* [Текст]: учебник / Е.П. Голубков. - 3-е изд. Перераб. и доп. - М.: Финпресс, 1998. ISBN 5-08001-0003-9
4. ДИББ, С.; СИМКИН, Л. *Практическое руководство по сегментированию рынка*. - СПб.: Питер, 2001 ISBN 5-318-00025-8, 0-415-11892-1
5. ДИКСОН, П.Р. *Управление маркетингом*. - М: ЗАО «Издательство БИНОМ», 2002. ISBN 5-7989-0075-4.
6. ЗОЗУЛЕВ, А.Б. *Промышленный маркетинг: рыночная стратегия: Учебное пособие*. - К.: Центр учебной литературы, 2010.-576 ISBN 978-611-01-0018-2
7. ЛАМБЕН, Ж.Ж. *Менеджмент, ориентированный на рынок*. - СПб.: Питер, 2007. - 800. ISBN 5-272-00136-2
8. СТОУН, М.; ДЕЙВИС, Д.; БОНД, Э. *Прямое попадание: Факторы успеха прямого маркетинга* / Пер. с англ. В. В. Козлова. - Минск: Амалфея, 2008 г. ISBN 985-6015-76-6

378.4+005.411:334.722

O ABORDARE CONCEPTUALĂ A ROLULUI UNIVERSITĂȚILOR ÎN ECOSISTEMUL ANTREPRENORIAL¹

Conf. univ. dr. **Tatiana BUCOS**, ASEM
bucos.tatiana@ase.md
ORCID: 0000-0001-6448-6001
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.081>

Articolul are drept scop identificarea rolului pe care îl au universitățile în ecosistemul antreprenorial, respectiv în stimularea apariției startup-urilor. Sunt prezentate căile prin care startup-urile contribuie la dezvoltarea economică, dar și factorii ce influențează numărul și viabilitatea startup-urilor lansate într-o anumită regiune. În urma discuțiilor, este accentuată importanța calității ecosistemelor antreprenoriale întru stimularea apariției startup-urilor, dar și locul care revine universităților în ecosistemele startup. Sunt scoase în evidență căile prin care universitățile ar putea să creeze în jurul lor ecosisteme antreprenoriale viabile. Articolul se bazează pe o analiză a literaturii de specialitate și a studiilor empirice, în domeniul ecosistemelor antreprenoriale.

Cuvinte-cheie: start-up, ecosistem antreprenorial, inovație, universitate, dezvoltare economică.

JEL: A12, A23, O34.

Introducere

Pornind de la rolul crucial pe care îl are economia pentru societate, cel de a satisface nevoile și a asigura calitatea vieții, economiștii sunt în permanentă căutare de factori, care asigură creșterea/dezvoltarea economică. Chiar dacă dezvoltarea economică se află sub influența concomitentă a mai multor factori, la fiecare etapă în dezvoltarea societății, au fost scoși în evidență factorii cu impact mai pronunțat, recomandând businessului, guvernelor să se focalizeze pe exploatarea acestora.

378.4+005.411:334.722

A CONCEPTUAL APPROACH TO THE ROLE OF UNIVERSITIES IN THE ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEM¹

Assoc. Prof. PhD **Tatiana BUCOS**, ASEM
bucos.tatiana@ase.md
ORCID: 0000-0001-6448-6001
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.081>

The article aims to identify the role that universities have in the entrepreneurial ecosystem, respectively in stimulating the emergence of start-ups. The ways in which start-ups contribute to economic development are presented, as well as the factors that influence the number and viability of start-ups launched in a certain region. As a result of the discussions, the importance of the quality of entrepreneurial ecosystems is emphasized in order to stimulate the emergence of start-ups, but also the place of universities in the ecosystem. The ways in which universities could create viable entrepreneurial ecosystems around it are highlighted.

Keywords: start-up, entrepreneurial ecosystem, innovation, university, economic development.

JEL: A12, A23, O34.

Introduction

Starting from the crucial role that the economy has for society, that of satisfying the needs and ensuring the quality of life, economists are in constant search of factors that ensure economic growth/development. Even if the economic development is under the concomitant influence of several factors, at each historical stage, the factors with more pronounced impact were highlighted, recommending the business, the governments to focus on their exploitation.

¹ Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului ERASMUS+, SMART, nr. de referință, 585620-EPP-1-2017-1-EL-EPPKA2-CBHE-JP. Sprijinul oferit de Comisia Europeană pentru dezvoltarea acestor materiale nu constituie o aprobare a conținutului, care reflectă doar opiniile autorilor, iar Comisia nu poate fi trasă la răspundere pentru orice utilizare a informațiilor conținute în acesta./ The article was developed within the ERASMUS + project, SMART, no. reference, 585620-EPP-1-2017-1-EL-EPPKA2-CBHE-JP. The support provided by the European Commission for the development of these material does not constitute an endorsement of the content, which reflects only the opinions of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use of the information contained therein.

Un factor al dezvoltării economice, pe care se mizează tot mai mult, pentru asigurarea ritmurilor înalte de dezvoltare, sunt startup-urile. Creșterea gradului de conștientizare a rolului startup-urilor pentru economie este demonstrată prin numărul mare de cercetări și studii focalizate pe analiza factorilor cu impact asupra startup-urilor, prin dezvoltarea modelelor de suport și de finanțare a acestora, prin eforturile depuse în vederea dezvoltării ecosistemelor dedicate startup-urilor. În acest context, poate fi menționată apariția, în ultimii ani, a studiilor globale dedicate startup-urilor, precum Global Startup Ecosystem Report (GSER), realizat anual de către compania Startup Genome (raportul 2021 a fost realizat, pe un eșantion cu peste 3 milioane de companii din 280 de ecosisteme) și Global Startup Ecosystem Index Report, realizat anual de către compania StartupBlink (raportul 2021 a fost făcut în baza unui eșantion de 1000 de orașe, din 100 de țări).

Data fiind importanța pe care o au startup-urile pentru dezvoltarea economică, articolul urmărește scopul de a identifica rolul universităților în stimularea apariției startup-urilor, în același timp, fiind analizate canalele prin care startup-urile influențează dezvoltarea economică, dar și factorii care contribuie la dezvoltarea și viabilitatea lor.

Metode aplicate

Articolul vizează abordările conceptuale cu referire la rolul, pe care îl deține universitatea în ecosistemul antreprenorial. Metoda de cercetare aplicată constă în analiză și sinteză, prin intermediul cărora a fost posibilă prezentarea impactului startup-urilor asupra dezvoltării economice, dar și a ecosistemului asupra inițiativelor de startup. Analiza și sinteza publicațiilor în domeniu a permis formularea recomandărilor cu referire la modul în care trebuie să abordeze universitatea inovațiile și antreprenoriatul pentru a deveni centru al ecosistemelor antreprenoriale.

Rezultate obținute și discuții

Startup-urile, prin esența lor, influențează modul de trai al oamenilor, în același timp, având și un impact semnificativ, uneori, chiar perturbator, asupra economiei. În literatura de specialitate, sunt menționate câteva canale prin care startup-urile perturbă economia și o forțează să evolueze [1]:

1. Aplicarea celor mai avansate tehnologii

Startup-urile fiind mici, dar și libere de structuri manageriale birocratice, devin mult mai agile și capabile să transforme, în termen scurt, o idee într-un produs, adaptat la necesitățile consu-

Start-ups are a factor of economic development, which is increasingly relied on to ensure high rates of development. Raising awareness of the role of start-ups for the economy is demonstrated by the large number of research studies focused on the analysis of factors impacting start-ups, the development of support models and their financing, the efforts to develop dedicated start-up ecosystems. In this context, we can mention the appearance in recent years of global studies dedicated to start-ups, such as the Global Start-up Ecosystem Report (GSER), conducted annually by the company Start-up Genome (2021 report was conducted on a sample of over 3 million companies from 280 ecosystems) and the Global Start-up Ecosystem Index Report, produced annually by Start-up Blink (the 2021 report included a sample of 1,000 cities in 100 countries).

Given the importance of start-ups for economic development, the article aims to identify the role of universities in stimulating the emergence of start-ups, while analysing the channels through which start-ups influence economic development, but also the factors that contribute to their development and viability.

Applied methods

The article addresses the conceptual approaches regarding the role that the university plays in the entrepreneurial ecosystem. The applied research method is the analysis and synthesis, through which it was possible to present the impact of start-ups on economic development, but also of the ecosystem on start-up initiatives. The analysis and synthesis of publications in the field allowed the formulation of recommendations regarding the way in which the university must approach innovations and entrepreneurship in order to become the centre of entrepreneurial ecosystems.

Results and discussions

Start-ups, by their essence, influence the way people live, at the same time, having a significant impact, sometimes even disruptive, on the economy. Several channels through which start-ups disrupt the economy and force it to evolve are mentioned in literature, [1]:

1. Using the most advanced technologies

Start-ups being small, but also free of bureaucratic managerial structures, become much more agile and able to transform in a short time an idea into a product, adapted to consumer needs, plus the product is continuously impro-

matorului. Acest avantaj indispensabil al startup-urilor este recunoscut de înseși companiile gigantice, precum Google, Microsoft, care, în scopul menținerii supremației pe piață, achiziționează, adesea, startup-uri mature și își folosesc dimensiunile și canalele proprii de distribuție pentru a-și spori vânzările.

2. *Descoperirea de noi piețe*

Startup-urile creează noi piețe sau transformă complet piețele vechi prin introducerea de produse, care schimbă lumea. Giganții de astăzi, precum Apple, Facebook, Google etc., au fost cândva startup-uri mici, dar ambițioase, care, grație produselor, tehnologiilor, modelelor de business inovative, adesea, chiar revoluționare, au intrat în scurt timp în topul celor mai scumpe și mai progresive companii din lume.

3. *Creșterea randamentului resurselor*

Grație tehnologiilor avansate aplicate, startup-urile au impulsionează o creștere semnificativă a randamentului resurselor utilizate. Într-un raport, realizat, în anul 2017, de către Centrul pentru Studii Economice de la Biroul de Recensământ al SUA, se menționează că firmele cu creștere rapidă sunt tinere și aduc contribuții semnificative la creșterea producției și a productivității. Într-o altă lucrare, publicată în 2011, de către Small Business Administration, SUA, se arată că startup-urile au descoperit calea de a genera mai multe venituri cu același capital, comparativ cu companiile mai vechi.

4. *Stimularea nivelului de angajare*

Startup-urile creează noi locuri de muncă, stimulând semnificativ rata de angajare a resursei umane. După cum menționează Vivek Wadhwa, fără startup-uri nu ar exista creșterea netă a locurilor de muncă, caracteristică astăzi economiei SUA. Astfel, dacă, în perioada 1977-2005, companiile existente au fost distrugătoare de locuri de muncă, anual, numărul de locuri de muncă diminuându-se cu 1 milion, startup-urile au impulsionează o creștere anuală netă a numărului de locuri de muncă, în medie, cu 3 milioane [2]. Opinia expusă de către Wadhwa este susținută și printr-un raport publicat, în anul 2017, de către Progressive Policy Institute, SUA, conform căruia, creșterea numărului de locuri de muncă, în sectorul privat, este semnificativ mai înaltă, în domeniile caracterizate, printr-un număr mare de startup-uri.

5. *Stimularea dezvoltării la nivel local*

Startup-urile au impact direct asupra dezvoltării orașelor, în care sunt localizate, ele devenind puncte de atracție pentru fluxurile de bani și

ved, thanks to close communication with the customer and processes simplified decision-making. This indispensable advantage of startups is recognized by the giant companies themselves, such as Google, Microsoft, which, in order to maintain market supremacy, often acquire mature start-ups and use their own size and distribution channels to increase sales.

2. *Discovering new markets*

Start-ups create new markets or completely transform old markets by introducing world-changing products. Today's giants like Apple, Facebook, Google, etc. were once small but ambitious start-ups, which thanks to innovative products, technologies, business models, often even revolutionary, have quickly entered the top of the most expensive and progressive companies in the world.

3. *Increasing resource efficiency*

Start-ups have driven a significant increase in the production of goods and services thanks to the advanced technologies applied, but also in the efficiency of the used resources. A report, conducted in 2017 by the Centre for Economic Studies at the U.S. Census Bureau, states that fast-growing firms are young and make significant contributions to increasing production and productivity. Another paper published in 2011 by the Small Business Administration, USA, shows that start-ups have found a way to generate more income with the same capital, compared to older companies.

4. *Increasing the level of employment*

Start-ups create new jobs, significantly stimulating the employment rate of human resources. As Vivek Wadhwa points out, without start-ups there would be no net growth in jobs, which is characteristic of the US economy today. Thus, if in the period 1977-2005, existing companies were destructive of jobs, the number of jobs decreasing annually by 1 million, start-ups have driven a net annual increase in the number of jobs, on average, with 3 million [2]. The opinion expressed by Wadhwa is also supported by a report published in 2017 by the Progressive Policy Institute, USA, according to which, the increase in the number of jobs in the private sector is significantly higher in areas characterized by a large number of start-ups.

5. *Stimulating development at the local level*

Start-ups have a direct impact on the development of the cities in which they are located,

de resurse umane calificate din alte localități, regiuni sau chiar țări.

Cele menționate mai sus demonstrează statutul de motor al creșterii și dezvoltării economice, care revine astăzi startup-urilor. Mai mult chiar, statisticile arată că economiile în curs de dezvoltare se bazează, în mare măsură, pe startup-uri, acestea fiind considerate măsură a inovației și a dezvoltării, stabilitatea economică a acestora fiind subordonată numărului de startup-uri din regiune. În astfel de condiții, devine necesară identificarea și analiza factorilor, care impulsionează și, dimpotrivă, stopează dezvoltarea startup-urilor.

Factorii cu impact asupra apariției și dezvoltării de noi startup-uri

Discuția despre factorii cu impact asupra apariției de noi startup-uri trebuie, de fapt, să pornească de la definirea corectă a termenului „startup”, ori, frecvent, acesta este utilizat greșit. Eric Ries, autorul conceptului Lean startup, definește startup-ul ca fiind o afacere nou-creată, care are drept scop dezvoltarea unui produs/serviciu nou și inovator, menit să soluționeze o problemă a consumatorului, de nivel regional sau chiar global. În același timp, Stephen Blank, considerat autorul termenului dat, menționează că startup-urile sunt structuri temporare, care există pentru a căuta un model de afaceri replicabil și scalabil. Respectiv, startup-ul nu este, pur și simplu, o afacere nouă, cum se interpretează frecvent, dar una inovativă și cu potențial mare de creștere.

Fiind structuri antreprenoriale, identificarea factorilor care determină amploarea startup-urilor într-o anumită regiune, trebuie să pornească de la analiza factorilor cu impact asupra disponibilității, deschiderii indivizilor pentru activitatea antreprenorială, ulterior, trecându-se la analiza factorilor care le impulsionează dezvoltarea. În această direcție, au fost dezvoltate mai multe teorii, dintre care una este cea a „evenimentului antreprenorial” [3].

Conform teoriei, evenimentul antreprenorial (deschiderea unei afaceri) este rezultatul interacțiunii factorilor contextuali, care acționează asupra percepțiilor individuale. Astfel, individul va lua în considerare opțiunea antreprenorială în urma unor schimbări externe, la care va răspunde în funcție de alternativele disponibile. Asupra deciziei individului acționează două tipuri de percepții:

- ✓ *dezirabilitatea percepută* – se referă la gradul în care individul simte atracție pentru a deveni antreprenor;

becoming an attraction for the flow of money and qualified human resources from other localities, regions or even countries.

The above proves that start-ups are the engine of economic growth and development. Moreover, statistics show that developing economies rely heavily on start-ups, which are considered a measure of innovation and development, their economic stability being subordinated to the number of start-ups in the region. In such conditions it becomes necessary to identify and analyse the factors that drive, and vice versa stop the development of start-ups.

Factors influencing the emergence and development of start-ups

The discussion about the factors with an impact on the emergence of new start-ups must, in fact, start from the correct definition of the term “start up”, or it is often misused. Eric Ries, the author of Lean start-up’s concept, defines the stratum as a newly created business, which aims to develop a new and innovative product / service, designed to solve a consumer problem, regional or even global. At the same time, Stephen Blank, considered the author of the given term, mentions that start-up are temporary structures that exist to look for a reusable and scalable business model. Respectively, the start-up is not simply a new business, as it is often interpreted, but an innovative one with great growth potential.

The identification of the factors that determine the size of the strata in a certain region, must start from the analysis of factors with impact on availability, openness of the population for entrepreneurial activity, then moving to the analysis of factors that drive development. Several theories have been developed in this direction, one of which is that of the “entrepreneurial event” [3].

According to the theory, the entrepreneurial event (opening a business) is the result of the interaction of contextual factors, which act on individual perceptions. Thus, the individual will consider the entrepreneurial option as a result of external changes, to which he will respond depending on the available alternatives. Two types of perceptions act on the individual’s decision:

- ✓ *perceived desirability* – refers to the degree to which the individual feels attraction to become an entrepreneur;
- ✓ *perceived feasibility* – the degree to which the individual takes into account the qua-

- ✓ *fezabilitatea percepută* – gradul în care individul ia în considerare calitățile pe care le posedă. În cazul acestui grup de factori, prezența modelelor comportamentale, ale mentorilor sau ale partenerilor, ar putea fi elementul decisiv în stabilirea nivelului de fezabilitate antreprenorială a individului.

Ambele tipuri de percepții sunt determinate de factori culturali și sociali, care influențează sistemul de valori ale individului. Astfel, circumstanțele nu determină direct disponibilitatea individului de a deveni antreprenor, dar influențează modul în care individul percepe oportunitatea și fezabilitatea pentru antreprenariat.

Data fiind importanța, pe care o are mediul asupra disponibilității individului pentru activitatea antreprenorială, analiza intensității activității antreprenoriale nu este posibilă fără scanarea gradului de dezvoltare a mediului în care se află individul, mai precis a ecosistemului antreprenorial, care constă dintr-un cumul de resurse, rețele, oportunități și instituții, ce determină capacitatea de apariție și dezvoltare a unei companii. Conform studiilor focalizate pe determinarea factorilor stimulatori ai startup-urilor, anume, calitatea ecosistemelor determină șansele de succes ale startup-urilor.

Termenul „ecosistem antreprenorial” a apărut în literatura de specialitate în jurul anului 2005 și, potrivit informațiilor prezentate de Google Scholar, frecvența apariției acestui termen în publicațiile științifice a crescut exponențial începând cu anul 2010, adică, odată cu intrarea în mainstream a tehnologiilor, în special a tehnologiilor informaționale și a Internetului. Creșterea bruscă a numărului de publicații, care abordează ecosistemul antreprenorial, demonstrează faptul că acesta devine crucial pentru dezvoltarea afacerilor de tip nou, a afacerilor bazate pe tehnologii.

În cele din urmă, ecosistemul este un lanț compus din jucători unici, care nu pot supraviețui unul fără celălalt, ecosistemele fiind relevante pentru toți actorii implicați. Astfel, abordând ecosistemul, antreprenorii sunt în căutare de modalități pentru a-și stimula afacerile, grație noilor oportunități și conexiuni, guvernele încearcă să promoveze economia locală, corporațiile doresc să găsească nișe pentru a deschide direcții noi în business etc.

În condițiile actuale, abordarea ecosistemelor se face la nivel local, de oraș, or, anume condițiile locale joacă un rol crucial în susținerea

lities he possesses. In the case of this group of factors, the presence of behavioural models, mentors or partners could be the decisive element in determining the level of entrepreneurial feasibility of the individual.

Both types of perceptions are determined by cultural and social factors, which influence the value system of the individual. Thus, circumstances do not directly determine the individual's willingness to become an entrepreneur, but influence how the individual perceives the opportunity and feasibility of entrepreneurship.

Given the importance of the environment on the availability of the individual for entrepreneurial activity, the analysis of the intensity of entrepreneurial activity is not possible without scanning the development of the environment in which the individual is, more precisely the entrepreneurial ecosystem, which consists of an accumulation of resources, networks, opportunities and institutions, which determine the capacity of emergence and development of a company. According to studies focused on determining the stimulating factors of start-ups, namely the quality of ecosystems, determines the chances of success of start-ups.

The term “entrepreneurial ecosystem” appeared in literature around 2005 and, according to Google Scholar, the frequency of this term appeared in scientific publications has increased exponentially since 2010, after the entry into the mainstream of technologies, especially information technology and The Internet. The sudden increase in the number of publications addressing the entrepreneurial ecosystem demonstrates that it is becoming crucial for the development of new, technology-based businesses.

Finally, the ecosystem is a chain of unique players who cannot survive without each other, the ecosystems being relevant for all actors involved. Thus, approaching the ecosystem, entrepreneurs are looking for ways to stimulate their business, thanks to new opportunities and connections, governments are trying to promote the local economy, corporations want to find niches to open new directions in business, etc.

Under the current conditions, the approach to ecosystems is done at the local, city level, because local conditions play a crucial role in supporting start-ups. In order to attract as many

startup-urilor. Pentru a atrage cât mai multe startup-uri, orașele concurează pentru locuri de top în competiția dintre ecosistemele locale (figura 1):

start-ups as possible, cities compete for top places in the competition between local ecosystems (see figure 1):

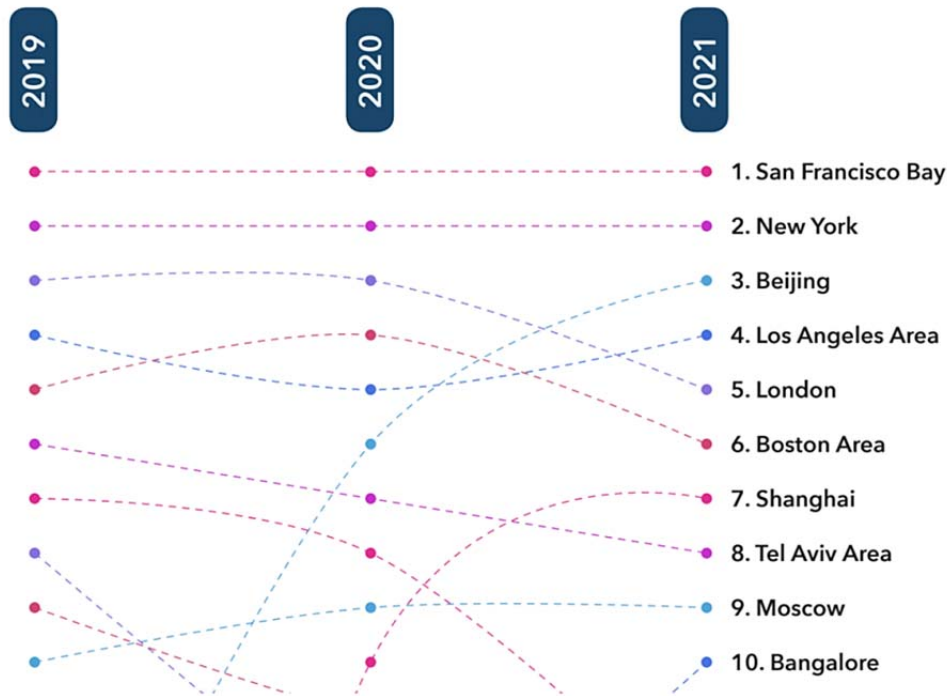

Figura 1. Top 10 ecosisteme antreprenoriale / Figure 1. Top 10 startup ecosystems

*Sursa: elaborată de autor după <https://www.startupblink.com/blog/global-startup-ecosystem-index/>
Source: developed by the author after <https://www.startupblink.com/blog/global-startup-ecosystem-index/>*

Variațiile parvenite în top 10 ecosisteme antreprenoriale la nivel global, în decursul anilor 2019-2021, nu constituie rezultatul unei evoluții necontrolate. Ca exemplu, saltul major în top al Beijingului reprezintă rezultatul unor eforturi imense, depuse în acest scop, care presupun implicări active ale municipalităților, ale agențiilor de dezvoltare locală/regională întru menținerea sau îmbunătățirea poziției în top. Eforturile orașelor în vederea îmbunătățirii ecosistemelor, sunt explicate printr-un singur motiv – atragerea startup-urilor devine factorul crucial pentru dezvoltarea locală. Startup-urile stimulează economia locală/regională prin crearea locurilor de muncă și creșterea veniturilor din impozite, prin creșterea calității vieții și stimularea inovației urbane, prin atragerea și reținerea talentelor.

Rolul universităților în dezvoltarea ecosistemelor startup

Odată cu creșterea popularității termenului ecosistem antreprenorial, Forumul Economic Mondial a cartografiat opt piloni ai acestuia [4]:

The variations in the top 10 entrepreneurial ecosystems globally are not the result of uncontrolled evolution. As an example, Beijing's major leap to the top is the result of huge efforts to this end, which involve the active involvement of municipalities, local / regional development agencies in maintaining or improving the top position. The efforts of cities to improve ecosystems are explained by a single reason – attracting start-ups becomes the crucial factor for local development. Respectively, start-ups stimulate the local / regional economy by creating jobs and increasing tax revenues, by increasing the quality of life and stimulating urban innovation, by attracting and retaining talent.

The role of universities in the development of start-up ecosystems

With the growing popularity of the term entrepreneurial ecosystem, the World Economic Forum has mapped eight of its pillars [4]:

- 1) accessible markets;
- 2) skilled labour force;

- 1) piețe accesibile;
- 2) forță de muncă calificată;
- 3) finanțe;
- 4) sistem de sprijin (mentori și consilieri);
- 5) cadru de reglementare și infrastructură;
- 6) educație și formare;
- 7) universități cu rolul de catalizatori;
- 8) cultură.

Astfel, în abordarea Forumului Economic Mondial, universitățile sunt considerate un element-cheie al ecosistemului, revenindu-le rolul de catalizatori ai proceselor de inovație. Această abordare este o continuitate a publicațiilor anterioare, în care universitățile sunt abordate drept element vital al afacerilor inovative, care dezvoltă în jurul lor întregi ecosisteme antreprenoriale. În demonstrarea acestui fenomen, sunt aduse drept exemple Universitățile Stanford, care se află în Silicon Valley, Technion în Israel și Cornell în New York. În același context, H. Etzkowitz și L. Leydesdorff (2000) propun chiar un model Triple Helix, care presupune că ecosistemele de inovare pot fi gestionate într-o abordare de sus în jos din trei perspective: guvern, universități și industrie. Conform acestui model, universitățile constituie o forță importantă, care impulsionază dezvoltarea activității antreprenoriale, în general, și a startup-urilor în particular.

Cu toate că miza, care se pune pe rolul universităților în ecosistemele antreprenoriale, este mare, la nivel mondial, doar un număr redus de universități a reușit să construiască în jurul lor ecosisteme cu adevărat viabile. Însă, în majoritatea cazurilor, universitățile au decăzut din ecosistemele antreprenoriale. Acest fapt este explicat prin abordarea greșită a ceea ce presupune menirea universităților în promovarea culturii antreprenoriale. Pentru a promova cultura antreprenorială este nevoie ca însăși universitatea să fie una antreprenorială. Frecvent, însă, în universități, nu este asigurată nici măcar predarea antreprenoriului la specialitățile non-economice.

În vederea readucerii universităților în centrul ecosistemelor antreprenoriale, D. Cukier și F. Kon (2018), în urma unui studiu complex, au elaborat o listă de recomandări pentru liderii ecosistemelor – antreprenori, manageri ai universităților și factorii de decizie, care ar putea schimba semnificativ calitatea și dinamica ecosistemelor. Acestea sunt următoarele:

- crearea în universități a unui mediu antreprenorial vibrant, pentru a concentra în jurul său antreprenoriul și inovațiile și a atrage

- 3) finance;
- 4) support system (mentors and counsellors);
- 5) regulatory framework and infrastructure;
- 6) education and training;
- 7) universities with the role of catalysts;
- 8) culture.

Thus, in the approach of the World Economic Forum, universities are considered a key element of the ecosystem, having the role of catalysts of innovation processes. This approach is a continuation of previous publications, in which universities are approached as a vital element of innovative business, which develops entire entrepreneurial ecosystems around it. Examples of this phenomenon are Stanford University in Silicon Valley, Technion in Israel and Cornell in New York. In the same context, Etzkowitz and Leydesdorff (2000) even propose a triple helix model, which assumes that innovation ecosystems can be managed in a top-down approach from three perspectives: government, universities and industry. According to this model, universities are an important force that drives the development of entrepreneurship in general and start-ups in particular.

Despite the high stakes of universities in entrepreneurial ecosystems, only a small number of universities worldwide have been able to build truly viable ecosystems around them. In most cases, however, universities have fallen out of entrepreneurial ecosystems. This is explained by the wrong approach to the role of universities in promoting entrepreneurial culture. In order to promote an entrepreneurial culture, it is not enough to teach entrepreneurship, for this purpose it is necessary to do entrepreneurship and to support entrepreneurial initiatives. Frequently, however, in universities not even the first condition is ensured – the teaching of entrepreneurship to non-economic specialties.

In order to bring universities back to the centre of entrepreneurial ecosystems D. Cukier and F. Kon (2018), following a complex study, come a list of recommendations for ecosystem leaders – entrepreneurs, university managers and decision makers, which could significantly change the quality and dynamics of ecosystems:

- creating a vibrant entrepreneurial environment in universities to focus entrepreneurship and innovation around it and attract students, graduates and professors to such activities;

studenți, absolvenți și profesori în astfel de activități;

- răspândirea culturii antreprenoriale prin organizarea cursurilor de scurtă durată și semestriale, a evenimentelor, dar și prin aplicarea stimulentei, care ar atrage profesorii, studenții și absolvenții în activități de inovare. În același timp, este crucială atragerea profesorilor în proiecte comerciale inovatoare și în procesul de transfer de tehnologii de la universitate către societate;
- dezvoltarea de noi politici cu stimulente pentru startup-urile inovatoare și simplificarea cerințelor birocratice pentru companiile naționale, bazate pe tehnologie [5].

Concomitent, J. Wells (2012) menționează că, pentru a fi un jucător-cheie al ecosistemului antreprenorial, nu este suficient să predai antreprenoriatul, universitățile trebuie să creeze condiții pentru a stimula activitatea antreprenorială a studenților, profesorilor. În acest scop, universitățile trebuie să întreprindă următoarele măsuri [6]:

- deschiderea accesului către proprietatea intelectuală relevantă deținută de universități, aplicând concepte de open source;
- oferirea spațiilor și resurselor de laborator pentru cercetare, proiectarea și dezvoltarea produselor;
- transferul tehnologic prin brevete și crearea proiectelor spinoff;
- acordarea suportului de conexiune dintre cadrele academice, studenți, absolvenți și reprezentanții businessului;
- oferirea de finanțări în stadiul incipient (seed) pentru acoperirea cheltuielilor necesare în vederea dezvoltării de prototipuri, realizării cercetărilor de piață;
- acordarea suportului în obținerea finanțărilor de la terți, de exemplu, a granturilor în anumite programe de finanțare;
- oferirea spațiilor de coworking, din incubatoare, acceleratoare, pentru startup-uri, cu scopul de a-și dezvolta afacerile într-o atmosferă menită să promoveze succesul acestora.

Recomandările sus-enumerate vin în contextul, în care campusurile universitare constituie locul ideal, pentru cultivarea unui ecosistem antreprenorial, grație tehnologiilor avansate, a cercetărilor aprofundate, a resurselor umane talentate (profesori, absolvenți etc.). În același timp, discuțiile despre rolul și locul universității în ecosistemul antreprenorial se datorează și

- spreading the entrepreneurial culture by organizing short and semester courses, events, but also by applying incentives, which would attract teachers, graduate students in innovation activities. At the same time, it is crucial to involve teachers in innovative business projects and in the process of transferring technology from the university to society;
- developing new incentive policies for innovative start-ups and simplifying bureaucratic requirements for national technology-based companies [5].

At the same time, J. Wells (2012) mentions that in order to be a key player in the entrepreneurial ecosystem, it is not enough to teach entrepreneurship, universities had to create conditions to stimulate entrepreneurial activity in the university. To this end, universities must ensure the following [6]:

- opening access to relevant intellectual property held by universities, applying open source concepts;
- providing laboratory spaces and resources for product research, design and development;
- technology transfer through patents and creation of spinoff projects;
- providing connection support between academics, students, graduates and business representatives;
- providing financing at the early stage (seed) to cover the expenses necessary for the development of prototypes, conducting market research;
- providing support in obtaining third-party funding, such as grants in certain funding programs;
- offering co-working spaces, from incubators, accelerators, for start-ups, in order to develop their business in an atmosphere meant to promote business success.

The above mentioned recommendations come in the context in which university campuses are the ideal place to cultivate an entrepreneurial ecosystem, thanks to advanced technologies, in-depth research, talented human resources (professors, graduates, etc.). At the same time, the discussions regarding the role and place of the university in the entrepreneurial ecosystem are also due to the new conditions for the development and promotion of the university's

noilor condiții de dezvoltare și promovare a imaginii universității în societate. Astfel, universitățile, tot mai frecvent, tind să-și identifice rolul pe care îl ocupă în societate și modul în care ar putea servi societatea. În această ordine de idei, Sheldon Levy, președinte al Ryerson University (2021), menționa că, pentru a rămâne relevantă, universitatea trebuie să-și asume angajamentul de a promova inovarea și antreprenoriatul, astfel, contribuind la economia țării și la calitatea vieții.

Reintegrarea universităților în ecosistemele antreprenoriale constituie un factor de imagine, dar și un element de responsabilitate față de societate. Conștientizând importanța dezvoltării ecosistemelor antreprenoriale la nivel universitar, dar și rolul universităților în dezvoltarea ecosistemelor locale, consorțiul internațional al proiectului SMART (nr. de referință, 585620-EPP-1-2017-1-EL-EPPKA2-CBHE-JP) co-finanțat de către Uniunea Europeană, prin programul ERASMUS+, și-a propus dezvoltarea capacităților instituționale, în acest domeniu, a 7 universități din R. Moldova, Armenia, Belarus. Cu suportul proiectului SMART, au fost instruiți profesorii, în vederea creșterii calității predării disciplinelor de antreprenoriat, au fost dezvoltate materiale de training, a fost modificată curricula universitară. În același timp, a fost creată rețeaua internațională a cafenelelor SMART, localizate în cele 7 universități, prin intermediul cărora universitățile se angajează să dea imbold inovațiilor prin sprijinirea startup-urilor, dar și prin consolidarea conexiunilor cu sectorul real și implicarea potențialului academic în procesele inovatoare la nivel de companie. Cafenelele SMART sunt atât spații fizice, cât și programe de dezvoltare a competențelor antreprenoriale, care cuprind activități de training, mentorat, consulting, coworking.

Prin activitățile organizate în cadrul proiectului, s-au creat condiții pentru dezvoltarea unor modele de recăpătare, de către universități a poziției de centru, în jurul căreia se dezvoltă ecosistemele antreprenoriale locale.

Concluzii

1. Dezvoltarea economică, la nivel local, regional, național, ajunge să fie tot mai dependentă de numărul și viabilitatea startup-urilor, acestea devenind forța motrice a inovațiilor și modificării condițiilor de trai.
2. Amploarea activității startup-urilor este determinată de calitatea ecosistemelor

image in society. Thus, universities, more and more frequently, tend to identify the role they play in society and how they can serve the society. In this context, Sheldon Levy, President of Ryerson University (2021), mentioned that in order to remain relevant, the university must be committed to promoting innovation and entrepreneurship, thus contributing to the country's economy and quality of life.

Aware of the importance of the development of entrepreneurial ecosystems at university level, but also the role of universities in the development of local ecosystems, the international consortium of the SMART project (reference no., 585620-EPP-1-2017-1-EL-EPPKA2-CBHE-JP) co-financed by the European Union, through the ERASMUS + program, aims to develop the institutional capacities in this field of 7 universities from Moldova, Armenia, Belarus. With the support of the SMART project, teachers were trained, in order to increase the quality of teaching entrepreneurship disciplines, training materials were developed, the university curriculum was modified. At the same time, the international network of SMART cafes was created, located in the 7 universities, through which universities undertake to encourage innovation by supporting start-ups, but also by strengthening connections with the real sector and involving academic potential in innovative processes. at the company level. SMART cafes are both physical spaces and programs for the development of entrepreneurial skills, which include training activities, metering, consulting, co-working.

Through the activities organized within the project, conditions were created to develop models for universities to regain their central position, around which local entrepreneurial ecosystems develop.

Conclusions

1. Economic development at local, regional, national level is becoming increasingly dependent on the number and viability of start-ups, which become the engine of innovation and changing living conditions.
2. The scope of start-up activity is determined by the quality of local business ecosystems. The absence of dynamic ecosystems in the region will lead to the loss of talent, as they migrate to developed, competitive ecosystems.
3. A special role in the development of ecosystems lies with universities, which must

- antreprenoriale la nivel local. Absența unor ecosisteme dinamice în regiune va duce la irosirea talentelor, acestea migrând către ecosistemele dezvoltate, competitive.
3. Un rol deosebit în dezvoltarea ecosistemelor revine universităților, care trebuie să se focalizeze pe canalizarea rețelelor și a resurselor disponibile întru stimularea proceselor și proiectelor inovatoare.
 4. Universitățile, indiferent de profilul pe care îl au, trebuie să devină centre de promovare a startup-urilor, la modul ideal, devenind chiar nuclee, în jurul cărora se dezvoltă ecosisteme antreprenoriale competitive.
- focus on channelling the networks and resources available to stimulate innovative processes and projects.
4. Universities, regardless of their profile, must become centers for the promotion of start-ups, ideally, becoming even nuclei around which competitive entrepreneurial ecosystems develop.

Bibliografie/ Bibliography:

1. CORL, E. *How Startups Drive the Economy*, <https://medium.com/>
2. WADHWA, V. (2010). *Startups Or Behemoths: Which Are We Going To Bet On?* <https://techcrunch.com/2010/08/14/startups-or-behemoths-which-are-we-going-to-bet-on/>.
3. LIÑÁN, F. (2011). Factors Affecting Entrepreneurial Intention Levels: A Role for Education, In *International Entrepreneurship and Management Journal* 7(2), ISSN 1554-7191, Publisher: SPRINGER.
4. FOSTER, G.; SHIMIZU, C. et al. (2013). *Entrepreneurial ecosystems around the globe and company growth dynamics*, in World Economic Forum, vol. 11.
5. CUKIER, D.; KON, F. (2018). A maturity model for software startup ecosystems, In *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 7(14), ISSN 2192-5372 (electronic).
6. WELLS, J. (2012). *The Role of Universities in Technology Entrepreneurship*, in Technology Innovation Management Review, April 2012. ISSN 1927-0321, Location: Ottawa, Canada.

005.334:334.7(478)

**EXPERIENȚA
INTERNĂȚIONALĂ PRIVIND
GESTIUNEA RISCURILOR ȘI
POSIBILITATEA UTILIZĂRII
ACESTEIA ÎN REPUBLICA
MOLDOVA**

Prof. univ. dr. hab. Natalia BĂNCILĂ, ASEM
e-mail: nbancila@mail.ru

ORCID 0000-0003-3090-4302

Conf.univ. dr. Nadejda BOTNARI, ASEM
e-mail: nibotnari@mail.ru

ORCID 0000-0002-5464-7243

Magistru Vasile LEORDA, ASEM
e-mail: vasileleorda@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9168-0384

<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.091>

Cercetarea aspectelor privind gestiunea riscurilor presupune o complexitate de instrumente, politici, măsuri care rezultă din deciziile manageriale, calitatea cărora influențează eficiența gestiunii riscurilor și, în cele din urmă, activitatea agenților economici, fapt ce denotă actualitatea și importanța temei investigate. Astfel, este oportun de cercetat și de analizat cele mai eficiente metode și tehnici de gestiune a riscurilor, utilizate pe plan național și internațional, care ar contribui la diminuarea, evitarea sau limitarea lor și la creșterea performanțelor economico-financiare ale activității. Scopul cercetării implică realizarea unor obiective, precum: identificarea punctelor forte în metodele și practicile de gestiune a riscurilor, pe plan internațional; descrierea principalelor particularități de delimitare a practicii internaționale de practica națională în gestiunea riscurilor; argumentarea oportunității transpunerii bunelor practici privind gestiunea eficientă a riscurilor agenților economici pe plan național.

Cuvinte-cheie: managementul riscurilor, experiență internațională, incertitudine, întreprinderi, practici, cercetare.

JEL: G22, G32.

Introducere

Cercetarea gestiunii riscurilor, sub aspectul experienței internaționale, reprezintă o necesitate stringentă pentru țara noastră, fapt ce

005.334:334.7(478)

**INTERNATIONAL
EXPERIENCE ON RISK
MANAGEMENT AND THE
POSSIBILITY OF ITS USE
IN THE REPUBLIC
OF MOLDOVA**

Professor. Dr. Hab. Natalia BANCILA, ASEM
e-mail: nbancila@mail.ru

ORCID 0000-0003-3090-4302

Assoc.Prof. PhD Nadejda BOTNARI, ASEM
e-mail: nibotnari@mail.ru

ORCID 0000-0002-5464-7243

MA Vasile LEORDA, ASEM
e-mail: vasileleorda@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9168-0384

<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.091>

Research of the aspects related to risk management presumes multiple complex tools, policies and measures which are a result of management decisions, the quality of which impacts the effectiveness of risk management and subsequently the activity of economic operators, fact that reflects the topicality and the importance of the investigated subject. Thus, it is opportune to research and analyse the most effective risk management methods and techniques applied both on the national, and international level, that would contribute to the decrease, avoidance or risk limitation and would strengthen the economic-financial performance of business. The aim of the research implies achieving such objectives like: identify strengths of risk management methods and practices on the international level; describe the main peculiarities that distinguish the national and international practice in terms of risk management, argue on the need of transposing best practices in terms of effective risk management applied by economic operators on the national level.

Keywords: risk management, international experience, uncertainty, enterprises, practices, research.

JEL: G22, G32.

Introduction

Risk management research from the international experience perspective is a stringent necessity for our country. This is reflected by

denotă multitudinea de probleme de ordin economic, politic, social, care provoacă anumite riscuri și incertitudini, acestea, la rândul lor, rezultând din gestionarea ineficientă a activităților din partea managerilor, administratorilor, conducătorilor entităților, organizațiilor etc. Din acest punct de vedere, riscul poate fi privit ca o pierdere generată de posibilitatea luării unor decizii incorecte raportate la stabilirea obiectivelor economice, financiare, sociale și a limitelor de încadrare a acestora. Totodată, chiar și în cazul luării unor decizii corecte, riscurile pot fi provocate de factori conjuncturali, care nu pot fi controlați.

Oricare activitate viitoare sau efort economic se axează pe posibilități necunoscute și incerte, mai mult sau mai puțin realizabile, care nu pot fi controlate cu certitudine absolută, deoarece viitorul nu poate fi ținut sub control absolut. Întotdeauna, va exista o zonă de incertitudine și un mediu ambiant imprevizibil, care, în orice moment, pot influența pozitiv sau negativ activitățile și eforturile economice și financiare.

Din punct de vedere economic, riscul poate fi considerat ca un eveniment viitor și probabil să se producă cu anumite pagube sau pierderi sub influența anumitor factori. Riscul, însă, poate fi prevăzut și gestionat, dacă vor fi identificați acești factori sau înlăturate cauzele apariției lor. Astfel, va fi posibilă diminuarea incertitudinii, aceasta fiind, treptat, pe măsura eficiențării gestiunii riscului, înlocuită cu certitudinea producerii riscului, ceea ce presupune o posibilă cunoaștere a factorilor și cauzelor de ordin economic, financiar, politic etc. și un control minuțios asupra momentului producerii riscului și consecințelor provocate de risc.

Agenții economici se confruntă permanent cu mai mulți factori destabilizatori interni și externi, depășirea cărora necesită mult efort managerial, care nu întotdeauna se scotează cu rezultate bune, motivele fiind diverse, printre care, cele ce țin de informația eronată, ineficiența managementului, lipsa experienței în domeniile de activitate supuse riscurilor, nevalorificarea șanselor de evitare/diminuare a riscurilor etc. Problema gestiunii riscurilor nu constă în combaterea incertitudinii riscului, ci în identificarea/ diminuarea/ evitarea celor mai distructive riscuri cu efecte negative semnificative asupra activității economico-financiare a entităților și eforturilor investiționale.

În condițiile realității obiective actuale, se conturează o necesitate mai stringentă de studiere și valorificare a rezultatelor de cercetare în

multiple economic, political and social problems that generate certain risks and uncertainties. The risks and uncertainties, in their turn, are a result of the inefficient management of the activities put in place by managers, administrators, entity leaders, organizations, etc. From this point of view, risk might be regarded as a loss generated by the possibility of adopting a wrong decision in terms of establishing economic, financial, social objectives and the limits in which they might be incorporated within. At the same time, even when taking a wrong decision risks may be generated by a set of conjuncture factors that cannot be controlled.

Any future activity or economic effort focuses on unknown and uncertain possibilities which are more or less achievable that cannot be controlled with a full certainty, because the future cannot be "held under absolute control". There will always be an area of uncertainty and an unpredictable environment, which may have a negative or positive impact over the economic and financial activities and efforts.

From the economic point of view, risk may be considered a future probable event which is likely to cause certain damages or losses, under the influence of certain factors. However, the risk can be forecasted and managed, if the respective factors are identified or the causes that lead to their appearance are eliminated. Thereby, it is possible to diminish the uncertainty, which gradually along with the streamlining of risk management may be replaced with the certainty of the risk occurrence; which presumes a possible familiarity with the economic, financial and political factors and causes and a thorough control of the moment when the risk occurs and consequences generated by the risk.

Economic entities are permanently facing internal and external destabilizing factors, in order to overcome them a lot of managerial effort is required and it does not always end with good results. The reasons for this are various, among them we can list causes related to erroneous information, ineffective management, lack of experience in activities prone to risks, missing the chances of avoiding risks/ diminishing risks etc. The risk management problem does not reside in counteracting the risk uncertainty, it resides in identifying/diminishing/avoiding the most destructive risks with significant negative effects for the economic and financial activity of entities and investment efforts.

domeniul prenotat. Astfel, condițiile de activitate ale agenților economici sunt într-o continuă evoluție, iar practicile sau metodele de gestiune și estimare a riscurilor, aplicate, convențional, „ieri”, pot să nu mai fie eficiente „măine”. Din considerentele menționate, în vederea identificării celor mai optime practici de gestiune a riscurilor, care pot fi preluate de agenții economici din Republica Moldova, este oportun de a lua în considerare experiența internațională în acest domeniu. Totodată, este de menționat că importanța cercetării tipurilor și naturii riscurilor, managementului riscurilor, prin prisma experienței internaționale, rezultă din condițiile economice actuale și necesitatea revigorării situației create în sectorul real al economiei naționale, fiind o problemă stringentă, care trebuie soluționată, în condiții minime de incertitudine.

Metode aplicate

În vederea atingerii obiectivelor cercetării privind problema eficientizării gestiunii riscurilor prin prisma experienței internaționale, pentru o elucidare mai clară și reprezentativă a subiectului abordat, autorii au analizat și studiat mai multe surse teoretice, metodologice, utilizând astfel de metode de cercetare, ca:

- *metoda analitică*, în baza căreia se analizează aspectele obiectului cercetării, tipurile de riscuri, care pot surveni în activitatea unei întreprinderi, unele metode de gestiune a riscurilor, precum și cele utilizate pe plan internațional;
- *metoda comparației*, prin care se identifică diferențele, dar și aspectele comune ale practicii naționale și internaționale privind gestiunea riscurilor;
- *metoda deductivă*, care a permis argumentarea și formularea concluziilor asupra particularităților diverselor practici internaționale privind gestiunea riscurilor și posibilitatea de a le aplica la întreprinderile autohtone.

Rezultate și discuții

Gestiunea riscului reprezintă o parte integrantă a managementului întreprinderii, iar limitarea acestuia depinde de capacitatea agentului economic de a anticipa riscurile și evoluția acestora în viitor. Pentru gestionarea riscului, este necesară cunoașterea limitelor activității în condiții de risc și identificarea proporțiilor posibile ale producerii riscului.

În prim-plan, se remarcă faptul că un aport semnificativ în realizarea unei gestiuni eficiente

Moreover, given the current conditions of the objective reality, we see a more stringent need to study and apply the research results in the mentioned sector. Thus, the conditions under which economic operators develop their activity are continuously evolving, but the practices and methods of risk management and estimation applied, conventionally, “yesterday” might not be suitable and effective “tomorrow”. Given the above mentioned reasons and in view of identifying the most optimal risk management and risk estimation practices, that can be applied by economic operators from the Republic of Moldova, we believe the international experience in this sector must be taken into account. At the same time, it must be mentioned that the urgent need to research the nature and types of risks, risk management through the lens of the international experience is generated by the current economic conditions and the need to redress the situation that was created in the real sector of the national economy; this being a stringent problem that must be solved under minimal conditions of uncertainty.

Applied methods

In view of achieving the objectives of the present research regarding the problem of streamlining risk management through the lens of the international experience, and in view of elucidating in a clear and representative manner the analysed subject, the authors have analysed and studied multiple theoretical and methodological resources, used multiple research methods such as:

- *analytical method*, based on which the aspects pertaining to the object of the research are analysed. They are risks that might emerge in the activity of an enterprise, some risk management methods, as well as their results given the international experience;
- *comparative method* by means of which, the discrepancies and similarities of the national and international practice pertaining to risk management are identified;
- *deductive method* that enabled the authors to bring arguments and draw conclusions about peculiarities of various international risk management practices and the possibility to apply them within national enterprises.

Results and discussions

Risk management is an indispensable part of the enterprise management, and the risk limitation depends on the capacity of the economic operator to anticipate risks and their evolution in

a riscurilor l-au avut diverse standarde elaborate în domeniul cercetat. Standardul presupune o „normă sau ansamblu de norme privind calitatea, dimensiunile, tipul sau alte elemente care definesc un produs, aplicate în vederea reglementării unitare a producției, a consumului, a unor noțiuni științifice, simboluri, metode de analiză, unități de măsură etc.” [2]. Respectiv, standardele în domeniul managementului riscurilor presupun o serie de norme referitoare la riscuri, sub aspectul semnificației, tipologiei, și cel mai important – al instrumentarului de identificare, analiză, evaluare și minimizare/excludere a riscurilor respective. Existența standardelor, în diverse domenii, nu a exclus nici domeniul managementului riscurilor, pe care, de obicei, le suportă agenții economici, standardele reprezentând niște instrumente de gestionare a riscurilor și contribuind la ajutorarea acestora de a se poziționa în fața amenințărilor ce le-ar afecta activitatea și performanțele.

În continuare, ne vom referi la cele mai relevante standarde identificate de autori, privind managementul riscurilor, utilizate în practica internațională, printre acestea înscriindu-se „Risk Management Standard”, care este unul din primele standarde, conform cărora, intervențiile subiecților implicați în managementul riscurilor se realizează prin următoarele acțiuni [12, p.45]:

- analiza riscurilor prin identificarea acestora, descrierea, precum și estimarea, evaluarea riscurilor;
- raportarea riscului la amenințări sau oportunități, care pot surveni;
- decizia – componenta de bază a gestiunii riscului, care corelează cunoștințele subiecților în acțiuni/inacțiuni concrete în raport cu riscurile respective;
- „tratamentul” riscului – acțiunea propriuzisă rezultată din decizia luată de către subiecți;
- raportarea riscului rezidual;
- monitorizarea riscurilor – necesitate a asigurării unei supravegheri a riscurilor sub aspectul creșterii/diminuării amenințărilor; eficienței aplicării metodelor de gestiune financiară a riscurilor etc.

Un alt aspect relevant al standardului menționat se raportează la faptul că, în realizarea acțiunilor enumerate, sunt implicați atât managerii (persoanele cu funcție de răspundere), cât și angajații întreprinderilor, cu o puternică implicare [12, p.45]. O astfel de abordare se apreciază

future. Risk management requires the knowledge of the limits of the activity under risk conditions, as well as the identification of the probable scale in the scenario when the risk takes place.

First of all, it should be mentioned that a significant contribution for an effective risk management was brought by various standards elaborated in the area that the present research focuses on. The standard presumes a “norm or set of norms regarding the quality, dimension, type or other elements that define a product, applied in view of ensuring the unitary regulation of production, consumption of some scientific notions, symbols, analysis methods, measurement units etc.” [2]. Therefore, standards in the risk management area presume a variety of norms pertaining to risks, from the point of view significance, typology and most importantly – from the point of view of tools used for the identification, analysis, assessment and minimizing/exclusion of risks. The existence of standards in various areas has not excluded the risk management sector that deals with risks faced by economic operators. Standards are risk management tools that help economic operators to face the risks that might have a negative impact on their activity and performance.

We will continue by referring to the most relevant standards identified by the authors, pertaining to risk management applied in the international practice. Some of these standards are “Risk Management Standard” which is one of the first standards in line with which interventions of subjects involved in risk management shall be carried out through the following actions [12, p.45]:

- risk analysis through risk identification, description as well as estimation; risk assessment;
- risk reporting when threats or opportunities might occur;
- decision – a basic component of risk management that transforms the knowledge of the subjects in into specific actions/lack of action in relation to specific risks;
- risk “treatment” – the action itself which is a result of the decision taken by the subjects;
- residual risk reporting;
- risk monitoring – the need to ensure a risk surveillance from the point of view of increasing/diminishing threats, effective application of financial risk management methods etc.

Another aspect relevant to the mentioned standard refers to the fact that both managers

ca fiind suficient de rezonabilă, reieșind din faptul că angajații devin o parte indispensabilă a funcționalității întreprinderii. Respectiv, fiecare din acțiunile aferente managementului riscului rezultă din vizarea directă sau indirectă a sarcinilor atribuite de către manageri – angajaților întreprinderii.

Limitarea, prevenirea și gestionarea riscurilor îi preocupă mereu pe managerii și administratorii întreprinderilor, aceștia fiind preocupați zilnic de această problemă, soluționarea căreia face parte din obiectivele strategiei de dezvoltare a afacerii. Un standard identificat din acest punct de vedere este ISO 31000:2009, care livrează caracteristici importante ce țin de gestiunea riscurilor și este considerat ca „proces” [12, p. 48-49] cu anumite caracteristici, care presupune:

- să înceapă cu măsurarea și exprimarea valorică a riscului;
- să constituie parte integrantă a tuturor proceselor organizaționale;
- să fie parte a procesului decizional;
- să rezolve o situație de incertitudine concretă;
- să sistematizeze și să restructureze riscurile;
- să se bazeze pe cea mai optimă informație, care este pusă la dispoziția factorilor decizionali;
- să țină cont de factorul uman;
- să fie transparent, dinamic și flexibil spre schimbări;
- să se perfecționeze/îmbunătățească continuu.

Toate caracteristicile indicate ar putea fi considerate drept principii sau norme fundamentale în „construirea” oricărui sistem de management al riscurilor, inclusiv financiar, dar și de altă natură. Respectiv, principiile enumerate, aplicate în mod consecvent, pot asigura securitatea tuturor acțiunilor realizate ulterior în cadrul gestiunii financiare a riscurilor.

Nerespectarea normelor menționate va genera vulnerabilitatea întregului proces de gestiune a riscurilor. Standardul menționat relevă interdependența procesului de management al riscurilor și al managementului întreprinderii și devine parte integrantă a acestuia, raportându-se, totodată, și la planificarea strategică, din care rezultă managementul riscului operațional.

Alt standard, utilizat pe plan internațional, privind gestiunea riscurilor este Standardul AS/NZS 4360:2001, a cărui principală particularitate rezidă în faptul că acesta combină în sine

(people in positions of responsibility), as well as employees of enterprises with a strong implication are involved in carrying out the enumerated actions [12, p.45]. An approach like this is appreciated as sufficiently reasonable given that employees become an indispensable part of the enterprise functionality. Therefore, every action pertaining to risk management resides in tasks attributed directly or indirectly to enterprise employees by managers.

Managers and enterprise administrators are continuously preoccupied by the limitation, prevention and management of risks, they are preoccupied by this problem on a daily basis, and its solution is a component part of the business development strategy. A standard identified from this point of view is ISO 31000:2009. It provides important features related to risk management that is considered “a process” [12, p. 48-49] with certain peculiarities and presumes the following:

- start with the assessment and value expression of the risk;
- be part of all the organizational processes;
- be part of the decision making process;
- solve a situation of specific uncertainty;
- systematize and structure the risks;
- be based on the most optimal information that is delivered to decision makers;
- consider the human factor;
- be transparent, dynamic and flexible when it comes to changes;
- improve continuously.

All the listed peculiarities may be as well considered as principles or fundamental norms in “building” any risk management system, including financial or of any other nature. Respectively, the consequent application of the enumerated principles may ensure the safety of all actions undertaken within the financial risk management process.

Violation of the mentioned norms may generate the vulnerability of the entire risk management process. The mentioned standard reveals the interdependence of the risk management process and the management of the enterprise, thus becoming a component of the latter. At the same time, it refers to the strategic planning that results into the operational risk management.

Another standard applied on the international level for risk management is the AS/NZS 4360:2001 standard. The main peculiarity of this standard resides in the fact that it combines five

cinci etape principale, care rezultă una din alta, după cum urmează [1, p.8]:

- *analiza și identificarea mediului*, prin identificarea mediului extern, mediului intern și mediului de risc-management;
- *identificarea riscurilor*, pornind de la factorii care influențează situațiile de incertitudine și cauzele riscului;
- *analiza riscurilor*, prin identificarea procedurii curente de control al acestora, luând în considerare consecințele care pot surveni, precum și probabilitatea de apreciere a nivelului de risc;
- *evaluarea riscului* începând cu compararea acestuia, în conformitate cu criteriile stabilite – stabilirea priorităților;
- *tratarea riscurilor* prin identificarea măsurilor alternative, evaluarea acestor măsuri, pregătirea planului în raport cu măsurile alternative, aplicarea în practică, analiza și evaluarea riscului rezidual.

Pe lângă *etapele principale*, potrivit Standardului respectiv, există și alte câteva etape secundare: monitorizarea și analiza (tuturor etapelor principale), precum și comunicarea și consultanța.

O altă practică, asociată managementului riscurilor, presupune o integrare a întregii întreprinderi în modelul de gestiune complexă a riscurilor, caracterizată prin faptul că întreprinderea preia orientarea și coordonarea întregii activități, inclusiv a celei de gestiune a riscurilor, formându-se astfel o cultură de „lucru” asupra riscurilor [1, p.8]. O astfel de formă a managementului riscurilor este una eficientă, deoarece întreprinderea și angajații acesteia se axează pe starea de incertitudine, astfel, fiind create premisele necesare pentru formarea deprinderilor și practicilor eficiente de gestiune a riscurilor, dar și pentru dezvoltarea unei asemenea practici în viitor.

Concomitent cu orientarea eforturilor și atenției sporite spre gestiunea riscurilor, se poate „slăbi”, însă, activitatea de bază a întreprinderii, dar și alte activități desfășurate de aceasta. Atunci, când factorii decizionali reușesc să identifice un echilibru suficient de bun sub aceste aspecte, modelul complex poate spori succesul financiar al întreprinderilor. O astfel de practică ar fi oportună și pentru întreprinderile autohtone.

Gestiunea riscurilor este reflectată și în Standardul ISO 31000:2018 Managementul riscurilor (Liniile directoare), care poate fi utilizat de toate întreprinderile și organizațiile cu diverse

main stages that lead one to the other, as follows [1, p.8]:

- *analysis and environment identification*, by means of identifying the external environment, internal environment and risk management environment;
- *risk identification*, given the factors that influence over the situations of uncertainty and the causes of the risk;
- *risk analysis*, by means of identifying the current risk control procedure taking into account the possible consequences, as well as the likelihood of assessing the risk level;
- *risk assessment* by means of comparing the risk with all of the established criteria, establishment of priorities;
- *treatment of risks* by means of identifying alternative measures, assessment of the respective measures, development of the plan in relation to the alternative measures, implementation, analysis and assessment of the residual risk.

In addition to the *main stages*, according to the Standard, there are several other secondary stages: monitoring and analysis (all main stages), as well as communication and consulting.

Another practice associated to risk management presumes the integration of the entire enterprise into the complex risk management model. This model is characterized by the fact that the enterprise takes over the orientation and coordination of the entire activity including risk management; this creates a culture “working” with risks [1, p.8]. Such an option of risk management is effective because the enterprise and its employees focus on the state of uncertainty, which creates the necessary conditions for the creation of habits and effective practices of risk management, but also for the development of such a practice in future.

Along with the concentration of efforts and increased attention dedicated to risk management, the basic activity of the enterprise, as well as other activities carried out by the enterprise may “weaken”. When decision makers manage to find a balance of this aspects, the complex model may increase the financial performance of the enterprise. Such a practice would be relevant for national business operators.

Risk management is also reflected by the ISO 31000:2018 Standard Risk management – Guidelines which can be applied by all enterprises and organizations that carry out different

genuri de activități la toate nivelurile ierarhice. Acest standard permite eficientizarea procesului de planificare și control la întreprindere, de adoptare a deciziilor pe termen lung, fiind axat pe creșterea responsabilității administratorilor, feedback-ul acestora cu mediul de activitate, viabilitatea și dezvoltarea durabilă a întreprinderii/organizației. Gestiunea riscurilor, prin utilizarea standardului respectiv, ar fi oportună de utilizat și pe plan național, fiind în concordanță cu Strategia pentru o economie incluzivă, durabilă și digitală până în anul 2030, care presupune „implementarea instrumentelor de control și a schimbării cauzelor care favorizează apariția riscurilor, precum și pentru asigurarea nivelului adecvat de eficacitate a gestionării riscurilor și luarea de noi măsuri, în funcție de caz” [10].

Sub aspectul experienței internaționale, vom menționa și practica Țărilor de Jos (olandeză) de gestiune a riscurilor cu caracter inovativ, aceasta axându-se pe utilizarea „Bazei naționale de date a riscurilor”, formată, preponderent, din informația aferentă riscurilor înregistrată de angajații organizațiilor/întreprinderilor conectate la rețeaua respectivă, fiecare înregistrare incluzând anumite caracteristici ale riscurilor inclusiv: tipul riscului; caracterul și descrierea riscului; sectorul în care acesta a fost identificat; sursa identificării riscului; cadrul normativ asociat riscului; prezența semnelor de survenire repetată a riscului; probabilitatea și semnificația financiară; metodele mai eficiente de identificare și acoperire a riscului [1, p.9].

În Republica Moldova, anterior, au fost stipulate unele versiuni referitoare la elaborarea unui mecanism de gestiune a riscurilor similar celui olandez – Centrala Riscurilor, în sistemul bancar, al cărei rol principal ar consta în asigurarea Băncii Naționale a Moldovei cu capacitatea necesară de a analiza și a monitoriza informația, în timp real, în scopul evaluării riscurilor de credit, a riscurilor ce țin de structura netransparentă a acționarilor, de spălarea banilor, finanțarea terorismului. Aceasta ar contribui la estimarea corectă a gradului de risc al unei bănci, al unui grup de bănci, sau al întregului sector.

Un prim concept al Centralei Riscurilor, a fost elaborat și supus consultării publice în anul 2013, prevăzând, în calitate de instrument principal, implementarea unui registru al riscului de credit, gestionat de către Banca Națională a Moldovei, similar cu experiența întocmirii unor astfel de registre în Franța, Italia, Germania, Danemarca, Albania, Armenia, China, Spania,

kinds of activities at all levels. This standard enables the streamlining of the planning and control process at an enterprise, long term decision making process, by being focused on the increased responsibility of administrators, their feedback with the environment of the company, viable and sustainable development of the enterprise/organization. The respective standard may be applied by national economic operators in their risk management activities given that it is compliant with the Strategy for inclusive, sustainable and digital economy for the period of up to 2030 which presumes “the implementation of control tools and change of causes that contribute to the risk occurrence, as well as for ensuring an adequate level of effectiveness of risk management and applying new measures, as needed” [10].

Referring to the international experience we shall mention the innovative Dutch practice in terms of risk management. It focuses on the application of the “National database of risks” which is predominantly comprised of information pertaining to risks introduced by employees of organizations/enterprises connected to the respective network. Each registry includes certain features of risks such as: type of risk, its character and description, the sector in which it was identified, the risk identification source, the normative framework associated to the risk, signs of repeated occurrence of the risk, likelihood and financial significance, most effective methods to identify and cover the risk [1, p.9].

Some variants referring to the elaboration of a risk management mechanism similar to the Dutch one, were stipulated previously in the Republic of Moldova. The Risk Central, designed for the banking system; its main purpose would be to enable the National Bank of the Republic of Moldova with the capacity of information analysis and monitoring in real time in view of assessing risks pertaining to credits, the non-transparent structure of shareholders, money laundering and terrorism financing. It would contribute to the correct estimation of risk degree of a certain bank or a group of banks or the entire sector.

The first concept of the risk central was elaborated and subjected to public consultations in 2013. The concept foresees as a main tool the implementation of a register book of the credit risk, managed by the National Bank of the Republic of Moldova, similar to the experience of France, Italy, Germany, Denmark, Albania,

Portugalia etc. În unele cazuri, aceste registre, sunt administrate de băncile centrale sau autoritățile de supraveghere, iar în alte cazuri, de către companii private (precum în Finlanda, Chile etc.) [4, p.4-5].

Scopul principal al existenței unui astfel de registru este de a furniza Băncii Naționale a Moldovei „informații agregate cu privire la expunerea sectorului bancar și/sau a fiecărei bănci în parte, față de o anumită persoană sau grup de persoane, întru susținerea evaluării profilului și determinării nivelului riscului de credit rezultat din activitatea desfășurată”, utilizarea cărora va permite realizarea unor sarcini importante privind:

- „supravegherea activității bancare și perfecționarea reglementărilor prudențiale, analiza stabilității sistemului bancar și a fiecărei bănci în parte, realizarea adecvată a politicii monetare etc.”;
- identificarea, monitorizarea și soluționarea unor vulnerabilități, care ar putea deveni o sursă de criză financiară în viitor;
- estimarea și gestionarea riscului de credit, urmare a accelerării inovației financiare și a creării, de către bănci, a unor instrumente de credit noi;
- urmărirea solvenței bancare;
- urmărirea stabilității macroeconomice, „prin identificarea băncilor/creditorilor de importanță sistemică, a interconexiunilor și excedentelor, care le cauzează; a problemelor de tipul efectului „domino”, inclusiv interconexiunile cu creditorii non-bancari; gestionarea riscurilor în funcție de variabilele bancare și macroeconomice” [4, pag.7-8].

Pe lângă cele menționate, conform informației BNM, în calitate de sarcină atribuită centralei riscurilor, se propune utilizarea datelor, de care ar dispune aceasta pentru revizuirea, clasificarea debitorilor băncii în vederea evaluării suficienței provizioanelor pentru acoperirea riscurilor privind activele, creditele problematice, dar și a portofoliilor creditare.

În Republica Moldova, implementarea unei astfel de centrale încă rămâne a fi în „regim de așteptare”, pe când România, deja, dispune de Centrala Riscului de Credit în calitate de „structură specializată în colectarea, stocarea și centralizarea informațiilor privind expunerea fiecărei persoane declarante din România (instituție de credit, instituție financiară nebancaară înscrisă în Registrul special, instituție de plată, care înregistrează un nivel semnificativ al activității de

Armenia, China, Spain, Portugal, etc. where similar register books were created. In some cases, this register books are managed by central banks or surveillance authorities, in other cases by private companies (as it is in Finland, Chile, etc.) [4, p.4-5].

The main purpose of the existence of such a register is to provide the National Bank of Moldova with “aggregated information on the exposure of the banking sector and/or each bank to a particular person or group of persons, in order to support the profile assessment and determination the level of credit risk resulting from the activity carried out”, the use of which will allow the accomplishment of important tasks regarding:

- “surveillance of the banking activity and improvement of prudential regulations, analysis of the banking system stability and of each bank individually, adequate implementation of the monetary policy etc.”;
- detect, monitor and solve vulnerabilities that might become a source for a future financial crisis;
- risk credit assessment and management, given the acceleration of the financial innovation and the creation of new credit tools by the banks;
- follow the solvency of the bank;
- follow the macroeconomic stability, “by means of identifying banks/creditors that have a systemic importance, interconnections and the generated overpayments, “domino” type problems, including interconnections with non-banking creditors; risk management depending on banking and macroeconomic variables” [4, pag.7-8].

Besides the above mentioned, according to the information provided by the National Bank of the Republic of Moldova, it is proposed to attribute to the risk central the task of using available data for reviewing, classifying debtors of the bank in view of assessing the sufficiency of provisions to cover the risks pertaining to assets, loans with problems and loan portfolios.

The implementation of such a centralized system is still “pending” in the Republic of Moldova, whereas Romania already has a Central of the Risk Credit as an “entity specialized in collecting, storing and centralizing information regarding the exposure of each declarant person from Romania (credit institution, nonbanking financial institution registered in the special Registry, payment institution that has a signifi-

creditare sau instituție emitentă de monedă electronică ce înregistrează un nivel semnificativ al activității de creditare), față de acei debitori, care au beneficiat de credite și/sau angajamente, al căror nivel cumulativ depășește suma-limită de raportare (20.000 lei), precum și privind informațiile referitoare la fraudele cu carduri produse de către posesori” [5]. Utilizatorii informațiilor existente în baza de date a centralei sunt persoanele declarante, dar și Banca Națională a României, iar schimbul de informații privind riscul de credit este realizat prin intermediul Rețelei de Comunicații Interbancare.

Privind Statele Unite ale Americii și Canada, acestea utilizează o practică similară celei din Țările de Jos (olandeze), dar cu un spectru mai larg de aspecte analizate. Astfel, compania „Dun & Bradstreet” intervine cu misiunea de acumulare și publicare a informației de la circa 3 000 000 de persoane juridice din Statele Unite ale Americii și Canada [1, pag.9]. „Dun & Bradstreet” a fost înființată în anul 1841 și are drept scop constituirea unui suport pentru afaceri prin prisma activităților ce țin de un marketing eficient, de colaborări în afaceri, gestiunea riscurilor etc. În acest context, datorită informației vaste, de care dispune „Dun & Bradstreet” despre alte persoane juridice, indiferent de țara în care își desfășoară activitatea, specialiștii o pot „aduce” la un standard unitar.

Importanța companiei rezidă și în faptul că, în Statele Unite ale Americii, una din condițiile de înregistrare a întreprinderilor constă în atribuirea acestora a unui număr unic al persoanelor juridice, generat de către „Dun & Bradstreet” și devenit un standard ISO, iar sub aspectul gestiunii riscurilor, prioritatea companiei constă în faptul că, pe parcursul anilor, specialiștii din domeniul evaluării riscurilor, în cadrul întreprinderilor, acordau credibilitate anume companiei respective [8].

„Dun & Bradstreet” reprezintă o companie, care deține un volum impunător de informații despre întreprinderile din Statele Unite ale Americii, Canada și alte state. Respectiv, compania dispune de informații despre funcționalitatea întreprinderilor, relațiile lor de afaceri, obiectivele financiare, punctele forte sau aspectele vulnerabile ale acestora, dar și despre riscurile la care aceste întreprinderi pot fi expuse.

Experiența impunătoare a companiei i-a permis să standardizeze informația, inclusiv cea cu privire la experiența de gestionare a riscurilor la întreprinderi, anume, sub aspect practic, dar și

cant crediting activity or a digital currency issuing institution that has a significant crediting activity) to debtors that have benefitted of credits and/or commitments the cumulated level of which exceeds the reporting limit (MDL 20.000); as well as regarding information related to card frauds committed by owners” [5]. Users of the information gathered in the database are declarant persons and the National Bank of Romania. The information exchange regarding the credit risk is carried out through the Interbank Communication Network.

If we are to take a glance at the United States of America and Canada, these countries apply a practice that is similar to the Dutch experience, but with a larger variety of the analysed aspects. Thus, the “Dun & Bradstreet” company has the mission of gathering and publishing information of about 3 000 000 legal persons from the United States of America and Canada [1, p.9]. “Dun & Bradstreet” was created in 1841 and has the purpose of – providing support to business operators through the lens of activities related to effective marketing, business cooperation, risk management etc. In this context, due to the vast information about legal persons that the “Dun & Bradstreet” has at its disposal, regardless of the country where it operates, their specialists can “bring” it to a single standard.

The importance of the company resides in the fact that one of the registration conditions of a legal entity in the United States, is the assignment of a single number to legal persons generated by “Dun & Bradstreet” which also becomes an ISO standard. From the risk management perspective, the company gained its priority given the fact that over the years, risk management specialists give a credibility credit specifically to this company [8].

“Dun & Bradstreet” is a company that holds an imposing amount of information about companies from the United States, Canada and other countries. Respectively, the company has at its disposal information regarding the functionality of enterprises, their business relations, financial objectives, strengths or vulnerabilities, as well as information about risks that the companies are prone to.

The vast experience of the company allowed it to standardize information, including information regarding the practical risk management experience, but also to identify management methods for a specific risk in relation to a

să identifice metodele de gestiune pentru un anumit risc, raportat la o anumită activitate și la specificul întreprinderii concrete. Dacă numărul întreprinderilor din Statele Unite ale Americii și Canada este de 3 000 000 de unități, atunci, la nivel global, baza de date a companiei, se extinde la peste 300 000 000 de întreprinderi. Respectiv, valoarea companiei și posibilitățile acesteia de acordare a unei consultanțe eficiente în domeniul gestiunii financiare a riscurilor se axează pe asemenea particularități, ca: axarea pe tehnologia standardizării și verificării datelor, accesul la date și experiență privind gestiunea financiară a riscurilor unui număr mare de companii, crearea sistemului de identificare a întreprinderilor [6].

După cum este indicat pe pagina web a companiei [6], „Duns & Bradstreet” dispune de capacitatea de a propune suport clienților săi în operațiunile comerciale critice/esențiale, furnizând informații, analize pentru persoanele cu funcții de răspundere în luarea, de către acestea, a deciziilor corecte, precum și livrarea de recomandări privind îmbunătățirea activității, iar misiunea principală constă în transformarea incertitudinii în încredere, riscului și potențialului în oportunitate.

Din punctul de vedere al evaluării riscurilor, inclusiv a riscului de credit, avantajul concurențial al companiei „Dun & Bradstreet” rezidă în dezvoltarea unui instrumentar analitic unic destinat evaluării, bazat pe modele statistice și abordări individuale, având, totodată, capacitatea de a furniza informații prin intermediul unui sistem de indicatori, precum [9]:

- **D&B Rating** – indicator de risc, utilizat frecvent de subdiviziunile de credit, care pune la dispoziție o imagine ce permite evaluarea rapidă a posibilităților financiare ale unei întreprinderi și riscul interacțiunii (stabilirii relațiilor de afaceri) cu ultima;
- **D&B Maximum Credit** – limită de credit recomandată, indicator calculat, care, în mod indirect, creează o imagine asupra stării financiare a întreprinderii în calitate de potențial debitor al creditului;
- **D&B Failure Score** – indicele probabilității de faliment, arată probabilitatea ca întreprinderea să-și înceteze activitatea în următoarele 12-18 luni;
- **D&B Paydex Score** – indicatorul disciplinei de plată, furnizează informația cu privire la onorarea, la timp, de către întreprindere, a obligațiilor sale de plată și datorii mari;

specific activity and the peculiarities of the enterprise. Moreover, if the database of the company sums up data on up to 3 000 000 companies from the United States of America and Canada, then globally the database extends to 300 000 000 companies. Therefore, the value and the possibilities of the company to provide efficient consultancy in the financial risk management area are a result of such peculiarities as: focusing on standardizing technology and data verification, data access and financial risk management experience of a vast number of companies, creation of the company identification system [6].

As indicated on the company’s webpage [6], “Duns & Bradstreet” has the ability to provide support to its clients in critical/essential business operations, providing information, analysis for decision makers who are responsible for taking the right decisions, as well as to deliver recommendations for activity improvement; the main mission is to transform uncertainty into confidence, risk and potential into opportunity.

From the risk assessment point of view, including credit risk, “Dun & Bradstreet’s” competitive advantage lies in the development of a unique analytical tool for assessment, based on statistical models and individual approaches, at the same time having the ability to deliver information through a system of indicators, such as [9]:

- **D&B Rating** – risk indicator, frequently used by credit subdivisions that provide an image which allows a quick assessment of the financial possibilities of an enterprise and the risk of interaction (establishing business relations) with the latter;
- **D&B Maximum Credit** – recommended credit limit, calculated indicator, which indirectly provides an overview of the financial condition of the company as a potential borrower of the loan;
- **D&B Failure Score** – the index of the bankruptcy probability, shows the probability that the company will cease its activity within the next 12-18 months;
- **D&B Paydex Score** – the indicator of payment discipline, provides information on the timely fulfillment by the company of its payment obligations and large debts;
- **D&B Delinquency Score** – the indicator of the probability of late payment, fore-

- **D&B Delinquency Score** – indicatorul probabilității întârzierii plății, prognozează riscul, în cazul în care întreprinderea admite întârzierea substanțială a plății în decursul următoarelor 12 luni. Indicatorul oferă o imagine atât asupra datelor „istorice” de onorare a obligațiilor de plată de către întreprindere, cât și despre tendințele viitoare ale capacității de plată;
- **Due Diligence Index** – pune la dispoziție o imagine a probabilității ca o anumită întreprindere să fie una fictivă, fără active și activitate reală.

Sub aspectul experienței internaționale, privind metodele de gestiune a riscurilor la întreprinderi, vom menționa și exemplul Federației Ruse, unde sunt propagate: metoda analizei statistice, metodele scoring, analiza rapoartelor financiare/statistice, evitarea și limitarea riscurilor, asigurarea, crearea de rezerve materiale și financiare pentru acoperirea riscurilor. Totodată, raportat la aspectele practice și particularitățile gestiunii riscurilor la întreprinderile din această țară, mai putem releva managementul de risc fragmentar și situativ, care presupune că fiecare din subdiviziunile/departamentele întreprinderii își gestionează riscurile independent, acest fapt referindu-se inclusiv la subdiviziunile de contabilitate, finanțe, control etc., managementul parțial al riscului, care presupune gestiunea riscului la necesitate sub incidența factorilor decizionali.

Este de menționat că în Federația Rusă, pentru a diminua/evita/limita riscurile, se utilizează un sistem de control al riscurilor, denumit „Compliance”, care include în sine: anumite obiective, activități, legate de analiza întreprinderii, din punctul de vedere al interacțiunii acesteia cu lista de sancțiuni impuse (lista neagră a Uniunii Europene, Consiliul de Securitate al ONU, Ministerul Afacerilor Externe al Marii Britanii etc.), oferirea de date și rapoarte asociate potențialilor clienți ai întreprinderii.

Printre multiplele experiențe de gestiune a riscurilor, pe plan internațional, poate fi relevat reengineeringul, concept relativ nou pentru țara noastră, care poate oferi posibilități de eficientizare a gestiunii riscurilor la întreprinderile din Republica Moldova.

Reengineeringul presupune o revedere fundamentală a proceselor de organizare a activității întreprinderii sub aspect inovativ, cu scopul de a obține performanțe economico-financiare și manageriale [11]. Punctul forte al reen-

casts the risk, if the company admits a substantial delay in payment within the next 12 months. The indicator provides an overview both of the “historical” data on the fulfilment of payment obligations by the company, as well as of future trends in the payment capacity;

- **Due Diligence Index** – provides an image of the probability that a particular enterprise is a fictitious one, without real assets and activity.

From the point of view of international experience in terms of risk management methods in enterprises, we shall also bring the example of the Russian Federation, where the following methods are widely spread: statistical analysis method, scoring methods, analysis of financial / statistical reports, risk avoidance and limitation, insurance, creation of material and financial reserves to cover risks. At the same time, given the practical aspects and peculiarities of risk management for companies in this country, we can also reveal the fragmentary and situational risk management, which presumes that each of the subdivisions/departments of the company manages its risks independently, this practice refers also to accounting, finance, control subdivisions etc.; partial risk management which presumes on need risk management and it is the responsibility of decisions makers.

It shall be emphasized that in order to reduce/avoid/limit the risks, a risk control system called “Compliance” is used in the Russian Federation. The system includes in itself the following: certain objectives, activities pertaining to the enterprise analysis from the point of view of its interaction with the list of sanctions (black list of the European union, UN Security Council, Ministry of Foreign Affairs of the United Kingdom), provides data and reports associated with potential clients of the enterprise.

Among the multiple experiences of risk management on the international level we may emphasize the reengineering, which is a relatively new concept for our country, that can offer opportunities to streamline risk management in enterprises from the Republic of Moldova.

Reengineering involves a fundamental overhaul of the processes of organizing the business in an innovative way in order to accomplish economic, financial and managerial achievements [11]. The strength of reengineering lies in

gineeringului constă în faptul că factorii decizionali vor avea posibilitatea de a reorganiza întreprinderea/afacerea și activitatea acesteia, luând în considerare cele mai bune practici și experiențe ale întreprinderilor similare. Implementarea reengineeringului presupune modificarea sistemului de indicatori economico-financiar, utilizarea sistemelor-expert de analiză a acestora, inteligența informațională, luând în considerare sectorul de activitate al întreprinderii.

Concluzii

Efectuarea unei analize complexe a gestiunii riscurilor întreprinderii, precum și posibilitatea preluării celor mai bune practici în acest domeniu, pornind de la strategiile și politicile persoanelor juridice de drept public sau privat, a Standardelor internaționale cu privire la gestiunea riscurilor, diverselor mecanisme existente, poate constitui o bază solidă a managementului întreprinderilor autohtone, deoarece ar permite restructurarea responsabilităților celor implicați în procesul de gestiune, identificarea măsurilor și acțiunilor, care ar fi aplicate în cazul survenirii riscurilor, formarea culturii manageriale corespunzătoare a angajaților întreprinderii.

Printre soluțiile identificate, care ar eficientiza gestiunea riscurilor la întreprinderile autohtone, ar putea fi considerate următoarele:

- elaborarea bazei de date standardizate privind riscurile la întreprinderi, pe plan național, pe anumite perioade de timp (de exemplu, ultimii 3-5 ani);
- identificarea și aplicarea celor mai bune practici privind metodele de gestiune a riscurilor și metodologia de estimare și evaluare a acestora, luând în considerare condițiile economice de activitate și posibilitățile existente;
- conformarea managementului riscurilor întreprinderilor din țară la standardele internaționale;
- crearea unui Centru informațional de suport al întreprinderilor din Republica Moldova în vederea evitării/diminuării/limitării riscurilor astfel, încât managerii să fie mai pregătiți pentru a gestiona riscurile așteptate, dar și cele incerte, fără ca acestea să afecteze, în linii mari, realizarea obiectivelor de activitate, performanțele economico-financiare și eficiența activității;
- utilizarea în procesul de gestiune a riscurilor, a instrumentelor de control și identificare a cauzelor care favorizează

the fact that the decision makers will have the opportunity to reorganize the company/business and its activity, taking into account the best practices and experiences of similar companies. It should be mentioned that the implementation of reengineering also involves modifying the system of economic and financial indicators, the use of systems – analysis expert, intelligence data, taking into account the activity sector of the enterprise.

Conclusions

Carrying out a complex analysis of the company's risk management, as well as the possibility of taking over the best practices in this field, starting from the strategies and policies of public or private legal entities, the International Standards on Risk Management, the various existing mechanisms, can be a solid basis for the management of local enterprises, as it would allow the structuring of responsibilities of those involved in the management process, identification of measures and actions that would be applied in case of risk occurrence, establishment of the appropriate management culture of employees.

Among the identified solutions that would streamline risk management in national enterprises, the following shall be considered:

- development of a standardized database on business risks at national level for certain periods of time (e.g. the last 3-5 years);
- identification and application of best practices on risk management methods and risk estimation and assessment methodology, based on the economic conditions of activity and existing possibilities;
- compliance of the enterprise risk management in the country with the international standards;
- creation of an Information Centre to support enterprises in the Republic of Moldova in order to avoid/reduce/limit risks so that managers are better prepared to manage anticipated but also uncertain risks, without them largely affecting the achievement of business objectives, economic and financial performance and efficiency of the activity;
- the use of control and identification tools of causes that lead to the risk occurrence in the process of risk management, in view

apariția riscurilor în vederea luării de
măsură de protecție împotriva lor, în func-
ție de tipul acestora.

of taking protective measures against them,
depending on their type.

Bibliografie/Bibliography:

1. АНЬКИНА, А. Управление рисками в деятельности финансовых организаций: зарубежный и российский опыт. *Internet-jurnal: Науковедение*, 2016, nr.3, vol.9. ISSN 2223-5167. <https://cyberleninka.ru/article/n/upravlenie-riskami-v-deyatelnosti-finansovyh-organizatsiy-zarubezhnyy-i-rossiyskiy-opyt/viewer>
2. BĂDIC, M.; BOLDEA, A. etc. *Micul dicționar academic, ediția a II-a*. Academia Română, Institutul de Lingvistică. Ed. Univers Enciclopedic 2010. <https://dexonline.ro/definitie/standard>
3. BNM. Conceptul Băncii Naționale privind implementarea centralei riscurilor, 2016. <https://www.bnm.md/ro/content/conceptul-bancii-nationale-privind-implementarea-centralei-riscurilor>
4. BNM. Conceptul Băncii Naționale a Moldovei privind implementarea centralei riscurilor 2013. <https://bancamea.md/app/webroot/uploaded/centrala%20riscurilor%20proiect%20bnm.pdf>
5. BNR. Centrala Riscului de Credit. [https://www.bnr.ro/Centrala-Riscului-de-Credit-\(CRC\)--2107-Mobile.aspx](https://www.bnr.ro/Centrala-Riscului-de-Credit-(CRC)--2107-Mobile.aspx)
6. DUN & BRADSTREET. Our company . <https://www.dnb.com/about-us/company.html>
7. INTERFAX DUN&BRADSTREET. Управление кредитными рисками. <https://dnb.ru/solutions/credit-risk-management/>
8. INTERFAX DUN&BRADSTREET. О компании. <https://dnb.ru/about/>
INTERFAX DUN&BRADSTREET. Управление рисками взаимодействия с контрагентами: проверка зарубежных компаний .http://group.interfax.ru/ftproot/files/D&B_web.pdf

005.915+658.14:378(478)

TENDINȚE ÎN DEZVOLTAREA ȘI FINANȚAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR DIN REPUBLICA MOLDOVA¹

Conf. univ. dr. Nadejda BOTNARI, ASEM
Botnari.n@ase.md
ORCID: 0000-0002-5464-7243
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.104>

Printre multiplele probleme, cu care se confruntă învățământul superior, în etapa actuală, menționăm insuficiența resurselor financiare necesare desfășurării cu o maximă eficacitate a procesului educațional. În acest context, cu precădere în ultimul deceniu, universitățile sunt preocupate de identificarea surselor de finanțare alternative celor din fondurile bugetare, care comportă caracter temporar și pun în pericol predictibilitatea și sustenabilitatea în instituții.

Principalele aspecte, ce urmează să fie abordate, în acest articol, sunt: a) argumentarea rolului definitoriu al instituțiilor de învățământ superior în dezvoltarea potențialului intelectual al omului și creării unei societăți inteligente; b) analiza evoluției învățământului superior și identificarea tendințelor; c) reflectarea mecanismului de finanțare a învățământului superior din R. Moldova. În urma studiului realizat, se propun unele considerații cu privire la perfectarea sistemului de indicatori de evaluare a performanței instituțiilor de învățământ superior cuprinși în noua metodologie de finanțare a acestora.

Cuvinte-cheie: *învățământ superior, finanțare-standard, performanță universitară, finanțare compensatorie, finanțare complementară, cost standard per student, indicatori de finanțare.*

JEL: H52, H53, H60, I122.

Introducere

Dezvoltarea durabilă reprezintă un imperativ al economiei globale, care presupune transformări calitative, cantitative și structurale în mecanismele și structurile organizaționale ale

005.915+658.14:378(478)

DEVELOPMENT AND FINANCING TRENDS OF HIGHER EDUCATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA¹

Assoc. Prof. PhD Nadejda BOTNARI, ASEM
Botnari.n@ase.md
ORCID: 0000-0002-5464-7243
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.104>

Insufficient financial resources, necessary to carry out the educational process with maximum efficiency, are among the numerous problems faced by higher education at the present stage. In this context, especially in the last decade, universities are concerned with identifying alternative sources of funding to those in budgetary funds, which have a temporary character and endanger the predictability and sustainability of training in the institution.

The main aspects to be considered in the present article are: a) argumentation of the defining role of higher education institutions in the development of human intellectual potential and the creation of an intelligent society; b) analysis of the higher education evolution and identification of trends c) reflection of the financing mechanism of higher education in the Republic of Moldova. As a result of the study, some considerations are proposed regarding the improvement of the system of indicators for evaluating the performance of higher education institutions included in the new methodology of their financing.

Keywords: *higher education, standard funding, university performance, compensatory funding, complementary funding, standard cost per student, funding indicators.*

JEL: H52, H53, H60, I122.

Introduction

Sustainable development is an imperative of the global economy, which involves qualitative, quantitative and structural transformations in the mechanisms and organizational structures

¹ Această publicație este elaborată în cadrul proiectului „Drepturile omului în Republica Moldova: dimensiunea financiară și consolidarea prin gestiunea eficientă a cheltuielilor publice” (cifru 20.80009.0807.35), finanțat de Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare/ This publication is developed within the project "Human Rights in the Republic of Moldova: the financial dimension and consolidation through efficient management of public expenditures" (code 20.80009.0807.35), funded by the National Agency for Research and Development

economiei, în cercetarea științifică și tehnologică, în modul de gândire și în comportamentul oamenilor. Prin calitatea pregătirii, prin competențele cu care îi abilitază pe tinerii specialiști, instituțiile de învățământ superior își pun amprenta asupra evoluției societății, a nivelului general de cultură profesională și de cunoaștere, influențând atât forțele de producție, relațiile de muncă și cele sociale, cât și calitatea și eficiența activității în toate domeniile.

Pentru Republica Moldova, educația constituie o prioritate națională, fiind considerată factorul-cheie în crearea și transmiterea de noi cunoștințe și valori culturale general-umane, în dezvoltarea capitalului uman, în formarea conștiinței și identității naționale, în promovarea aspirațiilor de integrare europeană și manifestă un rol primordial în crearea premiselor pentru dezvoltarea umană durabilă și edificarea unei societăți bazate pe cunoaștere. Calitatea educației determină, în mare măsură, calitatea vieții și creează oportunități pentru realizarea în volum deplin a capacităților fiecărui cetățean [4].

Acest calificativ atribuit învățământului este reflectat și în Viziunea generală a Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2021-2030 „Educația-2030”, în care se relatează că: cel mai sigur capital al Republicii Moldova îl reprezintă capitalul uman, spre care trebuie orientată politica de dezvoltare durabilă a țării. Factorul-cheie, în formarea

ose two Covenants, i.e. **the International Covenant on Civil and Political Rights** and **the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights**.

Valențele formative ale învățământului superior într-o societate bazată pe cunoaștere, în condiții de globalizare și internaționalizare, constau în:

- formarea unor personalități multilateral dezvoltate și creative, pregătirea, perfecționarea și recalificarea, la nivel superior, a specialiștilor și cadrelor științifice din diverse domenii;
- asigurarea aspirațiilor personalității de a-și aprofunda, diversifica și extinde studiile;
- promovarea cercetării științifice și implementarea rezultatelor ei;
- pregătirea, îmbunătățirea și propagarea patrimoniului științific, tehnic, artistic și cultural [2].

Metodele de cercetare, utilizate de către autor, se raportează la aspectele teoretice și practice ale prezentului articol. Astfel, pentru abordarea teoretică a subiectului cercetat, s-a recurs la

of the economy, in scientific and technological research, in the way of thinking and behaviour of people. Higher education institutions make their mark on the evolution of society, the general level of professional culture and knowledge, influencing both the productive forces, labour and social relations, and the quality and the efficiency of the activity in all areas through the quality of training and through the skills they convey to young specialists

For the Republic of Moldova, education is a national priority, being considered the key factor in creating and transmitting new knowledge and general human-cultural values, in the development of human capital, in the formation of national consciousness and identity, in promoting the aspirations of European integration and has a primordial role in creating the premises for sustainable human development and building a knowledge-based society. The quality of education largely determines the quality of life and creates opportunities for the full realization of the capabilities of each citizen [4].

This qualification given to education is also reflected in the General Vision of the Education Development Strategy for 2021-2030 “Education-2030”, in which it is mentioned that: the safest capital of the Republic of Moldova is human capital, towards which the country’s sustainable development policy must be oriented. The key factor in the human capital formation is the **education system** – the main stake of the Republic of Moldova in solving the social, economic, demographic challenges that our country faces today [5].

The formative valences of higher education in a knowledge-based society, in conditions of globalization and internationalization consist in:

- training of multilaterally developed and creative personalities, training, improvement and retraining, at higher level, of specialists and scientific staff in various fields;
- ensuring the aspirations of the personality to deepen, diversify and expand their studies;
- promoting scientific research and implementing its results;
- preparation, improvement and dissemination of scientific, technical, artistic and cultural heritage [2].

The research methods used by the author are related to the theoretical and practical aspects of this article. Thus, for the theoretical approach of the researched subject were used various studies promoted by literature: scientific articles,

diverse studii promovate de literatura de specialitate: articole științifice, monografii, strategia învățământului superior din Republica Moldova, în contextul Procesului de la Bologna, strategii naționale de dezvoltare a educației, acte legislative, iar metodele de cercetare puse în aplicare sunt: analiza și sinteza, inducția și deducția logică.

În cadrul cercetării aplicative, au fost consultate statistici din publicațiile Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, Comunicate de Presă ale Ministerului Educației puse în valoare prin diverse metode de analiză a datelor: metoda tabelară, fapt ce ne-a permis analiza evoluției indicatorilor analizați, metoda ratelor, care au asigurat o mai bună comparabilitate a datelor.

Rezultate și discuții

Dezvoltarea învățământului superior are loc în concordanță cu cerințele diferitelor etape ale evoluției economico-sociale și cu dreptul constituțional al tuturor membrilor societății. În Republica Moldova, educația reprezintă o prioritate națională, iar dinamizarea dezvoltării învățământului superior constituie un criteriu al calității procesului de dezvoltare a societății [6].

Rolul învățământului superior crește în condițiile crizei economice, politice și sociale, acesta fiind considerat drept factor strategic de dezvoltare și de ieșire din criză. Învățământul constituie fundamentul securității naționale economice, sociale, ecologice, etnice [6].

Analiza evoluției învățământului superior din țară denotă tendința de contractare cantitativă a acestuia, tabelul 1. În anul universitar 2020/2021, în Republica Moldova, funcționau 24 de Instituții de învățământ superior, dintre care 8 instituții de învățământ cu alte forme de proprietate decât cea publică. Numărul instituțiilor a scăzut de la 31 de unități, în anul universitar 2015-2016, la 24 în anul universitar 2020-2021. Numărul de studenți, de asemenea, a scăzut cu 30% în perioada de referință. O ușoară creștere se atestă în anul 2020-2021, an restricționat de pandemie, în care a fost anulat examenul de absolvire la bacalaureat, iar numărul studenților, rămași să-și continue studiile în țară, a crescut cu 3,9%, ceea ce denotă o majorare a numărului de studenți cu 2193 de persoane. Rata de instruire, în învățământul superior, a scăzut în perioada analizată și constituie, în medie, 227 de studenți la 10000 de locuitori. Numărul absolvenților instituțiilor de învățământ superior se reduce vertiginos de la an la an, rata medie anuală de reducere, în perioada 2015-2020, fiind de 9%.

monographs, higher education strategy in the Republic of Moldova in the context of the Bologna Process, national strategies for education development, legislation and methods, while the implemented research methods are: analysis and synthesis, induction and logical deduction.

During the applied research were consulted statistics from the publications of the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, Press Releases of the Ministry of Education highlighted by various methods of data analysis: tabular method, which allowed us to analyse the evolution of studied indicators, method rates, which ensured better data comparability.

Results and discussions

The development of higher education takes place in accordance with the requirements of the different stages of economic and social evolution and with the constitutional law of all members of society. Education is a national priority In the Republic of Moldova, and the dynamisation of the development of higher education is a criterion of the development process quality of society [6].

The role of higher education is increasing under the conditions of the economic, political and social crisis, this being considered as a strategic factor for development and exit from the crisis. Education is the foundation of national economic, social, ecological, ethnic security [6].

The analysis of the higher education evolution in the country shows the tendency of its quantitative contracting, table 1. In the academic year 2020/2021, in the Republic of Moldova there were 24 higher education institutions, of which 8 educational institutions with other forms of ownership than public. The number of institutions decreased from 31 in the academic year 2015-2016 to 24 in the academic year 2020-2021. The number of students also decreased by 30% during the reference period. There is a slight increase in 2020-2021, a year restricted by the pandemic, in which the baccalaureate exam was cancelled, and the number of students remaining to continue their studies in the country increased by 3.9%, which shows an increase of the number of students with 2193 people. The training rate in higher education decreased during the analysed period and is, on average, 227 students per 10,000 inhabitants. The number of graduates of higher education institutions is falling sharply from year to year, the average annual reduction rate in 2015-2020 being 9%.

Tabelul 1/Table 1

**Evoluția sistemului de învățământ superior din R. Moldova/
Evolution of the higher education system in the Republic of Moldova**

Indicatorii/Indicators	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021
Instituții de învățământ superior/ Higher education institutions	31	30	29	29	27	24
Instituții de învățământ cu alte forme de proprietate decât cea publică/ Educational institutions with other forms of ownership than public	12	11	10	10	9	8
Studenți în Instituții de învățământ superior/ Students in Higher Education Institutions	81 669	74 726	65 543	60 608	56 840	59 033
Studenți în Instituții de învățământ cu alte forme de proprietate decât cea publică/ Students in educational institutions with other forms of ownership than public	14 731	12 618	10 202	9 988	9 095	9 484
Numărul de studenți la 10000 de locuitori/ Number of students per 10,000 inhabitants	289	269	240	226	215	227
Rata de cuprindere a tineretului în învățământul superior calculați în baza populației cu reședință obișnuită; ca procent din populația din grupa de vârstă 19-23 de ani; %/ Enrolment rate of young people in higher education calculated on the basis of the population with habitual residence; as a percentage of the population in the age group 19-23 years; %	40,0	40,5	39,7	40,8	41	45,9
Numărul absolvenților instituțiilor de învățământ superior (promoția la finele anului de învățământ precedent)/ Number of graduates of higher education institutions (class at the end of the previous school year)	23 630	21 886	19 943	18 142	16 266	14 650
Absolvenți la 10000 de locuitori/ Graduates per 10,000 inhabitants	84	79	73	68	62	56

*Sursa: elaborat de autor în baza datelor din Raportul „Educația în Republica Moldova”. Publicație statistică 2020/2021. Disponibil pe www.statistica.md/ **Source:** prepared by the author based on the data from the Report “Education in the Republic of Moldova. Statistical publication 2020/2021. Available at www.statistic.md*

Cauzele scăderii constante a numărului de studenți și, respectiv a absolvenților, sunt atât de natură internă în sistemul universitar, cât și externă a acestuia: reducerea natalității și reducerea numărului absolvenților de bacalaureat; scăderea necesităților de cadre cu pregătire superioară cerute de dezvoltarea economiei, respectiv reducerea locurilor bugetare; exodul masiv al tinerilor și atribuirea unui număr destul de consistent de burse din partea țărilor UE; competitivitatea redusă a diplomelor obținute în țară pe piața UE etc. La nivel de țară, această situație poate avea ca efect, pe termen lung, apariția deficitului de specialiști în anumite domenii, iar pentru universități – creșterea costurilor fixe ce țin de instruire.

The causes of the constant decrease of the number of students and, respectively of the graduates, are both internal, within the university system and external to it: the reduction of the birth rate and the reduction of the number of baccalaureate graduates; the decrease of the needs of highly trained staff required by the development of the economy, respectively the reduction of the budgetary places; the mass exodus of young people and the allocation of a fairly large number of scholarships from EU countries; low competitiveness of diplomas obtained in the country on the EU market, etc. At the country level, this situation can have the effect, in the long run, of the shortage of specialists in certain fields, and for universities – the increase of fixed costs related to training.

Mecanismul de finanțare a învățământului superior. Odată cu internaționalizarea și globalizarea pieței educaționale, cerințele față de pregătirea profesională iau o amploare din ce în ce mai mare, fapt ce generează un spor considerabil al necesarului de resurse financiare destinate finanțării procesului de studii, modernizării universităților.

Finanțarea din fonduri publice a instituțiilor de învățământ superior, pentru Comanda de Stat, se face din Bugetul de Stat. Costurile de întreținere a unui student la studii de licență, masterat și doctorat sunt prezentate în tabelul 2.

The higher education financing mechanism. The requirements for vocational training are growing with the internationalization and globalization of the education market, which generates a considerable increase in the need for financial resources necessary to finance the study process, modernization of universities.

The financing from public funds of the higher education institutions, for the State Order, is made from the State budget. The maintenance costs of a student for undergraduate, master and doctoral studies are presented in table 2.

Tabelul 2/ Table 2

**Alocații bugetare pentru finanțarea învățământului superior, Ciclul I (Licență),
Ciclul II (Masterat) și Ciclul III (Doctorat), pentru anul bugetar 2018/
Allocations for higher education funding, Cycle I (Bachelor's degree),
cycle II (Master's degree) and Cycle III (Doctorate), for the budget year 2018**

Indicatorii/Indicators	Aprobat annual/ Approved annually	Efectiv pe perioada de gestiune/ Effective during the accounting period
Costuri și cheltuieli, pentru nivelul învățământului superior, Ciclul I Licență, total. Fără burse. mii lei/ Costs and expenses, for the level of higher education, Cycle I License, total. No scholarships. thousand MDL	350 624,24	379 752,98
<i>Costul mediu anual al unui student (Ciclul I). Fără burse, lei/ The average annual cost of a student (Cycle I). No scholarships, MDL</i>	28 982	31 736
Costuri și cheltuieli pentru nivelul învățământului superior, treapta – Educație superioară de masterat, total. Fără burse, mii lei/ Costs and expenses for the level of higher education, level – Master's higher education, total. No scholarships, thousands MDL	66 398,28	69 783,05
<i>Costul mediu al unui student (Ciclul II). Fără burse. / The average cost of a student (Cycle II). No scholarships.</i>	13 525	15 099
Costuri și cheltuieli, pentru nivelul învățământului superior, treapta – „Studii superioare de doctorat”, total. Fără burse, mii lei/ Costs and expenses, for the level of higher education, the level – Doctoral studies, total. No scholarships, thousands MDL	7 641,61	9 898,79
<i>Costul mediu al unui student (Ciclul III). Fără burse, lei/ The average cost of a student (Cycle III). No scholarships, MDL</i>	14 519,5	15 493,5

Sursa: elaborat de autor în baza [1, p.84-85]/ **Source:** prepared by the author based on [1, p.84-85]

Cele mai mari costuri sunt suportate de stat în legătură cu pregătirea unui specialist la Ciclul I. Licență, care, în anul 2018, au constituit 31736 lei și este de 2,1 ori mai mare decât pregătirea unui student la Ciclul II. Masterat și de 2,04 ori mai mare decât la Ciclul III. Doctorat.

Creșterea costului per student la Ciclul I. Licență, corelată cu capacitatea redusă de finanțare de la bugetul de stat, a condus, în următorii doi ani, la reducerea locurilor bugetare oferite universită-

The highest costs are borne by the state related to the training of a specialist in the Cycle I, Bachelor's, which in 2018 amounted to MDL 31,736 and is 2.1 times higher than the training of a student in the Cycle II, Master's degree and 2.04 times higher than in the third, Doctorate Cycle.

The increase in the cost per student in the Cycle I, Bachelor's degree, correlated with the reduced financing capacity from the state budget, led, in the next two years, to the reduction of

ților și la sporirea numărului de studenți înmatriculați în regim cu taxă, tabelul 3. budgetary places offered to universities and to the increase of the number of students admitted on a tuition basis, table 3.

Tabelul 3/Table 3

**Studenții instituțiilor de învățământ superior la Ciclurile I și II, pe domenii generale de studii, după forma de finanțare în anii de studii 2019-2021/
Students of higher education institutions in Cycle I, II, by general fields of study, by form of funding in the academic years 2019-2021**

Treapta de studii/ Study level	În bază de contract/ On tuition basis		Buget/ Budgetary basis	
	2019/20	2020/21	2019/20	2020/21
Ciclul I. Licență/ Cycle I. Bachelor	29 238	30 278	11933	12979
Ciclul II. Masterat/ Cycle II. Master	6 848	7 020	8221	8756
Ciclul III. Doctorat/ Cycle III. Doctorate				
Coraportul contract/buget/ Tuition / budget ratio:				
Ciclul I. Licență/ Cycle I. Bachelor	2,45	2,33		
Ciclul II. Masterat/ Cycle II. Master	0,83	0,80		

Sursa: elaborat de autor în baza datelor din raportul „Educația în Republica Moldova”. Publicație Statistică, 2020/2021, disponibilă pe www.statistica.md/ Source: Prepared by the author based on data from the report Education in the Republic of Moldova. Statistical Publication, 2020/2021, available on www.statistics.md

Informația prezentată relatează despre o creștere, în ultimii doi ani de studii, a numărului de studenți înmatriculați la Ciclul I. Licență, în bază de contract, numărul acestora depășește de 2,45 ori numărul studenților cu finanțare bugetară în anul 2019-2020 și de 2,33 ori în anul 2020-2021. La Ciclul II. Masterat, se atestă o situație inversă: costul per student fiind de 2 ori mai mic decât la licență, înmatricularea cu finanțare de la buget este cu 17% și respectiv 20% mai mare, în anii 2019-2020, respectiv 2020-2021.

Deși taxele de studii stabilite de către universități sunt insuficiente pentru acoperirea costurilor reale suportate, menținerea costurilor fixe la un nivel acceptabil creează condiții financiare favorabile instituțiilor.

În condițiile autonomiei universitare, instituțiile de învățământ pot beneficia și de alte surse de finanțare, și anume [7]:

1. Venituri provenite din prestarea contra plată a unor servicii educaționale, precum și din activitatea de cercetare și de transfer tehnologic, în condițiile legii;
2. Venituri provenite din comercializarea articolelor elaborate în procesul de studii (în gospodăria didactică, ateliere experimentale etc.), precum și din darea în loca-

The information presented in the table shows an increase, in the last two years of studies, of the number of students enrolled in the Cycle I Bachelor's degree admitted on tuition basis, their number exceeds 2.45 times the number of students with budget funding in 2019-2020 and 2, 33 times in the year 2020-2021. In the Cycle II of the Master, there is an inverse situation: the cost per student is 2 times lower than the Bachelor's degree, admitted with funding from the budget is 17% and 20% higher in 2019-2020 and 2020-2021, respectively.

Although tuition fees set by universities are insufficient to cover the real costs incurred, keeping fixed costs at an acceptable level creates favourable financial conditions for institutions.

Under the conditions of university autonomy, educational institutions can also benefit from other funding sources, namely [7]:

1. Revenues from the provision against payment of educational services, as well as from research activity and technological transfer, in accordance with the law;
2. Revenues from the sale of works developed in the study process (in teaching households, experimental workshops, etc.), as well as from the lease/rent of spaces, equipment, land and other public or private property;

țiune/arendă a spațiilor, echipamentelor, terenurilor și a altor bunuri proprietate publică sau privată;

3. Granturi, sponsorizări și donații;
4. Alte surse legale.

Atât fondurile alocate de la bugetul de stat, cât și cele provenite din achitarea taxei de studii sau din alte surse legale reprezintă venituri proprii ale universităților, conform noii Metodologii de finanțare bugetară a instituțiilor publice de învățământ superior.

Noua metodologie de finanțare a învățământului superior din Republica Moldova

Din perspectiva dezvoltării și modernizării învățământului superior, diversificarea surselor de finanțare, precum și perfectarea mecanismului de finanțare, prin adoptarea Metodologiei de finanțare bugetară a instituțiilor publice de învățământ superior, reprezintă cel mai elocvent instrument de stimulare a performanței, de asigurare a sustenabilității învățământului universitar superior.

Principiul fundamental, care a stat la baza elaborării acestei metodologii de finanțare, a fost finanțarea pe bază de cost-standard per student. Alături de acest pilon, metodologia include o componentă calitativă de susținere a performanței, apreciată prin prisma unui set de indicatori de calitate. Cel de-al treilea pilon prevede alocarea de fonduri pentru finanțarea complementară a obiectivelor de investiții, pentru modernizarea bazei materiale și didactice.

Astfel, finanțarea instituțiilor superioare cuprinde trei componente de bază [3]:

I. Finanțarea-standard cu o pondere de 75% din alocațiile bugetare, se determină pe bază de cost-standard per student și coeficienți de ajustare, asociată cu gradul de complexitate al programelor de studii de la ciclurile de studii superioare de licență și master.

Aceasta include:

- a) cheltuieli pentru salarizarea personalului științifico-didactic și științific, didactic și didactic auxiliar, a personalului de cercetare implicat în desfășurarea programelor de studii și a altor categorii de personal, precum și contribuții pentru asigurări sociale și medicale obligatorii;
- b) cheltuieli de achiziționare a mărfurilor, serviciilor și lucrărilor necesare pentru asigurarea desfășurării procesului educațional/de cercetare științifică;

3. Grants, sponsorships and donations;
4. Other legal sources.

Both, the funds allocated from the state budget and those from the payment of tuition fees or other legal sources, represent the own revenues of universities, according to the new Methodology of budgetary financing of public higher education institutions.

The new methodology for financing higher education in the Republic of Moldova

From the perspective of developing and modernizing higher education, diversifying funding sources, as well as improving the funding mechanism by adopting the Budgetary Funding Methodology of public higher education institutions, is the most eloquent tool to stimulate performance, ensure the sustainability of higher education.

The fundamental principle underlying the development of this funding methodology was standard cost funding per student. Along with this pillar, the methodology includes a qualitative component to support performance, appreciated through the prism of a set of quality indicators. The third pillar provides the allocation of funds for the complementary financing of investment objectives, for the modernization of the material and didactic base.

Thus, the financing of higher education institutions comprises 3 basic components [3]:

I. The standard funding with a share of 75% of the budget allocations is determined on the basis of standard cost per student and adjustment coefficients, associated with the degree of complexity of the study programs from the undergraduate and master's degree cycles.

This includes:

- a) expenses for the remuneration of the scientific and didactic staff, scientific, didactic and auxiliary teaching staff, of the research staff involved in the development of study programs and other categories of staff, as well as contributions for compulsory social and medical insurance;
- b) expenses for the acquisition of goods, services and works necessary to ensure the development of the educational / scientific research process;
- c) expenditure on the procurement of fixed assets for the purposes of education and university scientific research [3].

- c) cheltuieli pentru procurarea mijloacelor fixe în scopuri educaționale și de cercetare științifică universitară [3].

II. Finanțarea compensatorie pentru susținerea performanței în instituțiile publice de învățământ superior, constituie 20% din alocațiile bugetare. La evaluarea performanței, se iau în calcul următorii indicatori de performanță [3]:

1. Indicatorii de predare-învățare (cu ponderea de 0,4 în total performanță):

- coraportul dintre numărul de studenți de la Ciclul II. Masterat și de la Ciclul I. Licență;
- ponderea cadrelor didactice titulare cu drept de conducere a tezelor de doctor.

2. Indicatorii de evaluare a activității științifice, care dețin ponderea de 30% din performanță. În cadrul acestei grupe de indicatori, se includ:

- calitatea resurselor umane;
- fondurile pentru cercetare științifică.

3. Dimensiunea de internaționalizare a instituției, cu cota de 0,2 din performanță și cuprinde:

- mobilități outgoing (RM – alte țări);
- mobilități incoming (alte țări – RM);
- fonduri atrase din proiecte internaționale (cu excepția celor de cercetare).

4. Orientarea socială a universității, cu cota de 0,1 în total performanță și include numărul de locuri în cămine studențești.

III. Finanțarea complementară pentru modernizarea bazei materiale și didactice cu cota de 5% din alocațiile bugetare. Finanțarea complementară include cheltuieli pentru îmbunătățirea condițiilor de cazare în cămine, modernizarea bazei materiale și didactice, dotarea cu calculatoare/software/utilaje, precum și acoperirea unor cheltuieli specifice universităților regionale. Aceasta se va realiza în baza unui regulament aprobat prin Ordinul ministrului Educației, Culturii și Cercetării.

Fondul de finanțare a învățământului superior se calculează în baza metodologiei de finanțare bugetară a instituțiilor publice de învățământ superior, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.343, din 10-06-2020. Noua metodologie de finanțare a învățământului superior public prevede că alocațiile bugetare se vor face în funcție de complexitatea programelor de studii, cărora le corespunde un coeficient de ajustare precizat în acest act normativ.

II. Compensatory funding to support performance in public higher education institutions accounts for 20% of budget allocations. The following performance indicators are taken into account when evaluating performance [3]:

1. Teaching and learning indicators (with a weight of 0.4 in total performance):

- the ratio between the number of students in the Cycle II of the master's degree and the Cycle I of the bachelor's degree,
- the share of full-time teachers with the right to conduct doctoral theses.

2. Indicators for evaluating scientific activity, which account for 30% of performance. This group of indicators includes:

- quality of human resources,
- funds for scientific research.

3. The internationalization dimension of the institution, with a share of 0.2 in performance and includes:

- outgoing mobility (RM – other countries);
- mobility incoming (other countries – RM);
- funds attracted from international projects (excluding research).

4. The social orientation of the university, with a share of 0.1 in total performance and includes the number of places in student dormitories.

III. complementary funding for the modernization of the material and teaching base with a share of 5% of the budget allocations. Complementary financing includes expenses for the improvement of accommodation conditions in dormitories, modernization of the material and didactic base, endowment with computers/software/equipment, as well as coverage of specific expenses for regional universities. This will be done on the basis of a regulation approved by order of the Minister of Education, Culture and Research.

The Financing fund for higher education is calculated based on the methodology of budgetary financing of public higher education institutions, approved by Government Decision no. 343, of 10-06-2020. The new methodology for financing public higher education stipulates that the budget allocations will be made according to the complexity of the study programs, which correspond to an adjustment coefficient, specified in this normative act. modernization of the material and didactic base.

Concluzii

Din cercetările efectuate, au fost trase următoarele concluzii:

- În perioada 2015-2021, se atestă o reducere a numărului de universități, lucru acceptabil în condițiile economiei de piață. În același timp, acest fenomen este succedat și de reducerea numărului de studenți și, respectiv, de absolvenți ce revin la 10000 de locuitori. Situația creată poate provoca, pe termen lung, dezechilibru pe piața muncii, generat de lipsa specialiștilor cu studii superioare, dar mai ales specialiști care să răspundă exigențelor viitorului.
- Numărul studenților, care-și fac studii pe bază de contract, îl depășește considerabil pe cel asigurat cu finanțare de la buget. În condițiile în care taxa de studii, la majoritatea universităților, este de 2-3 ori mai mică decât finanțarea bugetară, instituțiile de învățământ superior riscă să se prăbușească din cauza insuficienței de resurse financiare necesare modernizării și dezvoltării procesului educațional.
- Aplicarea noii metodologii de finanțare bugetară a instituțiilor publice de învățământ superior urmărește stimularea performanței și a învățării pe bază de competență. Studiarea sistemului de indicatori de evaluare a performanței în instituțiile publice de învățământ superior, cuprinși în noua metodologie, permite să concluzionăm că aceștia au, în opinia noastră, în principal, caracter cantitativ și nu reflectă performanța reală a universităților. În acest context, propunem:
 - a. Înlocuirea indicatorului *ponderea cadrelor didactice titulare cu drept de conducere a tezelor de doctor* cu numărul de teze de doctor/ doctor habilitat susținute, raportate la un conducător de doctorat.
 - b. Elaborarea mecanismului de evaluare a calității resurselor umane pentru evaluarea activității științifice.
 - c. Completarea numărului de indicatori de evaluare a performanței activității științifice cu: monografii (coli de autor); brevetarea rezultatelor cercetării; articole, studii publicate în reviste și culegeri naționale și internaționale; con-

Conclusions

From the carried out research we deduced the following conclusions:

- During the years 2015-2021 there is a reduction in the number of universities, which is acceptable in market conditions. At the same time, this phenomenon is followed by the reduction of the number of students and, respectively, of graduates returning to 10,000 inhabitants. The created situation can cause, in the long run, an imbalance on the labour market generated by the lack of specialists with higher education, but especially specialists who meet the demands of the future.
- The number of students studying on a tuition basis considerably exceeds that provided with funding from the budget. Given that the tuition fee at most universities is 2-3 times lower than budget funding, higher education institutions risk collapsing due to insufficient financial resources needed to modernize and develop the educational process.
- The application of the new methodology of budgetary financing of public higher education institutions aims to stimulate performance and competence-based learning. The study of the system of performance evaluation indicators in public higher education institutions, included in the new methodology, allows us to conclude that they are, in our opinion, mainly quantitative and do not reflect the real performance of universities. In this context, we propose:
 - a. Replacing the indicator of the *share of tenured teachers with the right to conduct doctoral theses* with the number of doctorate and doctor habilitat thesis defended, reported to a doctoral supervisor.
 - b. Elaboration of the mechanism for evaluating the quality of human resources for the evaluation of scientific activity;
 - c. Completing the number of indicators for evaluating the performance of the scientific activity with: monographs (copyright pages); patenting research results; articles, studies published in national and international journals and collections; scientific conferences and

ferințe și seminare științifice organizate cu arie de cuprindere națională și internațională etc. Extinderea spectrului indicatorilor de performanță a universităților cu: rata de promovabilitate, numărul specialiștilor angajați în cadrul economiei naționale, în domeniul de specialitate, absolvenți angajați în funcții de conducere, numărul de cadre didactice participante la elaborarea politicilor și strategiilor de dezvoltare de anvergură națională, numărul de experți în organele de stat și internaționale etc.	seminars organized with national and international coverage, etc. Expanding the spectrum of university performance indicators with: pass rate, number of specialists employed in the national economy in the field of specialty, graduates employed in management positions, number of teachers participating in the development of national development policies and strategies, number of experts in state and international bodies, etc.
---	--

Bibliografie/Bibliography:

1. MANOLE, Tatiana. Finanțarea învățământului superior în Republica Moldova în bază de cost standard per student echivalent. În: *Administrarea Publică*, nr.2, 2021. p.84-85, ISSN 1813-8489.
2. CAISÎN, Simion, COBZARI, Ludmila, BOTNARI, Nadejda ș.a. *Management financiar universitar*. Centrul universitar al USM, Chișinău, 2001. ISSN 9975-70-071-3
3. Hotărârea Guvernului nr. HG 343/2020 din 10.06.2020 cu privire la aprobarea Metodologiei de finanțare bugetară a instituțiilor publice de învățământ superior. Publicat: 19.06.2020 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 149-151 art. 468
4. Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația 2020”. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 345-351 din 11 noiembrie 2014
5. Conceptul Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2021-2030 „Educația-2030” și al Programului de implementare. <https://mecc.gov.md>
6. Strategia învățământului superior din Republica Moldova în contextul Procesului Bologna. Disponibil: https://utm.md/edu/legal/strategia_rm.pdf
7. Comunicat de Presă privind finanțarea instituțiilor publice de învățământ superior. Ministerul Educației. <https://mecc.gov.md/>, citat 04.08.2021, 17:34

[336.717.011+336.777]:658.89

CONCEPTUL RETAIL BANKING DIN PERSPECTIVĂ FORMALĂ

Prof. univ. dr. Oleg STRATULAT, ASEM
stratulat.oleg@ase.md
ORCID: 0000-0002-5493-5931
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.114>

În ultimii ani, expresiile „retail banking”, „produse bancare retail”, „servicii bancare retail” au devenit foarte răspândite, în mediul bancar, mass-media, literatura științifică de profil etc. În plus, sintagme de asemenea gen, tot mai des, se întâlnesc în actele normative. Cu toate acestea, nu există o înțelegere certă a termenilor respectivi. În literatura de specialitate, pentru definirea fenomenului, se apelează la diferite caracteristici generale și evazive ale acestuia. În același timp, pentru contabilitate, fiscalitate, raportare, statistică, dar mai ales pentru reglementarea prudențială, este necesară o delimitare exactă a afacerilor bancare de tip retail.

Acest articol este dedicat unei prezentări generale a punctelor de vedere existente asupra noțiunii „retail banking” și a precizării acesteia din optică formală.

Cuvinte-cheie: produse retail, servicii retail, retail banking, clientela retail, depozite, credite, servicii de plată.

JEL: G21.

Introducere

În retorica profesională autohtonă, sintagma *retail banking* apare tot mai frecvent. Desigur, este logic ca termenii de specialitate internaționali moderni să penetreze în limbajul local. Și, totuși, utilizarea pe larg a termenului se datorează faptului că, în sistemul bancar național, crește tot mai mult volumul și numărul tranzacțiilor financiare de conotația respectivă, adică, organizate și realizate în baza principiilor de deservire în masă a clienților.

Extinderea ariei segmentului dat, în activitatea băncilor locale, are loc în urma evidenței eficiente a acestuia, de aici, survenind și promovarea retail banking-ului. Reclamele și promoțiile băncilor, tot mai frecvent, informează despre produsele retail, serviciile retail, operațiunile retail. În structurile organizaționale ale băncilor, apar subdiviziuni, ale căror denumiri includ

[336.717.011+336.777]:658.89

RETAIL BANKING CONCEPT FROM A FORMAL PERSPECTIVE

Assoc. Prof., PhD Oleg STRATULAT, ASEM
stratulat.oleg@ase.md
ORCID: 0000-0002-5493-5931
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.114>

Expressions like “retail banking”, “retail banking products”, “retail banking services” have become very widespread in recent years in the banking environment, the media, the scientific literature, etc. In addition, such phrases are more and more often found in normative acts. However, there is no definite understanding of those terms. In literature, in order to define the phenomenon, various general and evasive features are used. At the same time, for accounting, taxation, reporting, statistics, but especially for prudential regulation, an exact delimitation of retail banking is necessary.

This article is dedicated to an overview of the existing views on the notion of “retail banking” and its clarification from a formal point of view.

Keywords: retail products, retail services, retail banking, retail customers, deposits, loans, payment services.

JEL: G21.

Introduction

The phrase *retail banking* appears in the local professional rhetoric more and more frequently. Of course, it is logical for modern international terms to penetrate the local language. And yet, the widespread use of the term is due to the fact that, in the national banking system, the volume and number of financial transactions of that connotation are increasing, that is, organized and performed based on the principles of mass customer service.

The extension of the area of this segment, in the activity of local banks, takes place following its obvious efficiency, hence the promotion of retail banking. Advertisements and promotions of banks, more and more frequently, inform about retail products, retail services, retail operations. There appear various subdivisions in the organizational structures of banks, whose names include the word retail. Reports on

cuvântul retail. Rapoartele privind activitățile băncilor reflectă informații despre performanțele retail. Și, în sfârșit, termenul retail a penetrat în cadrul normativ al activității băncilor.

Cu toate acestea, definirea conceptuală și interpretarea practică a retail banking-ului rămâne, în mare măsură, deschisă. În articol, se urmărește concretizarea teoretică a noțiunilor și delimitarea practică a segmentului bancar respectiv.

Metode aplicate

Specificul subiectului cercetat reclamă metode teoretice de investigație științifică, precum abstractizarea, analiza și sinteza, inducția și deducția, modelarea etc. Apelând la abstractizare, s-a urmărit desprinderea și reținerea caracteristicilor și conexiunilor interne și externe ale fenomenului retail banking. Analiza a avut în vizor publicațiile științifice, actele de reglementare și informațiile relevante privind subiectul cercetat. Explorând sinteza, concomitent cu raționamentul inductiv și deductiv, în investigarea cazului retail banking, au fost generalizate trăsăturile comune, evidențiate particularitățile, universalizate tratările noționale. În consecință, formulările generale au fost înglobate într-un model de tip simbol, care redă, din optică formală, conceptul retail banking.

Rezultate și discuții

Piața serviciilor bancare se dezvoltă rapid. Produsele, recent inovatoare, devenind obișnuite, lasă senzația de parcă aparțin trecutului îndepărtat, iar oferta, ghidată de interesul financiar al băncilor, se amplifică și se diversifică, inclusiv, cu noi metode și tehnici de servire a clienților. În această ordine de idei, menționăm că progresează accelerat tot ceea ce se identifică ca retail (rom. *cu amănuntul*) – produse, servicii, deservire și alte elemente, care, în ansamblu alcătuiesc retail banking-ul.

Așadar, activitatea bancară retail este o realitate. Respectiv, după cum este și logic, definirea și demarcarea noțiunii de retail banking devine o necesitate. Din start, vom menționa că respectivele căutări sunt în plină desfășurare, deoarece nu există o definiție clară și exhaustivă, acceptată pe larg. Între timp, delimitarea clară a retail banking-ului, din perspectivă formală și în context de evidență, reglementare prudențială, raportare etc., devine tot mai imperioasă.

Inițial, vom trece în revistă trăsăturile retail ale banking-ului, în vederea prefigurării unei imagini universale a fenomenului.

În general, retail banking, în înțelesul de orientare a activităților băncii spre clienți-persoane

banks' activities reflect information on retail performance. And, finally, the term retail has penetrated the regulatory framework of the banks' activity.

However, the conceptual definition and practical interpretation of retail banking remains largely open. The article aims at the theoretical concretization of the notions and the practical delimitation of the respective banking segment.

Applied methods

The specifics of the researched subject require theoretical methods of scientific investigation, such as abstraction, analysis and synthesis, induction and deduction, modelling, etc. The use of abstraction method aimed to detach and retain the characteristics and internal and external connections of the retail banking phenomenon. The analysis focused on scientific publications, regulatory acts and relevant information on the researched topic. The synthesis method, along with the inductive and deductive reasoning, in the investigation of the retail banking issue, allowed us to generalize the common features and to highlight the particularities and also to universalize the notional treatments. Consequently, the general formulations have been incorporated into a symbol-type model, which formally reproduces the concept of retail banking.

Results and discussions

The banking market is growing rapidly. The recently innovative products, becoming usual, leave the feeling as if they belong to the distant past, and the offer, guided by the financial interest of banks, is amplified and diversified, including with new methods and techniques of customer service. In this order of ideas, we mention that everything that is identified as retail is progressing rapidly – products, services, service and other elements, which, as a whole, make up retail banking.

So, retail banking is a reality. Respectively, as is logical, the definition and limitation of the retail banking notion becomes a necessity. From the outset, we will mention that these searches are in progress, because there is no clear and exhaustive definition, widely accepted. Meanwhile, the clear delimitation of retail banking, from a formal perspective and in the context of evidence, prudential regulation, reporting, etc., is becoming increasingly imperative.

Initially, we will review the retail features of banking, in order to foreshadow a universal image of the phenomenon.

In general, retail banking, in the sense of

fizice, nu este un fenomen nou, este unul de o vârstă cu apariția băncilor. În decursul istoriei bancare, retail banking-ul, ca pondere în activitatea băncii și ca rol în politica acesteia, a fluctuat.

O sporire considerabilă a retail banking-ului se atestă în ultimele decenii. Aceste tendințe sunt semnalate de un șir de indicatori. Astfel, diversificarea ofertei retail este confirmată de creșterea numărului și varietății produselor și serviciilor retail, extinderea teritorială a băncii fiind dovedită de sporirea numărului de sucursale și agenții ale băncilor, majorarea ponderii operațiunilor retail în bilanțul băncilor este în favoarea aceleiași tendințe etc.

Tendințele respective sunt generate de multiple schimbări financiare, regulamentare, instituționale și de altă natură, care au avut loc, relativ recent, în sectorul financiar al economiei.

Segmentul corporate banking, în prezent, parcă și-a atins capacitatea. Clienții corporativi, deja, și-au găsit banca lor, așa că eforturile instituțiilor de credit de a atrage noi clienți din această categorie nu sunt prea eficiente. În aceste circumstanțe, băncile s-au reorientat spre alt segment – cel de retail. Dacă, în urmă cu un deceniu, clienții de pe acest segment erau priviți de bănci, preponderent, ca furnizori de resurse bănești, prin depozitarea valorică, ulterior, folosite pentru creditarea clienților corporate, acum, acestea și-au schimbat atitudinea. Clientul retail, în prezent, este tratat ca un consumator de o gamă largă de produse și servicii financiare, inclusiv ca un solicitant important de credite bancare.

La baza acestei schimbări de atitudine a băncilor, au stat mai multe motive, dintre care vom menționa doar câteva, mai relevante. În ultima perioadă, s-au produs mutații fundamentale pe piața de capital, soldate cu creșterea și diversificarea ofertelor, și diminuarea esențială a prețului banilor. În consecință, s-au consumat posibilitățile băncilor de a-și plasa banii în titluri de stat cu dobânzi extrem de avantajoase. Și, în general, s-au redus considerabil șansele obținerii unor profituri mari cu investiții mici.

Pe de altă parte, în urma modificărilor recente în reglementarea prudencială a activității băncilor, acestea s-au văzut nevoite să reducă riscurile, inclusiv cele aferente clienților mari. În așa mod, dispersarea riscului de credit devenise iminentă.

În același timp, a avut loc o creștere semnificativă a cererii de credite din partea populației. Persoanele fizice, de la an la an, solicitau

orienting the bank's activities towards customers-individuals, is not a new phenomenon, it is as old as banks. During the banking history, retail banking, as a share in the bank's activity and as a role in its policy, has fluctuated.

There has been a considerable increase in retail banking in recent decades. These trends are signalled by a series of indicators. Thus, the diversification of the retail offer is confirmed by the increase in the number and variety of retail products and services; the territorial expansion of the bank being proven by the increase in the number of branches and agencies of banks, increasing the share of retail operations in banks' balance sheets.

These trends are generated by multiple financial, regulatory, institutional and other changes, which have taken place, relatively recently, in the financial sector of the economy.

The corporate banking segment, at present, seems to have reached its capacity. Corporate customers have already found their bank, so credit institutions' efforts to attract new customers in this category are not very effective. Under these circumstances, banks have shifted to another segment – retail. If, a decade ago, customers in this segment were viewed by banks, mainly as providers of money resources, by storing value, later used to lend to corporate customers, now they have changed their attitude. The retail customer is currently treated as a consumer of a wide range of financial products and services, including as a major applicant for bank loans.

The reason for this change in the attitude of the banks has several reasons, of which we will mention only a few, more relevant. Recently, there have been fundamental changes in the capital market, resulting in an increase and diversification of offers, and a significant decrease in the price of money. Consequently, the possibilities for banks to place their money in government securities with extremely advantageous interest rates have been exhausted. And, in general, the chances of making big profits with small investments have been considerably reduced.

On the other hand, following recent changes in the prudential regulation of banks' operations, they have been forced to reduce risks, including those related to large clients. In this way, the dispersion of credit risk had become imminent.

At the same time, there has been a significant increase in the demand for loans from the

tot mai multe și mai mari credite, pentru nevoi curente, dar mai ales, pentru a achiziționa bunuri de folosință îndelungată sau imobile. Explozia cererii respective a fost susținută de îmbunătățirea situației economiei, grație raporturilor cu străinătatea, fapt ce a condus la creșterea veniturilor solicitanților de credite, și de reducerea inflației, care a influențat reducerea dobânzilor percepute. De altfel, creșterea cererii de credite a impulsat extinderea semnificativă a sectorului de credit nebanca. În aceste împrejurări, în vederea menținerii rentabilității, băncile au fost obligate să se implice, desăvârșind segmentul retail, care este axat pe satisfacerea nevoilor a numeroase persoane, care operează cu sume relativ nesemnificative, prin furnizarea unei game largi de produse și servicii bancare.

Oferta retail banking-ului înglobează produse și servicii financiare de diferită natură:

- conturi;
- carduri;
- depozite;
- certificate de depozit și economii;
- credite;
- servicii de plată;
- transferuri de bani etc.

Desigur, retail banking-ul nu este un business simplu. Ba din contra, pentru clienții acestui segment, băncile trebuie să furnizeze servicii standardizate, să lanseze linii de produse axate pe diferite grupuri de consumatori, să unifice tehnologiile de promovare a ofertelor bancare, toate acestea fiind subordonate reducerii cheltuielilor băncilor.

În așa mod, sugestiv, caracteristicile retail banking-ului pot fi formulate în felul următor:

- deservirea clientelei masive, numeroase, zise și public larg;
- furnizarea de servicii standardizate și individuale;
- formarea unei linii de produse axate pe diferite grupuri de clienți;
- unificarea tehnologiilor produselor și serviciilor financiare;
- reducerea cheltuielilor bancare etc.

Din aceste particularități, poate fi conturată, distinctiv, tratarea retail banking. Dar, în prealabil, vom analiza unele opinii existente asupra subiectului dat.

„Retail banking, de asemenea, cunoscut sub numele de consumer banking sau personal banking, este furnizarea de servicii de către o bancă

population. Individuals, from year to year, requested more and more loans, for current needs, but especially for the purchase of durable goods or real estate. The explosion of that demand was supported by the improvement of the economic situation, thanks to relations with foreign countries, which led to an increase in income of credit applicants, and a reduction in inflation, which influenced the reduction of interest rates. Moreover, the increase in credit demand has boosted the significant expansion of the non-bank credit sector. Under these circumstances, in order to maintain profitability, banks were forced to get involved, completing the retail segment, which is focused on meeting the needs of many people, operating with relatively insignificant amounts, by providing a wide range of banking products and services.

The retail banking offer includes financial products and services of different nature:

- accounts;
- cards;
- deposits;
- certificates of deposit and savings;
- loans;
- payment services;
- money transfers etc.

Of course, retail banking is not a simple business. On the contrary, for customers in this segment, banks must provide standardized services, launch product lines focused on different consumer groups, unify technologies to promote banking offers, all of which are subject to reducing bank spending.

Thus, suggestively, the characteristics of retail banking can be formulated as follows:

- serving the massive, numerous clientele, also known as general public;
- providing standardized and individual services;
- formation of a product line focused on different customer groups;
- unification of financial products and service technologies;
- reduction of bank expenses, etc.

From these particularities, the treatment of retail banking can be outlined, distinctively. But first, we will analyse some existing opinions on the given topic.

“Retail banking, also known as consumer banking or personal banking, is the provision of services by a bank to the general public, rather than to companies, corporations or other banks, which are often described as wholesale banking”

pentru publicul larg, mai degrabă decât pentru companii, corporații sau alte bănci, care sunt adesea descrise ca bancare cu ridicata”[1]. După cum se observă, definiția respectivă se sprijină doar pe o caracteristică, în special, că beneficiarul produselor și serviciilor furnizate de bancă este publicul larg.

Pe aceleași poziții se regăsește și următorul enunț: „Retail banking este definit, în general, ca gama de produse și servicii oferite consumatorilor și întreprinderilor mici”[2]. După cum se constată, definiția respectivă are același element definitoriu – beneficiarii produselor și serviciilor retail sunt, în special, – persoane fizice și entitățile mici.

O altă tratare afirmă: „Retail banking este o zonă independentă a activităților bancare, asociate cu furnizarea de servicii standardizate către consumatorul în masă [3]. Din enunț, se observă că beneficiarii, cu toate că sunt voalați în „consumatorul în masă”, rămân aceiași – persoanele fizice și entitățile mici, deoarece anume aceștia sunt cei mai numeroși. Însă, iată că apare o nouă caracteristică a retail banking-ului, și anume, particularitatea produselor și serviciilor de a fi „standardizate”. Această abordare este una mai extinsă și, respectiv, mai reușită.

Așadar, s-ar părea că, cu cât mai multe trăsături ale fenomenului sunt invocate în definirea conceptului, cu atât mai exactă este definiția. Poate, însă, în acest caz, vom avea concepte redate prin formule voluminoase, care, după cum se cunoaște, sunt greoaie și, nu rareori, încâlcite și confuze.

Dacă abordarea conceptuală sau funcțională poate lăsa loc pentru discuții și interpretări, abordarea formală trebuie să fie una rigidă și, respectiv, exactă. În continuare, analizăm un caz aparte.

În Regulamentul cu privire la tratamentul riscului de credit pentru bănci potrivit abordării standardizate, nr. 111 din 24.05.2018 [4], în punctul 11, subpunct 8), întâlnim cuvântul retail (folosit în actele de reglementare bancare în premieră) în sintagma „expuneri de tip retail”. În Secțiunea a 10-a, consacrată reglementării, în ansamblu, a acestui aspect, în punctul 61, subpunctul 1), se specifică: „expunerea este față de una sau mai multe persoane fizice sau față de o întreprindere mică sau mijlocie (IMM)”.

De aici, deducem că legiuitorul, în contextul „public larg”, subînțelege „persoane fizice și întreprinderi mici și mijlocii”.

Concluzii

Prin extrapolare, putem deduce că, în înțelegerea formală a retail banking-ului, beneficiari

[1]. As can be seen, this definition is based only on one characteristic, in particular, that the beneficiary of the products and services provided by the bank is the general public.

The following statement is based on the same positions: “Retail banking is broadly defined as the range of products and services provided to consumers and small businesses” [2]. As can be seen, this definition has the same defining element – the beneficiaries of retail products and services are, in particular – individuals and small entities.

Another definition states: “Retail banking is an independent area of banking, associated with the provision of standardized services to the mass consumer [3]. From the statement, it is observed that the beneficiaries, although they are veiled in the “mass consumer”, remain the same – individuals and small entities, because they are the most numerous. However, there is a new feature of retail banking, namely, the particularity of products and services to be “standardized”. This approach is more extensive and more successful, respectively.

Therefore, it would seem that the more features of the phenomenon are invoked in the definition of the concept, the more accurate the definition is. Perhaps, however, in this case, we will have concepts rendered by voluminous formulas, which, as is well known, are complicated and frequently, tangled and confusing.

If the conceptual or functional approach can leave room for discussion and interpretation, the formal approach must be rigid and accurate, respectively. Next, we shall consider a special case.

In the Regulation on credit risk treatment for banks according to the standardized approach, no. 111 of 24.05.2018 [4], in point 11, subpoint 8), we find the word retail (used in the banking regulatory acts for the first time) in the phrase “retail exposures”. Section 10, which deals with the overall regulation of this issue in point 61 (1), states: “the exposure is to one or more natural persons or to a small or medium-sized enterprise (SME)”.

From this, we deduce that the legislator, in the context of the “general public”, means “individuals and small and medium-sized enterprises”.

Conclusions

By extrapolation, we can deduce that, in the formal understanding of retail banking, its beneficiaries are “individuals and small and medium-sized enterprises”.

ai acestuia sunt „persoanele fizice și întreprinderile mici și mijlocii”.

Definirea întreprinderilor mici și mijlocii se face, ca un sector unic, în corespundere cu articolul 4, subpunctul (1) al Legii cu privire la întreprinderile mici și mijlocii, nr. 179 din 21.07.2016 [5], care stipulează: „Se definesc ca fiind întreprinderi mici și mijlocii întreprinderile care îndeplinesc cumulativ următoarele condiții:

- a) au un număr mediu anual de salariați (numărul mediu scriptic al personalului în perioada de gestiune) de până la 250;
- b) realizează o cifră anuală de afaceri (venituri din vânzări) de până la 50 de milioane de lei sau dețin active totale (active imobilizate și active circulante) de până la 50 de milioane de lei, conform ultimei situații financiare aprobate”.

În acest mod, legiuitorul ne semnalează, indirect, că, în categoria clienților retail banking-ului, intră persoanele fizice, inclusiv, cele care activează în baza patentei de întreprinzător și entitățile din sectorul întreprinderi mici și mijlocii, clasificate ca atare conform legislației în vigoare.

Având ca suport această viziune, retail banking-ul poate fi definit ca activitate a băncii de furnizare a produselor și prestare a serviciilor financiare persoanelor fizice și entităților din sectorul întreprinderilor mici și mijlocii, calificate ca atare de legislația în vigoare.

Desigur, există loc pentru discuții, iar formula poate fi redactată, însă precizarea respectivă merită a fi formalizată juridic din perspectivă contabilă, fiscală, statistică și reglementare prudențială.

The definition of small and medium-sized enterprises is made, as a single sector, in accordance with Article 4, sub-paragraph (1) of the Law on Small and Medium-sized Enterprises, no. 179 of 21.07.2016 [5], which stipulates: “Small and medium-sized enterprises are defined as enterprises that cumulatively meet the following conditions:

- a) have an average annual number of employees (average written number of staff during the management period) of up to 250;
- b) has an annual turnover (sales income) of up to MDL 50 million or hold total assets (fixed assets and current assets) of up to MDL 50 million, according to the last approved financial statement”.

In this way, the legislator indirectly points out that the category of retail banking customers includes individuals, including those operating under the entrepreneurial patent and entities in the small and medium enterprises sector, classified as such according to the legislation in force.

Supported by this vision, retail banking can be defined as the bank’s activity of providing products and financial services to individuals and entities in the small and medium-sized enterprises sector, qualified as such by the legislation in force.

Of course, there is room for discussion, and the formula can be drafted, but that clarification deserves to be legally formalized from an accounting, fiscal, statistical and prudential regulation perspective.

Bibliografie/ Bibliography:

1. Retail banking [online]. [access 5 September 2021]. Available: Retail banking - Wikipedia.
2. The role of retail banking in the U.S. banking industry: risk, return, and industry structure [online]. [access 5 September 2021]. Available: <https://www.newyorkfed.org/research/epr/07v13n3/0712hirt.html>.
3. БЕЛЮГЛАЗОВА, Г. Н.; КРАВЕЛЕЦКАЯ, Л. П. *Банковское дело: розничный бизнес* (Banking: retail business). Москва: KnoRus Publ., 2016. Apud. Татарина Л. В., Перфильева О. О. *Банковский розничный бизнес: его роль и значение в деятельности кредитной организации [электронный ресурс]. [цитирован 18 сентября 2021]. Доступен: Банковский розничный бизнес: его роль и значение в деятельности кредитной организации (cyberleninka.ru)*.
4. Regulamentul cu privire la tratamentul riscului de credit pentru bănci potrivit abordării standardizate, nr. 111 din 24.05.2018. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2018, nr. 183-194.
5. Legea cu privire la întreprinderile mici și mijlocii, nr. 179 din 21.07.2016. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2016, nr. 306-313.

[338.124.4:336.02]:614.4(100+478)

IMPACTUL SISTEMULUI MEDICAL ACTUAL ASUPRA STABILITĂȚII FINANCIARE A ȚĂRILOR LUMII ȘI A REPUBLICII MOLDOVA

*Conf. univ. dr. Irina TOLMACIOVA,
USM, postdoctorat
rabotapgu@rambler.ru*

ORCID: 0000-0001-5021-6473

*Conf. univ. dr. Corina CAUȘAN, USPEE
„Constantin Stere”, R. Moldova
causan@list.ru*

ORCID: 0000-0001-5021-6473

<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.120>

Crizele economice din lume, de până acum, au fost cauzate de problemele, care reieșeau din relația ofertă-cerere pentru anumite produse existente pe piața mondială. Criza actuală, însă, a fost provocată de pandemia COVID-19. Cea mai mare dificultate, din această perioadă, a constituit-o imposibilitatea anticipării crizei, care a survenit ca urmare a necesității introducerii măsurilor restrictive în vederea răspândirii virusului. Consecințele devastatoare ale crizei provocate de COVID-19 au dus la stoparea economiei mondiale și scăderea Producției Globale, fapt înregistrat de către Fondul Monetar Internațional (FMI) în primăvara anului 2020. În R. Moldova, anul 2020 a fost marcat de suprapunerea a două crize majore: prima cauzată de pandemia COVID-19 și cealaltă de seceta dură, menționată drept cea mai severă recesiune din ultimii 20 de ani. Drept consecință a crizei, Produsul Intern Brut (PIB) al RM, estimat pentru 2020, s-a redus cu circa 6,5%.

***Cuvinte-cheie:** stabilitate financiară, criză economică, impact social, recesiune, sistem de sănătate, sănătate publică, calitate a vieții.*

JEL: A1, H54, Q12.

Introducere

În condițiile actuale, procesele economice se derulează exaltând caracteristici pronunțate ale fenomenelor de criză. Acest lucru este cauzat de criza mondială provocată de răspândirea noii infecții de coronavirus, care a culminat cu instaurarea perioadei de pandemie, anunțată de către Organizația Mondială a Sănătății la 11 martie

[338.124.4:336.02]:614.4(100+478)

IMPACT OF THE CURRENT MEDICAL SYSTEM ON THE FINANCIAL STABILITY OF WORLD COUNTRIES AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA

*Assoc. Prof. PhD Irina TOLMACIOVA,
SUMoldova, post doctorate
rabotapgu@rambler.ru*

ORCID: 0000-0001-5021-6473

*Assoc. Prof. PhD Corina CAUSAN,
UEPES “Constantin Stere”, R. Moldova
causan@list.ru*

ORCID: 0000-0001-5021-6473

<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.120>

The economic crises that have occurred worldwide so far have been caused by emerging problems arising from the supply-demand correlation for certain products on the world market. However, the current economic crisis has been caused by the global COVID-19 pandemic. The greatest difficulty has been the impossibility of predicting the crisis that has arisen as a result of the need to introduce urgent restrictive measures to combat the pandemic. The devastating consequences of the crisis caused by COVID-19 were the halt of the world economy and the decline in Global Production, which was recorded by the International Monetary Fund (IMF) in the spring of 2020. The Republic of Moldova faced the overlap of two major crises: first caused by the COVID-19 pandemic and second by the severe drought, mentioned as the most severe recession in the last 20 years. As crisis consequence, the Gross Domestic Product (GDP) of the Republic of Moldova estimated for 2020 decreased by about 6.5%.

***Keywords:** financial stability, economic crisis, social impact, recession, health system, public health, quality of life*

JEL: A1 H54, Q12.

Introduction

In the current conditions, economic processes take place exalting pronounced characteristics of crisis phenomena. This is caused by the global crisis caused by the spread of the new coronavirus infection that resulted in the pandemic period, announced by the World Health

2020. O pandemie este întotdeauna asociată cu introducerea restricțiilor specifice de atenuare a crizei sanitare, care, în majoritatea cazurilor, afectează negativ calitatea proceselor economice în derulare, nu doar într-una sau în câteva țări sau regiuni, ci în întreaga lume. Științii, profesioniștii și experții în științe economice, ca și marile instituții financiare internaționale, nu au putut prevedea declanșarea crizei economice mondiale actuale. În plus, niciun organ competent nu a putut anunța, deocamdată, perioada estimativă a redresării economiei. Există doar un consens, potrivit căruia pandemia se va încheia doar odată cu instituirea așa-numitei imunități de grup. Acest lucru se întâmplă atunci, când suficientă lume dintr-o comunitate este protejată de un agent patogen.

În 2020, Fondul Monetar Internațional (FMI) a schimbat, în mod repetat, previziunile pentru dezvoltarea economică a țărilor lumii în parte, cât și la nivel mondial. Analiza și raportarea asupra efectelor crizei, sau a rezultatelor obținute, nu au putut fi realizate din cauza imposibilității prognozării cursului de dezvoltare al economiei mondiale în condițiile „Marii Carantine”. Conform declarațiilor făcute de FMI, în primăvara anului 2020, măsurile restrictive, impuse în vederea atenuării răspândirii virusului SARS-COV-2, au produs numeroase efecte negative asupra economiei statelor lumii și, ulterior, au dus la „stagnarea” acesteia.

Experții FMI au declarat că istoria economiei mondiale nu a înregistrat, vreodată, un astfel de fenomen, nici măcar în timpul crizei financiare globale, din 2009-2011, întrucât răspândirea virusului s-a produs pe neașteptate, într-un ritm accelerat. Consecințele stagnării economice, cauzate de impunerea restricțiilor la nivel de stat, regional și mondial, se vor face resimțite încă o perioadă destul de îndelungată. Această concluzie a fost trasă, pornind de la situația pandemică incertă cauzată de factorul instabilității și imposibilității prognozării situației epidemiologice în lume. Cu toate acestea, putem declara, cu certitudine, că niciun stat din lume nu va înceta activitatea economică a țării. În vederea reducerii cazurilor de infectare între cetățeni, fiecare stat aparte introduce propriile măsuri restrictive. Numărul mare de decese și incapacitatea temporară de a desfășura activitățile profesionale, stoparea activităților întreprinderilor mari și mici, bineînțeles, au generat un efect negativ și ireversibil asupra dezvoltării

Organization on March 11, 2020. A pandemic is always associated with the introduction of specific restrictions to alleviate the health crisis that, in most cases, negatively affects the quality of ongoing economic processes, not only in one or a few countries or regions, but worldwide. Scientists, professionals and experts in economics, as well as the major international financial institutions, could not predict the onset of the current global economic crisis. Moreover, no competent body has yet been able to announce the estimated period of recovery of the pandemic. There is only a consensus that the pandemic will only end with the establishment of so-called group immunity. This happens when enough people in a community are protected from a pathogen.

In 2020 the International Monetary Fund (IMF) repeatedly changed its forecasts for the economic development of countries around the world, as well as globally. The analysis and reporting on the effects of the crisis or the results obtained could not be carried out due to the impossibility of forecasting the course of development of the world economy in the conditions of the “Great Quarantine”. According to statements made by the IMF in the spring of 2020, the restrictive measures imposed to mitigate the spread of the killer virus have produced many negative effects on the economy of the world’s states and subsequently led to its “stagnation”.

IMF experts mention that the history of the world economy has never seen such a phenomenon even during the global financial crisis of the “Great Recession” of 2009-2011, as the spread of the virus occurred unexpectedly, at an accelerated pace. The consequences of economic stagnation caused by the imposition of state, regional and global restrictions will remain felt for a long time to come. This conclusion was made based on the uncertain pandemic situation due to the factor of instability and the impossibility of predicting the epidemiological situation in the world. However, we can say with certainty that no state in the world will immediately stop the country's economic activity. In order to reduce cases of infection among citizens, each individual state introduces its own restrictive measures. Mortality and temporary inability to carry out professional activities, stopping the activities of large and small enterprises, of course, have produced a negative and irreversible effect on the state economic development.

economice statale. În plus, bugetul fiecărui stat a înregistrat cheltuieli în proporții mari, efectuate pentru a aloca suport financiar, prin asigurarea diverselor plăți compensatorii, către antreprenori, grupuri cu venituri mici ale populației rămase fără muncă și alte categorii de cetățeni, și, în special, în domeniul sănătății publice.

Metode aplicate

În această lucrare, autorul a recurs la astfel de metode, precum: *documentarea, selecția și sinteza bibliografică a surselor*, ce țin de fundamentele teoretico-practice în domeniul sănătății. Pentru o interpretare clară și reprezentativă, a fost utilizată *metoda comparativă*.

Rezultate și discuții

Analiza situației actuale a problemei abordate

În prezent, obiectivul principal pentru întreaga economie mondială îl constituie ieșirea din criză, asigurarea creșterii și stabilității economice și financiare a fiecărei țări în parte. În primul rând, aceasta este asigurarea stabilității financiare, reflectând durabilitatea proceselor economice. Pentru a atinge acest obiectiv, este necesară întreprinderea anumitor măsuri în vederea reducerii șomajului, scăderii ratei anuale a inflației și de asigurare a stabilității monetare. Trăsătura esențială, prin care se definește termenul de stabilitate financiară, constă în funcționarea stabilă a sistemului financiar la nivel local, național și mondial.

Conform previziunilor FMI din aprilie 2020, nivelul creșterii PIB-ului în economia mondială, în 2020, se preconizează să fie de 3,0%, de 4,9% în iunie și de 4,4% în octombrie [1, p. 245].

În tabelul 1, se pot vedea valorile reale și cele prognozate ale creșterii PIB-ului în țările lumii.

In addition, each state's budget has been heavily spent on allocating financial support by providing various compensatory payments to entrepreneurs, low-income groups of the unemployed and other categories of citizens, and in particular in the field of public health.

Applied methods

In this paper the author used such methods, such as: *documentation, selection and bibliographic synthesis of sources*, related to the theoretical-practical foundations in the field of health. For a clear and representative interpretation, the *comparative method* was used.

Results and discussions

Current situation analysis of the approached problem

Nowadays, the main goal for the entire world economy is to get out of the crisis and ensure the growth and economic and financial stability of each country. First, it is to ensure financial stability, reflecting the sustainability of economic processes. To achieve this, certain measures need to be taken to reduce unemployment, lower inflation, and ensure monetary stability. The key feature that defines the term financial stability is the stable functioning of the financial system at local, national and global levels.

According to the IMF forecast for April 2020, the level of GDP growth in the world economy in 2020 was expected to be 3.0%, 4.9% in June and 4.4% in October [1, p. 245].

In Table 1 can be seen the real and projected values of GDP growth in the world countries.

Tabelul 1/ Table 1

Valorile reale și prognozate ale creșterii PIB, % / Real and projected values of GDP growth, %

Nr. crt.	Indicator/ Indicator	2019, de facto	2020, prognoza aprilie/ April 2020, Forecast	2020, prognoza iunie/ June 2020, Forecast	2020, prognoza octombrie/ October, Forecast	2020, de facto
1	2	3	4	5	6	7
1.	Volumul producției mondiale/ World production volume	2,8	-3,0	-4,9	-4,4	-3,3
2.	Economii avansate/ Advanced economies	1,6	-6,1	-8,0	-5,8	-4,7
3.	SUA/ USA	2,2	-5,9	2,3	-4,3	-3,5

Continuarea tabelului 1/ Continuation of table 1

1	2	3	4	5	6	7
4.	Germania/ Germany	0,6	-7,0	-7,8	-6,0	-4,9
5.	Franța/ France	1,5	-7,2	-12,5	-9,8	-8,2
6.	Italia/ Italy	0,3	-9,1	-12,8	-10,6	-8,9
7.	Spania/ Spain	2,0	-8,0	-12,8	-12,8	-11,0
8.	Japonia/ Japan	0,3	-5,2	-5,8	-5,3	-4,8
9.	Canada/ Canada	1,9	-6,2	-8,4	-7,1	-5,4
10.	Piața emergentă și țările în curs de dezvoltare/ Emerging market and developing countries	3,6	-1,0	-3,0	-3,3	-2,2
11.	China/ China	5,8	1,2	1,0	1,9	2,3
12.	India/ India	4,0	1,9	-4,5	-10,3	-8,0
13.	Rusia/ Russia	2,0	-5,5	-6,6	-4,1	-3,1
14.	Brazilia/ Brazil	1,4	-5,3	-9,1	-5,8	-4,1
15.	Mexic/ Mexico	-0,1	-6,6	-10,5	-9,0	-8,2
16.	Arabia Saudită/ Saudi Arabia	0,3	-2,3	-6,8	-5,4	-4,1
17.	Nigeria/ Nigeria	2,2	-3,4	-5,4	-4,3	-1,8
18.	Africa de Sud/ South Africa	0,2	-5,8	-8,0	-1,2	-7,0

Sursa: [6] elaborat de autori în baza datelor statistice/

Source: [6] elaborated by the authors based on statistical data

Potrivit tabelului, în 2019, toate țările de mai sus au înregistrat o valoare a PIB-ului pozitivă cu excepția Mexicului, al cărui PIB se ridică la o valoare negativă de 0,1% la sfârșitul anului. PIB-ul pieței emergente și al țărilor în curs de dezvoltare, față de PIB-ul din 2019, este cu 2,0% mai mare comparativ cu creșterea PIB-ului în economiile avansate, ceea ce confirmă, în mod repetat, potențialul ridicat de dezvoltare economică al acestora. La sfârșitul anului 2019, China a prezentat cea mai mare creștere a PIB-ului în valoare de 5,8%; India s-a clasat pe locul al doilea, cu o valoare a PIB-ului de 4,0%; Nigeria și SUA s-au clasat la același nivel de 2,2%; Rusia și Spania – 2,0%; Italia și Japonia au înregistrat aceeași creștere a PIB-ului, ca și Arabia Saudită, cu o valoare de 0,3%.

Previziunile făcute de FMI în 2020 (aprilie, iunie, octombrie) au indicat valori mai scăzute ale căderii economiilor piețelor emergente și ale țărilor în curs de dezvoltare în comparație cu țările cu economii dezvoltate. La sfârșitul anului 2020, Producția Globală a scăzut cu 3,3%, în timp ce în economiile avansate cu 4,7%, iar în piețele emergente și țările în curs de dezvoltare la 2,2%, care este mai mică decât a țărilor dezvoltate cu 2,5%. Singura țară, din cele indicate mai sus, care a încheiat anul 2020 cu creștere economică este China, cu o valoare de 2,3%, deși FMI a prezis valori mai mici. Dintre țările dezvoltate

According to the table, in 2019, all the above countries recorded a positive GDP value except Mexico, whose GDP amounted to a negative value of 0.1% at the end of the year. The GDP of the emerging market and developing countries, compared to GDP in 2019, is 2.0% higher compared to GDP growth in advanced economies, which repeatedly confirms their high potential for economic development. At the end of 2019, China showed the highest value of GDP growth of 5.8%; India ranked second, with a GDP value of 4.0%; The African state of Nigeria and the USA ranked at the same level of 2.2%; Russia and Spain - 2.0%; Italy and Japan recorded the same GDP growth as Saudi Arabia, with a value of 0.3%.

The IMF forecasts for 2020 (April, June, October) indicated lower values of the collapse of emerging markets economies and developing countries compared to countries with developed economies. At the end of 2020, Global Production decreased by 3.3%, while in advanced economies by 4.7%, and in emerging markets and developing countries to 2.2%, which is lower than developed countries by 2.5%. The only country listed above that ended 2020 with economic growth is China, with a value of 2.3%, although the IMF predicted lower values. Among the developed countries, the USA registered the lowest economic decline (-3.5%), and

tate, SUA a înregistrat cel mai mic declin economic (-3,5%), iar cel mai mare a fost înregistrat de Spania (-11,0%). În rândul piețelor emergente și al țărilor în curs de dezvoltare, cea mai mică valoare negativă a fost prezentată de economia statului Nigeria, iar cea mai mare de Mexic (-8,2%). Datele reale privind dezvoltarea economică, în 2019 și 2020, sunt prezentate în figura 1.

the highest was recorded in Spain (-11.0%). Among emerging markets and developing countries, the lowest negative value was presented by the economy of the Nigerian state, and the highest by Mexico (-8.2%). The real data on economic development in 2019 and 2020 are presented in Figure 1.

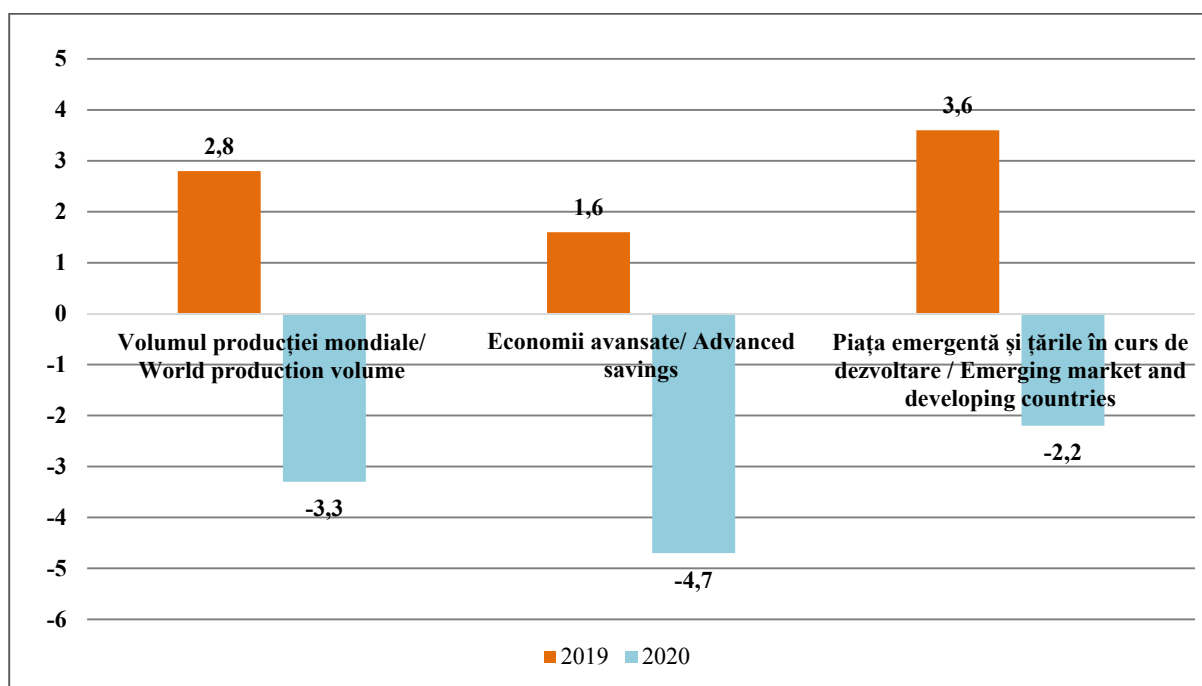

Figura 1. Date reale despre PIB pentru 2019 și 2020, % /
Figure 1. Real GDP data for 2019 and 2020, %

Sursa: elaborată de autori în baza datelor statistice/ Source: developed by the authors based on statistical data

În tabelul 2, sunt prezentate prognozele FMI pentru dezvoltarea economiei mondiale și țărilor lumii pentru anul 2021.

Table 2 presents the IMF forecasts for the development of the world economy and the world countries of 2021.

Tabelul 2/ Table 2

Valorile reale și prognozate ale creșterii PIB, % / Real and projected values of GDP growth, %

Nr. crt.	Denumire/ Name	2020, factori/ 2020, facts	2021, prognoza aprilie/ 2021, April Forecast	2022, prognoza aprilie/ 2022 April Forecast
1	2	3	4	5
1.	Volumul producției mondiale/ World production volume	-3,3	6,0	4,4
2.	Economii avansate/ Advanced economies	-4,7	5,1	3,6
3.	SUA/ USA	-3,5	6,4	3,5
4.	Germania/ Germany	-4,9	3,6	3,4
5.	Franța/ France	-8,2	5,8	4,2
6.	Italia/ Italy	-8,9	4,2	3,6
7.	Spania/ Spain	-11,0	6,4	4,7

Continuarea tabelului 2/ Continuation of table 2

1	2	3	4	5
8.	Japonia/ Japan	-4,8	3,3	2,5
9.	Canada/ Canada	-5,4	5,0	4,7
10.	Piața emergentă și țările în curs de dezvoltare/ Emerging market and developing countries	-2,2	6,7	5,0
11.	China/ China	2,3	8,4	5,6
12.	India/ India	-8,0	12,5	6,9
13.	Rusia/ Russia	-3,1	3,8	3,8
14.	Brazilia/ Brazil	-4,1	3,7	2,6
15.	Mexic/ Mexico	-8,2	5,0	3,0
16.	Arabia Saudită/ Saudi Arabia	-4,1	2,9	4,0
17.	Nigeria/ Nigeria	-1,8	2,5	2,3
18.	Africa de Sud/ South Africa	-7,0	3,1	2,0

Sursa: întocmit de autori în baza datelor statistice[6]/

Source: prepared by the authors based on statistical data[6]

Conform datelor indicate în tabelul 2, observăm că indicatorii proiectați de dezvoltarea economică înregistrează o tendință pozitivă de creștere. Aceasta denotă că, în contextul unei pandemii, FMI și dezvoltarea economică a țărilor lumii nu stopează, ci, după ce s-au adaptat noilor realități ale vieții, își continuă dezvoltarea. Trebuie menționat, de asemenea, că vaccinarea reprezintă principalul instrument pentru continuarea creșterii economice și combaterea pandemiei.

Proгноza de 6,0% pentru volumul global de producție pentru anul 2021 este una destul de optimistă. Timp de 20 de ani nu a fost înregistrat asemenea indicator pozitiv al creșterii economice. În plus, chiar și înaintea declanșării „Marii Recesiuni”, creșterea PIB-ului mondial, pentru anii 2007-2008, a înregistrat o valoare de 5,5%. Iar în perioada post-criză, în 2011, aceasta indica valoarea de 5,4%. În următorii ani, dezvoltarea economiei mondiale a intrat în declin [1, p. 239].

Experții presupun că, în 2021, se așteaptă o creștere economică de 5,1% în economiile avansate, în timp ce piețele emergente și economiile țărilor în curs de dezvoltare ar trebui să crească cu puțin peste 6,7%. Cifrele date demonstrează o creștere economică repetată pe piețele emergente și în țările în curs de dezvoltare. În rândul țărilor dezvoltate, în 2021, economiile Statelor Unite și ale Spaniei (6,4%) vor prezenta cele mai ridicate valori, în timp ce Japonia va prezenta doar 3,3%. În rândul piețelor emergente

According to the data indicated in the table, we notice that the projected indicators of economic development register a positive growth trend. This means that, in the context of a pandemic, the IMF and the economic development of the world's countries do not stop but, after adapting to the new realities of life, continue their development. It should be also noted that vaccination is the main compromise tool for continued economic growth and the fight against the pandemic.

The forecast of 6.0% for the global production volume for 2021 is quite optimistic. For 20 years no such positive indicator of economic growth has been recorded. Moreover, even before the onset of the “Great Recession”, world GDP growth for 2007-2008 was 5.5%. And in the post-crisis period, in 2011, this indicates the value of 5.4%. In the following years the development of the world economy began to decline [1, p. 239].

Experts assume that economic growth of 5.1% in advanced economies is expected in 2021, while emerging markets and developing countries are expected to grow by just over 6.7%. These figures demonstrate repeated economic growth in emerging markets and developing countries. Among the developed countries in 2021, the economies of the United States and Spain (6.4%) will present the highest values, while Japan will present only 3.3%. Among emerging markets and developing countries,

și al țărilor în curs de dezvoltare, se estimează că India va avea cea mai mare creștere a PIB-ului în valoare de 12,5%, urmată de China cu 8,4%.

Previziunile referitoare la creșterea economiei pentru 2022, în comparație cu 2021, sunt mai puțin optimiste. Se prevede o creștere economică lentă, însă la cele mai mici valori. PIB-ul mondial va crește cu 4,4%, în economiile avansate cu 3,6%, iar pe piețele emergente și în țările în curs de dezvoltare – cu 5,0%. Primul loc, conform previziunilor, va fi ocupat de India cu o valoare de 6,9%, urmată de China cu 5,6%, iar locul al treilea, fiind împărțit de Spania și Canada cu o valoare de 4,7%. Este de menționat că, potrivit previziunilor de creștere a PIB-ului pentru anii 2021 și 2022, lideri devin țările emergente și țările în curs de dezvoltare.

Prognozarea datelor privind dezvoltarea economiei mondiale este prezentată în figura 2.

India is projected to have the highest GDP growth of 12.5%, followed by China with 8.4%.

Forecasts for 2022 compared to 2021 are less optimistic. A positive development is expected, but at the lowest values. World GDP will grow by 4.4%, in advanced economies by 3.6% and in the emerging market and developing countries by 5.0%. The first place is forecast to be occupied by India with a value of 6.9%, followed by China with 5.6%, and the third place is shared by Spain and Canada with a value of 4.7%. It is worth mentioning that, according to the GDP growth forecasts for 2021 and 2022, emerging countries and developing countries are the leaders.

The forecast data on the development of the world economy are presented in figure 2.

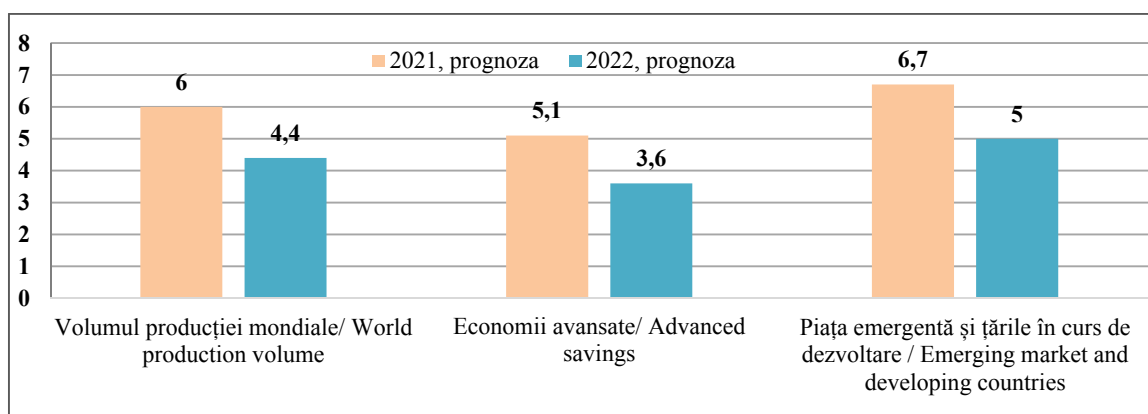

Figura. 2. Valorile prognozate ale dezvoltării economice (PIB), %,
Figure. 2. Projected values of economic development (GDP), %

Sursa: elaborată de autori în baza datelor statistice/
Source: developed by the authors based on statistical data

În aprilie 2021, FMI publică în presă articolul „Perspective pentru dezvoltarea economiei mondiale: depășirea redresării economice neuniforme”, în care recomandă țărilor lumii directive în dezvoltarea măsurilor anti-criză, în vederea ieșirii ulterioare complete a acestora din criza economică mondială. Este important de remarcat faptul că una din recomandările principale constă în distribuirea corectă a resurselor financiare cu focalizare pe sistemul de sănătate și anume alocarea fondurilor destinate, în primul rând, vaccinării populației [3, p.18]. Pentru realizarea scopului propus, este imperativă cooperarea eficientă între țările lumii în contextul producerii vaccinului și asigurarea accesului

In April 2021, the IMF publishes the article “Prospects for the development of the world economy: overcoming the uneven economic recovery”, in which it recommends to the world countries directives in developing anti-crisis measures for their complete exit from the global economic crisis. It is important to note that one of the main recommendations is the correct distribution of financial resources with a focus on the health system, namely the allocation of funds primarily for vaccination of the population [3 p.18]. In order to achieve the proposed goal, effective cooperation between the countries of the world in the context of vaccine production and ensuring equitable and

echitabil și rapid al populației la vaccinare. FMI, de asemenea, subliniază importanța urmării unei politici interstatale macroprudențiale îndreptate spre „... minimizarea riscurilor în vederea menținerii stabilității financiare” [2, p.18]. Dacă, în scenariile de dezvoltare a economiei mondiale din 2020, vaccinarea nu a fost menționată, atunci, în prognozarile FMI pentru anii următori, se atrage atenția, în primul rând, asupra necesității efectuării vaccinării în masă și menținerii alocărilor resurselor financiare suficiente asistenței medicale în toate țările lumii. În previziunile sale, FMI prezintă două scenarii pentru dezvoltarea economiei:

- 1) în cazul vaccinării active a populației din țările lumii, situația economică se îmbunătățește și creșterea producției mondiale continuă;
- 2) în cazul vaccinării insuficiente, care ar conduce la accentuarea răspândirii virusului și la formarea unor noi tulpini, se observă o încetinire a creșterii economice mondiale.

Astfel de prognoze relevă incertitudinea situației, imposibilitatea identificării clare a perioadei de recuperare din criză, care depinde, în mod direct, de activitatea de vaccinare a țărilor, de rata de imunizare a populației împotriva COVID-19.

În cazul crizelor anterioare „Marea depresi” și „Marea recesiune”, ieșirea din ele a fost impulsivă de politicile macroprudențiale implementate la nivel de stat, la nivel regional și mondial. În condițiile actuale, însă, totul depinde de nivelul de dezvoltare al asistenței medicale și rezultatele cercetărilor științifice în domeniul virologiei. Acesta este paradoxul situației rezultate.

În tabelul 3, sunt prezentate valorile reale și prognozate ale creșterii PIB în R. Moldova și Ucraina pentru anii 2019-2020, precum și prognoza pentru 2021.

rapid access of the population to vaccination is imperative. The IMF also stresses the importance of pursuing a macro-prudential interstate policy aimed at “... minimizing risks in order to maintain financial stability” [2, p.18]. If vaccination was not mentioned in the development scenarios of the world economy in 2020, then in the IMF forecasts for the coming years it draws attention primarily to the need for mass vaccination and maintaining the allocation of sufficient financial resources to health care in all countries of the world. In its forecasts, the IMF offers two scenarios for economic development:

- 1) in the case of active vaccination of the world population, the economic situation improves and the increase of world production continues;
- 2) in the case of insufficient vaccination, which would lead to an increase in the spread of the virus and the formation of new strains, there will be a slowdown in world economic growth.

Such forecasts reveal the uncertainty of the situation, the impossibility of clearly identifying the recovery period from the crisis, which depends directly on the vaccination activity of the countries, the rate of immunization of the population against COVID-19.

The previous “Great Depression” and “Great Recession” crises and the exit from them have been corrected by the macro-prudential policies implemented at state, regional and global level. In the current conditions, however, everything depends on the level of development of healthcare and scientific research in the field of virology. This is the paradox of the resulting situation.

We present in table 3 the real and forecasted values of GDP growth in Moldova and Ukraine for the years 2019-2020 and the forecast for 2021.

Tabelul 3/ Table 3

**Valori actuale și prognozate ale creșterii PIB în R. Moldova și Ucraina, %/
Current and forecasted values of GDP growth in Moldova and Ukraine, %.**

Nr.crt.	Denumire/ Name	2019, factori/ 2019, facts	2020, factori/ 2020, facts	2021, prognoza/ 2021, Forecast
1.	Moldova/ Moldova	3,6	-7,0	6,0
2.	Ucraina/ Ukraine	3,2	-4,4	4,7

Sursa: întocmit de autori în baza datelor statistice [3]/

Source: compiled by the authors based on statistical data [3]

În baza datelor BNS al Republicii Moldova și reieșind din tabelul 3, observăm că, în 2019, înaintea izbucnirii crizei pandemice, nivelul de creștere al economiei Republicii Moldova e constituit la 3,6%, adică, cu 0,4% mai mult decât al economiei ucrainene. În 2020, economiile celor două state s-au oprit din dezvoltare și, ca rezultat al introducerii măsurilor de atenuare a crizei sanitare, PIB-ul Moldovei s-a diminuat la 7,0%, iar al Ucrainei la 4,4%. Conform previziunilor FMI, în 2021 se prevede o creștere economică în Republica Moldova (6,0%), care o va întrece pe cea a Ucrainei cu 1,3%, aceasta din urmă înregistrând o creștere de doar 4,7%. Prognozele economice par a fi destul de optimiste și pozitive atât pentru R. Moldova și Ucraina, cât și pentru celelalte țări ale lumii. Prognostăm că, în Republica Moldova, în anul 2021, veniturile totale ale BPN vor avansa în termeni nominali cu 4,1%, conform scenariului de bază și 3,7% corespunzător scenariului alternativ, iar cheltuielile – cu aproximativ 11,3%, conform scenariului de bază și – 6,5% potrivit scenariului alternativ (deficit diminuat). Rezultatul acestei dinamici va fi un deficit bugetar estimat la 6,8% din PIB în cazul scenariului de bază. Dacă se va realiza scenariul reducerii cheltuielilor bugetare, care depind direct de sursele externe de finanțare, deficitul bugetar se va încadra în limitele de 4,6% din PIB [5, p.7].

Cheltuielile pentru sănătate, de asemenea, sunt luate în considerare la *evaluarea calității vieții*. Utilizând metoda comparativă, observăm că, în 2019, în Republica Moldova, pentru ocrotirea sănătății, s-au investit 8,8 miliarde lei, dintre care 7,5 miliarde au fost bani acumulați prin intermediul Fondului de Ocrotire a Sănătății, iar 1,3 miliarde – alocări suplimentare din Bugetul de Stat pentru diverse programe și investiții.

Pornind de la noua paradigmă științifică a dezvoltării continue a factorului uman, văzut drept capital uman, autorii susțin opinia profesorului universitar Svetlana Gorobievschi, potrivit căreia „*Calitatea vieții* este definită drept valoare, pentru om, a vieții sale, modul și măsura în care condițiile vieții acordă omului posibilitatea satisfacerii multiplelor sale necesități, gradul în care viața este satisfăcătoare pentru el” [2, p. 16].

La definirea termenului „calitatea vieții”, Organizația Mondială a Sănătății include o evaluare a sănătății fizice, psihologice, emoționale și sociale a unei persoane, care se bazează pe percepția locului său în societate. Cu alte cu-

Based on the NBS data of the Republic of Moldova and table 3, we note that in 2019, before the outbreak of the pandemic crisis, the growth level of Moldova's economy rose to 3.6%, that is 0.4% more than the Ukrainian economy. In 2020, the economies of the two states stopped developing and, as a result of the introduction of measures to alleviate the health crisis, Moldova's GDP decreased to 7.0 % and Ukraine to 4.4%. According to IMF forecasts, in 2021 a positive growth in the Moldovan economy is forecast (6.0%) which will surpass Ukraine by 1.3%, the latter registering an increase of only 4.7%. The economic forecasts seem to be quite optimistic and positive, both for Moldova and Ukraine, and for the other countries of the world. We forecast that in the Republic of Moldova, in 2021 the total revenues of BPN will advance in nominal terms by 4.1%, according to the baseline scenario and 3.7% according to the alternative scenario, and the expenditures – by approximately 11.3% according to the baseline scenario and – 6.5% according to the alternative scenario (reduced deficit). The result of this dynamic will be an estimated budget deficit of 6.8% of GDP in the baseline scenario. If the scenario of reducing budget expenditures that depend directly on external sources of financing is realized, the budget deficit will be within the limits of 4.6% of GDP [5, p.7].

Health care costs are also taken into account when *assessing the quality of life*. Using the comparative method, we note that in 2019, in the Republic of Moldova for health care, 8.8 billion lei were invested, of which 7.5 billion was money accumulated through the Health Care Fund, and 1.3 billion – additional allocations from the State Budget for various programs and investments.

Starting from the new scientific paradigm of the continuous development of the human factor, seen as human capital, the authors support the opinion of the habilitated doctor, university professor Svetlana Gorobievschi, according to which “*Quality of life* is defined as value, for man, of his life, which the conditions of life give man the possibility of satisfying his multiple needs, the degree to which life is satisfactory to him” [2, p. 16].

In defining the term “quality of life”, the World Health Organization includes an assessment of a person's physical, psychological, emotional and social health, which is based on

vinte, prin calitatea vieții – în sensul definițieiOMS, se înțelege percepția indivizilor a situației lor sociale, în contextul sistemelor de valori culturale, în care trăiesc și, în dependență de propriile necesități, standarde și aspirații [7]. În medicină, prin calitatea vieții, se înțelege bunăstarea fizică, psihică și socială, precum și capacitatea persoanelor de a-și îndeplini sarcinile obișnuite, în existența lor cotidiană [7]. Calitatea vieții transmite satisfacția unei persoane prin evaluarea nevoilor materiale, spirituale, sociale, precum și nivelul de dezvoltare intelectuală, culturală și fizică, garantând siguranța vieții umane. Acest indicator de „calitate a vieții” este utilizat de Organizația Națiunilor Unite (ONU) pentru a compara statutul economic și social al oamenilor din diferite țări ale lumii. Indicele calității vieții este format prin evaluarea asistenței medicale, al educației, situației demografice, condițiilor economice, condițiilor de mediu, condițiilor de viață, ratei ocupării forței de muncă și nivelului de respectare a drepturilor omului.

Cea mai mare bază de date din lume *Numbeo.com* [4] utilizează, ca termeni de referință, indicatori analitici și sintetici ai calității vieții (cărora li se atribuie valoarea relativă de 100%), precum indicele calității vieții, indicele puterii de cumpărare, indicele costului vieții, indicele costului mediului de trai, indicele timpului petrecut în trafic, indicele de siguranță, indicele climateric și alți indici.

În tabelul 4, sunt listate țările, cu indicarea orașelor, care sunt lideri în sistemul managementului calității vieții, iar pentru comparație, am inclus Republica Moldova și Ucraina.

the perception of his place in society. In other words, quality of life – in the sense of the WHO definition, is the perception of individuals on their social situations, in the context of the cultural value systems in which they live and depending on their own needs, standards and aspirations [7]. In medicine, quality of life means physical, mental and social well-being, as well as the ability of patients to perform their usual tasks in their daily lives [7]. The quality of life conveys a person's satisfaction by assessing material, spiritual, social needs, as well as the level of intellectual, cultural and physical development, guaranteeing the safety of human life. This “quality of life” indicator is used by the United Nations (UN) to compare the economic and social status of people in different countries of the world. The quality of life index is formed by assessing healthcare, education, demographics, economic conditions, environmental conditions, living conditions, employment rate and level of respect for human rights.

The world's largest *Numbeo.com* database [4] uses, as reference terms, analytical and synthetic indicators of quality of life (which are assigned a relative value of 100%), such as the quality of life index, the purchasing power index, the cost of living index, the cost of living index, the traffic time index, the safety index, the climate index and other indices.

Table 4 lists the countries, indicating the cities, that are leaders in the quality of life management system, and for comparison, we have included the Republic of Moldova and Ukraine.

Tabelul 4/ Table 4

**Indicele calității vieții (actual) al primelor zece țări din clasament, inclusiv R. Moldova și Ucraina/
The (current) quality of life index of the top ten countries in the ranking, Moldova and Ukraine**

Nr. crt.	Locul de clasare/ Ranking number	Țară, stat, oraș/ Country, State, City	Indicele calității vieții, actual/ Quality of life index, current
1	2	3	4
1.	1	Australia (Canberra)/ Australia (Canberra)	202,33
2.	2	Australia (Adelaide)/ Australia (Adelaide)	201,42
3.	3	SUA (Raleigh, Carolina de Nord)/ USA (Raleigh, North Carolina)	199,79
4.	4	Noua Zeelandă (Wellington)/ New Zealand (Wellington)	197,96
5.	5	Elveția (Zürich)/ Switzerland (Zürich)	196,25
6.	6	Țările de Jos (Haga)/ The Netherlands (Haga)	192,83
7.	7	SUA (Madison, Wisconsin)/ USA (Madison, Wisconsin)	191,48
8.	8	SUA (Ohio, Columbus)/ USA (Ohio, Columbus)	190,53
9.	9	SUA (Texas, Austin)/ USA (Texas, Austin)	189,77

Continuarea tabelului 4/ Continuation of table 4

1	2	3	4
10.	10	SUA (Oklahoma, Oklahoma City)/ SA (Oklahoma, Oklahoma City)	188,4
11.	183	Moldova (Chișinău)/ Moldova (Chisinau)	114,17
12.	201	Ucraina (Kiev)/ Ukraine (Kiev)	106,13

Sursa: elaborat de autori în baza datelor statistice [4]/

Source: compiled by the authors on the basis of statistical data [4]

Autorii articolului menționează că primele zece locuri din ratingul indicelui calității vieții (actual) sunt ocupate de țările dezvoltate cu orașe mari – Australia, SUA, Noua Zeelandă, Elveția și Țările de Jos. Din tabel, vedem, de asemenea, că locul 183 în clasament este ocupat de R. Moldova, valoarea indicelui calității vieții fiind de 114,17, urmată de Ucraina, clasată pe locul 201, cu valoarea indicelui de 106,13.

Potrivit informațiilor disponibile în baza de date Numbeo, în continuare, va fi prezentat clasamentul țărilor conform indicatorului sistemelor de sănătate. În procesul de formare a acestui indicator, experții au luat în considerare calitatea sistemelor de sănătate pentru fiecare țară, nivelul dotării spitalelor cu echipamentul necesar, calificarea profesională a medicilor, farmaciștilor și a altui personal medical, costul serviciilor medicale etc. Acest indicator poate fi denumit indice al sistemului de sănătate, care reflectă nivelul medicinei într-o anumită țară. Cu cât valoarea indicatorului este mai mare, cu atât sistemele de îngrijire a sănătății funcționează mai bine.

În tabelul 5, sunt prezentate țările pentru care FMI a realizat prognoze, vizavi de dezvoltarea lor economică, indicând calitatea vieții și indicele sistemelor de sănătate (mai 2021).

The authors mention that the top ten places in the (current) quality of life rating are occupied by developed countries with large cities – Australia, USA, New Zealand, Switzerland and the Netherlands. The table also shows the 183rd place of Moldova in the ranking, the value of the quality of life index being 114.17, followed by Ukraine, ranked 201st, with the value of the index of 106.13.

According to the information available on Numbeo database, below we will present the ranking of countries on the health system indicator. In the process of forming this indicator, the experts took into account the quality of the health system for each country, the level of equipping hospitals with the necessary equipment, the professional qualification of doctors, pharmacists and other medical staff, the cost of medical services and other. This indicator can be called an index of the health system, which reflects the level of medicine in a particular country. The higher the value of the indicator, the better the health care system works.

Table 5 shows the countries for which the IMF has made a forecast of their economic development, indicating the quality of life and the health system index (May 2021).

Tabelul 5/ Table 5

**Calitatea vieții pe țară și indicele sistemelor de sănătate/
Quality of life per country and the health system index**

Nr. crt.	Denumirea țării/ Country	Indicatorul calității vieții/ Quality of life indicator	Nivelul/ Level	Indicele sistemului de sănătate/ Health system index	Nivelul/ Level
1	2	3	4	5	6
<i>Economii avansate/ Advanced economies</i>					
1.	USA/ USA	165,94	Foarte Înalt/ Very high	69,09	Înalt/ High
2.	Germania/ Germany	176,52	Foarte Înalt/ Very high	73,62	Înalt/ High
3.	Franța/ France	153,42	Foarte Înalt/ Very high	80,34	Foarte Înalt/ Very high
4.	Italia/ Italy	138,51	Înalt/ High	67,17	Înalt/ High

Continuarea tabelului 5/ Continuation of table 5

1	2	3	4	5	6
5.	Spania/ Spain	170,08	Foarte Înalt/ Very high	81,15	Foarte Înalt/ Very high
6.	Japonia/ Japan	164,26	Foarte Înalt/ Very high	80,2	Foarte Înalt/ Very high
7.	Canada/ Canada	157,88	Foarte Înalt/ Very high	71,72	Înalt/ High
Piața emergentă și țările în curs de dezvoltare/ Emerging market and developing countries					
8.	China/ China	103,35	Moderat/ Moderate	66,09	Înalt/ High
9.	India/ India	103,99	Moderat/ Moderate	65,87	Înalt/ High
10.	Rusia/ Russia	104,5	Moderat/ Moderate	58,46	Moderat/ Moderate
11.	Brazilia/ Brazil	105,27	Moderat/ Moderate	57,71	Moderat/ Moderate
12.	Mexic/ Mexico	121,23	Înalt/High	72,6	Înalt/ High
13.	Arabia Saudită/ Saudi Arabia	146,23	Înalt/ High	60,96	Înalt/ High
14.	Nigeria/ Nigeria	54,48	Scăzut/ Low	48,34	Moderat/ Moderate
15.	Africa de Sud/ South Africa	131,74	Înalt/ High	63,89	Înalt/ High
...
16.	Moldova/ Moldova	111,09	Înalt/ High	47,89	Moderat/ Moderate
17.	Ucraina/ Ukraine	107,68	Moderat/ Moderate	53,6	Moderat/ Moderate

Sursa: elaborat de autori în baza datelor statistice [4]/

Sursă: prepared by authors based on statistical date [4]

Analiza datelor din tabelul 5, care relevă nivelul general al calității vieții pentru economiile avansate, denotă evaluarea calității vieții în cele șase țări cu economii dezvoltate, care este foarte înaltă, unică, Italia fiind evaluată la un nivel de înaltă calitate a vieții. Pentru trei țări din listă, indicele sistemului de sănătate este evaluat ca fiind „foarte înalt”, și „înalt” pentru alte trei țări. Piața emergentă și țările în curs de dezvoltare – Mexic, Arabia Saudită, Africa de Sud și R. Moldova – arată nivelul „înalt” al calității vieții, pe când China, India, Mexic, Arabia Saudită sunt marcate cu indicatorul „înalt” pentru sistemul de sănătate. India este țara care se evidențiază prin cel mai înalt nivel din această listă, deoarece, pe fundalul numărului mare al cazurilor de infectare raportate la zi, se plasează pe primul loc, deși, conform tuturor criteriilor, care caracterizează indicele sistemului de sănătate, este apreciată cu indicatorul „înalt”. Fiind apreciată cu calificativul „înalt”, Repu-

The analysis of the data in table 5, which reveals the general level of quality of life for advanced economies, shows the assessment of quality of life in the six countries with developed economies, which is very high, unique, Italy being assessed at a high quality of life. For three countries on the list, the health system index is rated as “very high” and “high” for three other countries. The emerging market and developing countries – Mexico, Saudi Arabia, South Africa and Moldova – show the “high” level of quality of life, while China, India, Mexico, Saudi Arabia are marked with the “high” indicator for the health system. India is the country that stands out the most from this list, because, against the background of the large number of reported cases of infection to date, it ranks first, although, according to all the criteria that characterize the health system index, it is rated “high”. Being rated “high”, the Republic of Moldova is estimated as “moderate” for health

blică Moldova este estimată cu „moderat” pentru indicile sistemului de sănătate, în timp ce Ucraina indică același calificativ de „moderat” pe ambele poziții. Deși evoluția pandemiei pe glob creează o anumită contradicție, în ceea ce privește calitatea vieții, sistemul sănătății publice și numărul de persoane infectate în fiecare zi, este direct proporțională. Nivelul bun al sănătății publice contribuie, indispensabil, la creșterea economică și dezvoltarea societății umane. În același timp, calitatea vieții de pe poziția sănătății publice, desemnează repercusiuni fizice, psihologice și sociale ale unei patologii asupra vieții individului.

Astfel, cu cât o țară este mai dezvoltată economic și direcționează fonduri pentru dezvoltarea sistemului de sănătate, cu atât este mai mare indicele calității vieții și cel al sistemului de sănătate, fapt ce prezintă o importanță fundamentală într-o pandemie, care cuantifică nu numai numărul pacienților vindecați, dar și numărul cazurilor soldate cu deces. În baza datelor statisticii mondiale în timp real și la o anumită dată (16 mai 2021), numărul pacienților identificați cu infecția de coronavirus este de 163.218.911 persoane, cazuri de deces 3.384.824, și 141.547.085 de persoane vindecate [4].

Tabelul 6 conține lista ratelor de incidență COVID-19 pe țări.

system indices, while Ukraine indicates the same rating as “moderate” in both positions. Although the evolution of the pandemic in countries creates a certain contradiction in terms of quality of life, public health system and the number of people infected each day, it is directly proportional. A good level of public health contributes, inevitably, to the economic growth and development of human society. At the same time, the quality of life on the position of public health designates the physical, psychological and social repercussions of a pathology on the life of the individual.

Thus, the more economically developed a country is and directs funds towards the development of the health system, the higher the quality of life index and that of the health system, a fact of fundamental importance in a pandemic, which quantifies not only the number of patients. heal but also the number of cases resulting in death. Based on real-time and up-to-date world statistics (May 16, 2021), the number of patients identified with coronavirus infection is 163,218,911 people, 3,384,824 deaths, and 141,547,085 people cured [4].

Table 6 lists the COVID-19 incidence rates by country.

Tabelul 6/ Table 6

Lista ratelor de incidență COVID-19 pe țări/ List of COVID-19 incidence rates by country

Nr. crt.	Denumire țări/ Contry	Populație/ Population	Total cazuri/ Total cases	Locul în clasamentul general/ Place in the general ranking list	Total decese/ Total deaths
1	2	3	4	5	6
<i>Economii avansate/ Advanced savings</i>					
1.	USA/ SUA	332 690 850	33 645 916	1	599 863
2.	Germania/ Germany	84 017 137	3 595 872	10	86 669
3.	Franța/ France	65 399 271	3 863 839	4	107 535
4.	Italia/ Italy	60 384 337	4 153 374	8	124 063
5.	Spania/ Spain	46 770 554	3 604 799	9	79 339
6.	Japonia/ Japan	126 138 855	677 988	37	11 463
7.	Canada/ Canada	38 029 713	1 323 681	22	20 908
<i>Piața emergentă și țările în curs de dezvoltare/ Emerging market and developing countries</i>					
8.	China/ China	1 439 323 776	90 847	97	4 636
9.	India/ India	1 391 790 362	24 864 077	2	270 319
10.	Rusia/ Russia	145 988 974	4 940 245	6	115 871
11.	Brazilia/ Brazil	213 873 096	15 590 613	3	434 852

Continuarea tabelului 6/ Continuation of table 6

1	2	3	4	5	6
12.	Mexic/ Mexico	130 109 231	2 380 690	15	220 380
13.	Arabia Saudită/ Saudi Arabia	35 283 944	432 269	44	7 147
14.	Nigeria/ Nigeria	210 554 790	165 702	79	2 066
15.	Africa de Sud/ South Africa	59 957 669	1 611 143	20	55 183
...
16.	Moldova/ Moldova	4 025 790	253 736	66	6 016
17.	Ucraina/ Ukraine	43 504 483	2 153 864	16	48 075
20.	Indonezia/ Indonesia	116 070	1	222 (locul final în clasament)/ 222 (the last pace in the raking)	-

Sursa: elaborat de autori în baza datelor statistice [4]/

Source: compiled by the authors on the basis of statistical data [4]

Conform acestui tabel, Statele Unite se află pe primul loc în clasamentul general, în ceea ce privește rata incidenței COVID-19. Paradoxal este faptul că o țară cu o economie dezvoltată, în care indicele calității vieții și al sistemului de îngrijire a sănătății sunt evaluate la un nivel foarte ridicat, ocupă primul loc în ceea ce privește numărul de infectări și cazuri de deces. SUA este urmată de India cu un nivel moderat de calitate a vieții, însă cu un nivel ridicat al sistemului de sănătate. Această situație provoacă anumite contradicții și indică faptul că criteriile de evaluare a diferiților indici și de evaluare a nivelului acestor indici nu garantează, într-o situație de criză, precum o pandemie, că sistemul de sănătate va funcționa în conformitate cu evaluarea sa. China, în clasamentul general, conform pandemiei, se află pe locul 97, aproape la mijlocul listei, deși evaluarea indicelui de calitate a vieții și a celui al sistemului de sănătate este aceeași ca și a Indiei. Această situație confirmă încă o dată că actuala criză, care rezultă din răspândirea noii infecții cu coronavirus, este contradictorie și absolut imprevizibilă. Ieșirea din criza coronavirus este posibilă doar cu condiția vaccinării în masă a populației globului și prin respectarea măsurilor restrictive. Acest lucru, din păcate, nu este întotdeauna ușor de îndeplinit din numeroase motive, precum irresponsabilitatea cetățenilor, neîncrederea în medicina actuală, susținerea teoriilor conspiraționiste nocive ale „complotului mondial împotriva omenirii” și ale „reducerii pe cale artificială a populației globului pământesc” ș.a. În consecință, toate acestea duc la creșterea zilnică a numărului

According to this table, the United States ranks first in the overall ranking in terms of the incidence rate of COVID-19. Paradoxically, a country with a developed economy, in which the quality of life index and the health care system are assessed at a very high level, ranks first in terms of the number of infections and deaths. The US is followed by India with a moderate level of quality of life but with a high level of health care. This situation causes some contradictions and indicates that the criteria for assessing the various indices and assessing the level of these indices do not guarantee in a crisis situation such as a pandemic that the health system will function in accordance with its assessment. China ranks 97th in the overall pandemic ranking, almost in the middle of the list, although the assessment of the quality of life index and that of the health system is the same as that of India. This situation confirms once again that the current crisis resulting from the spread of the new coronavirus infection is contradictory and absolutely unpredictable. The way out of the Corona crisis can only be possible with the mass vaccination of the world's population and with the observance of restrictive measures. Unfortunately, this is not always easy to accomplish for various reasons, such as irresponsibility of citizens, distrust of current medicine, support for harmful conspiracy theories of the global conspiracy against humanity and artificial reduction of the world's population, and so on. Consequently, all this leads to a daily increase in the number of infected cases and deaths. And this, in turn, leads to the economic crisis that causes

de cazuri de infectare și decese. Acest fapt, la rândul său, duce la criza economică ce provoacă instabilitate financiară nu doar pe țări separate, ci și în economia mondială în ansamblu. Potrivit tabelului 7, situația epidemiologică a Republicii Moldova, aflată pe locul 66, este mai bună, comparativ cu a Ucrainei, care se plasează pe locul 16 în lista ratelor de incidență pe țări

Concluzii

Raportându-ne la cele expuse anterior, remarcăm faptul că procesele economice moderne se confruntă cu apariția periodică a crizelor economice și nu numai, care pot fi depășite prin implementarea unor politici macroprudențiale competente (financiare, monetare ș.a.). Criza mondială actuală, însă, nu poate fi previzionată cu exactitate din cauza naturii sale specifice, originea și dependența de factori care, în majoritatea cazurilor, nu pot fi reglementate și monitorizate cu certitudine, de unde reies următoarele concluzii:

1. Sistemul Mondial de Sănătate evaluează fiecare țară în parte, nivelul de trai și sănătatea publică, având la bază numeroși parametri speciali care, ulterior, se reflectă în Indicatorul de calitate a vieții, creat de către una dintre cele mai mari baze de date – Numbeo. Pentru țările dezvoltate, calitatea vieții este calificată ca fiind „ridicată” și „foarte ridicată”.
2. Sistemul de sănătate publică este, de asemenea, supus evaluării periodice. Astfel, o serie de țări dezvoltate economic ocupă primele locuri în clasamentul general, din punctul de vedere al numărului de decese cauzate de infecția coronavirus. Aceste rezultate sunt contradictorii. Astfel, se constată că realizarea stabilității financiare a proceselor economice moderne depinde nu numai de politica macroeconomică a statelor, ci și de funcționalitatea eficientă a Sistemului de sănătate din țara respectivă.
3. Luând în considerare previziunile FMI pentru 2021-2022, ne putem aștepta la o creștere atât a economiei mondiale, cât și individuală a diferitelor state. În schimb, economiile Moldovei și Ucrainei au supraviețuit, în anul 2020, cu o scădere a PIB-ului până la 7,0% pentru R. Moldova și, respectiv, 4,4% pentru Ucraina (cu o prognoză pozitivă pentru 2021). Astfel, putem menționa concluzia reciprocă: ieșirea din criză și determinarea stabilității financiare în lume depinde de situația sis-

financial instability not only in separate countries, but also in the world economy as a whole. According to the table above, the epidemiological situation of Moldova, which ranks 66th, is much better compared to Ukraine, which ranks 16th in the list of incidence rates by country.

Conclusions

Concluding the above, we note that modern economic processes face the periodic occurrence of economic crises and more, which can be overcome by implementing competent macro-prudential policies (financial, monetary, etc.). However, the current global crisis cannot be accurately predicted due to its specific nature, origin and dependence on factors, which, in most cases, cannot be regulated and monitored with certainty, which leads to the following conclusions:

1. The World Health System assesses each country's standard of living and public health, based on numerous special parameters, which are then reflected in the Quality of Life Indicator, created by one of the largest databases – Numbeo. For developed countries, the quality of life is described as “high” and “very high”.
2. The public health system is also subject to evaluation. Thus, a number of economically developed countries rank first in the overall ranking in terms of the number of deaths caused by Coronavirus infection. These results are contradictory. Thus, we can conclude that the achievement of financial stability of modern economic processes depends not only on the macro-economic policy of states, but also on the efficient functionality of the health system in that country.
3. Taking into account the IMF forecasts for 2021-2022, both the world economy and the economies of individual states are expected to grow. In contrast, the economies of Moldova and Ukraine survived in 2020, with a decline in GDP to 7.0% for Moldova and 4.4% for Ukraine, respectively (with a positive forecast for 2021). Thus, we can mention the conclusion vice versa: the way out of the crisis and the determination of financial stability in the world depends on the health systems of the respective states and directly on the level of vaccination of the population.
4. According to the Numbeo database, advanced economies rank the Health Care

temelor de sănătate ale statelor respective și, nemijlocit, de nivelul de vaccinare a populației.

4. Conform bazei de date Numbeo, în economiile avansate, sistemele de îngrijire a sănătății sunt clasificate ca fiind la un nivel „înalt” și „foarte înalt”, dar, în același timp, de exemplu, Statele Unite ocupă primul loc în clasamentul general al țărilor în ceea ce privește numărul total de cazuri de infectare cu coronavirus și numărul de decese în rândul populației, ceea ce confirmă prezența libertăților economice exagerate în țară.
5. Cu toate că, în ultima perioadă, Republica Moldova acordă o atenție deosebită sănătății publice, ca o componentă a calității vieții populației, totuși, indicatorul integral de sănătate – media longevității publice – a rămas neschimbat.
6. În același timp, pornind de la datele statistice mondiale, putem menționa că o țară cu un Sistem de îngrijire a sănătății foarte dezvoltat, nicidecum, nu se regăsește în clasamentul indicatorilor cu incidența COVID-19 înaltă.

În final, conchidem că stabilitatea financiară în țară, în condițiile actuale, depinde nu numai de Sistemul monetar al statelor respective, ci și de starea Sistemelor de sănătate ale acestora, de capacitatea asigurării procesului de vaccinare a populației și a creșterii imunității colective.

System at a “high” and “very high” level, but at the same time, for example, the United States ranks first in the overall ranking of countries in terms of the total number of coronavirus infection cases and the number of deaths among the population, which confirms the presence of exaggerated economic freedoms in the country.

5. Although in recent times the Republic of Moldova pays special attention to public health as a component of the quality of life of the population, however, the overall health indicator – the average public longevity – has remained unchanged.
6. At the same time, based on world statistics, we can mention that a country with a highly developed health care system is not in the ranking of indicators with a high incidence of Covid-19 disease.

Finally, we conclude that the financial stability in the country in the current conditions depends not only on the monetary system of the states, but also on the state of the health system, the capacity to ensure the vaccination process of the population and the increase of collective immunity.

Bibliografie/Bibliography:

1. Мировой финансовый рынок и Россия. Т. 1: монография / кол. авторов; отв. ред. Е. А. Звонова, А. Г. Глебова. – Москва: КНОРУС, 2021. – 402 с. ISBN 978-5-406-08751-0
2. GOROBIEVSKI, Svetlana. Evoluția conceptului și metodelor de evaluare a calității vieții. In: *Economica*. 2013, nr. 1(83), pp. 7-24. ISSN 1810-9136.
3. Перспективы развития мировой экономики: преодоление неравномерного восстановления экономики. - Вашингтон: Международный валютный фонд, 2021 [citat 5 septembrie 2021] ISBN 978-1-51357-736-4. Disponibil: <file:///C:/Users/A/AppData/Local/Temp/text.pdf>
4. Quality of Life Index by Country 2021 Mid-Year [citat 5 septembrie 2021] Disponibil: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp
5. MEGA, ediția a XXII-a: „Economia și finanțele publice în 2021: riscuri, prognoze și recomandări de politici pentru relansarea economică”. – Chișinău, 2021. – 48 p.
6. World Economic Outlook. April 2021 : Managing Divergent Recoveries. – Washington: IMF, 2021. – 192 p. – ISBN 978-1-51357-502-5
7. Curs. 30. Calitatea vieții în Oncologie, Oncologie medicală – suport de curs pentru Rezidenți, Facultatea de Medicină, Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa” Iași [citat 5 septembrie 2021] Disponibil: <https://www.yumpu.com/ro/document/read/15591590/30-calitatea-vietii.pdf-grt-popa>

339.9:338.246.025.3(478)

TENDINȚE ACTUALE ÎN ECONOMIA MONDIALĂ ÎN CONTEXTEL ASIGURĂRII SECURITĂȚII ECONOMICE EXTERNE

Prof. univ. dr. hab. Boris CHISTRUGA, ASEM
bchistruga@ase.md
ORCID: 0000-0001-7312-9946
Drd. Roman CHIRTOAGA, ASEM
chirtoagar@gmail.com
ORCID:0000-0003-1956-1775
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.136>

La etapa actuală a confruntărilor globale între marile puteri, problema asigurării securității economice naționale a devenit una stringentă și absolut necesară. Pornind de la interesele strategice și raportul de forțe la nivel global și regional, vom încerca să evaluăm tendințele economice principale, ce, în perspectivă, vor defini configurația mediului extern, în care Republica Moldova va lupta pentru asigurarea creșterii bunăstării cetățenilor săi în anii apropiați. În această lucrare, este propusă o abordare nouă în ce privește asigurarea securității economice externe a unui stat cu economie mică, zona intereselor economice prioritare, subliniind faptul că, și în plan regional, are loc o reconfigurare a raportului de puteri, care nu poate fi ignorată, se examinează căile de creștere economică a Republicii Moldova pe o perioadă îndelungată de timp.

Cuvinte-cheie: economie mondială, creștere economică, securitate economică națională, globalizare, raport de puteri economice.

JEL: F01, F51, F52, F63.

Introducere

În literatura de specialitate, se acordă o mare atenție analizei schimbărilor tectonice, care au loc, în etapa actuală, în economia mondială, cu impact major asupra raportului de puteri economice la nivelul global, precum și la cel regional. Pornind de la conceptul „Securitate-Dezvoltare” [21], menționăm că asemenea evoluții duc, inevitabil, la reconfigurarea raportului de puteri pe dimensiunea politico-militară, ceea ce generează o gamă de amenințări

339.9:338.246.025.3(478)

MAIN CURRENT TRENDS IN THE WORLD ECONOMY IN THE CONTEXT OF ENSURING EXTERNAL ECONOMIC SECURITY

Prof., Dr. Hab. Boris CHISTRUGA, ASEM
bchistruga@ase.md
ORCID: 0000-0001-7312-9946
PhD cand. Roman CHIRTOAGA, ASEM
chirtoagar@gmail.com
ORCID:0000-0003-1956-1775
<https://doi.org/10.53486/econ.2021.117.136>

At the current stage of global confrontations between the great powers, the issue of ensuring national economic security has become pressing and absolutely necessary. Starting from strategic interests and the balance of powers at global and regional level, we will try to assess the main economic trends, which will define in perspective the configuration of the external environment, in which the Republic of Moldova will struggle to increase the welfare of its citizens in the coming years. This paper offers a new approach to ensuring the external economic security of a small state, the area of priority economic interests, emphasizing that even at the regional level, there is a reconfiguration of power, which cannot be ignored while examining the ways of economic growth of the Republic of Moldova over a long period of time.

Keywords: world economy, economic growth, national economic security, globalization, economic power ratio.

JEL: F01, F51, F52, F63.

Introduction

Great attention is paid in literature to the analysis of tectonic changes, which take place, at present, in the world economy, with a major impact on the ratio of economic powers at the global level, as well as at the regional level. Starting from the concept of “Security – Development” [21], such developments inevitably lead to the reconfiguration of the balance of power on the politico-military dimension, which creates a range of new threats and challenges to

și provocări noi la adresa securității naționale a statelor implicate. Acest proces creează situația denumită în literatura de specialitate „capcana lui Tucicide” și determină confruntări majore între marile puteri, în care, pornind de la specificul situației, în prim-plan, se situează anumite instrumente economice. Prin urmare, pentru țările mici, precum Republica Moldova, o importanță deosebită o prezintă cunoașterea adecvată a mediului în care acestea, în perioada apropiată, își vor realiza atât imperatiile de dezvoltare și de securitate proprii, cât și problematica asigurării securității economice externe proprii.

Metode aplicate

În cadrul cercetării, s-a recurs la *metoda istorică, comparativă, analiza și sinteza*. În calitate de suport informațional, au fost utilizate documentele oficiale ale ONU, Uniunii Europene, datele statistice naționale și internaționale, publicațiile din edițiile de specialitate.

Rezultate obținute și discuții

În literatura de specialitate, au fost, deja, identificate unele tendințe de bază la nivel global: (1) deplasarea centrului economic mondial din America de Nord și, mai pe larg, spațiul Nord-Atlantic, spre Asia de Sud-Est; (2) schimbări majore în structura sectorului energetic, datorită avansării tehnologice respective. Reconfigurarea marilor puteri, în plan mondial, determină confruntări serioase atât în plan politic și militar, cât și în plan economic. Survin noi și noi dezechilibre, care constituie un pericol pentru țările lumii în contextul asigurării securității economice externe ale acestora.

Reconfigurarea marilor puteri în plan mondial. Un indicator de bază, în acest context, îl reprezintă diminuarea ponderii economice relative a SUA și a Occidentului, per ansamblu, în favoarea țărilor din regiunea Asiei de Sud-Est, în special, a Republicii Populare Chineze. Acest proces a intrat în faza activă la începutul anilor 2000 și de atunci, în linii generale, menține un ritm stabil.

În perioada 2000-2020, potrivit datelor Băncii Mondiale, ponderea relativă a PIB-ului SUA în cel global, calculat după nominal, s-a diminuat de la 25,5% la 20,6% și continuă trendul descrescător, iar ponderea Occidentului per ansamblu (calculat în formatul SUA + UE) a scăzut, în aceeași perioadă, de la 55% la 42%. Trendul dat este influențat prioritar de dinamica negativă a Uniunii Europene. Totodată, pon-

the national security of the states involved. This process creates the situation called in the literature as “Thucydides’ trap” and causes major confrontations between the great powers, in which, starting from the specifics of the situation, in particular economic instruments come to the fore. Therefore, for small countries, such as the Republic of Moldova, a special importance acquires adequate knowledge of the environment in which they will achieve their own development and security imperatives in the near future, as well as the very issue of ensuring their own external economic security.

Applied methods

Various methods as the *historical, comparative method, analysis and synthesis* were used in the research. The official documents of the UN, the European Union, national and international statistical data, publications from specialized editions were used as informational support.

Results obtained and discussions

The following basic global trends have been identified in literature: (1) the shift of the world economic centre from North America and, more broadly, the North Atlantic area to Southeast Asia; (2) the massive changes in the structure of the energy sector, due to the technological advances. The reconfiguration of the great powers in the world leads to serious confrontations both politically and militarily, as well as economically. New and new imbalances are emerging that are a danger to the countries of the world in the context of ensuring their external economic security.

Reconfiguring the great powers of the world. A key indicator in this context is the decline in the relative economic share of the US and the West as a whole, in favour of the countries of the South-East Asia region, in particular the People’s Republic of China. This process entered its active phase in the early 2000s and has since generally maintained a steady pace.

During the years 2000-2020, according to the World Bank, the relative share of US GDP in the global GDP, calculated by nominal, decreased from 25.5% to 20.6% and continues the slow downward trend. Also, the share of the West as a whole (calculated in the US + EU format) decreased over the same period from 55% to 42% (this trend is primarily influenced by the negative dynamics of the European

derea celor cinci economii principale ale Asiei de Sud-Est în PIB-ul global a crescut de la 17,8% la 28,4% [18].

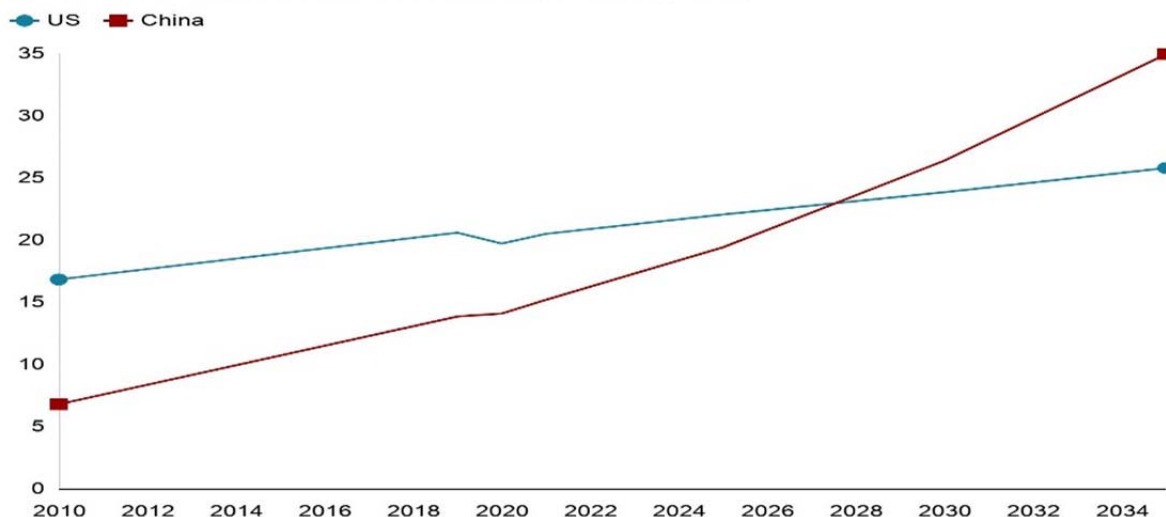
Prin urmare, potrivit unor pronosticuri, deja, în perioada 2027-28, China va depăși SUA, ca prima economie a lumii – după mărimea PIB-ului, iar țările E7 (economii emergente – China, India, Brazilia, Mexic, Rusia, Indonezia și Turcia), către anul 2030, vor depăși, la acest capitol, economiile G7 (Canada, Franța, Germania, Italia, Japonia, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord și Statele Unite ale Americii). La baza acestui proces, stau următorii factori obiectivi: diminuarea decalajului în productivitatea muncii cu țările Asiei de Sud-Est (rezultat al globalizării) și diferența în dinamicele demografice. Astfel, doar în perioada 2000-2017, ponderea populației SUA și UE, în cea globală, a scăzut de la 12,6% la 11,1%. Totodată, în aceeași perioadă, productivitatea muncii a crescut de peste 3 ori în China (de la 3.45 la 10.68\$ per oră) și India (de la 2.38 la 7.55\$ per oră), în raport cu creșterea de circa 23% în SUA (de la 50.51 la 65.51\$ per oră) și 29% în Germania (de la 47.25 la 66.71\$ per oră) [19].

Union). At the same time, the share of the five main economies of Southeast Asia in the global GDP increased from 17.8% to 28.4%. [18]

Therefore, according to some forecasts, already in the years 2027-28 China will surpass the USA as the world's largest economy – by size of GDP, and E7 countries (emerging economies – China, India, Brazil, Mexico, Russia, Indonesia and Turkey) by 2030 will exceed on this issue the economies of the G7 group (Canada, France, Germany, Italy, Japan, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the United States of America). This process is based on the following objective factors: narrowing the gap in labour productivity with the countries of Southeast Asia (a result of globalization) and the difference in demographic dynamics. Thus, only during the period of 2000-2017 the share of the combined US and EU population in the global one decreased from 12.6% to 11.1%. At the same time, labour productivity increased more than threefold in China (from 3.45 to USD 10.68 per hour) and India (from 2.38 to USD 7.55 per hour), compared to a 23% increase in the United States (at 50.51 to USD 65.51 per hour) and 29% in Germany (from 47.25 to USD 66.71 per hour) [19].

US and Chinese economies 2010-2035

Gross domestic product in \$US trillions (constant prices)

Source: CEBR World Economic League Table 2021

BBC

**Figura 1. Dinamica PIB-ului SUA și al Chinei în anii 2010-2035 (trln.dol. SUA, preț. const.)/
Figure 1. GDP dynamics of the USA and China in the years 2010-2035 (USD, Const. Price)**

*Sursa: elaborată de autori în baza World Economic League Table 2021/
Source: developed by authors based on World Economic League Table 2021*

Creșterea economică rapidă a Chinei a asigurat și o creștere tot atât de rapidă a produsului intern brut pe cap de locuitor (PIB/per cap.) – 729 USD în anul 1990 și 8254 în anul 2019 [18], ceea ce îi oferă acesteia o piața internă în creștere, atrăgătoare pentru exportatorii străini și, prin urmare, o pârghie de influență economică viguroasă. Deja, în etapa actuală, piața chineză ocupă locul doi pe scara globală ca destinație pentru importuri, totalizând, în anul 2019, o valoare de 2069 mlrd. USD, vizavi de o valoare de 2568 mlrd. USD a importurilor realizate în SUA [13]. În consecință, în perioada 2015-19, corelația importurilor pe piața Chinei, comparativ cu piața SUA, a crescut de la aproximativ 70% la cca 80%. Această dinamică, probabil, va continua pe măsura dezvoltării economiei chineze și trecerii la modelul de creștere bazat pe consumul intern.

În decursul următorului deceniu, va fi contestată tot mai insistent supremația SUA în domeniul tehnologic, acesta fiind unul din pilonii de bază ai poziției de lider a hegemonului actual, care asigură nivelul înalt al competitivității economiei americane. Astfel, statul chinez întreprinde eforturi concentrate pentru sporirea potențialului tehnologic național. În cadrul programului „Made in China 2025” (primul din cele trei programe cu durata de 10 ani, planificate), inițiat în anul 2015, este planificată modernizarea radicală a capacităților tehnologice din 10 industrii-cheie (tehnologia informațională, robotica industrială, ingineria aerospațială, ingineria navală, transportul feroviar, industria auto, generarea energiei, mașinile și utilajele agrare, materialele strategice, preparatele farmacologice biologice), unul din scopuri fiind declarat direct: obținerea poziției de lider global la capitolul dezvoltării tehnologico-științifice. Acest program vizează direct piețele internaționale ale mărfurilor cu valoare adăugată mare, bazată pe capacitatea intelectuală, dominate, în prezent, de liderii ordinii globale și care reprezintă sursa principală de profit pentru industriile de export ale acestora. În același scop, guvernul de la Beijing investește masiv în dezvoltarea hub-ului de creare a inovațiilor din zona or. Shenzhen, conceput după modelul „Silicon Valley” din SUA. Rezultatele eforturilor se reflectă în dinamica poziției Chinei în cadrul Indicelui Global de Inovații. Astfel, în anul 2018, pentru prima dată, China a intrat în lista celor mai inovative țări ale lumii, iar în 2019, deja, a ocupat locul 14, întrecând-o pe Japonia [15].

China's rapid economic growth has also ensured an equally rapid growth in gross domestic product per capita (GDP / capita) – from USD 729 per year in 1990 to USD 8254 in 2019 [18], which gives it a growing domestic market, attractive to foreign exporters, and therefore a strong lever of economic influence. Already at this stage, the Chinese market ranks second globally as a destination for imports, totalling in 2019 a value of USD 2069 billion comparing with USD 2568 billion of US imports made in the USA [13]. Therefore, during the period of 2015-19, the correlation of imports to the Chinese market, compared to the US market, increased from about 70% to about 80%. This dynamic is likely to continue as the Chinese economy develops and shifts to a growth pattern based on domestic consumption.

Over the next decade, US supremacy in technology, one of the cornerstones of the current hegemon's leading position (which ensures the high level of competitiveness of the US economy) will be increasingly challenged. Thus, the Chinese state is making effort to increase the national technological potential. Within the “Made in China 2025” program (the first of the planned three 10 - year programs), initiated in 2015, the Chinese state aims to radically modernize the technological capabilities of 10 key industries (information technology, industrial robotics, aerospace engineering, engineering naval, railway transport, automotive industry, energy generation, agricultural machinery, strategic materials, biological pharmacology preparations), one of the purposes being directly declared: to obtain the position of global leader in terms of technological-scientific development. This program directly targets the international markets of high value-added goods, based on intellectual capacity, currently dominated by global order leaders and which are the main source of profit for their export industries. To the same end, the Beijing government is investing heavily in the development of the innovation hub in the city of Shenzhen, designed after the “Silicon Valley” model in the USA. The results of these efforts are reflected in the dynamics of the PRC's position within the Global Innovation Index. Thus, in 2018, China entered for the first time the list of the most innovative countries in the world, and in 2019 it already ranked 14th, surpassing Japan [15].

Odată cu sporirea potențialului lor economic, țările în curs de dezvoltare, exercită o presiune crescândă asupra sistemului de instituții și reguli existent, cu **scopul redistribuirii influenței, în special, a instituțiilor financiare internaționale**. Astfel, pe parcursul ultimilor ani, în cadrul FMI, continuă presiuni orientate spre reducerea cotei SUA și excluderea pachetului de blocaj deținut de statul american. Concomitent, se întreprind eforturi pentru crearea organismelor similare în afara influenței Occidentului – astfel, în anul 2014, la inițiativa Republicii Populare Chineze (RPC), a fost instituită Banca Asiatică de Investiții în Infrastructură, care este considerată, de mai mulți experți, drept concurent al Băncii Mondiale și al Băncii Asiatice de Dezvoltare [4]. Concomitent, China, tot mai activ, oferă credite altor state, pe bază bilaterală. Astfel, volumul resurselor financiare alocate în cadrul unor asemenea linii de creditare, în perioada 2014-2018, a ieșit la nivelul de 40-50 mld. USD pe an [10].

În sfera monetară, hegemonia dolarului SUA este contestată prin eforturile altor țări de a transfera realizarea decontărilor în cadrul tranzacțiilor comerciale internaționale bilaterale spre valute alternative. În special, procesul promovării euro, în acest rol, este încurajat activ de Comisia Europeană [11].

Diminuarea ponderii americane în economia mondială creează premise pentru contracția ponderii SUA și, în cheltuielile mondiale, pentru infrastructura de securitate. Astfel, ponderea SUA în cheltuielile globale pentru apărare, element principal al mecanismului de securitate și influență externă, în anii 2017-2019, s-a redus până la circa 30%, ceea ce reprezintă un minimum istoric în perioada de după Cel de-al Doilea Război Mondial. Trendul, cel mai probabil, va continua, pe fundalul dinamicii negative a ponderii relative a economiei americane. În plus, programul chinezesc de apărare are o anvergură fără precedent în ultimele decenii și, în comunitatea de experți militari, este considerat o provocare majoră la adresa dominației militare a Washingtonului.

Recunoașterea, de către elitele statului american, a situației alarmante pe dimensiunea asigurării Securității Economice Externe (SEE) apăruse, deja, la începutul anilor 2010. În acest sens, în perioada administrației Președintelui Barack Obama, ca o variație a strategiei adoptate în timpul Războiului Rece, au fost intensificate

As the economic potential of developing countries rises, they put increasing pressure on the existing system of institutions and rules in **order to redistribute influence, in particular, within international financial institutions**. Thus, during the last years, within the IMF, there are continuous pressures aimed at reducing the US share and excluding the blockade package held by the American state. At the same time, efforts are being made to create similar bodies outside the influence of the West – thus, in 2014, at the initiative of the PRC, the Asian Infrastructure Investment Bank was established, which is considered by several experts as a competitor of the World Bank and the Asian Bank of Development [4]. Also, China is increasingly active in lending to other states on a bilateral basis. Thus, the volume of finances allocated under such credit lines during the years 2014-2018 have risen to the level of USD 40-50 billion per year [10].

In the monetary sphere, the hegemony of the US dollar is challenged by the efforts of other countries to shift settlements in bilateral international trade transactions to alternative currencies. In particular, the process of promoting the euro in this role is actively encouraged by the European Commission [11].

The decline of the US share in the world economy creates premises for the contraction of the US share in global spending on security infrastructure. Thus, the US share in global defence spending, the main element of the mechanism of security and external influence, in 2017-2019, decreased to about 30% which is a historic low in the period after World War II. The trend will most likely continue, considering the negative dynamics of the relative share of the US economy. Moreover, China's defence program has been unprecedented in recent decades and is considered a major challenge to Washington's military domination.

The recognition by the US state elites of the alarming situation in terms of external economic security insurance had already appeared in the early 2010s. In this regard, during the administration of President B. Obama was adopted a variation of the strategy used during the Cold War, based on the efforts aimed to economically isolate China and other Eurasian rivals by creating regional preferential trade zones – with countries from the East Asian region (Trans-Pacific Partnership) and the European Union

eforturi concertate de izolare economică a Chinei și altor rivali eurasiatici, prin crearea zonelor de comerț preferențial cu țările din regiunea Asiei de Sud-Est (Parteneriatul Transpacific) și Uniunea Europeană (Parteneriatul Transatlantic), precum și prin susținerea UE în politica sa de extindere spre Est.

Îngrijorarea SUA în ce privește **problematika Securității Economice Externe** este reflectată și în documentele oficiale de planificare strategică ale statului american din 2017, care stabilesc următoarele direcții de acțiune în raport cu amenințările economice externe: (1) reformatarea sistemului de acorduri comerciale și investiționale; contracararea practicilor comerciale injuste; contracararea corupției în țările străine; modernizarea, în cooperare cu partenerii, a ordinii economice globale; extinderea accesului la piețele străine de desfacere pentru exporturile proprii; (2) păstrarea rolului de lider tehnologic și inovațional prin conștientizarea trendurilor mondiale în dezvoltarea științifică și tehnologică; atragerea și reținerea invențiilor și inovatorilor; (3) promovarea și protejarea Bazei inovaționale a securității naționale americane, prin conștientizarea și monitorizarea provocărilor din partea rivalilor străini; protejarea proprietății intelectuale de obținerea ei ilicită de către competitorii străini; restricționarea procedurilor de acordare a vizelor; protejarea datelor și infrastructurii conexe; (4) asigurarea dominației în sectorul energetic prin reducerea barierelor la export al produselor energetice; promovarea exporturilor; asigurarea securității energetice internaționale; asigurarea obținerii accesului universal la energie; consolidarea avantajului tehnologic deținut.

Încurajarea proceselor protecționiste pe anumite direcții vine în contradicție cu funcția hegemonului de a menține comerțul liber în Economia Mondială. Totodată, în ordinea ideilor expuse în prezenta teză, asemenea politici sunt bine motivate, din punctul de vedere al SEE. Un exemplu istoric, în acest sens, este prezentat de procesul pierderii pozițiilor de lider economic mondial, de către Imperiul Britanic. În pofida faptului erodării superiorității economice a acestuia față de competitorii noi, SUA și Germania, Londra a optat pentru menținerea politicilor de comerț liber, contrar mișcărilor protecționiste apărute în interior (Fair Trade League) [2], care i-au favorizat și mai mult pe rivalii săi. În sfârșit, începutul Primului Război Mondial a semnalat

(Trans-Atlantic Partnership), as well as by supporting the EU in its policy of enlargement to the East.

The US concern regarding the **issue of Foreign Economic Security** is also reflected in the US strategic planning documents, which sets out in 2019 the following directions of action in relation to external economic threats: (1) reformatting the system of trade and investment agreements; counteracting unfair trade practices; counteracting corruption in foreign countries; modernization, in cooperation with partners, of the global economic order; expanding access to foreign markets for own exports; (2) maintaining the role of technological and innovation leader by raising awareness of global trends in scientific and technological development; attracting and retaining inventions and innovators; (3) promoting and protecting the US national security innovation base, by raising awareness and monitoring the challenges of foreign rivals; protecting intellectual property from being illegally obtained by foreign competitors; restricting visa procedures, protecting data and related infrastructure; (4) ensuring dominance in the energy sector by reducing barriers to the export of energy products; promoting exports; ensuring international energy security; ensuring universal access to energy; strengthening the technological advantage held.

Encouraging protectionist politics in certain directions contradicts the hegemon's function of maintaining free trade in World economy. At the same time, in line with the ideas set out in this thesis, such policies are well motivated from the external economic security point of view. A historical example in this sense is presented by the process of losing the world economic leader position, by the British Empire. Despite the erosion of its economic superiority over its new competitors, the US and Germany, London opted to maintain free trade policies, contrary to the protectionist movements that emerged in the interior of the Empire (Fair Trade League) [2], which further favoured its rivals. Finally, the outbreak of World War I signalled the end of Pax Britannica and British hegemonic support for the international trading system [1].

Therefore, the mentioned global trend generates the rise of the confrontation between the current hegemon and the emerging powers, primarily China, which challenges its leading

sfârșitul Pax Britannica și suportului hegemonic britanic pentru sistemul comercial internațional [1].

Prin urmare, trendul global menționat generează acutizarea confruntării dintre hegemonul actual și forțele emergente, primordial China, care contestă rolul de lider al celui dintâi. Panta relativ moderată a trendului, fără schimbări drastice, definește caracterul acestei confruntări mai curând ca pe o competiție globală de lungă durată pe dimensiunea dezvoltării economice și SEE.

Cel de-al **doilea trend** de bază, în evoluția sistemului economic mondial, reprezintă schimbările majore în **structura sectorului energetic**, generate de avansările tehnologice actuale – cele de fracturare hidraulică, o serie de tehnologii de generare a energiei regenerabile, precum și cele de lichefiere a gazelor naturale. Aceste schimbări survin atât pe dimensiunea cererii, cât și pe cea a ofertei, precum și a logisticii de transport, având ca efect reconfigurarea distribuirii puterii economice la nivel global.

Astfel, potrivit estimărilor, în următorul deceniu, va avea loc creșterea consumului general de energie, precum și amplificarea rolului, în calitate de surse primare, al gazelor naturale și energiei regenerabile, în defavoarea petrolului și, în special, a cărbunilor. În acest sens, tehnologiile de extragere a gazelor naturale și a petrolului de șist au asigurat trecerea SUA de pe poziția celui mai mare importator al carburanților în lume spre cea a producătorului numărul unu, cu implicații majore pentru politica externă a Washingtonului. Odată cu soluționarea problemei insecurității energetice, economia americană a devenit și cea mai securizată și autosuficientă în lume. Acest fapt creează fundamentul pentru o schimbare radicală în politicile Washingtonului: se reduce drastic motivația de a se implica masiv în afacerile lumii externe, alta decât blocarea dezvoltării puterilor rivale, sarcină care necesită, primordial, instrumente economice. Concomitent, noile resurse energetice i-au oferit Washingtonului o pârghie importantă de acțiune asupra piețelor de produse energetice. În special, un impact semnificativ îl vor avea piețele de gaze naturale, care, datorită avansării tehnologiilor de lichefiere, în decursul anilor următori, vor trece de la un șir de piețe regionale izolate la o piață unică, globală, dirijată de legile cererii și ofertei, similară celei de petrol. În acest context, va fi diminuată importanța instrumentelor de

role. The relatively moderate slope of the trend, without drastic changes, defines the character of this confrontation rather as a long-term global competition focused mostly on economic development and external economic security.

The **second basic trend** in the evolution of the world economic system is the major changes in the **structure of the energy sector**, generated by current technological advances – hydraulic fracturing, a number of renewable energy generation technologies and liquefaction of natural gas. These changes occur on both the demand and supply sides, as well as in transport logistics, with the effect of reconfiguring the distribution of economic power globally.

Thus, it is estimated that in the next decade there will be an increase in overall energy consumption, as well as an increase in the role, as primary sources, of natural gas and renewable energy, to the detriment of oil and, in particular, coal. In this regard, natural gas and shale oil extraction technologies have ensured the US transition from the position of the world's largest fuel importer to that of the largest producer, with major implications for Washington's foreign policy. With the solution of the problem of energy insecurity, the American economy has become the most secure and self-sufficient in the world. This creates the basis for a radical change in Washington's policies: it drastically reduces the motivation to get massively involved abroad, other than blocking the rise of rival powers, a task that will require, primarily, economic instruments. At the same time, new energy resources have provided Washington with a strong lever in energy markets. In particular, the natural gas markets will have a significant impact. Due to the advancement of liquefaction technologies, in the coming years they will move from a series of isolated regional markets to a single, global market governed by the laws of supply and demand, similar to oil market. In this context, one can forecast the diminishing role of regional suppliers, previously dominated those markets in the absence of feasible alternatives.

In this context, Germany opted for another solution. It adopted the Energy Concept for EcoFriendly, Reliable and Affordable Energy, which was later complemented by a series of acts and ordinances under the "Energiewende" policy (energy transition) which provides for the creation by 2050 of its own capacities

influență, condiționată de dominarea furnizorilor regionali în lipsa de alternativă.

În favoarea altei soluții a optat, în acest context, Germania. Aceasta a adoptat Conceptul de energie pentru un consum de energie ecologic, fiabil și accesibil, complementat, ulterior, cu o serie de acte și ordonanțe, în cadrul politicii denumite „Energiewende” (tranziție energetică), ce prevede crearea, până în anul 2050, a capacităților proprii de generare a energiei regenerabile ecologice, care ar acoperi 60% din consumul intern de energie electrică, soldat cu sistarea activității surselor de energie atomică, deja, la nivelul anului 2022.

Practica istorică denotă că contradicțiile dintre liderul actual și concurentul său aflat în ascensiune pot fi soluționate pe două căi: 1) prin încorporarea noilor puteri în cadrul hegemonului colectiv și continuarea globalizării în sistemul, deja, reformatat, cu respectarea intereselor acestora, cum s-a procedat în anii 1970; 2) intensificarea conflictului și fragmentarea EM în câteva zone dominate de hegemoni regionali, situații create în perioada interbelică și, respectiv, în cea a Războiului Rece. Se vede că prima cale nu este viabilă: încorporarea Chinei, cu potențialul său economic comparabil cu cel al SUA, va solicita cedări, ce ar eroda rolul actual de hegemon al statului american, precum și se va solda cu avansarea economică chineză. În acest context, ca o evoluție mai reală, se întrevide apariția tendințelor de regionalizare a EM, într-o formă sau alta, în câteva subsisteme, în jurul unor centre regionale, principalele fiind SUA, UE și RPC.

Deși confruntarea principală dintre cei doi rivali, probabil, va avea loc în regiunea Asiei de Sud-Est, cel de-al **doilea teatru important de conflict**, în perspectivă medie, va rămâne **Europa de Est**, în care se află și Republica Moldova, precum și zona ei de interese economice prioritare. Acest conflict fiind generat de contradicțiile intereselor puterilor majore din regiune: ale UE (primordial, ale Germaniei), SUA și Rusiei. Esența acestora poate fi generalizată ca problema rolului și locului Rusiei în configurația geopolitică viitoare. Rusia, neavând un potențial propriu, primordial, o piață internă suficientă pentru formarea unui pol regional competitiv, are următoarele opțiuni sau combinații ale acestora: aderarea la zona UE, aderarea la zona Chinei, expansiunea în vederea formării polului propriu, asumarea poziției de „broker”

for generating ecological renewable energy, which would cover 60% of the internal electricity consumption, resulting in the cessation of the activity of atomic energy sources already in 2022.

Historical practice shows that the contradictions between the current leader and its rising competitor can be resolved in two ways: 1) by incorporating new powers into collective hegemony and continuing globalization within the reformed system, respecting their interests, as was done in the 1970s; 2) by conflict intensification and fragmentation of the world economy into several areas dominated by regional hegemonies, situations created in the interwar period and, respectively, in that of the Cold War. It is clear that the first path is not viable: the incorporation of China, with its economic potential comparable to that of the US, will require concessions, which would erode the current role of hegemon of the USA, and will result in further Chinese economic advance. In this context, as a more realistic scenario is seen the emergence of the trends of world economy regionalization of some form, in several subsystems, around some regional centres, the main ones being the USA, the EU and the PRC.

Although the main confrontation between the two rivals is expected to take place in the Southeast Asian region, **the second most important theatre of conflict**, in the medium term, will remain **Eastern Europe**, which also includes the Republic of Moldova, as well as its area of priority economic interests. This conflict is generated by the contradictions of the interests of the major powers in the region: the EU (primarily, Germany), the USA and Russia. Their essence can be generalized as the question of Russia's role and place in the future geopolitical configuration. Russia, not having its own adequate potential to match the EU and China, primarily an internal market sufficient for the formation of a competitive regional pole, has the following options or combinations of them: accession to the EU zone, accession to China zone, expansion to form its own pole, assuming the position of “broker” between the Chinese and European areas. Depending on the scenario, cooperation or confrontation will prevail in EU-Russia relations, with a significant impact on the region's economies.

Primarily, the result of the current confrontation will be determined by the dynamics of

dintre zonele chineză și europeană. În funcție de scenariu, în relațiile dintre UE și Rusia, vor prevala cooperarea sau confruntarea, cu un impact semnificativ asupra economiilor regiunii.

Totodată, rezultatul acestei confruntări va fi determinat de dinamica raportului de forțe în regiune, care, în condițiile lipsei conflictelor militare de proporții, se va rezuma primordial la raportul de putere economică, determinat de capacitatea rivalilor de realizare a imperativului dezvoltării. Prin urmare, prezintă interes prognozarea acestei dinamici în perspectiva medie, care ar putea contura arhitectura economiei regionale, prin prisma SEE, în condițiile căreia Republica Moldova își va realiza obiectivul dezvoltării sale economice, pe orizontul următorilor zece ani.

Pornind de la premisa că, în decursul următorului deceniu, nu vor fi implementate pe larg noi tehnologii, ce ar diminua radical costurile și timpul transportărilor, iar, respectiv, modelul gravitațional își va păstra corectitudinea, țările aflate în Zona Intereselor Economice Prioritare (ZIEP) a Republicii Moldova, pentru această perioadă, urmează să fie identificate, primordial, din numărul economiilor relativ mari situate în regiunile geografice, în care se află țara noastră: Germania, Italia, Polonia, România, Turcia, Ucraina, Rusia.

Potrivit pronosticului FMI, țările menționate vor înregistra diferite ritmuri de creștere, ale căror trenduri vor defini, în mod prioritar, evoluția raporturilor de putere economică la nivel regional. Astfel, în perioada 2020-2024, ponderea Germaniei, în PIB-ul regional al țărilor indicate, ar scădea nesemnificativ de la 42,7% la 42,1%, al Italiei – de la 21,8% la 19,9%, al Rusiei – de la 17,4% la 16,5%, al Poloniei – însă, ar crește de la 6,4% la 7,6%, al României – de la 2,6% la 2,9%, al Ucrainei – de la 1,3% la 1,8%, iar al Turciei va demonstra o creștere impresionantă – de la 7,6% la 9,5% [14].

Totodată, spre anul 2030, potrivit unor pronosticuri [6], în regiune, vor domina următorii lideri economici: Germania, cu un PIB de 4,3 tril. USD (în USD, 2016), Rusia – de 2,1 tril. USD, Turcia – de 1,7 tril. USD și Polonia – de 1 tril. USD. În perioada 2020-2030, potrivit pronosticului Băncii Mondiale, majoritatea țărilor indicate vor avea o dinamică demografică negativă moderată: populația Germaniei va scădea de la 83 191 la 82 259 mii de persoane, a Italiei – de la 60 172 la 58 580 mii, a Poloniei – de la 37 919 la 36 959 mii, a României – de la

the balance of powers in the region, which, given the lack of large-scale military conflicts, will be limited to the balance of economic power. Therefore, it is important to see this dynamic in the medium term, which could outline the architecture of the regional economy, through the lenses of external economic security, the medium in which the Republic of Moldova will achieve its goal of economic development over the next ten years.

Starting from the premise that during the next decade, no new technologies will be widely implemented, which would radically reduce the costs and time of transportation and, respectively, the gravitational model will remain correct, the countries in the Priority Economic Interest Zone (PEIZ) of the Republic Moldova for this period is to be identified primarily from the number of relatively large economies located in the same geographical region with Moldova: Germany, Italy, Poland, Romania, Turkey, Ukraine, Russia.

According to the IMF forecast, the mentioned countries will register different growth rates, and these trends will primarily define the evolution of economic power relations at regional level. Thus, during the years 2020-2024, the share of Germany in the regional GDP of the mentioned countries would decrease insignificantly from 42.7% to 42.1%, of Italy – from 21.8% to 19.9%, of Russia – from 17.4% to 16.5%, of Poland – would increase from 6.4% to 7.6%, of Romania – from 2.6% to 2.9%, of Ukraine – from 1.3% to 1.8%, and Turkey will show impressive growth – from 7.6% to 9.5% [14].

At the same time, by 2030, according to some forecasts [6], the following economic leaders will dominate the region: Germany, with a GDP of USD 4.3 trillion (in USD 2016), Russia – USD 2.1 trillion., Turkey – USD 1.7 trillion and Poland – USD 1 trillion. Between 2020 and 2030, according to the World Bank forecast, most of the indicated countries will have a moderate negative demographic dynamics: the population of Germany will decrease from 83,191 to 82,259 thousand people, of Italy – from 60,172 to 58,580 thousand, of Poland – from 37,919 to 36,959 thousand, of Romania – from 19,238 to 18,343 thousand, of Ukraine – from 44,118 to 41,240 thousand, of Russia – from 144,346 to 141,738 thousand people. The most complicated situation will be in

19 238 la 18 343 mii, a Ucrainei – de la 44 118 la 41 240 mii, a Rusiei – de la 144 346 la 141 738 mii de persoane. Cea mai complicată situație va fi în Ucraina, dacă luăm în calcul că circa 2,3 milioane de persoane constituie populația Crimeii, care este inclusă, de facto, în populația Rusiei, prin urmare, populația Ucrainei, conform calculului BM, efectiv, nu va depăși 38 mil. de oameni.

Unica țară din regiune, care va avea o creștere semnificativă a populației în această perioadă, este Turcia: de la 84 339 la 89 158 mii, astfel ocupând, cu certitudine, locul 2 la acest compartiment în regiune, după Rusia (potrivit datelor oficiale, în partea europeană a acesteia locuiesc circa 100 mil. de oameni [rosstat.gov.ru]). Diferența va fi și mai drastică, dacă e să luăm în calcul situația dificilă la capitolul structurii demografice în țările europene – astfel, Oficiul Federal de Statistică al Germaniei așteaptă ca, spre anul 2035, numărul populației acestei țări cu vârsta cuprinsă între 20 și 66 de ani (care poate fi antrenată activ în câmpul muncii), va scădea cu 4-6 milioane în raport cu anul 2018, de la 51,8 la 45,8-47,4 milioane de oameni [3].

Un alt parametru, care va caracteriza economiile regiunii este dinamica creșterii productivității muncii. Analiza datelor la acest capitol denotă că, în ultimii ani, economiile examinate au manifestat o dinamică pozitivă, cu excepția Rusiei, productivitatea căreia, după anul 2014, s-a diminuat. Lideri la capitolul ritmurilor de creștere a productivității muncii sunt Germania, Turcia și, în special, România. Pentru Republica Moldova, avansarea acestei tendințe va însemna creșterea cererii externe pentru forță de muncă și, respectiv, creșterea presiunii asupra factorului muncii din economia noastră națională, cu implicații negative pentru situația demografică, în general.

Prin urmare, **primul trend la nivel regional este o anumită redistribuire a puterii economice generale, de la liderii actuali, Germania și Rusia, spre puterile emergente Turcia și Polonia.** Concomitent, în virtutea celor expuse mai sus, putem presupune continuarea confruntării regionale dintre SUA și UE cu Rusia pentru dominația economică în zona Europei de Est.

Pornind de la specificul manifestării puterii economice în cadrul regiunii, putem evidenția instrumentele economice de bază, utilizate în acest conflict, și anume: deschiderea piețelor de

Ucraine, if we take into account that about 2.3 million people is the population of Crimea, which is de facto is the population of Russia. Therefore, the population of Ukraine, according to WB calculations, will actually not exceed 38 million people.

The only country in the region, which will have a significant increase in population during this period, is Turkey: from 84 339 to 89 158 thousand, thus occupying with certainty the 2nd place in the region, after Russia (according to official data, about 100 million people live in the European part of country [rosstat.gov.ru]). The difference will be even more drastic if we take into account the difficult situation in terms of demographic structure in European countries – thus, the Federal Statistical Office of Germany expects that by 2035, the population of this country aged between 20 and 66 years (which can be active work force), will decrease by 4-6 million compared to 2018, from 51.8 to 45.8-47.4 million people [3].

Another parameter that will characterize the economies of the region is the dynamics of increasing labour productivity. The analysis of the data in this chapter shows that in recent years the examined economies have shown a positive dynamic, with the exception of Russia, whose productivity after 2014 decreased. Leaders in terms of labour productivity growth rates are Germany, Turkey and, in particular, Romania. For the Republic of Moldova, the advancement of this trend will mean the increase of external demand for labour, and respectively, the increase of pressure on the lab or factor in our national economy, with negative implications for the demographic situation in general.

Therefore, the **first trend at the regional level is a certain redistribution of general economic power, from the current leaders, Germany and Russia, to the emerging powers Turkey and Poland.** At the same time, we can assume the continuation of the regional confrontation between the USA / the EU with Russia for economic domination in Eastern Europe.

Given the specifics of the manifestation of the economic power in the region, we can highlight the basic economic instruments, used by main competitors in this conflict, namely: the opening/closing of own sales and labour markets; providing long-term financial support for investment projects; short-term loans during

desfacere și de muncă proprii; acordarea sprijinului financiar de lungă durată pentru proiecte investiționale; creditări de scurtă durată în perioada crizelor economice; asigurarea securității energetice. Scopul final al confruntării ar fi integrarea țărilor din zona disputată în proiectele integraționiste proprii/neadmiterea extinderii proiectelor rivale.

Pe lângă structurile de integrare economică regionale principale, UE și UEA, au interese proprii în zonă SUA și China. La baza intereselor chinezești, se află necesitatea economică de amplificare și securizare a relațiilor comerciale cu piețele europene prin crearea unei infrastructuri de transport, care ar uni China cu aceste piețe, în cadrul inițiativei „Centura și Drumul”, iar platforma politică a cooperării între China și țările Europei de Est, în acest caz, fiind „Formatul 17+1”. Interesele SUA se axează pe obiectivele blocării avansării Rusiei și Germaniei și deschiderii piețelor europene pentru exporturile gazelor de șist americane. În acest sens, cu SUA se asociază „Inițiativă a celor Trei Mări”, care unește 12 state ale regiunii, contributorii inițiali la Fondul de investiții al proiectului fiind Polonia și România, încă 1,0 mlrd. USD urmează să aloce SUA. „Inițiativa” ar putea fi un stadiu incipient al unui proiect integraționist nou, cu participarea țărilor Europei de Est, realizat sub „umbrela” Washingtonului, care ar putea deveni o contrabalantă a influențelor Germaniei și Rusiei, posibilitate mult discutată la nivelul experților și factorilor de decizie din SUA și Polonia. În etapa actuală, proiectul vizează crearea infrastructurii energetice și de transport, ce ar pune bazele unificării economice a regiunii.

În condițiile actuale, putem presupune că un rol important în cadrul confruntării regionale, în decursul următorului deceniu, îl va avea, anume, **problematika asigurării securității energetice** a statelor din zona disputată. Potrivit pronosticurilor Administrației Informației a Departamentului Energiei al SUA, în decursul anilor 2020-2030, în mixul energiei primare a continentului european, un rol tot mai important îl vor avea gazele naturale și energia regenerabilă, odată cu păstrarea volumelor consumate de petrol și diminuarea utilizării cărbunilor. Această tendință oferă pârgii de influență economică Rusiei, ca principal furnizor regional.

Respectiv, putem presupune că, în centrul conflictului, se va afla contestarea rolului Federației Ruse, ca furnizor principal de gaze

economic crises; ensuring energy security. The final goal of the confrontation would be the integration of the countries from the disputed area in their own integration projects/not admitting the extension of the rival projects.

In addition to the main regional economic integration structures, the EU and the EAU, also the US and China have their own interests in the region. At the heart of China's interests is the economic need to expand and secure trade relations with European markets by creating a transport infrastructure that would connect China with these markets, under the “Belt and Road” initiative, and the political platform for cooperation between China and countries of Eastern Europe being the organization of “17 + 1 format”. US interests focus on blocking the rapprochement of Russia and Germany and opening up European markets for US shale gas exports. In this sense, the US is associated with the “Initiative of the Three Seas”, which unites 12 states of the region, the initial contributors to the Investment Fund of the project being Poland and Romania, another USD 1.0 billion is to allocate by US. The “initiative” could be an early stage of a new integrationist project, with the participation of Eastern European countries (including Romania and Ukraine), carried out under the “umbrella” of Washington, which could become a counterbalance to the influences of Germany and Russia, a possibility widely discussed by experts and decision-makers from the US and Poland. At the present stage, the project aims to create energy and transport infrastructure, which would lay the foundations for the economic unification of the region.

In the current conditions, we can assume that an important role in the regional confrontation during the next decade will have the **issue of ensuring the energy security** of the states in the disputed area. According to the forecasts of the US Department of Energy, during the years 2020-2030, natural gas and renewable energy will play an increasingly important role in the primary energy mix of the European continent, while maintaining the volumes of oil consumed and reducing coal use. This trend offers strong levers of economic influence to Russia, as the main regional supplier.

Respectively, we can assume that at the heart of the conflict will be efforts aimed at the challenging of the role of the Russian Federation as the main supplier of natural gas to the coun-

naturale spre țările regiunii. Strategia rusă, în acest sens, se bazează pe parteneriatul cu puterile regionale, Germania (conducele „Nord Stream”, „Nord Stream 2”) și Turcia (conducta „TurkStream”), cu perspectiva transformării acestora în hub-uri energetice majore, ceea ce, inclusiv, le va garanta securizarea livrărilor și venituri suplimentare pentru tranzit spre alte țări din zonă. Realizarea planului ar permite conectarea regiunii în cadrul unui sistem unit, cu rolul cheie al Moscovei. Totodată, interesele SUA necesită eliminarea Rusiei, ca furnizor regional principal de petrol și, în special, de gaze naturale, în favoarea producătorilor americani sau altor furnizori. Concomitent, țările regiunii sunt cointeresate de gaze la prețuri favorabile, în condițiile evitării poziției de dependență față de unicul furnizor.

În acest context, în anul 2018, Germania a acceptat realizarea proiectului „Nord Stream 2”, din Rusia spre Germania, cu capacitatea de 55 mlrd. m³, finalizat recent (septembrie 2021). Presiunile din partea SUA asupra Germaniei cu utilizarea instrumentelor de sancțiuni, în vederea stopării proiectului, a dus la acutizarea contradicțiilor dintre cele două țări și elaborarea mecanismului UE orientat spre sporirea sustenabilității economiei europene în fața sancțiunilor exteritoriale ale țărilor terțe, fiind utilizată sintagma „suveranitatea economică și financiară”.

În același sens, la baza „Inițiativei celor Trei Mări”, de asemenea, se află dimensiunea asigurării securității energetice, prin crearea infrastructurii pentru transportul gazelor naturale (terminalelor de lichiefiere și gazoductelor – conectoare), ce ar uni spațiul respectiv pe interior și, totodată, cu furnizorii de energie primară, pe exterior.

În contextul strategiei în cauză, în regiune, actualmente, funcționează terminalele din or. Klaipeda, Lituania (având contract de livrare a GNL pe 10 ani, în volum de 540 mil. m³ anual, cu compania „Statoil”, Norvegia) și or. Swinoujscie, Polonia (cu contractul pe 20 de ani de livrare a circa 1,5 mlrd. m³ GNL anual, cu compania „Qatargas”, Qatar). Totodată, pentru următorii ani, se planifică construcția terminalelor GNL în or. Tallin (Estonia), or. Riga (Letonia), pe insula Krk (Croația), precum și extinderea celui din or. Swinoujscie, Polonia (vezi: figura 2). Suplimentar, se planifică construcția celor două terminale în Germania, or. Wilhelmshaven și or. Brunsbittel [12].

tries of the region. The Russian strategy in this regard is based on partnership with the regional powers, Germany (projects of “Nord Stream”, “Nord Stream 2”) and Turkey (“TurkStream”), with a view to transforming them into major energy hubs, which will ensure their strong strategical positions and ties to Russia, guarantee the security of deliveries and additional revenues for transit to other countries in the area. The implementation of the plan would allow the region to be connected within a united system, with the key role of Moscow. Also, US interests require the elimination of Russia and, in particular, natural gas, in favour of US producers or other suppliers, while the countries of the region are interested in gas at favourable prices, provided that the position of dependence on the sole supplier is avoided.

In this context, in 2018 Germany accepted the realization of the “Nord Stream 2” project, from Russia to Germany, with a capacity of 55 billion. m³, recently completed (September 2021). The US efforts to put pressure on the project using economic sanctions mechanisms has led to the development of the EU own mechanism to increase the sustainability of the European economy in the face of external sanctions from third countries, mentioning as a goal “economic and financial sovereignty”.

In the same sense, the basis of the “Three Seas Initiative” is also the dimension of ensuring energy security, by creating the infrastructure for natural gas transportation (liquefaction terminals and gas pipelines – connectors, which would unite the space on the inside and, at the same time, with primary energy suppliers on the outside.

In the context of this strategy, a number of the terminals in currently operate in the region: Klaipeda, Lithuania (having a 10-year LNG delivery contract, amounting to 540 million m³ per year, with the company “Statoil”, Norway); and Swinoujscie, Poland (with a 20-year contract for the delivery of about 1.5 billion m³ of LNG annually, with the company “Qatargas”, Qatar). For the next years, the construction of additional LNG terminals is planned: Tallinn (Estonia), or. Riga (Lithuania), on the island of Krk (Croatia), as well as the extension of the Swinoujscie terminal (see figure 2). In addition, the construction of the two terminals in Germany is planned, Wilhelmshaven and Brunsbittel [12].

- Proiectele gazoductelor/ Gas pipeline projects
- Proiectele stocării gazelor naturale/ Natural gas storage projects
- Terminalele pentru GNL:/ LNG terminals:**
 - Operaționale/ Operational
 - În construcție/ Under construction
 - Extindere planificată/ Planned expansion
 - Planificate/ Planned

Figura 2. Infrastructura europeană a GNL/
Figure 2. European LNG infrastructure

Sursa: elaborată de autori după https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/eu-us_lng_trade_folder.pdf/
Source: developed by authors based on https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/eu-us_lng_trade_folder.pdf/

În același timp, inițiativa principală a UE, în vederea diversificării furnizorilor este „Coridorul sudic de transport al gazelor”, care va unifica zăcămintele actuale și de perspectivă din regiunile Mării Caspice și Orientului Mijlociu cu piețele din partea de sud a UE.

Un jucător regional important, pe dimensiunea energetică, în următorul deceniu, ar putea deveni România, odată cu valorificarea zăcămintelor de gaze naturale în zona maritimă *off-shore* și diversificarea surselor și a rutelor de transport al gazelor prin România – operaționalizarea așa-numitului Coridor Vertical; Coridorului Transbaltic, conductelor de interconectare cu Ungaria, Bulgaria, Serbia și Republica Moldova; construcția reactoarelor nucleare 3 și 4 de la Cernavodă. La baza strategiei române de obținere a rolului unei puteri energetice dominante la nivelul regional, se află consolidarea parteneriatului România-SUA în domeniul securității energetice regionale, iar în calitate de „coloană vertebrală” a acesteia fiind considerate marile companii cu capitalul majoritar al statului [17].

Concluzii

Trendurile principale pe dimensiunea SEE, la nivel global, sunt: (1) *deplasarea centrului economic mondial din spațiul Nord-*

At the same time, the EU main initiative to diversify suppliers is the “Southern Gas Transport Corridor”, which will link current and prospective deposits in the Caspian Sea and Middle East regions with markets in the southern part of the EU.

An important regional player on the energy dimension in the next decade could become Romania, after the capitalization of natural gas deposits in the *offshore* maritime area and the diversification of gas transportation sources and routes through Romanian territory – the operationalization of the so-called Vertical Corridor; Trans-Balkan Corridor, interconnection pipelines with Hungary, Bulgaria, Serbia and the Republic of Moldova; construction of nuclear reactors 3 and 4 at Cernavoda. At the basis of the Romanian strategy for obtaining the role of a dominant energy power at regional level, is the consolidation of the Romania-US partnership in the field of regional energy security, and as its “backbone” being considered large companies with majority state capital [17].

Conclusions

The main trends in the external security dimension at global level are: (1) *the shift of the world economic centre from the North Atlantic*

atlantic spre Asia de Sud-Est; prin urmare, se așteaptă că, la nivelul anilor 2028-30, China va depăși SUA, iar țările E7 vor depăși grupul G7; (2) *schimbări majore în structura sectorului energetic* pe dimensiunile cererii, ofertei și transportului, generate de avansările tehnologice actuale.

La nivel regional, putem prognoza că, în perioada 2020-2030, se vor desfășura următoarele trenduri principale, prin prisma Securității Economice Externe: 1) *reconfigurarea raportului de putere economică, de la Rusia și Germania, în favoarea Turciei și Poloniei*; 2) continuarea *confruntării geopolitice dintre SUA/UE și Rusia*, în centrul căreia se află problema reformatării regiunii, din punctul de vedere al *securității energetice*.

to Southeast Asia; therefore, it is expected that by 2028-30 China will overtake the US and the E7 countries will overtake the G7 group; (2) *major changes in the structure of the energy sector* in terms of demand, supply and transport, generated by current technological advances.

At the regional level, we can forecast that, during the years 2020-2030, the following main trends will take place, through the prism of the external economic security: 1) *the reconfiguration of the economic power ratio, from Russia and Germany, toward Turkey and Poland*; 2) the continuation of the geopolitical *confrontation between the USA/EU and Russia*, at the centre of which stands the issue of reforming the region in terms of *energy security*.

Bibliografie/Bibliography:

- BALDWIN, David, A. The Concept of Security. In: *Review of international studies*. 1997, nr. 23, p. 5 – 26. ISSN: 0260-2105 (Print), 1469-9044 (Online)
- BAIROCH, Paul. The paradoxes of economic history: Economic laws and history. *European Economic Review*. 1989, vol. 33, issue 2-3, 225-249. ISSN: 0014-2921
- Destatis, Press release No. 242 din 27.07.2019. <https://www.destatis.de/SiteGlobals/Forms/Suche/Presse/EN/> (vizitat 01.05.2020).
- HUANG, M., CHEN, N., CHEN, Y. An Analysis of the Potential Competitiveness of the Asian Infrastructure Investment Bank. In: *Asia-Pacific Development Journal*. 2016, vol. 23, No. 2, p. 19-34. ISSN 2411-9873
- LUPUȘOR, A., FALĂ, A., CENUȘĂ, D., MORCOTÎLO, Iu. (2019). Republica Moldova 2019. Raport de stare a țării. Expert-Grup, Chișinău. https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/Raport_2019_ro_compilat.pdf (vizitat 02.07.2020).
- Pricewaterhouse Coopers LLP, 2019 Transparency Report. (online). Disponibil: <https://www.pwc.com/gx/en/about/pdf/pwc-us-transparency-report-2019.pdf>. (vizitat noiembrie 2020).
- WEBB, M. C., KRASNER, S. D. Hegemonic Stability Theory: an Empirical Assessment. In: *Review of International Studies*. 1989, 15, p. 183 – 198. ISSN: 0260-2105 (print) 1469-9044 (web)
- Anuarul statistic al Republicii Moldova 2019. Biroul Național de Statistică, Chișinău, 2019. BNM, 2019. ISBN 978-9975-3327-6-7
- BP. Statistical Review of World Energy 2019. 68th edition. BP, 2019. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf> (vizitat 17.12.2019).
- How China Lends. Chinese Loan Contracts. 2020. Disponibil: <http://www.aiddata.org/> (vizitat noiembrie 2020).
- Commission presents ways to further strengthen the euro's global role. 5 december 2019. Available : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_6643
- U.S. liquefied natural gas (LNG) has the potential to help match EU gas needs. 2020. Available: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/eu-us_lng_trade_folder.pdf
- International Trade Center Database.2020. Disponibil: <http://www.intracen.org/> (vizitat noiembrie 2020).

14. The International Monetary Fund. 2020. Disponibil: <https://www.imf.com/>. (vizitat noiembrie 2020).
15. Global Innovation Index (GII) 2020-report. Disponibil: <https://www.globalinnovationindex.org/gii> (vizitat noiembrie 2020).
16. Handbook of Statistics 2019. UNCTAD, New York, 2019. ISBN: 978-92-1-112940-3
17. Securitate energetică (online). 2021. <https://www.mae.ro/node/1602>. (vizitat aprilie 2021).
18. The World Bank.2020. Open database. /Economy and Growth (online). Disponibil: <https://data.worldbank.org/>. (vizitat noiembrie 2020).
19. Productivity increases make economic growth possible. 2021. Economic Growth (online). Disponibil: <https://ourworldindata.org/economic-growth>. (Vizitat aprilie 2021).
20. World Economic Outlook: Challenges to Steady Growth. International Monetary Fund, Washington D.C., October 2018. ISBN: 978-1-48437-679-9.
21. КИРТОАГЭ Р.Н. (2019). Взгляд на концепт национальной безопасности через призму связи «безопасность — развитие» / Труд. Профсоюзы. Общество = Labour. Trade Unions. *Society: ежеквартальный научно-практический журнал* / Федерация профсоюзов Беларуси, Международный университет "МИТСО". – 2019. – № 2. – С. 84-89. ISSN 2074-9422.

Bun de tipar 30.09.2021
Coli de tipar 17,6. Coli editoriale 14,0.
Comanda nr. 31. Tirajul 100 ex.

Serviciul Editorial-Poligrafic al ASEM
Chişinău – 2005, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni 59
tel. 022-402-936 (+373 68-79-89-70); 022-402-886 (+373 60-75-49-85);
022-402-910 (+373 79-01-47-32)

ISSN 1810-9136